

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2017
NOI PROVOCĂRI ÎNTR-O LUME TOT MAI FRACTURATĂ

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2018

Coordonator: Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori: CS II dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
CS II dr. Cristina BOGZEANU
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
CS dr. Cătălina TODOR
CS dr. Mihai ZODIAN

**© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”**

- *Lucrarea a fost discutată și avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul publicației revine în totalitate autorilor*
- *Unele părți ale acestei publicații au fost diseminate parțial sau integral online prin intermediul informărilor „Dinamica mediului de securitate”*

ISBN 978-606-660-349-2

CUPRINS

NOI PROVOCĂRI ÎNTR-O LUME TOT MAI FRACTURATĂ.....	5
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
UNIUNEA EUROPEANĂ ÎNTRE FRAGILIZAREA COEZIUNII ȘI CONSOLIDAREA DIMENSIUNII DE SECURITATE ȘI APĂRARE.....	9
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
TENDINȚE ÎN MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI FLUXURILE DE REFUGIAȚI ȘI SOLICITANȚI DE AZIL.....	44
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	
DEZVOLTĂRI, ACȚIUNI ȘI REACȚII ALE FEDERAȚIEI RUSE CU IMPACT ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL.....	74
<i>Cătălina TODOR</i>	
PROVOCĂRILE REDRESĂRII ÎN ECONOMIILE STATELOR UNITE, EUROPEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE.....	118
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
TENDINȚE ÎN CONFLICTELE IDENTITARE ȘI RĂZBOAIELE <i>PROXY</i> DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA DE NORD.....	131
<i>Mirela ATANASIU</i>	
POLITICA NUCLEARĂ ÎN ASIA DE NORD-EST ÎNTRE ESCALADARE ȘI RELAXARE.....	167
<i>Mihai ZODIAN</i>	
BIBLIOGRAFIE.....	187

STRATEGIC EVALUATION 2017

NEW CHALLENGES IN A MORE FRACTURED WORLD

Strategic evaluation 2017: New challenges in a more fractured world

- European Union between fragilization of cohesion and strengthening the security and defense dimension
- Trends in international migration and floods of refugees and asylum seekers
- Developments, actions and reactions of the Russian Federation with impact on the international security environment
- Challenges of the economic recovery in the US, Europe and Russian Federation
- Trends in identitarian conflicts and proxy wars in the Middle East and North Africa
- Nuclear policy in North-East Asia between escalation and relaxation.

Abstract:

Strategic Evaluation 2017 – New challenges in a more fractured world aims to capture the strategic challenges and bring to the forefront the interests games of the security environment, itself in constant evolution and transformation. The paper offers a radiography of the most important events and phenomena occurred in 2017 that influenced the regional and international security environment, especially the areas of strategic interest for Romania. In the book, there are analyzed, both in terms of vital interests of actors involved and consequences in the field of security and defense, the following issues: identity conflicts and proxy wars in the Middle East and North Africa; illegal immigration that continues to affect Europe; Brexit and the evolution of the European project; US, Europe and Russia's economic status; actions, reactions and developments of the Russian Federation; the North Korean nuclear program. Last but not least, the authors highlight a scene of international relations marked by many tensions and dissensions, as well as attempts to strengthen bilateral and multilateral cooperation and to develop new forms of dialogue and collaboration.

NOI PROVOCĂRI ÎNTR-O LUME TOT MAI FRACTURATĂ

Florian CÎRCIUMARU

Evaluarea Strategică 2017 și-a propus să surprindă provocările strategice și aducă în prim-plan jocurile de interese existente în mediul de securitate aflat într-o permanentă transformare. Volumul oferă o radiografie a celor mai importante evenimente și fenomene desfășurate anul trecut, ce au influențat mediul de securitate regional și internațional, în special zonele de interes strategic ale României. Astfel, în lucrare sunt analizate, în detaliu, atât prin prisma intereselor vitale ale actorilor implicați, cât și al consecințelor în domeniul securității și apărării, următoarele subiecte: conflictele identitare și războaiele *proxy* din Orientul Mijlociu și Africa de Nord; criza refugiaților și migrațiilor ilegale ce continuă să afecteze Europa; Brexit și evoluția proiectului european; provocările economice cu care se confruntă SUA, Europa și Rusia; acțiunile, reacțiile și relaționările Federației Ruse; programul nuclear din Coreea de Nord. Nu în ultimul rând, autorii aduc în atenție o scenă a relațiilor internaționale marcată de numeroase tensiuni și disensiuni, dar și de încercări de consolidare a cooperării bilaterale și multilaterale și de dezvoltare a noi formate de dialog și colaborare.

O parte importantă a volumului este dedicată eforturilor de a identifica și stabili modul în care *Uniunea Europeană* va funcționa în etapa post-Brexit, proces inițiat în 2016 și continuat pe întregul parcursul anului 2017. În ciuda impasurilor politice interne, a apariției și escaladării unor disensiuni între Bruxelles și capitalele statelor membre, UE a evoluat constant în direcția aprofundării integrării în planul securității și apărării.

Un impact deosebit asupra țărilor europene, mai ales în perioada 2015-2016, a avut-o *amplarea migrației ilegale și creșterea numărului refugiaților și al solicitanților de azil*. În anul 2017, s-a înregistrat o scădere a numărului total al populațiilor în cauză, modificarea preferințelor pentru anumite rute migratorii, dar și creșterea ponderii anumitor populații și declinul altora. Din păcate, reducerea numărului refugiaților și al migranților ilegali nu a însemnat și reducerea presiunii asupra țărilor europene. Dimpotrivă, au fost evidențiate disfuncționalitățile politicilor, mecanismelor și acordurilor existente și,

mai mult, diverse evenimente au dus cu gândul la fragmentarea solidarității europene și la folosirea migrației ca „armă” în negocierile politice, toate acestea într-un context de securitate volatil și impregnat de tensiuni. Problematika refugiaților și solicitanților de azil este cu atât mai importantă, cu cât nu este o provocare pe termen lung doar pentru UE în ansamblul său, ci și pentru fiecare dintre statele membre care se confruntă și se vor confrunta atât cu clivaje în propria populație, cât și cu necesitatea de a integra aceste grupuri în societate.

În ceea ce privește dezvoltările ce au în centru *Federația Rusă*, sunt aduse în atenție cele mai relevante dinamici ale anului 2017, în special acele acțiuni, reacții și relaționări ale Rusiei cu alți actori ce pot avea implicații la nivelul mediului de securitate internațional. Printre cele mai importante subiecte se numără: evoluțiile pe plan intern în preajma alegerilor prezidențiale din Rusia, dezvoltările sale militare (inclusiv cele ce țin de continuarea militarizării Peninsulei Crimeea), dinamica relației sale cu actori importanți ai mediului de securitate (NATO, SUA, China, Turcia etc.), poziționarea sa față de puncte nevralgice internaționale ale perioadei analizate (Siria, Coreea de Nord). Toate evenimentele monitorizate indică dorința Rusiei de reviriment geopolitic, o anumită perpetuare a lipsei de încredere și divergențelor pe subiecte majore de securitate între actorii internaționali și, nu în ultimul rând, continuarea existenței unei stări de tensiune la nivel internațional influențată de acțiunile, reacțiile și relaționările Rusiei cu alți actori.

Provocările economice ce se manifestă la nivel internațional sunt analizate, mai ales, prin prisma intereselor, problemelor și acțiunilor ce conturează tendințele de evoluție a economiilor SUA, Europei și Federației Ruse. Perturbată de trei crize economice majore începând cu 2008, economia mondială s-a redresat vizibil, punându-se un mai mare accent pe soluționarea vechilor probleme care împiedică dezvoltarea. Cu toate acestea, noi riscuri și incertitudini se profilează la orizont, de la accentuarea instabilității și a tensiunilor geopolitice, implementarea unor politici de protecție a economiilor naționale, acumularea dezechilibrelor financiare, până la mărirea riscului de „războaie comerciale” și, chiar, posibilitatea de apariție a unei noi crize economice.

Geopolitica actuală, marcată de conflictualitate, a regiunii *Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA)* reprezintă cu prioritate rezultatul

colonizării europene, proces de proiectare a intereselor marilor puteri europene în provinciile orientale bogate în resurse energetice și de altă natură. Intervenția marilor puteri (în Siria, Irak, Libia etc.) nu și-a schimbat major motivația nici în prezent. Interesele politice, economice și militare sunt perene, doar ponderea lor se modifică de la un moment la altul în politica externă a statelor, pe baza acestora configurându-se geopolitica internațională, inclusiv a regiunii vizate.

La acel moment, o serie de crize și conflicte identitare au fost generate între populațiile statuate între granițe care nu țineau cont de diferențele lor de etnicitate, factură religioasă sau gen cultural. Ulterior, pe fondul instaurării unor regimuri autoritare, conflictele identitare s-au perpetuat și au ajuns să afecteze majoritatea statelor cuprinse în acest spațiu, ceea ce a dus la apariția unor efecte negative, precum contestarea regimurilor politice aflate la putere și, implicit, fragilizarea statalității, intensificarea violenței asupra populațiilor civile materializate în numeroase încălcări ale drepturilor omului, acutizarea problemelor economice și sociale până la nivelul iminenței și activării unor crize umanitare, culminând cu manifestările specifice ale organizațiilor teroriste islamiste.

Anul 2017 a fost o perioadă a exacerbării conflictelor identitare, în special între kurzi și turci, israelieni și palestinieni, șiiți și suniți, precum și seculariști și teroriști, care sunt preconizate să continue și/sau să se intensifice, proiectând efecte negative și instabilitate sporită în mediul de securitate al MENA, dar care se propagă și în alte areale adiacente de securitate, precum Europa sau Asia Centrală, amplificând îngrijorarea comunității internaționale.

O altă tendință de securitate în MENA o reprezintă înmulțirea și intensificarea războaielor prin intermediari (*proxy wars*) duse de actorii regionali pe teritoriile statelor fragile politic și economic, cu consecințe devastatoare în Siria, Irak, Libia și Yemen. Cele mai multe conflicte de acest tip se duc în teatrul de luptă sirian, respectiv SUA – Federația Rusă, SUA – Iran, Iran – Israel, Turcia – kurzi, SUA – Turcia. De fapt, entitățile, statale sau nu, implicate în acest teritoriu, deși au ca scop principal declarat lupta împotriva terorismului, își promovează interesele divergente, ducându-și propriile bătălii între ele, în dorința de afirmare/menținere a pârghiei de putere a unora asupra celorlalte, ceea ce

face ca situația conflictuală actuală în teren să fie mult mai complexă și pacea să pară mai îndepărtată.

Desfășurarea crizei programului nuclear demarat de *Coreea de Nord* este tratat pe larg, accentul fiind pus pe evenimente precum experimentarea cu vectori de lungă distanță și cu un dispozitiv nuclear. Sunt abordate tematici cum ar fi desfășurările de forțe în regiunea Asiei de Nord-Est, diplomația publică a principalilor lideri implicați sau sancțiunile internaționale. Prezentarea este structurată teoretic și empiric de un cadru de interpretare realist, care investighează factori precum relațiile de putere, capabilitățile ca determinanți ai conflictualității și păcii, în vederea realizării unor estimări și posibile scenarii referitoare la tendințele viitoare de desfășurare a acțiunilor în problema politicii nucleare a regimului de la Phenian.

Sperăm că analiza realizată de către cercetătorii CSSAS reprezintă un instrument util pentru mediul academic și nu numai, ce va contribui la cunoașterea dinamicii și complexității ce a caracterizat mediul de securitate în anul 2017, precum și la descifrarea perspectivelor de evoluție în următorii ani.

UNIUNEA EUROPEANĂ ÎNTRE FRAGILIZAREA COEZIUNII ȘI CONSOLIDAREA DIMENSIUNII DE SECURITATE ȘI APĂRARE

Cristina BOGZEANU

Anul 2017 s-a conturat a fi o perioadă a căutării formei optime de funcționare a Uniunii Europene, fiind marcat, pe de o parte, de fenomene care indică erodarea coeziunii europene, amplificarea disensiunilor dintre statele membre și, de cealaltă, de aprofundarea integrării în domeniul securității și apărării. Procedura de retragere a Marii Britanii din UE a fost demarată oficial (29 martie 2017) și a avansat lent. În acest context, principalele state-lider ale Uniunii au rămas Germania și Franța, la rândul lor, marcate de propriile provocări interne, în special în planul vieții politice.

Una dintre oportunitățile de reflecție cu privire la parcursul viitor al UE a fost constituită de aniversarea a 60 de ani de la semnarea Tratatului de la Roma (25 martie 2017), prin care au luat naștere Comunitatea Economică Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice, care, alături de Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (1950), constituie originea a ceea ce astăzi cunoaștem sub numele de Uniunea Europeană. Pe atunci, șase state (Franța, Germania de Vest, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) conveneau asupra dezvoltării unei piețe comune generalizate și gestionării în comun a aspectelor legate de energia atomică.

La 60 de ani distanță, liderii UE au organizat un summit aniversar, în care a fost pusă în discuție forma sub care Uniunea își va continua parcursul, într-un context în care menținerea solidarității statelor membre, identificarea unui liant viabil în relațiile dintre acestea, precum și formularea unei viziuni optimiste asupra viitorului organizației conduse de la Bruxelles constituiau obiective din ce în ce mai greu de formulat.

Preliminar desfășurării Summitului de la Roma, discuțiile s-au axat asupra conținutului scrisorii trimise de președintele Comisiei Europene, Donald Tusk, celor 27 de șefi de stat și de guvern privind viitorul UE (31 ianuarie 2017). Documentul identifica tre provocări majore, care pot pune în pericol stabilitatea UE: a) noua situație geopolitică – caracterul din ce în ce mai asertiv al Chinei, politica agresivă a Rusiei față de Ucraina și

vecinii săi, războaiele, terorismul și anarhia din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, precum și declarațiile îngrijorătoare din partea noii administrații prezidențiale de la Washington; b) situația internă a UE, marcată de ascensiunea naționalismului; c) starea elitelor pro-europene, caracterizate prin scăderea încrederii în integrarea politică, influența argumentelor populiste și îndoiala față de valorile fundamentale ale democrației liberale¹.

La 1 martie 2017, Comisia Europeană dădea publicității *Cartea Albă a Viitorului Europei. Reflecții și scenarii pentru UE 27 până în 2025*, un document care pleacă de la recunoașterea și asumarea succeselor și, mai ales, eșecurilor UE, pentru a propune cinci mari posibile direcții de evoluție în viitor. Însuși acest document este semnul evident al lipsei unei viziuni comune conturate la nivelul UE. Deși premisa de la care fiecare scenariu pleacă este că „cele 27 de state membre merg mai departe ca o Uniune”², acestea au născut o amplă dezbatere la nivel european.

Scenariul care a generat cele mai aprinse discuții a fost cel de-al treilea, asociat cu o evoluție a UE pe principiul „Europa cu mai multe viteze”: *Cei care doresc mai mult să facă mai mult*. Scenariul descrie o UE în care cei 27 de membri continuă ca și până acum, însă statele care doresc să aprofundeze cooperarea într-unul sau mai multe domenii, pot forma una sau mai multe „coaliții de voință”. Celelalte state membre își mențin statutul și se pot alătura acestor coaliții, în timp. Unul dintre principalele domenii în care acest lucru ar fi posibil este cel al apărării, unde scenariul face referire la situația în care statele membre pot coopera mai mult, valorificând cadrul legal deja existent. Cartea albă menționează că, printre rezultatele posibile, s-ar putea număra și crearea unei baze industriale și de cercetare puternice, achiziții în comun, capacități mai integrate și un nivel crescut de pregătire pentru lansarea de misiuni întrunite în exteriorul granițelor. De asemenea, este menționată și consolidarea cooperării între poliție și serviciile de *intelligence*, în special

---

¹ ***, „United we stand, divided we fall: letter by President Donald Tusk to the 27 EU heads of state or government on the future of the EU before the Malta summit”, 31 January 2017, URL: <https://www.eu2017.mt/en/news/Pages/United-we-stand,-divided-we-fall-President-Donald-Tusk-EU-heads-of-state.aspx>, accesat la 10 martie 2017.

² ***, The White Paper on the Future of Europe. Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025, European Commission, 1 March 2017, p. 15, URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-385_en.htm, accesat la 5 martie 2017.

în lupta contra criminalității organizate și a terorismului.

În ciuda dezbaterilor ample și aprinse privind implicațiile „Europei cu mai multe viteze”, la Summitul de la Roma, liderii celor 27 de state membre ale UE, Consiliul European, Parlamentul European și Comisia Europeană își exprimau dorința și angajamentul de a merge mai departe în acest cadru instituțional, „Europa cu mai multe viteze” constituind parte firească a acestuia. „Unitatea este, deopotrivă o necesitate și libera noastră alegere. Individual, am fi așezați într-o linie secundară de dinamica globală. Stând împreună, avem cele mai multe șanse să o influențăm și să ne apărăm interesele și valorile comune. Vom acționa împreună, în ritmuri și la intensități diferite acolo unde este necesar, în timp ce ne vom deplasa în aceeași direcție, așa cum am făcut și în trecut, respectând Tratatul și menținând ușa deschisă pentru cei care doresc să se alăture mai târziu. Uniunea noastră nu este separată și este inseparabilă”³. Declarația include și un angajament al semnatărilor față de Agenda Roma, un set de patru obiective majore: a) o Europă sigură și securizată; b) o Europă prosperă și durabilă; c) o Europă socială; d) o Europă mai puternică pe scena mondială.

La 13 iulie 2017, la Paris, s-a întrunit Consiliul de miniștri franco-german, discuțiile concentrându-se asupra a două aspecte majore – consolidarea zonei euro și dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare. A fost ridicată problema creării unui buget al zonei euro (propunerea franceză), respectiv al unui Fond monetar european pentru contracararea șocurilor economice din zona euro (propunerea germană), dar și înființarea funcției de ministru european al finanțelor și dezvoltarea unui sistem european de luptă aeriană.

În cadrul discursului anual în fața Parlamentului European privind Starea Uniunii Europene (13 septembrie 2017), Jean-Claude Juncker a prezentat o viziune fundamentată pe un al șaselea scenariu, având la bază ideea „Europei valorilor” (libertatea, egalitatea de șanse și statul de drept), unită, democratică. Pesimismul specific discursului similar ținut cu un an în urmă a fost pus pe seama șocului determinat de Brexit. În

---

³ ***, The Rome Declaration. Declaration of the leaders of 27 member states and of the European Council, the European Parliament and the European Commission, 25 March 2017, URL: http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2017/3/47244656633_en.pdf, accesat la 26 martie 2017.

2017, Comisia Europeană își conturează un set de intenții în cinci puncte prioritare: a) consolidarea programului comercial european (Canada, Japonia, Mexic, Noua Zeelandă, Australia); b) o industrie europeană mai puternică și mai competitivă; c) UE în avangarda luptei împotriva schimbărilor climatice; d) o mai bună protecție a cetățenilor europeni în societatea informațională; e) menținerea în atenție a evoluției migrației⁴.

În ceea ce privește prioritățile în planul adaptării UE la dinamica externă și internă a mediului de securitate, președintele Comisiei Europene subliniază că euro a fost menită ca monedă unică a întregului continent și nu pentru a crea noi linii de separație. Pentru a sprijini statele membre să întrunească criteriile pentru aderarea la zona euro, este propus un instrument prin care se oferă asistență tehnică și financiară în această direcție. Crearea unei Uniuni economice și monetare mai puternice este considerată necesară, în acest sens fiind subliniată posibilitatea evoluției Mecanismului European de Stabilitate către un Fond Monetar European. În plus, se raliază ideii că un ministru european al economiei și finanțelor ar putea aduce plus-valoare, dat fiind că ar putea coordona toate instrumentele financiare ale UE care pot fi valorificate atunci când un stat membru intră în recesiune sau traversează o perioadă de criză. În același timp, este respinsă ideea creării unor structuri instituționale paralele cu cele existente, cum ar fi crearea unui parlament al zonei euro, în condițiile în care există deja Parlamentul European sau un buget pentru zona euro. J.C. Junker face referire și la crearea unei Uniuni a Standardelor Sociale Europene, practic, a unui pilon european de drepturi sociale, pentru a evita fragmentarea socială și dumpingul social în Europa.

În domeniul securității și apărării, el solicită crearea unei unități europene de *intelligence*, în contextul creșterii amenințării teroriste. De asemenea, încurajează continuarea angajamentelor în dezvoltarea dimensiunii de apărare (Fondul European pentru Apărare – EDF, Cooperarea Structurată Permanentă – PESCO) și evoluția, până în 2025, spre o „uniune a apărării europene mature”, menționând, în acest sens, că „avem nevoie de ea. Și NATO o dorește”⁵.

---

⁴ Jean-Claude Junker, *State of the Union 2017*, European Commission, 13 September 2017, URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state-union-2017-brochure_en.pdf, accesat la 18 septembrie 2017.

⁵ *Ibidem*.

Marea parte a ideilor sunt reluate și în cadrul discursului președintelui francez, Emmanuel Macron, la Sorbona⁶, în care a prezentat principalele propuneri pentru relansarea proiectului european. Acesta face referire la crearea unui buget comun pentru apărare, dezvoltarea unei doctrine comune pentru acțiune, stabilirea unui fond european pentru apărare, valorificarea PESCO și o forță europeană de intervenție pentru integrarea forțelor armate europene, crearea unui birou european de azil și a unei poliții europene a granițelor.

Toate aceste dezbateri și eforturi de a identifica soluții pentru consolidarea Uniunii au fost puternic influențate de tendințele pe plan intern ale statelor membre, în special ale celor care și-au menținut statutul de state-motor ale organizației.

1. Evoluții politice interne: provocări pentru coeziunea europeană

Eforturile de coagulare a unor noi direcții de evoluție ale Uniunii Europene sub conducerea motorului franco-german, concomitent cu menținerea tendințelor de opoziție față de Bruxelles au caracterizat, în egală măsură, dinamica mediului de securitate european.

Rezultatele alegerilor prezidențiale din Franța au ocupat un rol major în planul evoluțiilor la nivelul UE. Aceasta deoarece programele electorale ale principalilor candidați (Emmanuel Macron și Marine le Pen) au fost considerate fie premisele menținerii statutului Franței de stat membru deplin al UE, fie ale îndepărtării acesteia de formele de cooperare și integrare în acest cadru. Rezultatele primului tur de scrutin (23 aprilie 2017) i-au calificat pe cei doi candidați la următorul tur, organizat pe 7 mai. În urma acestuia, E. Macron, central-liberal, a câștigat alegerile cu 66%, față de M. le Pen, care a promovat un program de extremă dreapta, întrunind 34% din voturi⁷. Rezultatele alegerilor prezidențiale din Franța au marcat un moment de optimism privind viitorul UE, exprimând existența unei majorități pro-europene, ce

---

⁶ Initiative pour l'Europe - Discours d'Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique, 26 Septembre 2017, URL: <http://www.elysee.fr/declarations/article/initiative-pour-l-europe-discours-d-emmanuel-macron-pour-une-europe-souveraine-unie-democratique>, accesat la 30 noiembrie 2017.

⁷ Steven Bernard, „French election results: Macron's victory in charts”, *Financial Times*, 9 May 2017, URL: <https://www.ft.com/content/62d782d6-31a7-11e7-9555-23ef563ecf9a?mhq5j=e2>, accesat la 10 mai 2017.

constituie baza pentru supraviețuirea acesteia. În același timp, procentul consistent al celor care au optat pentru forme de democrație liberală, nu doar în Franța, ci și în Austria și Olanda, reflectă faptul că populismul, extremismul politic, naționalismul, euroscepticismul au atins cote istorice, însă nu imposibil de depășit. În acest sens, relevante sunt și concluziile unui Raport publicat de Parlamentul European (aprilie 2017), care indică o creștere a nivelului de încredere acordat de cetățenii europeni Bruxelles-ului⁸. În urma alegerilor parlamentare organizate în Franța, pe 11 iunie 2017, partidul lui E. Macron a obținut o majoritate absolută, deși rata absenteismului a fost consistentă. Un alt rezultat semnificativ al alegerilor constă în aceea că Frontul Național a primit opt mandate, iar președinta sa, M. le Pen, va ocupa, pentru prima dată, un loc în Camera inferioară a Parlamentului.

În Germania, conservatorii Angelei Merkel (Uniunea Creștin-Democrată – CDU) au câștigat scrutinul din 23 septembrie 2017 cu 32,7% din voturi, fiind urmați de Partidul Social-Democrat (SPD) cu 20,2% și de Alternativa pentru Germania (AfD) cu 13,4%. Rezultatele echivalează cu un al patrulea mandat de cancelar pentru A. Merkel, dar indică o scădere a încrederii acordate de cetățenii germani CDU (cu 8,8%) și intrarea AfD, partid de extremă dreapta, în Parlamentul Germaniei. În contextul trecerii SPD în opoziție, formarea unei coaliții de guvernare pentru CDU s-a constituit într-o provocare, dat fiind că, până la sfârșitul anului 2017, negocierile între principalele partide politice nu au rezultat în formarea unei coaliții de guvernare în Germania.

În ceea ce privește politica externă și securitatea, platforma electorală a conservatorilor a fost bazată pe următoarele idei: a) dezvoltarea unui „Plan Marshall” pentru Africa; b) blocarea aderării Turciei la UE; c) creșterea cheltuielilor pentru ajutor și pentru dezvoltare a bugetului de apărării; d) susținerea apărării comune europene; e) creșterea numărului de polițiști cu 15.000; f) sporirea supravegherii video. Astfel, programul reflectă impactul puternic avut de criza europeană a refugiaților asupra

---

⁸ Jacques Nancy, *Two years until the 2019 European elections. Special Eurobarometer of the European Parliament. Study Public Opinion Monitoring Series*, Directorate-General for Communication, European Parliamentary Research Service, April 2017, URL: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2017/2019ee/two_years_until_ee2019_synthesis_en.pdf, accesat la 29 mai 2017.

statului condus de la Berlin (nu doar din prisma măsurilor de securitate internă prevăzute, dar și al celor de securitate externă), precum și asumarea clară a unui rol de lider la nivel european, inclusiv în domeniul securității și apărării.

Disensiunile dintre Berlin și Ankara s-au reflectat puternic în contextul creat de alegerile parlamentare din Germania. De asemenea, la 7 iunie, Germania a început oficial retragerea trupelor de la baza Incirlik de pe teritoriul turc.

În contextul campaniei electorale, A. Merkel a promovat ideea că UE nu ar trebui să extindă sau să aprofundeze nicio formă de cooperare cu Turcia, ceea ce a determinat o serie de dispute diplomatice între cele două capitale. Recep Tayyip Erdogan i-a îndemnat pe turcii din Germania să nu voteze cu niciunul dintre liderii partidelor din coaliția condusă de A. Merkel. Unul dintre punctele de apogeu ale acestei crize a fost acela în care la Berlin s-a discutat adăugarea Turciei pe lista țărilor care reprezintă riscuri crescute la adresa securității, alături de Rusia, China, Pakistan, Coreea de Nord și alte 26 de state.

Martin Schultz, reprezentantul SPD, a afirmat cu puțin timp înaintea Summitului G20, că „politicienii străini, care ne calcă în picioare, acasă, valorile, nu trebuie să beneficieze în Germania de o tribună pentru cuvântările lor care instigă la ură. Eu nu vreau ca domnul Erdogan, care în Turcia bagă după gratii oponenți și jurnaliști, să țină mari discursuri în Germania”⁹.

Notabilă este și distanțarea din ce în ce mai profundă a pozițiilor anumitor capitale europene de Bruxelles, statele din Grupul de la Vișegrad (Cehia, Slovacia, Ungaria, Polonia), fiind adesea oferite ca exemplu în această direcție. Relațiile dintre Bruxelles, pe de o parte, și Budapesta și Varșovia, de cealaltă, au cunoscut o deteriorare constantă, pe fondul nerespectării normelor, principiilor și valorilor considerate fundamentale la nivelul UE. În acest context, Bruxelles a început să sancționeze „derapajele” statelor membre de la standardele respective.

---

⁹ Dani Rockhof, „Nou conflict germano-turc: Berlinul i-a refuzat lui Erdogan cererea de a vorbi public conaționalilor săi, în contextul summitului G20 de la Hamburg”, *Hotnews*, 29 iunie 2017, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21846972-nou-conflict-germano-turc-berlinul-refuzat-lui-erdogan-cererea-vorbi-public-conationalilor-sai-contextul-summit-ului-g20-hamburg.htm>, accesat la 3 septembrie 2017.

Una dintre situațiile de acest tip este cea în care Ungaria a adoptat un proiect de lege prin care era reglementată funcționarea universităților străine, care ar fi dus la închiderea Universității Central-Europene (CEU) de la Budapesta, finanțată de George Soros. Parlamentul European și Comisia Europeană au analizat impactul legii care ar fi dus la închiderea CEU asupra principiilor Uniunii privind libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalurilor și persoanelor, punând sub semnul întrebării angajamentul Ungariei față de valorile europene și sondând posibilitățile de sancționare a Budapestei.

În cele din urmă, în cadrul Parlamentului European a fost solicitată activarea „opțiunii nucleare” (art. 7 din Tratatul de la Lisabona), care prevede suspendarea anumitor drepturi ale statelor membre, inclusiv a dreptului de vot, când este constatată încălcarea gravă și persistentă a valorilor prevăzute la art. 2 din Tratat: respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați. Conform textului Tratatului, activarea art. 7 se face de către statele membre, Parlamentul European sau Comisia Europeană, urmând să fie aprobat de către Consiliul European. În aceste condiții, poate fi declanșată procedura de *infringement* în cazul Ungariei.

Toate acestea s-au petrecut pe fondul unei serii de măsuri întreprinse de Guvernul de la Budapesta, contrare pozițiilor adoptate de UE sau chiar contrazicând valori și principii fundamentale ale Uniunii. Opoziția vehementă a Ungariei față de măsurile propuse de Bruxelles în vederea gestionării crizei europene a refugiaților, retorica vădit eurofobă a liderilor și, chiar, apropierea de Federația Rusă în contextul în care UE menține sancțiunile impuse față de acțiunile acesteia în Ucraina, constituie aspecte care au dus la o deteriorare a relațiilor dintre Budapesta și Bruxelles.

De asemenea, Comisia Europeană a lansat, la 12 iunie, procedura de *infringement* împotriva Poloniei, Ungariei și Cehiei pentru refuzul de relocare a refugiaților. În cursul aceleiași luni, ministrul ungar de externe afirmă că Budapesta își menține poziția în ceea ce privește problema refugiaților în Europa și că, în viziunea Ungariei, „apărarea granițelor

Europei” este dovada solidarității acestei țări¹⁰.

Mai mult, Budapesta a solicitat UE, în septembrie 2017, decontarea a 400 mil. de euro pentru gardul de sârmă ghimpată ridicat la granița cu Serbia împotriva refugiaților, motivând că este o chestiune de solidaritate și invocând precedentul altor state care au beneficiat de asistență financiară pentru protejarea granițelor. Toate acestea se petrec în contextul în care, începând din 2015, punctul de apogeu al crizei europene a refugiaților, Ungaria s-a erijat într-unul dintre cei mai vehemenți critici ai politicii UE în domeniu, atacând în fața justiției planul de relocare a migranților.

Curtea de Justiție a UE a respins în totalitate acțiunile introduse de Ungaria și Slovacia împotriva mecanismului provizoriu de transfer obligatoriu al solicitanților de azil¹¹. În ciuda avizului negativ din partea instanței europene, Ungaria continuă să respingă sistemul de cote de refugiați, legând adesea acest aspect de o pierdere a suveranității, ministrul de externe ungar declarând că „Ungaria nu va renunța la suveranitatea sa națională în favoarea Uniunii Europene și va continua să lupte contra sistemului de refugiați”¹².

Un parcurs similar se poate identifica și în planul relațiilor dintre Bruxelles și Varșovia. În cursul lunii iulie, Parlamentul polonez aprobă o lege prin care sistemul judiciar este pus sub control politic. În consecință, UE lansează avertizări, considerând că această reformă a sistemului judiciar prezintă riscuri la adresa independenței justiției, anunțând chiar și posibilitatea declanșării art. 7 din Tratatul de la Lisabona. La 20 iulie, în ciuda avertismentelor venite din partea UE, Parlamentul polonez adoptă respectivul set de legi, ceea ce determină reacția Comisiei Europene de a lansa procedura de *infringement* împotriva Varșoviei pentru emiterea legii care subminează independența tribunalelor de drept comun.

---

¹⁰ ***, „Peter Szijjarto: Presiunile internationale nu vor determina Ungaria sa se abata de la pozitia sa privind migratia ilegala”, în Hotnews, 29 iunie 2017, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21847124-peter-szijjarto-presiunile-internationale-nu-vor-determina-ungaria-abata-pozitia-privind-migratia-ilegala.htm>, accesat la 2 iulie 2017.

¹¹ ***, Hotărârea Curții (Marea Cameră), 6 septembrie 2017, URL: <http://curia.europa.eu>, accesat la 20 septembrie 2017.

¹² ***, „Ungaria nu va renunța la suveranitatea sa nationala in favoarea UE, spune ministrul de Externe de la Budapesta”, Hotnews, 13 septembrie 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22001301-ungaria-nu-renunța-suveranitatea-nationala-favoarea-spune-ministrul-externe-budapesta.htm>, accesat la 18 septembrie 2017.

Tensiunile dintre Polonia și Bruxelles au fost relevate și cu ocazia seriei de vizite pe care E. Macron le-a efectuat în estul Europei la finalul lunii august, când a subliniat că Varșovia se izolează de restul Europei: „Europa este o regiune creată pe bazele valorilor, a relațiilor cu democrația și a libertăților publice cu care Polonia este în conflict astăzi”¹³. Afirmatia președintelui francez a fost făcută în contextul în care Varșovia a refuzat să accepte regulile europene privind detașarea muncitorilor.

O altă criză diplomatică s-a petrecut la începutul lunii septembrie între România și Ungaria și s-a derulat atunci când autoritățile române au refuzat înființarea liceului romano-catolic la Târgu Mureș. În aceste condiții, Guvernul ungar a invocat un act de discriminare a minorităților naționale și a făcut public faptul că Budapesta își va retrage sprijinul pentru aderarea României la Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)¹⁴. Decizia privind aderarea României la OCDE a fost amânată de două ori (8 și 25 septembrie). În data de 25 septembrie, ministerul afacerilor externe din Ungaria anunță oficial că va relua susținerea candidaturii României pentru aderarea la această organizație.

În același timp, sunt consolidate inițiative de cooperare în format multilateral, ca de exemplu Inițiativa celor Trei Mări, care reunește 12 state (Austria, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria) și constituie un cadru pentru sprijinirea și consolidarea cooperării și interconectării economiilor statelor din spațiul geografic cuprins între Marea Baltică, Marea Adriatică și Marea Neagră, în domenii precum energie, transport, telecomunicații sau protecția mediului. Summitul Inițiativei celor Trei Mări din 6 iulie 2017 (Varșovia) s-a desfășurat cu participarea, alături de șefii de stat ai celor 12 state membre, a președintelui SUA, în calitate de invitat. Scopul participării lui D. Trump la summit-ul de la Varșovia a constat în promovarea exporturilor de gaz petrolier lichefiat către Europa de Est (puternic dependentă de importurile de hidrocarburi rusești).

---

¹³ ***, „Macron: Polonia se izoleaza in UE prin refuzul de a face un compromis cu privire la detasarea lucratorilor”, *Hotnews*, 25 august 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-21969977-macron-polonia-izoleaza-fata-prin-refuzul-face-compromis-privire-detasarea-lucratorilor.htm>, accesat la 20 septembrie 2017.

¹⁴ OECD este unul dintre principalele foruri de cooperare economică la nivel internațional. România și-a depus candidatura în urmă cu câțiva ani și la 8 septembrie era așteptată o decizie în acest sens.

În paralel, o altă platformă de cooperare a luat naștere în aceeași regiune în cursul anului 2016 și care și-a continuat activitatea în cursul anului 2017 – Formatul București 9 (B9). Menirea acestuia este să sprijine aprofundarea dialogului și cooperării între aliații participanți, în vederea articulării contribuției specifice a acestor state la procesele în derulare la nivelul Alianței, pe baza experienței și expertizei pe care o dețin și a intereselor comune de securitate, în deplină concordanță cu principiile solidarității și al indivizibilității securității statelor membre NATO¹⁵.

O tematică ce reflectă deopotrivă tendințele centrifuge și eforturile de coagulare la nivelul UE este reprezentată de spațiul Schengen. Franța, Germania, Austria, Danemarca și Norvegia au solicitat modificarea regulilor privind reintroducerea controalelor la frontiere, atunci când sunt justificate de amenințări de securitate (amendarea dispozițiilor art. 25 și 27 al Codului Schengen asupra granițelor¹⁶). Cele două articole menționate fac referire la procedura de reluare temporară a controlului la granița dintre două state membre în situațiile care necesită acțiuni urgente. Solicitarea a fost efectuată pe fondul creșterii numărului de atacuri teroriste pe teritoriul acestor state, precum și al consecințelor crizei europene a refugiaților.

După discursul lui J.C. Juncker din 13 septembrie, în care acesta a făcut trimitere la necesitatea deschiderii spațiului Schengen pentru Bulgaria și România și, ulterior, pentru Croația, menționând, referitor la partea estică și cea vestică a continentului, faptul că „Europa trebuie să respire cu ambii plămâni”¹⁷, liderii austrieci și-au exprimat opoziția față de extinderea zonei euro, invocând precedentul Greciei. Astfel, ministrul afacerilor externe austriac, Sebastian Kurz, declara că „zona euro și spațiul Schengen sunt deschise tuturor celor care îndeplinesc criteriile. Dacă aceste criterii nu sunt respectate, nimic nu e posibil. Dorim să evităm ca situația grecească să se repete”¹⁸. La scurt timp, Olanda își exprimă

---

¹⁵ Declarație comună a miniștrilor de externe din statele Formatului București 9 (B9), Comunicat de presă, 10 octombrie 2017, URL: <https://www.mae.ro/node/43571>, accesat la 12 decembrie 2017.

¹⁶ ***, Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:105:0001:0032:EN:PDF>, accesat la 21 septembrie 2017.

¹⁷ Jean-Claude Juncker, *op. cit.*, 13 September 2017.

¹⁸ ***, „Liderii austrieci se opun extinderii zonei euro, dorita de Juncker, invocand precedentul Greciei”, *Hotnews*, 14 septembrie 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22001855-liderii-austrieci-opun-extinderii-zonei-euro-dorita-juncker-invocand-precedentul-greciei.htm>, accesat la 18 septembrie 2017.

opozitia față de intrarea României și a Bulgariei în spațiul Schengen. La 16 septembrie, la puțin timp de la atacul terorist de la metrourul din Londra, Comisia Europeană își anunță intenția de a propune până la finele lui septembrie schimbarea regimului Schengen și crearea unui serviciu european de informații axat pe combaterea terorismului.

La 27 septembrie, Comisia Europeană publica o comunicare cu privire la menținerea și consolidarea spațiului Schengen¹⁹. După o scurtă trecere în revistă a specificului spațiului Schengen și a provocărilor la adresa securității acestuia, Comisia face propunerea de a deschide zona de liberă circulație pentru Bulgaria și România cât de curând posibil și, ulterior, pentru Croația, subliniind că acest lucru ar contribui la protejarea granițelor externe ale Uniunii. O a doua propunere a Comisiei constă în amendarea prevederilor Codului Schengen asupra granițelor, în special în ceea ce privește art. 25 și 27. Acestea conțin revizuirii ale regulilor prin care este reglementată reintroducerea temporară a controalelor la granițele interne (intervalul pentru care sunt reluate controalele la granițele între statele membre ale UE în funcție de perioada de timp pe care se manifestă un anumit risc de securitate).

Și în cazul Turciei, stat candidat la UE cu rol cheie în gestionarea crizei refugiaților, relațiile cu Bruxelles-ul au continuat să se deterioreze din ce în ce mai accentuat. La 16 aprilie a avut loc referendumul cu privire la sporirea atribuțiilor președintelui turc. Majoritatea cetățenilor au optat pentru trecerea Turciei de la un sistem parlamentar la unul prezidențial (din cei peste 80% din cetățenii prezenți la vot, 51,3% au optat pentru, iar 48,7% împotriva schimbării sistemului de guvernare). Au existat numeroase sesizări privind nereguli în desfășurarea referendumului (semnalate de OSCE, state europene și cetățeni turci²⁰), însă toate acestea au fost respinse de către Erdogan. Mai mult, acesta și-a manifestat intenția

---

¹⁹ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on preserving and strengthening Schengen, COM (2017) 570 final, Brussels, 27 September 2017, URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20170927_communication_on_preserving_and_strengthening_schengen_en.pdf, accesat la 27 septembrie 2017.

²⁰ Alexandra Topping, „Turkey referendum: Erdoğan wins vote amid dispute over ballots – as it happened”, *The Guardian*, 17 April 2017, URL: <https://www.theguardian.com/world/live/2017/apr/16/turkey-referendum-recep-tayyip-erdogan-votes-presidential-powers>, accesat la 22 mai 2017.

de a organiza un nou referendum privind aderarea Turciei la UE²¹. Se remarcă menținerea retoricii negative a liderului turc în ceea ce privește evoluția relației cu Bruxelles-ul. Spre exemplu, în cadrul ultimului miting de campanie înaintea referendumului, Erdogan a precizat că o victorie în cadrul acestuia va fi o „lecție pentru țările europene”²², și, imediat după anunțarea rezultatelor la referendum, a anunțat intenția de a consulta din nou cetățenii turci, de data aceasta, pe tema reintroducerii pedepsei cu moartea²³. Per ansamblu, Turcia se îndepărtează din ce în ce mai sigur de proiectul integrării europene, menținând raporturi tensionate nu doar cu Bruxellesul, ci și cu alți actori statali europeni.

În cadrul forurilor europene, este ridicată tot mai frecvent problema suspendării negocierilor de aderare cu Turcia. Spre exemplu, la 20 iunie, Comisia pentru Afaceri Externe a Parlamentului European a solicitat înghețarea acestor negocieri, dacă, prin reforma Constituției (decisă prin referendumul din 16 aprilie), președintele primește puteri extinse. La 6 iulie, Parlamentul European solicită suspendarea negocierilor de aderare ale Turciei, în cazul în care reforma constituțională aprobată prin referendumul din aprilie va fi implementată. Ankara a anunțat prin ministrul său de externe că nu acceptă solicitarea.

În ciuda poziției exprimate de reprezentanți ai Parlamentului European, Frederica Mogherini anunța, spre finele lunii iulie, că chiar dacă nu vor fi deschise noi capitole de negociere pentru Turcia, aceasta va rămâne o țară candidată. O viziune similară este reflectată și în discursul anual al Președintelui Comisiei Europene asupra Stării Uniunii – candidații la aderare trebuie să acorde prioritate maximă statului de drept, justiției și drepturilor fundamentale, ceea ce exclude aderarea Turciei în viitorul apropiat (sunt aduse în discuție nu doar măsurile

---

²¹ ***, „Turcia: Erdogan anunța posibilitatea organizării unui referendum privind aderarea la UE”, *Hotnews*, 17 aprilie 2017, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21718738-turcia-erdogan-anunța-posibilitatea-organizării-unui-referendum-privind-aderarea.htm>, accesat la 20 aprilie 2017.

²² ***, „Erdogan, la ultimul miting de campanie: O victorie la referendum va fi o "lecție" pentru țările europene”, *Hotnews*, 15 aprilie, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21717130-erdogan-ultimul-miting-campanie-victorie-referendum-lectie-pentru-tarile-europene.htm>, accesat la 20 aprilie 2017.

²³ ***, „Turcia: Erdogan evoca organizarea unui nou referendum, pentru reintroducerea pedepsei cu moartea”, *Hotnews*, 16 aprilie 2017, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21717985-turcia-erdogan-evoca-organizarea-unui-nou-referendum-pentru-reintroducerea-pedepsei-moartea.htm>, accesat la 20 aprilie 2017.

adoptate de regimul Erdogan după tentativa de lovitură de stat din iulie 2016, ci și răcirea relațiilor cu statele membre ale UE, chiar afirmații jignitoare adresate liderilor acesteia)²⁴.

Summitul G20 s-a constituit într-o ocazie cu care a fost evidențiată situarea pe poziții opuse a Guvernului de la Washington și a celui de la Ankara privind conflictul din Siria. Mai mult, Erdogan a menționat, după încheierea întâlnirii, că Turcia nu va ratifica Acordul de la Paris privind schimbările climatice dacă nu vor fi respectate promisiunile făcute statului turc. Îndepărtarea Ankarei de cadrele de cooperare occidentale devine și mai evidentă odată cu achiziționarea de către statul turc a unor sisteme de apărare antirachetă S-400 din Rusia. Aceasta, în condițiile în care Turcia este stat membru al NATO, având cea de-a doua armată ca mărime în cadrul Alianței.

Sunt, astfel, menținute tensiunile dintre Bruxelles și Grupul de la Vișegrad, dar și între actori europeni, precum Germania și, chiar, UE, pe de o parte, și Turcia, de cealaltă. Se remarcă o accentuare a necesității respectării condițiilor impuse de Bruxelles în schimbul beneficiilor obținute în urma relațiilor cu acesta. Evenimente internaționale cheie, precum Summitul G20 sau Adunările Generale ale ONU, vizitele oficiale, întâlnirile la nivel înalt au constituit cadre în care s-au reflectat toate aceste tendințe.

Rezultatele alegerilor din Franța, ale referendumului din Turcia nu doar confirmă ascensiunea naționalismului, populismului, euroscepticismului, ci ilustrează și o polarizare puternică a societăților în ceea ce privește parcursul viitor ca democrație sau regim autoritar. Este o tendință pentru care cel mai vizibil exponent este Marea Britanie. Brexit a fost decis de către cetățenii britanici într-un procent (52%) foarte apropiat de cel al celor care l-au respins (48%). Mai mult, rezultatele din iulie 2016 în favoarea rămânerii Marii Britanii în UE, înregistrate în anumite entități ce alcătuiesc Regatul Unit, au constituit premisele conturării unor vădite tensiuni pe scena politică internă. Prin urmare, organizarea unui referendum privind independența Scoției nu este un scenariu imposibil.

În cursul anului 2016, posibilitatea ca și alte state membre ale UE să aleagă același parcurs ca al Marii Britanii nu părea un scenariu atât de îndepărtat. Scăderea încrederii cetățenilor europeni în instituțiile comunitare, creșterea ratelor pesimismului în ceea ce privește UE,

---

²⁴ Jean-Claude Juncker, *op. cit.*, 13 September 2017.

succesul pe care retorica naționalistă și populistă le înregistrau în planul politicii interne constituiau argumente solide în această direcție. Totuși, statisticile din cursul anului 2017 indică o creștere a optimismului europenilor în ceea ce privește viitorul UE (figura nr. 1).

Figura nr. 1: Evoluția gradului de optimism al cetățenilor europeni privind viitorul UE²⁵

Răspunsurile oferite de cetățenii statelor membre care s-au exprimat a fi complet de acord/în dezacord cu afirmația că țara lor ar avea un parcurs mai bun în viitor în afara UE, indică o atitudine pozitivă față de Uniune (media la nivel european este de 31% complet de acord și 60% complet în dezacord). Excepții notabile sunt în această direcție sunt Marea Britanie, aflată în plin proces de retragere din UE (49% complet de acord și 41% complet în dezacord) și Italia (46% complet de acord și 43% complet în dezacord) (figura nr. 2).

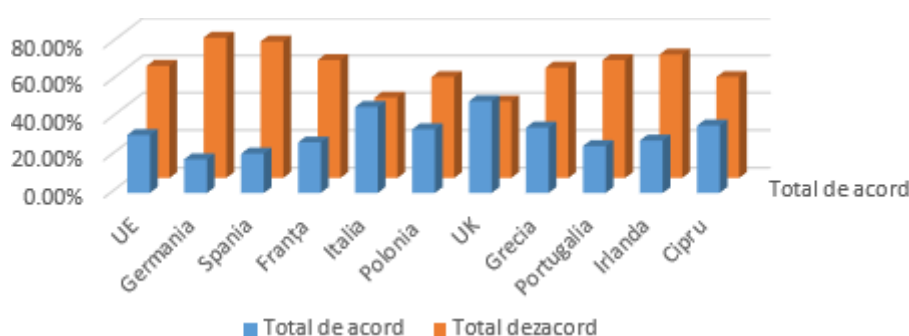

Figura nr. 2: Măsura în care cetățenii europeni sunt complet de acord/în dezacord cu afirmația „Țara mea ar putea evolua mai bine în viitor în afara UE”²⁶

²⁵ European Commission - Press release, “A European spring? Latest Standard Eurobarometer shows Optimism is on the rise”, Brussels, 2 August 2017, URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2127_en.htm, accesat la 9 noiembrie 2017.

²⁶ Standard Eurobarometer 86, Public opinion in the European Union, Report, November 2017, p. 88, URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>, accesat la 10 martie 2018.

La nivel european, procesul de desprindere a Marii Britanii de UE și gestionarea optimă a consecințelor acestui proces se conturează a fi una dintre prioritățile majore și care poate avea repercusiuni și asupra evoluției euroscepticismului, naționalismului și populismului pe arena europeană.

2. Brexit

Căutarea unei formule de a asigura un parcurs viabil pentru UE este evident legată de procesul de ieșire a unui stat membru din cadrul instituțional al Uniunii. La puțin timp după Summitul aniversar din 29 martie 2017, Regatul Unit a trimis o informare oficială Consiliului European privind intenția de a părăsi UE. Premierul Theresa May a declanșat oficial procedura de retragere, prin invocarea art. 50 din Tratatul de la Lisabona. Actul marchează începutul perioadei de doi ani în care se negociază, finalizează și ratifică acordul prin care Marea Britanie va părăsi UE. Scrisoarea de notificare din partea Londrei a fost urmată de o declarație a Consiliului European, prin care este exprimat deopotrivă regretul în ceea ce privește decizia Marii Britanii, dar și angajamentul Uniunii de a „acționa unitar și de a-și prezerva interesele”²⁷. De asemenea, este menționat că principala prioritate a UE este de a micșora incertitudinea determinată de această decizie în ceea ce privește cetățenii, afacerile și statele membre. Aceste angajamente sunt reluate în declarația președintelui Consiliului European, D. Tusk, din 31 martie 2017, însă, în cadrul acesteia, o altă prioritate este evitarea tensionării relațiilor dintre Irlanda de Nord și Irlanda²⁸.

Declanșarea formală a negocierii privind condițiile separării Marii Britanii de UE a fost însoțită de aducerea în prim plan a multiple aspecte aferente acestui proces. Una dintre principalele probleme era legată de conținutul proiectului ghidului privind ieșirea Marii Britanii din UE și anume că, după aceasta, niciun acord dintre UE și Regatul Unit nu se va aplica teritoriului Gibraltarului, fără un acord preliminar între Spania și

---

²⁷ Statement by the European Council (Art. 50) on the UK notification, 29 March 2017, URL: http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2017/3/47244656886_en.pdf, accesat la 30 martie 2017.

²⁸ Remarks by President Donald Tusk on the next steps following the UK notification, 31 March 2017, URL: http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2017/3/47244657059_en.pdf, accesat la 31 martie 2017.

Marea Britanie²⁹.

Gibraltar este considerat un teritoriu britanic de peste mare (1713), fiind situat într-o peninsulă îngustă de pe coasta sudică a Spaniei. Acesta este o entitate care se auto-guvernează în toate aspectele, cu excepția apărării (furnizată de Marea Britanie), iar locuitorii săi au cetățenie britanică. De asemenea, deși este cunoscut pentru prosperitatea economică, depinde de Spania pentru aprovizionare³⁰.

Gibraltar a devenit implicit parte a UE, după aderarea Marii Britanii la această organizație (1973). La referendumul din 23 iunie 2016, cetățenii britanici din Gibraltar au votat în proporție de 96% pentru rămânerea în UE³¹. Relevant, în actualul context, este și faptul că, după anunțarea rezultatului referendumului, au existat opinii conform cărora ieșirea Marii Britanii din UE este cea mai bună șansă pe care Spania o are pentru restabilirea suveranității asupra Gibraltarului.

Un alt punct de tensiune pentru Marea Britanie în ceea ce privește procesul de ieșire din UE constă în eforturile depuse la nivelul Parlamentului regional al Scoției de a organiza un referendum privind independența acesteia în raport cu Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Inițiative similare au avut loc și anterior. Spre exemplu, un referendum pe aceeași temă a fost organizat în 2014, când scoțienii s-au pronunțat în proporție de 55% împotriva rupturii de Regat. Solicitățile privind independența Scoției s-au accentuat, însă, în urma referendumului din 23 iunie 2016, când scoțienii s-au pronunțat pentru rămânerea în UE în proporție de 62%. Mai mult, o cercetare sociologică³², ale cărei rezultate au fost publicate în cursul lunii martie 2017, indică faptul că sprijinul scoțienilor pentru independență a atins cel mai înalt punct din istorie (46%), însă la fel s-a întâmplat și cu fenomenul euroscepticismului

---

²⁹ Mehreen Khan, „Brexit deal will not automatically apply to Gibraltar – EU guidelines”, *Financial Times*, 31 March 2017, URL: <https://www.ft.com/content/98f1cedc-1582-378e-8b54-b635997fed7f>, accesat la 31 martie 2017.

³⁰ Conform Encyclopedia Britannica, online edition, URL: <https://www.britannica.com>, accesat la 2 martie 2017.

³¹ Jon Henley, „Rocked by Brexit vote, Gibraltar lays plans for new kind of EU relationship”, *The Guardian*, online edition, 22 October 2016, URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/22/gibraltar-brexit-vote-new-eu-relationship>, accesat la 31 martie 2017.

³² Susan Reid, Anna Marcinkiewicz, *Scottish Social Attitudes. The State of nationalism in Scotland*, ScotCen, March 2017, URL: <http://scotcen.org.uk/media/1361407/ssa16-2fr8m-1ndyref-2-1ndyr8f-tw0-two.pdf>, accesat la 31 martie 2017.

(67%). Spre exemplu, premierul oficial al Scoției, Nicola Sturgeon, a declarat că, la finele procesului de retragere a Marii Britanii din UE, scoțienii ar trebui să aibă posibilitatea de a se exprima liber în ceea ce privește independența³³, readucând astfel în discuție posibilitatea organizării unui referendum în acest sens.

Cu doar o zi înainte de declanșarea oficială a procesului de ieșire a Marii Britanii din UE, N. Sturgeon a primit mandat de la Parlamentul regional de a solicita Londrei să organizeze un nou referendum de independență. Liderii scoțieni își doreau ca acest referendum să aibă loc în a doua jumătate a anului 2018 sau în prima parte a anului 2019, înainte ca Marea Britanie să părăsească oficial cadrul instituțional al Uniunii Europene. De cealaltă parte, premierul britanic a acordat asigurări tuturor entităților ce alcătuiesc Regatul Unit că negocierile privind condițiile de retragere a Marii Britanii din UE se vor derula luând în considerare interesele lor și că nu este un moment prielnic pentru organizarea unui astfel de referendum.

La o lună de la demararea procedurii de retragere a Marii Britanii din UE, prin invocarea art. 50 din Tratatul de la Lisabona (29 martie 2017), Consiliul European a publicat ghidul prin care se definește cadrul negocierilor și prin care sunt stabilite pozițiile și principiile generale pe care Uniunea le va urmări pe parcursul negocierilor³⁴. Este reafirmat că UE27 își va păstra unitatea și va acționa ca o singură entitate pe parcursul negocierilor. De asemenea, este subliniat faptul că, deși liderii UE își doresc ca Regatul Unit să rămână un partener apropiat, un stat nemembru nu se poate bucura de aceleași drepturi și beneficii ca un stat membru. Totodată, este stabilit că orice acord viitor va trebui să se bazeze pe un echilibru între drepturi și obligații și să asigure condiții echitabile, dar și că integritatea pieței unice trebuie să fie păstrată, ceea ce înseamnă că cele patru libertăți sunt indivizibile. În plus, este exclusă alegerea doar a elementelor convenabile.

---

³³ ***, „Nicola Sturgeon: Scotia trebuie sa aiba optiunea de a se exprima asupra independentei sale la finalul Brexit-ului”, *Hotnews*, 14 mai 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-21766207-nicola-sturgeon-scotia-trebuie-aiba-optiunea-exprima-asupra-independentei-sale-finalul-brexit-ului.htm>, accesat la 15 mai 2017.

³⁴ ***, European Council (art. 50) guideline for Brexit negotiations, 29 April 2017, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29-euco-brexit-guidelines>, accesat la 3 mai 2017.

Documentul stabilește o abordare pe mai multe faze, prima dintre ele având două obiective majore: a) furnizarea de claritate și certitudine legală, pe cât de mult posibil, pentru cetățeni, mediul de afaceri, părțile interesate și partenerii internaționali în ceea ce privește efectele imediate ale retragerii Marii Britanii din UE; b) stabilirea desprinderii Marii Britanii de UE, precum și de toate drepturile și obligațiile ce decurg din acest statut. Dintre acestea, existența unor obligații financiare pe care Regatul Unit va trebui să le respecte în contextul retragerii din UE a constituit punctul cel mai nevralgic al negocierilor, determinând cele mai vehemente luări de poziție în acest sens.

La 22 mai, Consiliul UE a făcut publice Directivele pentru negocierea unui acord cu Regatul Unit³⁵, stabilind condițiile pentru retragerea din UE, documentul fiind menit să răspundă tuturor obiectivelor primei faze a procesului de ieșire a Marii Britanii din UE. Scopul acestui set de directive este de a stabili linii directoare pentru Comisia Europeană pe parcursul primei faze a negocierilor, oferind și o prioritizare a aspectelor-cheie necesare a fi luate în considerare în această primă fază. Acestea constau în:

a) protejarea drepturilor cetățenilor UE care locuiesc în Marea Britanie și a celor britanici care locuiesc pe teritoriul celorlalte 27 de state membre ale UE;

b) reglementări financiare ce se referă la obligațiile financiare ale Marii Britanii și UE, ce rezultă din întreaga perioadă în care aceasta a deținut statutul de stat membru al UE;

c) reglementări privind bunurile aflate pe piață înainte de momentul retragerii Marii Britanii din UE, cooperare judiciară în materii civile, comerciale și criminale, precum și procedurile de cooperare în plan administrativ și al impunerii legii;

d) evitarea creării unor tensiuni la granița dintre Irlanda și Irlanda de Nord.

Granița dintre Irlanda și Irlanda de Nord constituie unul dintre punctele sensibile ale negocierilor condițiilor în care Marea Britanie se va

---

³⁵ ***, Council of the EU, Directives for the negotiation of an agreement with the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland setting out the arrangements for its withdrawal from the European Union, 22 mai 2017, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/22-brexite-negotiating-directives>, accesat la 23 mai 2017.

desprinde de UE. Ca state membre ale UE, chiar dacă niciunul dintre ele nu este inclus în Spațiul Schengen, faptul că frontiera stabilită pe insula Irlandei era una mai degrabă simbolică nu ridică dificultăți notabile în plan administrativ. Guvernele de la Londra și Dublin au stabilit o zonă comună de liberă circulație. În acest context, există temeri că odată cu ieșirea Regatului Unit (implicit, a Irlandei de Nord) din cadrul instituțional al UE, libera circulație peste granița dintre Irlanda și Irlanda de Nord va fi limitată, având în vedere că va deveni frontieră externă a UE.

Înainte de lansarea propriu-zisă a negocierilor pentru Brexit, au fost organizate alegeri parlamentare anticipate, în urma cărora prim-ministrul Marii Britanii spera să obțină un sprijin mai mare în legislativul britanic. Însă, rezultatul scrutinului din 8 iunie a condus la pierderea majorității parlamentare a partidului lui T. May, ceea ce a născut chiar îndoieli cu privire la posibilitatea lansării negocierilor pentru Brexit la data stabilită. O altă consecință a alegerilor parlamentare a fost scăderea ponderii naționaliștilor scoțieni în legislativul Marii Britanii, ceea ce reduce substanțial șansele organizării unui nou referendum pentru independența Scoției.

Negocierea condițiilor pentru Brexit a debutat oficial la 19 iunie, fiind stabilite și patru aspecte majore asupra cărora dezbaterile se vor concentra: a) drepturile cetățenilor; b) chestiuni financiare; c) granița dintre Marea Britanie și Irlanda de Nord; d) alte aspecte ale separării. Unul dintre cele mai dificile puncte ale negocierilor a fost constituit de așa-numita „factură” pe care Marea Britanie trebuie să o plătească pentru ieșirea din cadrul instituțional al UE. Pe de o parte, Londra urmărea ca aceasta să fie cât mai mică posibil, în timp ce Bruxelles cere ca aceasta să își respecte angajamentele asumate față de UE.

În ceea ce privește evoluția negocierilor condițiilor în care Marea Britanie se va retrage din cadrul UE, spre deosebire de perioada precedentă se remarcă o accentuare a tendinței părții britanice de a adopta o poziție moderată, rațională, în care sunt luate în calcul deopotrivă avantajele și dezavantajele desprinderii de UE și în care sunt acceptate interesele comune ale părților. Toate acestea în ciuda persistenței pe scena politică internă a unor opinii radicale în această direcție sau a dificultății de a atinge consensul în cadrul negocierilor cu UE. În acest sens, considerăm relevant nu doar documentul asupra viitorului relației dintre Marea Britanie și UE

în planul securității, apărării și politicii externe³⁶, ci și discursul T. May din 22 septembrie, la Florența. Plecând de la existența unui set de valori și provocări comune la nivelul Marii Britanii și UE, de la existența unei puternice interdependențe, aceasta a făcut referire la continuarea unor relații speciale cu UE în domeniul economic și în cel al apărării și securității³⁷. De asemenea, având în vedere complexitatea raporturilor dintre cele două entități, atât în actuala formă, cât și în forma ce urmează să fie stabilită în urma negocierilor și ieșirii Marii Britanii din UE, este exprimată necesitatea unei perioade de tranziție de doi ani pentru a asigura o trecere lină de la actuala formă a raporturilor dintre Bruxelles și Londra, la cea post-Brexit. Pentru aceasta, T. May menționează că Londra este dispusă să plătească 20 mld. de euro în perioada de tranziție post-Brexit, dacă i se va permite accesul la piața unică.

Discursul T. May a determinat reacții negative din partea euroscepticilor de la Londra³⁸, dar și din partea negociatorului european, Michel Barnier menționând că „Uniunea Europeană este dornică și nerăbdătoare să înțeleagă mai bine cum Guvernul britanic va transpune discursul prim-ministrului în poziții de negociere”³⁹.

Notabil este și faptul că, în această perioadă, Guvernul britanic a făcut public, în 13 iulie, un proiect de lege care urmează să reglementeze modul de funcționare a Marii Britanii după Brexit. Documentul prevede abrogarea *European Communities Act/1972*, care include tratatele europene în dreptul național britanic. Parlamentul britanic a abrogat dreptul european în primul vot privind acest text la 12 septembrie, cu 326

---

³⁶ *Foreign policy, defence and development. A future partnership paper*, Department for Exiting the European Union, HM Government, 12 September 2017, URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643924/Foreign_policy__defence_and_development_paper.pdf, accesat la 18 septembrie 2017.

³⁷ PM's Florence Speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU, 22 September 2017, URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>, accesat la 25 septembrie 2017.

³⁸ ***, „Nigel Farage, liderul Partidului pentru Independența Marii Britanii: Theresa May vrea să parasească UE "doar cu numele"”, *Hotnews*, 22 septembrie 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22016424-nigel-farage-liderul-partidului-pentru-independenta-marii-britanii-theresa-may-vrea-paraseasca-doar-numele.htm>, accesat la 26 septembrie 2017.

³⁹ George Sandu, „Negociatorul șef al UE cere o "perioadă de clarietate" pentru a se face progrese reale privind Brexitul”, *Hotnews*, 25 Septembrie 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22020738-negociatorul-sef-cere-perioada-clarietate-pentru-face-progrese-reale-privind-brexitul.htm?nomobile=>, accesat la 25 septembrie 2017.

voturi pentru și 290 împotriva.

Spre finalul anului, negocierile rezultă într-un acord⁴⁰ asupra a trei aspecte-cheie: drepturile cetățenilor europeni în Marea Britanie și ale cetățenilor britanici în UE, faptul că nu va exista o frontieră „dură” între Marea Britanie și Irlanda de Nord, precum și o înțelegere financiară privind costurile separării. Acordul asupra acestor aspecte permite concentrarea negocierilor pe relația dintre UE și Marea Britanie după momentul separării formale.

3. Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) a UE

La 6 martie 2017 a avut loc o reuniune a Consiliului UE asupra securității și apărării, dedicată evaluării progresului Uniunii în această direcție, în cadrul căreia a fost stabilit și un acord de a crește sprijinul pentru operațiile militare. În urma acesteia, au rezultat patru concluzii majore:

a) *Stabilirea Capabilității de Planificare și Conducere Militară (MPCC)*. MPCC a fost gândită astfel încât să nu dubleze funcțiile NATO, Înalțul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, F. Mogherini, subliniind că „nu este vorba despre o armată europeană, (...) ci despre un mod mai eficient de a gestiona activitatea în plan militar”⁴¹.

MPCC ar urma să conducă operațiile militare nonexecutive. În prezent, UE are trei astfel de misiuni de instruire (EUTM) în derulare: EUTM Somalia, EUTM Republica Centrafricană și EUTM Mali. Astfel, deși am putea găsi o corelație între concluziile acestui Consiliu al UE, pe de o parte, și propunerea franco-germană privind apărarea europeană din septembrie 2016⁴², obiectul MPCC diferă de viziunea reprezentanților

---

⁴⁰ Joint report from the negotiators of the European Union and the United Kingdom Government on progress during phase 1 of negotiations under Article 50 TEU on the United Kingdom's orderly withdrawal from the European Union, 8 December 2017, URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/joint_report.pdf, accesat la 15 decembrie 2017.

⁴¹ James Kanter, „EU Moves to Create Military Training Headquarters”, *The New York Times*, online edition, 6 March 2017, URL: https://www.nytimes.com/2017/03/06/world/europe/eu-military-headquarters.html?_r=2, accesat la 20 martie 2017.

⁴² Alain Barluet, „Le feuille de route franco-allemande pour relancer l'Europe de la défense”, *Le Figaro*, 11 Septembre 2016, URL: <http://www.lefigaro.fr/international/2016/09/11/01003-20160911ARTFIG00140-la-feuille-de-route-franco-allemande-pour-relancer-l-europe-de-la-defense.php>, accesat la 20 februarie 2017.

Franței și Germaniei expusă cu șase luni înainte. Documentul de atunci menționa că misiunile militare ale UE (de exemplu, operația Sophia) ar trebui conduse de un comandament militar întrunit, nu prin rotație, de către statele membre. Or, în cadrul Consiliului UE din 6 martie, a fost agreată crearea acestui comandament doar pentru misiunile militare de instruire ale UE.

b) *Angajamentul pentru lansarea Cooperării structurate permanente (PESCO)*, pe baza unei abordări modulare. Este reluată ideea că inițiativele derulate în baza acestei proceduri sunt deschise tuturor statelor membre și că PESCO va contribui la îndeplinirea nivelului de ambiție al UE, conform Strategiei Globale pentru Politica Externă și de Securitate a UE (EUGS) și Planului de Implementare al EUGS. Inițiativele fundamentate pe această procedură vor fi coordonate de Agenția Europeană pentru Apărare.

c) *Instituirea Evaluării Anuale Coordonate în Apărare (CARD)*, menită să aprofundeze integrarea în planul apărării, să acopere carențele în materie de capacități și să optimizeze utilizarea planurilor de investiții în domeniul apărării. Este subliniată necesitatea coordonării CARD cu procesul de planificare desfășurat la nivel NATO. De asemenea, CARD va fi implementat în mod voluntar, respectând prerogativele și angajamentele în materie de apărare asumate de statele membre. Primul CARD complet urmează să fie implementat după revizuirea priorităților din Planul de Dezvoltare a Capabilităților, în 2018.

d) *Consolidarea instrumentelor de reacție rapidă a UE, inclusiv Grupurile de Luptă ale UE și capacitățile civile.*

Și în cadrul Summitului Consiliului European din 9 martie de la Bruxelles, discuțiile s-au centrat pe chestiunea „Europei cu mai multe viteze” care să permită anumitor state aprofundarea integrării, indiferent dacă celelalte vor decide sau nu să ia parte la acest proces. Propunerea a fost susținută de Franța, Germania și Italia și criticată de statele din centrul și estul continentului, care și-au exprimat temerea că această procedură va permite statelor nucleu ale UE să strângă legăturile, în timp ce restul statelor membre vor fi lăsate în urmă.

De asemenea, dacă la începutul lunii martie, în Consiliul European se propunea crearea unui cartier militar general pentru misiunile nonexecutive ale UE, în cursul lunii mai, în cadrul Statului Major al UE,

crearea MPCC a fost amânată din pricina opoziției Marii Britanii în cadrul unei reuniuni a Consiliului UE pe această temă⁴³. Marea Britanie s-a opus utilizării denumirii de „comandament operațional” (*operational HQ*). Citând o sursă diplomatică, presa britanică menționa că MPCC nu reprezintă un comandament operațional, dat fiind că acesta nu va conduce operații militare propriu-zis, ci doar va supraveghea misiuni⁴⁴. Cu toate acestea, conținutul documentului ce cuprinde concluziile Consiliului UE din 18 mai reflectă menținerea angajamentului față de dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare la nivel european, dar și continuitatea măsurilor stabilite în această direcție încă de la publicarea EUGS în iunie 2016.

MPCC a fost creată în cursul lunii iunie 2017, în cadrul Statului Major al UE, cu sediul la Bruxelles și a fost încadrată, inițial, cu un personal redus numeric (circa 30 de persoane). În sarcinile MPCC intră activități de planificare operațională și conducere a misiunilor nonexecutive.

La 10 iunie, în cadrul unei întâlniri la nivel ministerial, Germania și Franța își anunță angajamentul de a lucra la fondul de apărare al UE și fac propuneri concrete pentru întâlnirea ministerială bilaterală din 13 iulie. Ministrul apărării german propune inițiative de cooperare în privința dronelor, transporturilor militare, eforturi comune pentru stabilizarea Africii subsahariene. Ulterior, în cadrul Consiliului European din 22-23 iunie, statele membre ale UE se angajează să-și consolideze cooperarea în materie de apărare.

La 7 iunie 2017, președintele Comisiei Europene, J.C. Juncker, a pus în dezbatere un document ce conține trei scenarii posibile pentru cooperarea militară în Europa⁴⁵. Scenariile descriu posibile cursuri de evoluție ale securității și apărării la nivelul UE, de la cel care nu presupune

---

⁴³ “EU remains committed to strengthen security and defence”: Council adopts Conclusions, 18 May 2017, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/18-conclusions-security-defence>, accesat la 22 mai 2017.

⁴⁴ Henry Samuel, Peter Foster, „New EU army headquarters branded little more than a ‘call centre’”, *The Telegraph*, 20 May 2017, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/05/20/new-eu-army-headquarters-branded-little-call-centre>, accesat la 22 mai 2017.

⁴⁵ *Reflection Paper on the Future of European Defence*, European Commission, 7 June 2017, URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf, accesat la 7 iunie 2017.

schimbări majore față de situația curentă, până la cel mai ambițios, astfel:

a) *Cooperare în domeniul securității și apărării*. Dimensiunea de securitate și apărare a UE își menține caracterul interguvernamental, statele membre fiind cele care decid acțiunea în acest domeniu, în baza principiului suveranității.

b) *Securitate și apărare împărtășite*. UE are un rol crescut în ceea ce privește responsabilitatea de a asigura securitatea, iar solidaritatea financiară și operațională între statele membre este standardizată.

c) *Securitate și apărare comune*. Acest scenariu presupune crearea unei Uniuni a securității și apărării comune, așa cum este prevăzută în textul Tratatului de la Lisabona.

O relevanță crescută o are și descrierea contextului în care sunt lansate cele trei scenarii. Aceasta conține, de fapt, justificarea necesității aprofundării integrării în domeniul securității și apărării. Sunt amintite aici nu doar evoluția riscurilor și amenințărilor sau necesitatea ca statele suverane să coopereze pentru a putea face față provocărilor mediului actual de securitate, ci și evoluția relației transatlantice, implicațiile Brexit și necesitatea de a extinde aria și eficiența cheltuielilor în materie de apărare⁴⁶. Astfel, din textul documentului transpare influența presiunii exercitate de Washington în direcția atingerii pragului de 2% din PIB pentru bugetul apărării, dar și valorificarea procesului Brexit ca stimul pentru dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare a UE.

Poziția Marii Britanii privind viitorul cooperării cu UE în planul securității și apărării a fost exprimată printr-un document publicat la 12 septembrie 2017, de către Guvernul Marii Britanii⁴⁷. Este subliniată intenția Londrei de a rămâne un partener responsabil al UE, având în vedere provocările comune cu care se confruntă, dar și setul comun de interese și valori. Documentul reflectă și dorința Marii Britanii de a continua cooperarea cu UE în domeniul securității și apărării, într-un format special, mai profund decât cel destinat statelor terțe: „acest parteneriat va fi fără precedent din perspectiva amplitudinii pe care o va avea,

---

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 11-12.

⁴⁷ *Foreign policy, defence and development. A future partnership paper*, Department for Exiting the European Union, HM Government, 12 September 2017, URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643924/Foreign_policy__defence_and_development_paper.pdf, accesat la 18 septembrie 2017.

incluzând cooperarea în materie de politică externă, securitate și apărare și dezvoltare”⁴⁸.

Spre sfârșitul anului 2017, evoluția securității și apărării la nivelul UE cunoaște o nouă etapă – PESCO este lansată la nivel oficial. La 11 decembrie, Consiliul UE decide stabilirea PESCO în domeniul apărării⁴⁹, după ce, la 13 noiembrie, 23 de state membre ale UE, printre care și România, au trimis o notificare către Consiliul European și Înaltul Reprezentant privind intenția de a valorifica această prevedere a Tratatului de la Lisabona⁵⁰.

PESCO presupune posibilitatea ca un grup de state membre care doresc și au capacitatea financiară necesară să coopereze în cadrul unor proiecte derulate la nivelul UE, pentru:

- a) dezvoltarea capacităților de apărare;
- b) investiții în programe comune;
- c) consolidarea nivelului de pregătire operațională;
- d) contribuții ale forțelor armate proprii.

Spre deosebire de specificul proiectelor de tip *pooling&sharing*, capacitățile rezultate din proiectele PESCO aparțin statelor membre care le dezvoltă și care le pot folosi și în cadrul operațiilor derulate sub egida altor organizații internaționale.

La momentul lansării oficiale a PESCO, au fost identificate 17 proiecte⁵¹ ce urmează a fi dezvoltate în acest cadru și este de așteptat ca acestea să fie acceptate în mod formal de către Consiliul UE în prima parte a anului 2018. Următorii pași ce urmează a fi făcuți pentru stabilirea PESCO constau în:

- adoptarea unei decizii în Consiliul UE de către statele care și-au exprimat angajamentul de a participa la proiecte în acest cadru;
- un set comun de reguli privind derularea proiectelor;

---

⁴⁸ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁹ Council Decision establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States, 8 December 2017, Council of the EU, URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/32000/st14866en17.pdf>, accesat la 9 decembrie 2017.

⁵⁰ ***, Notification on Permanent Structured Cooperation to the Council and to the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf>, accesat la 9 decembrie 2017.

⁵¹ Lista celor 17 proiecte inițiale poate fi consultată la ***, Declaration on PESCO projects, URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/32020/draft-pesco-declaration-clean-10122017.pdf>, accesat la 12 decembrie 2017.

- condițiile generale în care un stat terț poate fi invitat să participe în anumite proiecte.

Un alt aspect notabil privitor la PESCO este faptul că aceasta se încadrează într-un set mai amplu de măsuri menit să contribuie la dezvoltarea dimensiunii de apărare a UE. Astfel, inițiativa este strâns legată de CARD și EDF.

CARD urmează să fie coordonat la nivelul Agenției Europene de Apărare, prin monitorizarea sistematică a planurilor naționale de cheltuieli pentru apărare, astfel încât să contribuie la identificarea de oportunități pentru noi inițiative de colaborare.

Scopul EDF este să ofere stimuli financiari pentru a încuraja cooperarea în materie de apărare de la cercetare la faza de dezvoltare a capacităților. Printre altele, EDF permite o finanțare crescută pentru proiectele PESCO. Fondul este gestionat de către Comisia Europeană, adică instituția UE care asigură implementarea politicilor Uniunii. Relevant este faptul că PESCO vizează un domeniu – PSAC – care se află, conform prevederilor Tratatului de la Lisabona, în sfera de atribuții a Consiliului European și a Consiliului UE, unde deciziile se iau prin consens, la nivel de șefi de stat și de guvern, având un caracter inter-guvernamental. Or, deciziile adoptate în cadrul Comisiei Europene au caracter comunitar. Așadar, odată cu EDF, Comisia Europeană poate sprijini financiar proiectele de dezvoltare a capacităților militare, acesta putând funcționa și ca stimul al cooperării în plan militar.

Deși menționată încă din textul Tratatului de la Lisabona, PESCO a început să fie luată în considerare ca soluție pentru dezvoltarea cooperării militare între statele membre abia recent, în contextul în care, confruntată cu multiple crize deopotrivă pe plan intern și pe plan extern, necesitatea unei reformări a UE în concordanță cu provocările cu care se confruntă a devenit evidentă. Securitatea și apărarea constituie unul dintre principalele domenii asupra cărora este concentrat acest efort al Uniunii, alături de zona euro, abordarea migrației sau securitatea cibernetică.

Încă de la primele etape ale aducerii sale în discursul public, PESCO a fost considerată o nouă manifestare a „Europei cu mai multe viteze”, concept ce presupune integrare diferențiată, constând în decizia anumitor state membre care dispun de voința politică și suportul financiar necesare să aprofundeze integrarea, lăsând alte state membre în afara acestor forme

de integrare. Acestea din urmă păstrează posibilitatea de a se alătura formatului de cooperare, dacă îndeplinesc anumite condiții. Exemple elocvente, în acest sens, sunt zona euro sau spațiul Schengen.

PESCO a fost un proiect extrem de controversat, statele membre intrate mai recent în UE și care nu sunt parte a formelor de cooperare integrată menționate și-au exprimat temerea că o altă astfel de inițiativă ar putea crea noi linii de separație în cadrul Uniunii, adâncind distanța dintre nivelurile de dezvoltare ale statelor membre. De reținut este faptul că, în absența continuării unui angajament concret în ceea ce privește cooperarea în acest format, PESCO se poate constitui într-adevăr într-o altă formă de manifestare a „Europei cu mai multe viteze”. Cu alte cuvinte, PESCO este o cale de a permite dezvoltarea dimensiunii puterii soft a UE, indiferent dacă statele membre pot atinge consensul sau nu în această direcție.

În cursul aceleiași luni, Marea Britanie și Polonia semnav un acord de consolidare a cooperării în materie de apărare. Acordul include dezvoltarea de proiecte privind comunicarea strategică în valoare de 13 mil. de dolari, precum și în planul securității cibernetice, cu scopul de a contracara „dezinformarea” Rusiei în regiune. Acest aspect din urmă pare a oglindi evoluțiile la nivel european, care recent a decis crearea unui grup de experți care să lucreze la dezvoltarea unei strategii a UE pentru combaterea fenomenului „știrilor false” și a dezinformării din mediul online⁵².

Acordul este încheiat la scurt timp după ce Comisia Europeană a decis invocarea art. 7 din Tratatul de la Lisabona în cazul Poloniei din cauza nerespectării valorilor europene și a încălcării statului de drept (poate duce la suspendarea dreptului de a vota în Consiliul UE, precum și la reducerea finanțării primite de la UE). Cu alte cuvinte, în aceeași perioadă în care este stabilit un instrument de dezvoltare a cooperării în materie de apărare la nivelul UE, două dintre statele cu cele mai evidente tendințe de îndepărtare de UE decid să își consolideze cooperarea în domeniul apărării.

Deși stabilirea PESCO ca format instituționalizat de cooperare

---

⁵² ***, „Tackling the spreading of fake news and disinformation”, 15 January 2018, URL: https://ec.europa.eu/commission/news/tackling-spreading-fake-news-and-disinformation-2018-jan-15_en, accesat la 15 ianuarie 2018.

constituie într-adevăr un pas înainte în ceea ce privește obiectivele stabilite de UE prin EUGS, dacă acest pas poate fi sau nu considerat un succes va putea fi judecat abia atunci când și dacă acest instrument va genera și rezultate.

Condiționarea financiară impusă de SUA în cadrul NATO, menținerea unui nivel ridicat de instabilitate în regiune, persistența riscurilor și amenințărilor de securitate, precum și tendința globală de creștere a cheltuielilor militare⁵³, Brexit (pierderea celei mai mari puteri militare membre a UE), pe fondul unei abordări mai realiste a relațiilor externe de către UE, se pot constitui însă într-un teren favorabil operaționalizării PESCO și a dezvoltării dimensiunii de securitate și apărare a UE. Totuși, în opinia noastră, punctul critic în succesul acestei inițiative este constituit de angajamentul real și durabil al statelor membre ale UE în această direcție.

Angajamentul statelor europene față de dezvoltarea dimensiunii hard se petrece pe fondul menținerii unor relații tensionate cu Federația Rusă (Consiliul European din 22-23 iunie prelungește sancțiunile economice împotriva Rusiei, adoptate în contextul crizei ucrainene), dar și a presiunii exercitate de Washington în cadrul NATO către atingerea pragului de 2% din PIB în ceea ce privește investițiile în domeniul apărării.

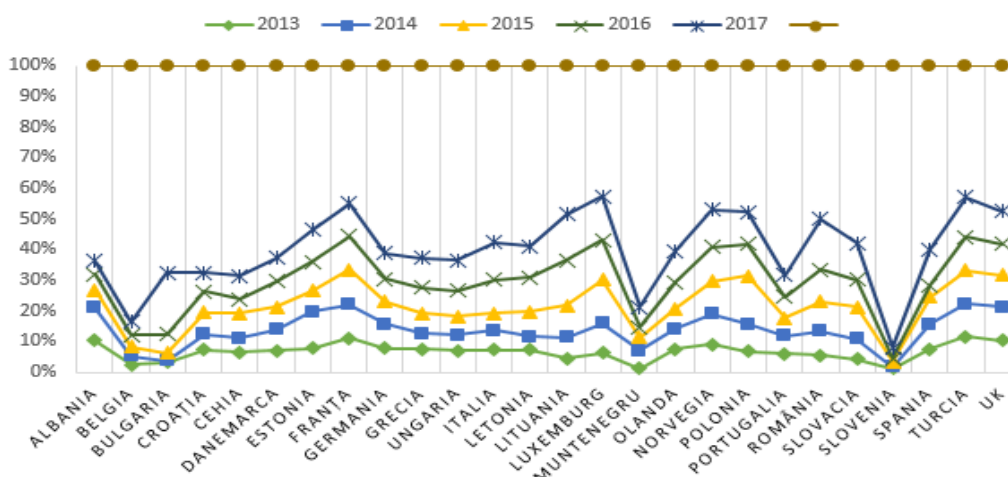

Figura nr. 3: Procent din totalul bugetului pentru apărare alocat dezvoltării și achiziționării de echipamente militare⁵⁴

⁵³ Pentru detalii, a se vedea ***, Global Defence Perspectives 2017. Updating the Map of Defence Prioritization in a Challenging World, November 2017, URL: <https://www.pwc.com/gx/en/government-public-sector-research/pdf/global-defence-perspectives-2017.pdf>, accesat la 10 ianuarie 2018.

⁵⁴ *Idem.*

Rezultatele sunt vizibile în creionarea unei tendințe de a crește investițiile în planul apărării și de a dezvolta forțele armate. Tendința este confirmată de datele privind cheltuielile pentru apărare ale statelor membre NATO (figura nr. 3), dar și de un raport recent al Price Waterhouse Coopers, care arată o tendință de creștere a cheltuielilor militare ale principalilor actori ai arenei internaționale, fenomen ce se va menține până în 2021. Tendința este justificată prin presiunea constantă asupra bugetelor de apărare, în contextul în care amenințările continuă să se intensifice, iar tensiunile geopolitice alimentează suplimentar comerțul mondial cu armament⁵⁵.

Creșterea sentimentului de insecuritate la nivel european, pe fundalul crizelor multiple, a contribuit, cu certitudine, la crearea unui context favorabil pentru aprofundarea integrării în domeniul securității și apărării. Este, de asemenea, un domeniu în care vocile care se opun proiectelor nu sunt atât de vehemente și este unul dintre planurile în care Brexit este considerat a genera și efecte pozitive. Deși constituie cea mai mare putere militară a Europei, ieșirea Marii Britanii din cadrul instituțional al Uniunii este asociată adesea și cu dispariția celui mai vehement oponent al dezvoltării dimensiunii de securitate și apărare la nivel european.

4. Criza catalană

Spre mijlocul anului 2017, apare o nouă sursă de instabilitate în interiorul UE, ca urmare a deciziei unilaterale a Cataloniei din 9 iunie de a organiza un referendum. La 7 septembrie, Curtea Constituțională a Spaniei declară ilegală organizarea referendumului pentru independența Cataloniei, motivul invocat fiind încălcarea prevederilor Constituției spaniole, care menționează că statul este indivizibil. În ciuda opoziției autorităților centrale de la Madrid și a sprijinului oferit acestora de ceilalți actori europeni, finele lunii septembrie găsește Spania într-o veritabilă criză internă.

Într-un context politic extrem de tensionat și în ciuda măsurilor întreprinse de autoritățile statului spaniol, la 1 octombrie 2017 se desfășoară controversatul referendum privind independența Cataloniei

---

⁵⁵ ***, Global Defence Perspectives 2017. Updating the Map of Defence Prioritization in a Challenging World, November 2017, URL: <https://www.pwc.com/gx/en/government-public-sector-research/pdf/global-defense-perspectives-2017.pdf>, accesat la 10 ianuarie 2018.

față de Madrid. Rezultatele indicau o prezență la vot a 2,26 mil. de catalani (aproximativ 43% din totalul cetățenilor cu drept de vot), din care circa 90% au optat pentru independența comunității catalane⁵⁶. Ulterior, la 27 octombrie, Parlamentul Cataloniei a adoptat o rezoluție prin care este declarată independența acesteia.

În opinia noastră, este relevant contextul în care această criză s-a desfășurat. Din punct de vedere administrativ, Catalonia este una dintre comunitățile autonome ale Spaniei care are drept de auto-guvernare, recunoscut prin Constituția Spaniei (1978). În 2010, după ce fusese propus și agreat un set de reforme pentru a crește nivelul de autonomie al Cataloniei, Curtea Constituțională a decis reducerea acestora, stârnind revolta catalanilor. Referendumul din 2017 s-a desfășurat și pe fondul agravării tensiunilor dintre guvernul regional al Cataloniei și cel central de la Madrid.

Pe plan intern, Catalonia este profund divizată în ceea ce privește aspirația la independență, iar prezența la vot în proporție de 43% poate fi considerată un indiciu în această direcție. Din punct de vedere economic, Catalonia reprezintă o bună parte din economia Spaniei, regiunea contribuind cu circa ¼ la totalul exporturilor Spaniei și cu 20% la veniturile fiscale ale statului. De asemenea, 19% din PIB-ul Spaniei este atribuit Cataloniei, a cărei creștere economică pe parcursul anilor 2015 și 2016 (3,5%) a depășit-o pe cea înregistrată la nivel național (3,2%)⁵⁷. În plus, o altă sursă majoră a nemulțumirilor de ordin economic a catalanilor constă în faptul că nivelul taxelor pe care Catalonia le plătește la bugetul central este cu 10 mld. de euro mai mare decât suma pe care Guvernul regional o primește. De altfel, rațiunile economice par a fi fost cele care au contat major în opțiunea pentru independență a catalanilor, care s-a accentuat începând cu anul 2010, în contextul crizei economice și financiare mondiale⁵⁸. Toate acestea au contribuit la o scădere semnificativă a încrederii catalanilor în Guvernul național, referendumul fiind organizat într-un moment în care

---

⁵⁶ Government of Catalonia, URL: http://www.govern.cat/pres_gov/govern/ca/monografics/303541/govern-trasllada-resultats-definitius-referendum-11-doctubre-parlament-catalunya.html, accesat la 10 octombrie 2017.

⁵⁷ Datele utilizate au fost preluate din ***, „Catalonia: How Did It Come to This?”, *The Economist Intelligence Unit*, 3 October 2017, URL: <http://www.eiu.com/home.aspx>, accesat la 21 noiembrie 2017.

⁵⁸ Nafees Hamid, Clara Pretus, „How Spain Misunderstood the Catalan Independence Movement”, *The Atlantic*, 1 October 2017, URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/catalan-referendum-spain-independence/541656>, accesat la 28 noiembrie 2017.

aceasta ajunsese la un punct critic⁵⁹.

Mai mult, nu este pentru prima oară când în Catalonia are loc o încercare de separare de Madrid. În perioada 2009-2012, au fost organizate mai multe referendumuri neoficiale, în 2010 și 2012 au avut loc largi manifestații de stradă pro-independență și pro-autonomie, iar în 2013 a fost aprobată în Parlamentul Catalan o Declarație de independență.

Declarația de independență a fost urmată de o încercare a Guvernului de la Madrid de a opri mișcarea separatistă, prin invocarea art. 155 din Constituție⁶⁰. Astfel, Guvernul central a preluat controlul administrativ asupra regiunii, a dizolvat Parlamentul regional, l-a îndepărtat pe președintele regiunii, Carles Puigdemont, de la conducerea acesteia și a organizat un set de alegeri regionale. Scrutinul din 21 decembrie nu a dus însă la o soluționare a crizei catalane, impasul politic al Spaniei prelungindu-se și în cursul anului 2018.

O separare a Cataloniei de Spania este, în opinia noastră, puțin probabilă, însă criză constituțională are o semnificație majoră în contextul dinamicii securității regionale. Referendumul organizat la 1 octombrie nu a fost recunoscut de Uniunea Europeană, J.C. Juncker avertizând, încă din cursul lunii septembrie, că va ține cont de decizia Curții Constituționale a Spaniei și că, în cazul în care Catalonia va deveni o națiune, „nu va putea deveni a doua zi dimineață (...) membră a UE”⁶¹. De asemenea, niciun alt

---

⁵⁹ Dorothy Manevich, „Dissatisfaction was widespread in Spain even before Catalan Secession Vote”, Pew Research Council, 7 November 2017, URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/06/dissatisfaction-was-widespread-in-spain-even-before-catalan-secession-vote/#>, accesat la 28 noiembrie 2017

⁶⁰ Articolul 155: „(1) Dacă o Comunitate care se autoguvernează nu respectă obligațiile impuse prin Constituție sau prin alte legi sau acționează în așa manieră încât prejudiciază grav interesul general al Spaniei, Guvernul care a adresat o plângere în acest sens Președintelui sau Comunității care se autoguvernează și care nu a primit un răspuns satisfăcător la aceasta, poate, după primirea unei aprobări cu majoritate simplă în Senat, să adopte toate măsurile necesare pentru a determina respectiva Comunitate să își respecte obligațiile sau pentru a proteja interesul general al țării. (2) Pentru a implementa măsurile menționate în paragraful anterior, Guvernul poate emite instrucțiuni către toate autoritățile din Comunitățile care se autoguvernează”. Pentru detalii, a se vedea ***, Constitution Passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate Held on October 31, 1978 Ratified by Referendum of the Spanish People on December 7, 1978 Sanctioned by His Majesty the King before the Cortes Generales on December 27, 1978, pp. 75-76, URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf, accesat 20 noiembrie 2017.

⁶¹ ***, „Independent Catalonia would need to apply to join EU: Juncker”, *Reuters*, 14 September 2017, URL: <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-eu/independent-catalonia-would-need-to-apply-to-join-eu-juncker-idUSKCN1BP210>, accesat la 4 decembrie 2017.

stat european nu a recunoscut legitimitatea referendumului și este puțin probabil ca acest lucru să aibă loc.

La nivel oficial, Vladimir Putin a condamnat organizarea referendumului și a declarat că va continua să se raporteze la Spania în baza principiului suveranității și integrității teritoriale a statului spaniol. În același timp, presa internațională anunța, în cursul lunii noiembrie, că ministrul apărării și ministrul de externe ai Spaniei susțin că există dovezi ale implicării unor grupuri private și de stat din Rusia și Venezuela, care au utilizat *social media* pentru a promova separatismul și pentru a direcționa opinia publică din Catalonia în acest sens, înainte de desfășurarea referendumului⁶². Aceeași sursă menționează că liderii catalani au negat că ar fi beneficiat de sprijin din partea unor actori externi.

Deși referendumul din Catalonia a fost abordat ca problemă internă a Spaniei, acesta a fost invocat în discursul public rus ca semn al „dublelor standarde” ale UE în ceea ce privește separatismul, dar și ca semn al vulnerabilității, al instabilităților statelor prospere din Europa occidentală. Mai mult, unul dintre liderii politici din Osetia de Sud (ministrul de externe *de facto*) a efectuat o vizită în Catalonia pentru a se întâlni cu reprezentanți ai mediului de afaceri, cu scopul de a promova relațiile bilaterale în probleme umanitare și culturale⁶³. Criza catalană poate constitui un alt punct vulnerabil ce poate fi valorificat de actori externi pentru a adânci criza de legitimitate a UE.

Chiar și în situația în care se va ajunge la un compromis, relațiile dintre autoritățile locale și cele centrale vor fi dificile, instabile, o nouă situație de criză putând fi oricând declanșată. UE a abordat criza ca pe o problemă internă a Spaniei, însă aceasta se adaugă cu certitudine

---

⁶² Robin Emmott, „Spain sees Russian Interference in Catalonia Separatist Vote”, *Reuters*, 13 November 2017, URL: <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-russia/spain-sees-russian-interference-in-catalonia-separatist-vote-idUSKBN1DD20Y>, accesat la 22 noiembrie 2017.

⁶³ David Alandete, „Putin Encourages Independence Movement via Envoy in Catalonia”, *El Pais*, 26 October 2017, URL: https://elpais.com/elpais/2017/10/26/inenglish/1509011964_600939.html, accesat la 3 noiembrie 2017; Emma Anderson, „Putin accuses EU of ‘double standards’ on Catalonia and Kosovo”, *Politico.eu*, 19 October 2017, URL: <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-catalonia-accuses-eu-of-double-standards-on-catalonia-and-kosovo/>, accesat la 3 noiembrie 2017; Raul Roderick Gregory, „How Russia is playing Catalonia to get a reprieve on Crimea”, *Forbes*, 16 October 2017, URL: <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2017/10/16/how-russia-is-playing-catalonia-to-get-a-reprieve-on-crimea/#7c04b3a603ce>, accesat la 3 noiembrie 2017.

climatului de instabilitate specific Uniunii în ultimii ani, generat de numeroasele crize petrecute atât în interiorul UE, cât și în exteriorul acesteia. De asemenea, conform statisticilor, după ieșirea Marii Britanii din UE, Spania este a patra cea mai mare economie a Uniunii⁶⁴, ceea ce ar constitui premisa unui rol mai puternic jucat în cadrul UE, într-o etapă în care au loc evoluții notabile: negocierea Brexit, consolidarea dimensiunii de securitate și apărare, reforme ale zonei euro etc. Această criză se adaugă cu certitudine provocărilor pe care UE le are de traversat în prezent, contribuind la imaginea de actor internațional care se confruntă cu tendințe de disoluție din interior.

Concluzii

Per ansamblu, evoluțiile petrecute la nivelul Uniunii Europene în perioada analizată denotă existența unor eforturi clare de repliere și adaptare a acesteia la schimbările mediului regional de securitate. În primul rând, se evidențiază readucerea în prim-plan a conceptului „Europei cu mai multe viteze”, concomitent cu menținerea angajamentului pentru prezervarea Uniunii. Această stare a lucrurilor poate fi privită ca răspuns al Bruxellesului la accentuarea tendințelor de fragmentare specifice relațiilor dintre statele membre ale UE în perioada recentă.

În al doilea rând, este notabilă greutatea acordată dimensiunii de securitate și apărare, în special producerea și achiziția de echipamente militare, prin promovarea PESCO, dar și angajamentul constant pentru dezvoltarea dimensiunii *hard* a apărării europene. Această tendință trebuie privită în contextul extins al evoluției mediului de securitate regional și internațional, caracterizat din ce în ce mai puțin de cooperare și din ce în ce mai mult de confruntare. Acțiunile Federației Ruse în Ucraina, în apropierea imediată a granițelor europene, derulate cu valorificarea la maximum a instrumentului militar, concomitent cu tendința principalului aliat strategic al actorilor europeni – SUA – de a condiționa îndeplinirea obligațiilor în planul securității de respectarea angajamentelor financiare în cadrul Alianței au atras atenția asupra

---

⁶⁴ The Economist Intelligence Unit. Country Report 2016, URL: <http://www.eiu.com/home.aspx>, accesat la 21 noiembrie 2017.

faptului că puterea *soft* a UE trebuie să aibă un corespondent pe măsură și în plan militar.

În același timp, pe plan intern, UE traversează o perioadă a erodării coeziunii, a atingerii unui apogeu al crizei de legitimitate. Brexit, precum și derapajele frecvente ale unor state membre (Ungaria și Polonia) de la valorile specifice UE constituie simptome clare ale acestei tendințe.

PESCO poate fi considerat unul dintre instrumentele utile pentru a răspunde deopotrivă provocărilor externe și celor interne – dezvoltarea autonomiei strategice, în ciuda tendințelor centrifuge ale anumitor state membre. Practic, prin cele trei inițiative – CARD, EDF și PESCO –, UE își extinde gama de instrumente necesare pentru dezvoltarea capacităților în plan militar și, poate, pentru punerea în practică a conceptului de „apărare comună”.

În al treilea rând, demararea formală a procedurii de retragere a Marii Britanii din cadrul instituțional al UE anunță debutul unor noi provocări pentru stabilitatea europeană. Negocierea condițiilor în care se va materializa Brexit nu au fost facile, tendință care se va menține pe parcursul întregului proces. De asemenea, se conturează din ce în ce mai clar direcțiile pe care organizația va evolua pe termen scurt și mediu, în contextul Brexit. Discursurile publice nu doar ale liderilor europeni, ci și cele ale liderilor motorului franco-german reflectă o concentrare asupra următoarelor aspecte: consolidarea zonei euro, dezvoltarea relațiilor comerciale ale UE și dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare în direcția „apărării comune”.

TENDINȚE ÎN MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI FLUXURILE DE REFUGIAȚI ȘI SOLICITANȚI DE AZIL

Alexandra SARCINSCHI

Analiza evoluției problematicii migranților internaționali și a crizei europene a refugiaților în anul 2017 evidențiază câteva tendințe interesante legate de numărul acestora, modificarea preferințelor pentru anumite rute migratorii, dar și creșterea numărului anumitor populații și declinul numărului altora. Mai mult, anul trecut aduce în prim plan și evenimente ce duc cu gândul la fragmentarea solidarității europene și la folosirea migrației ca „armă” în negocierile politice, toate acestea într-un context de securitate volatil și impregnat de tensiuni.

Astfel, pentru a oferi o imagine pertinentă a întregului fenomen, vom aborda problematica refugiaților și migranților ilegali pe trei dimensiuni: date statistice, politici naționale și europene și, nu în ultimul rând, opinia populației din țările europene.

1. Migranți internaționali: migranți ilegali, refugiați și solicitanți de azil

În anul 2017 s-au înregistrat un număr de 257.715.400 migranți internaționali, ceea ce reprezintă 3,4% din populația mondială⁶⁵. Aceasta se traduce printr-o creștere de aproape 50% față de anul 2000 a numărului de persoane care locuiesc într-o țară sau o zonă, alta decât cea în care sunt născuți⁶⁶. Interesant este și faptul că numărul migranților crește mai repede decât cel al populației globale⁶⁷, în special în statele dezvoltate. Prin urmare, dacă mobilitatea populației va continua să se manifeste către regiunile dezvoltate, va crește semnificativ procentul migranților în populația din emisfera nordică, chiar dacă, în cifre absolute, va fi mai mic decât în cazul populației emisferei sudice.

Statisticile publicate de Organizația Națiunilor Unite în ceea ce privește populația mondială prezintă o serie de elemente importante pentru

---

⁶⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migration Report 2017: Highlights*, New York, 2017, p. 9.

⁶⁶ *Idem*.

⁶⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *Population facts*, No. 5/2017, p. 1.

identificarea tendințelor de viitor. De exemplu, Asia și Europa sunt continentele care găzduiesc, în 2017, cel mai mare număr de migranți ilegali (figura nr. 1), însă, în ultimii 17 ani, procentul global de migranți internaționali a crescut în Asia de la 20% la 31% și a scăzut în Europa de la 33% la 30%⁶⁸. De asemenea, Africa a înregistrat cea mai rapidă creștere a numărului de migranți internaționali de la 15 mil. în 2000 la 25 mil. în 2017⁶⁹.

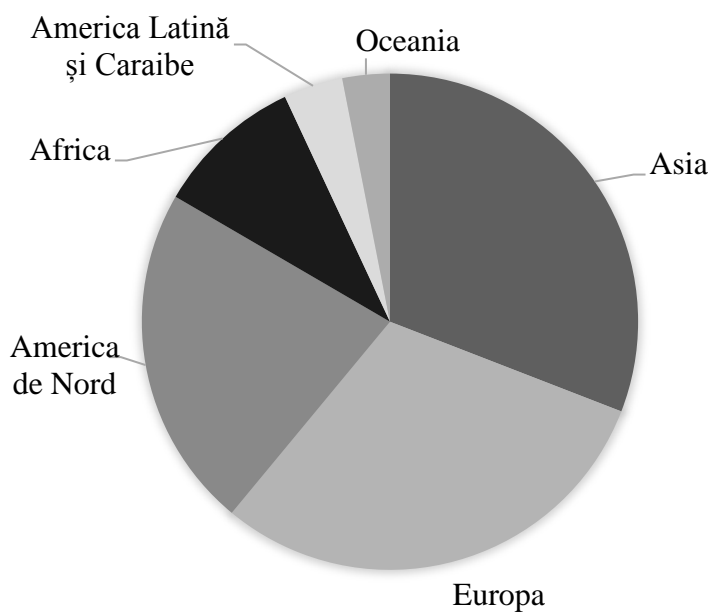

Figura nr. 1: Răspândirea migranților internaționali pe continente în anul 2017, în funcție de țara de destinație⁷⁰

În ceea ce privește numărul de refugiați, anul 2017 a înregistrat o scădere a numărului celor proveniți din afara continentului european care caută adăpost în țările Uniunii. Din păcate, multe organizații dedicate problematicii migrației nu fac o distincție clară între imigrant, pe de o parte, și refugiat și azilant, pe de altă parte, contopind datele despre aceste categorii în statistici comune, astfel că analiza este dificilă. Însă, statisticile ONU sunt semnificative în acest sens, cu toate că, la momentul redactării acestei analize, Înalțul Comisariat al ONU pentru Refugiați nu publicase cifrele corespunzătoare anului 2017. Totuși, din datele publicate în *Raportul 2017 asupra migrației internaționale*, reiese că, în ciuda imaginii construite de mass-media și a creșterii în cifre absolute în ultimii ani a numărului refugiaților, acesta reprezintă o mică parte din populația totală de migranți,

⁶⁸ *Idem*, p. 1.

⁶⁹ *Idem*.

⁷⁰ *Idem*, p. 2.

aproximativ 10%⁷¹. De asemenea, la fel de surprinzător pare, din cauza supraexpunerii media, și faptul că, *spre deosebire de cazul migranților internaționali, Europa se află pe locul trei în lume în ceea ce privește numărul total de refugiați, după Asia și Africa*. Mai mult, într-o statistică a ONU pentru anii 2015 și 2016 sunt prezentate primele zece țări de destinație în lume (figura nr. 2), dintre care cinci țări sunt asiatice (Turcia, Pakistan, Liban, Iran și Iordania), patru sunt africane (Uganda, Etiopia, R.D. Congo și Kenya) și doar una este europeană (Germania). Este de așteptat ca aceeași tendință să fie păstrată și în raportul ce va fi publicat pentru anul 2017, mai ales în condițiile în care numărul total de refugiați către Europa a scăzut.

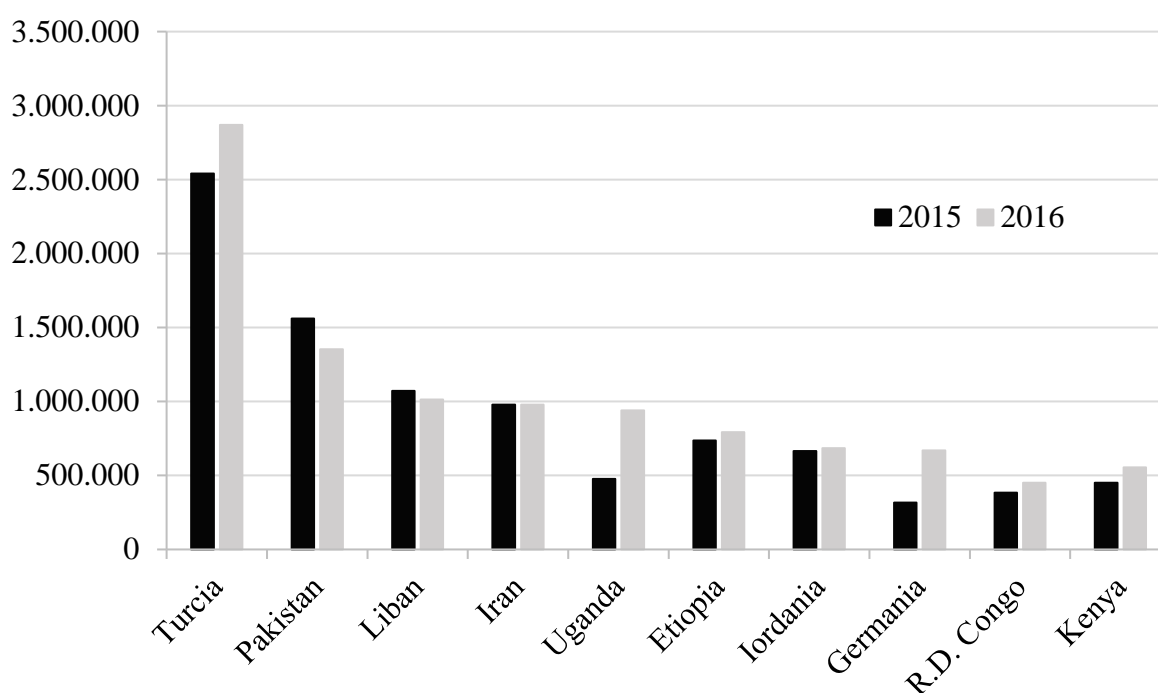

Figura nr. 2: Principalele țări de destinație pentru refugiați în anii 2015 și 2016⁷²

În ceea ce privește țările de origine pentru migranții internaționali, *Asia și Europa apar în anul 2017 ca principalele continente de origine, chiar dacă sunt și principale continente de destinație* (figura nr. 3), iar această observație este corelată și faptului că cea mai mare parte a fenomenului migratoriu se desfășoară între țări ale aceluiași continent⁷³.

⁷¹ *Idem.*

⁷² UNHCR, *Global Trends. Forced Displacement in 2016*, 2017, URL: <http://www.unhcr.org/globaltrends2016>, accesat la 18.03.2018.

⁷³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *Population facts*, No. 5/2017, p. 2.

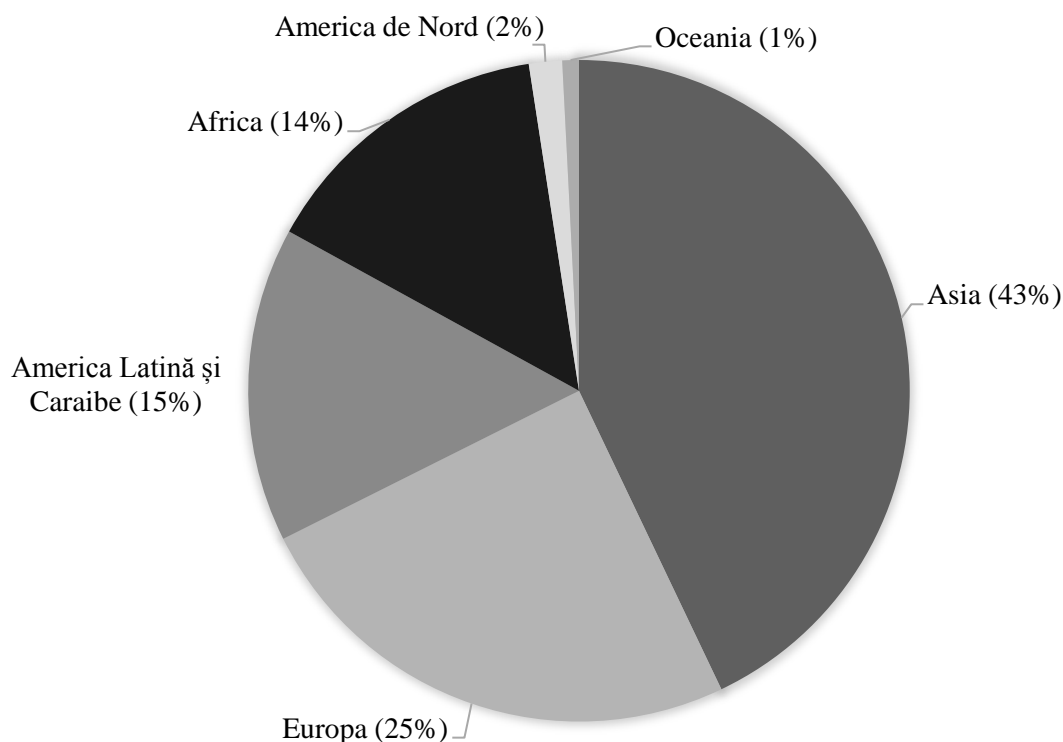

Figura nr. 3: Răspândirea migranților internaționali pe continente în anul 2017, în funcție de țara de origine⁷⁴

În ceea ce privește numărul refugiaților în funcție de țara de origine, există semnale că, în mare, ordinea în topul celor mai importante țări a fost păstrată și în 2017, deoarece se poate vorbi despre aproximativ aceeași poziționare în anii 2015 și 2016: Siria, Afganistan, Sudanul de Sud, Somalia, Sudan, R.D. Congo, Republica Centrafricană, Myanmar, Eritreea și Burundi⁷⁵.

2. Fluxuri de refugiați spre Europa

În ultimii ani, războiul din Siria a avut un impact major asupra tiparelor recente ale migrației, afectând în mod semnificativ câteva țări, precum cele vecine (Turcia, Liban și Iordania), însă și țări europene (Germania, Italia, Franța, Grecia etc.). Totuși, *criza europeană a refugiaților și migranților ilegali*, ce a fost înregistrată de mass-media începând cu anul 2015, era deja în desfășurare din anii 2010-2011, când rutele migratorii vest-mediteraneană, central-mediteraneană și Apulia și Calabria au înregistrat o creștere semnificativă a numărului de migranți

⁷⁴ *Idem*, p. 2.

⁷⁵ *Idem*.

ilegali, victime ale migrației forțate și potențiali aplicanți la statutul de refugiat, proveniți în special din țări africane⁷⁶.

Din acest punct de vedere, cele mai acurate statistici sunt cele referitoare la cererile de azil deoarece sunt înregistrate efectiv cereri pentru acordarea „unei forme de protecție oferită de un stat pe teritoriul său, bazată pe principiul nereturnării și drepturile refugiaților recunoscute la nivel internațional sau național”⁷⁷. În anul 2017, Uniunea Europeană a înregistrat 650.000 de prime cereri de azil, în scădere semnificativă față de anul 2016, când au fost înregistrate 1.206.500 de cereri (figurile nr. 4 și 5)⁷⁸.

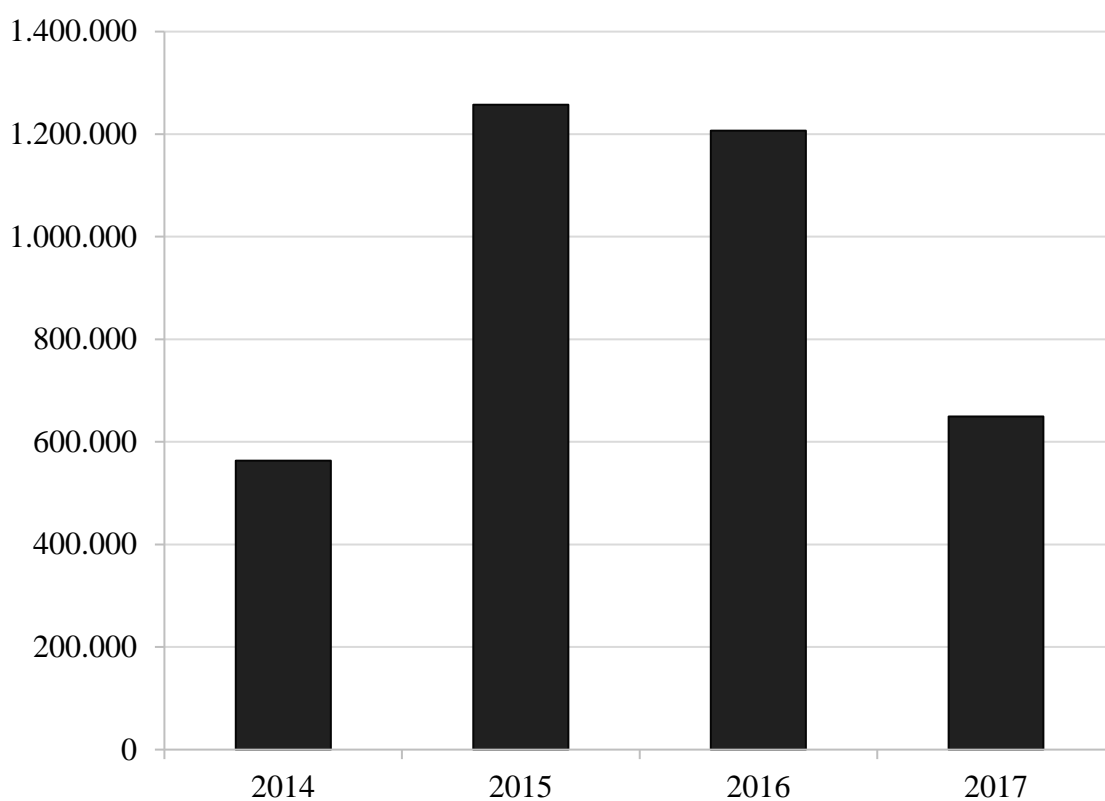

Figura nr. 4: Numărul de prime cereri de azil înregistrate în statele membre UE în ultimii patru ani⁷⁹

⁷⁶ Conform definiției ONU și a reglementărilor Comisiei Europene, refugiatul este persoana care a fost forțată să își părăsească țara de origine și nu poate sau nu dorește să se întoarcă din cauza temerii de persecuții, în timp ce azilantul este persoana care a făcut o cerere prin care solicită statutul de refugiat și așteaptă răspunsul (este acceptat sau respins).

⁷⁷ Richard PERRUCHOUD, Jillyanne REDPATH-CROSS, „Asylum” în *International Organization for Migration Glossary on Migration 2nd Edition*, 2011.

⁷⁸ Eurostat, *Asylum in the EU Member States*, nr. 47/2018, URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8754388/3-20032018-AP-EN.pdf/50c2b5a5-3e6a-4732-82d0-1caf244549e3>, accesat la 22.03.2018.

⁷⁹ *Idem*.

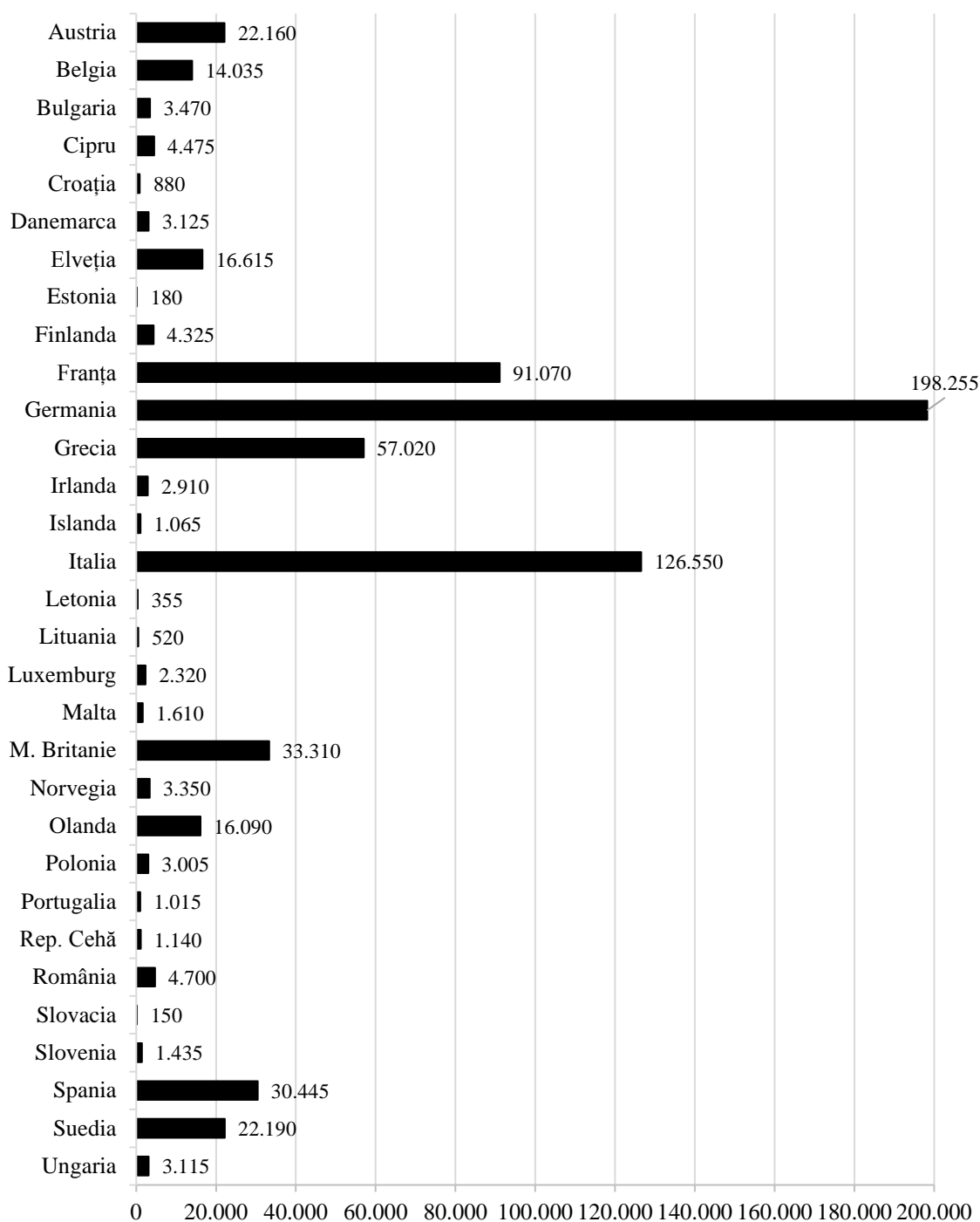

Figura nr. 5: Numărul de prime cereri de azil înregistrate în statele membre UE, Islanda, Norvegia și Elveția în anul 2017⁸⁰

Peste 30% dintre aceste cereri au fost depuse de cetățeni sirieni (102.400), irakieni (47.500) și afgani (43.600)⁸¹. În figura următoare, este prezentată compoziția populației de solicitanți de azil în funcție de țara de origine:

⁸⁰ *Idem.*

⁸¹ *Idem.*

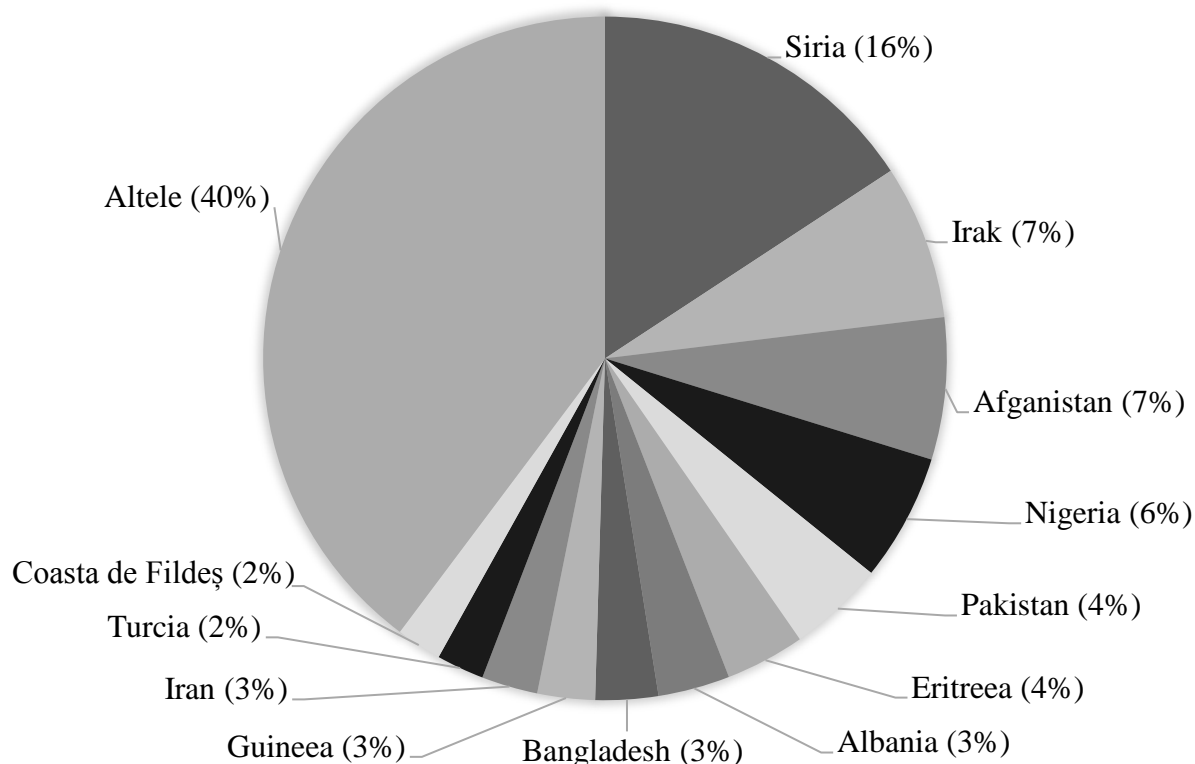

Figura nr. 6: Numărul de prime cereri de azil înregistrate în statele membre UE în anul 2017, în funcție de țara de origine a solicitanților⁸²

În fiecare dintre țările de destinație, proporția persoanelor care solicită azil a variat în ultimii doi ani, astfel că există două categorii contrastante: țări în care numărul a scăzut puternic și țări în care numărul acestora a crescut masiv. În prima categorie intră Germania, cu 73% scădere a numărului solicitanților de azil în anul 2017 față de anul 2016, Austria cu o scădere de 44%, Olanda cu -17% și Marea Britanie cu -15%⁸³. Din cea de-a doua categorie de țări fac parte Spania, cu o creștere de circa 96% în 2017 față de 2016, Franța (+19%), Grecia (+14%) și Italia (+4%)⁸⁴.

Schimbări importante s-au produs și în ceea ce privește rutele de migrație, unde Frontex înregistrează numărul trecerilor ilegale de frontieră. Din figura următoare reiese că din cele opt rute folosite de migrații ilegale, doar două au înregistrat o creștere în anul 2017 (ruta vest-mediteraneană și cea circulară din Albania către Grecia), una a fost inclusă în cea est-mediteraneană (Apulia și Calabria) încă din anul 2015, ca urmare a folosirii ocazionale, în timp ce toate celelalte rute au

⁸² *Idem.*

⁸³ *Idem.*

⁸⁴ *Idem.*

înregistrat o scădere a numărului de migranți. Ca urmare a intensificării, în anul 2017, a traficului migranților ilegali pe Marea Neagră, această rută a fost introdusă distinct în lista celor prezentate în analiza Frontex.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ruta vest-africană (Insulele canare)	340	170	250	276	874	671	421
Ruta vest-mediteraneană (frontierele terestre și maritime ale Spaniei fără Insulele Canare)	8.450	6.400	6.800	7.243	7.004	9.990	23.143
Ruta central-mediteraneană (frontierele maritime ale Italiei și Maltei)	64.300	15.900	40.000	170.664	153.946	181.376	118.962
Ruta apulia și calabria (Italia)	5.259	4.772	5.000	0	0	0	0
Ruta circulară din Albania către Grecia (frontiera terestră a Greciei cu Albania și FYROM)	5.300	5.500	8.700	8.841	8.932	5.121	6.396
Ruta vest-balcanică (Grecia, Bulgaria, România, Ungaria și Croația la frontierele terestre cu țări din regiunea Balcanii de Vest)	4.650	6.390	19.950	43.357	764.038	130.261	12.178
Ruta est-mediteraneană (frontierele maritime ale Ciprului și Greciei, frontierele terestre ale Greciei și Bulgariei cu Turcia)	57.000	37.200	24.800	50.834	885.386	182.277	42.305
Ruta frontierelor estice (frontierele terestre ale României, Ungariei, Slovaciei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei, Finlandei, Norvegiei cu Republica Moldova, Ucraina, Belarus și Federația Rusă)	1.050	1.600	1.300	1.275	1.927	1.349	776
Marea Neagră (frontierele maritime ale Bulgariei și României)	0	1	136	433	68	1	537

Figura nr. 7: Evoluția numărului de migranți ilegali înregistrați pe cele opt rute de migrațiune plus Marea Neagră către țările UE în perioada 2011-2017⁸⁵

Se observă că, deși numărul total al migranților ilegali a scăzut, ruta vest-mediteraneană a înregistrat cea mai spectaculoasă creștere în ultimul an, cu peste 130%. Cea mai mare parte a populației care folosește această rută

⁸⁵ *Idem.*

pe mare provine din Maroc, Algeria și Coasta de Fildes, iar pe uscat – din Guineea, Camerun și Coasta de Fildes⁸⁶. Ruta care a înregistrat cea mai mare scădere a numărului de migranți ilegali în ultimii doi ani, cu peste 90%, este cea vest-balcanică, unde s-a redus mult numărul afganilor (de la 10.620 în 2016 la 3.338 în 2017) și al irakienilor (de la 2.607 în 2016 la 960 în 2017)⁸⁷.

În ansamblu, la toate granițele UE, populația de migranți ilegali ce a înregistrat cea mai mare scădere în ultimii doi ani este cea siriană, urmată de cea irakiană, nigeriană și pakistaneză (figura nr. 8)⁸⁸.

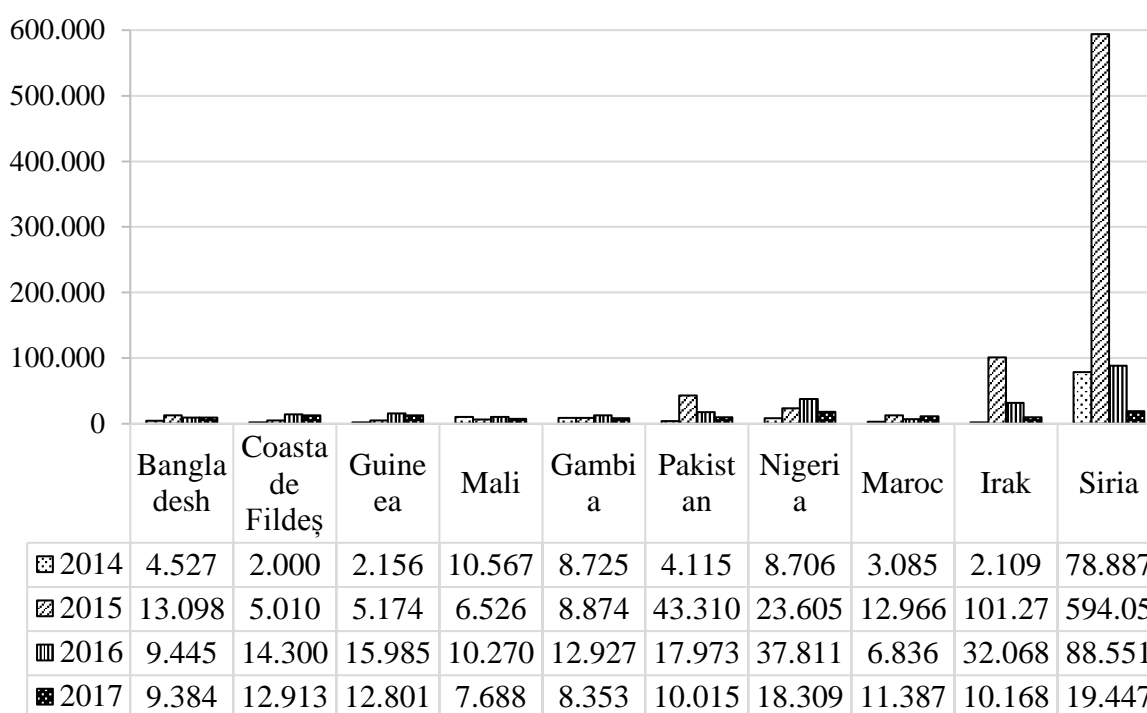

Figura nr. 8: Compoziția pe principale naționalități a populației înregistrată cu traversarea ilegală a frontierelor UE între punctele de control la frontieră în perioada 2014-2017⁸⁹

Din analiza traseelor folosite de migranții ilegali reiese că sirienii preferă frontierele maritime, iar irakienii atât frontierele maritime, cât și cele terestre⁹⁰. În anul 2017, în cazul sirienilor nu a fost emisă nicio decizie de returnare în țări terțe⁹¹, în timp ce, în cazul irakienilor, deși au

⁸⁶ Frontex, *Risk Analysis for 2018*, Warsaw, February 2018, p. 43, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf, accesat la 18.03.2018.

⁸⁷ *Idem*.

⁸⁸ *Idem*, p. 45.

⁸⁹ *Idem*.

⁹⁰ *Idem*.

⁹¹ *Idem*, p. 50

fost emise 19.100 decizii de returnare, a fost consemnat un număr de 5.570 astfel de returnări⁹².

Analiza statisticilor Frontex publicate pentru anul 2017 nu relevă nicio modificare constând în transferul fluxului migrator de pe ruta est-mediteraneană (în scădere accentuată) spre cea central-mediteraneană (în scădere ușoară), deoarece migrații care sosesc în Italia sunt în principal din Nigeria, Guinea și Coasta de Fildeș⁹³, în timp ce, în Grecia, Cipru și Turcia migrații provin în general din Siria, Irak și Afganistan⁹⁴. În schimb, ruta vest-mediteraneană, cu creșterea cea mai mare a traficului, ar fi putut prelua de pe ruta central-mediteraneană cetățeni din Guinea și Coasta de Fildeș, al căror număr a crescut între 2016 și 2017⁹⁵.

3. Frontierele europene: politici europene și reacții naționale

În ciuda eforturilor autorităților europene și naționale de a o stabiliza, *situația de la frontierele UE este, în general, fluidă* din câteva motive.

Unul dintre motivele principale este că *traficantii de persoane își schimbă permanent modul de operare* pentru a eluda măsurile autorităților. În anul 2017 a scăzut numărul facilitatorilor în interior, dar a crescut numărul acestora pe uscat, mare și aer (figura nr. 9).

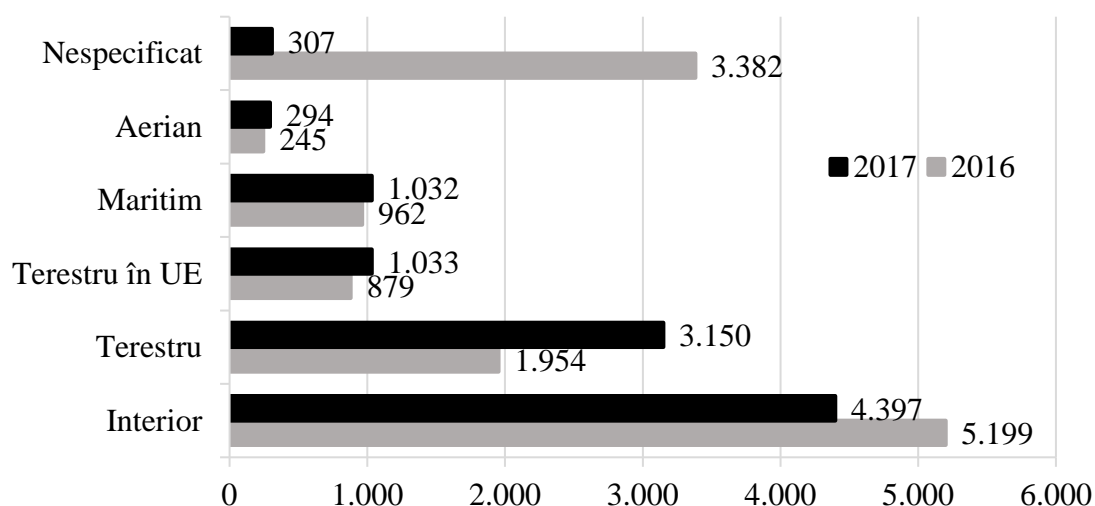

Figura nr. 9: Tipuri de facilitatori și evoluția în perioada 2016-2017, în funcție de locul identificării⁹⁶

⁹² *Idem.*

⁹³ *Idem*, p. 43.

⁹⁴ *Idem*, p. 43.

⁹⁵ *Idem.*

⁹⁶ *Idem*, p. 46.

Mai mult, de la un an la altul se observă o creștere a numărului de facilitatori de origine pakistaneză, siriană și turcă, în timp ce principalele naționalități din care face parte cea mai numeroasă populație de facilitatori identificați (albanezi, italieni, spanioli, italieni și francezi) înregistrează o tendință de scădere (figura nr. 10). Este interesant faptul că în statisticile Frontex apare și un număr semnificativ de facilitatori români, în creștere cu 28% în anul 2017 față de anul 2016, ceea ce poate fi corelat și cu creșterea traficului pe ruta Mării Negre.

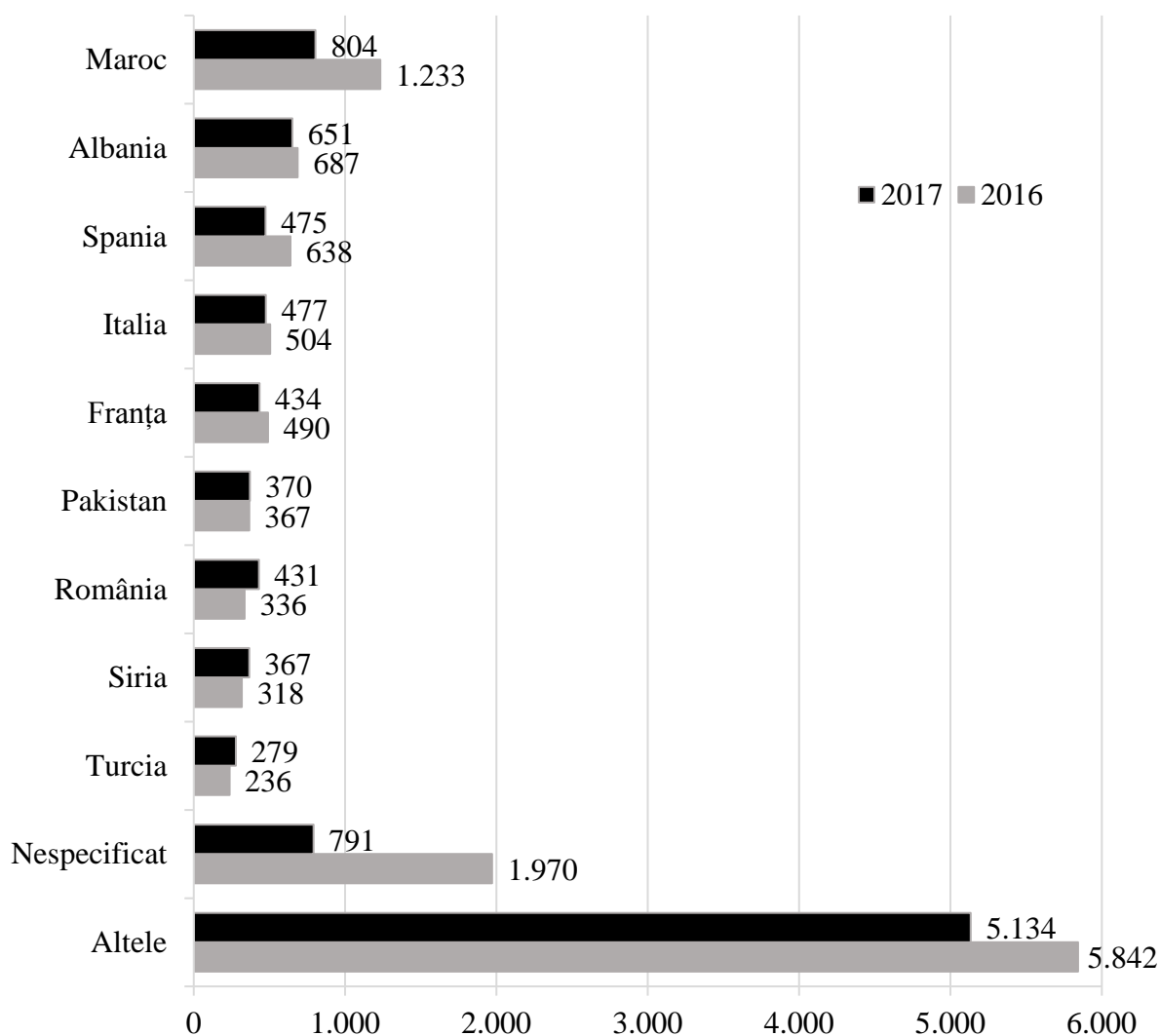

Figura nr. 10: Tipuri de facilitatori și evoluția în perioada 2016-2017, în funcție de naționalitatea pretinsă⁹⁷

În ceea ce privește tipul documentelor cu care migrații au călătorit, în 2017 se înregistrează o scădere a celor cu viză și ștampilă, dar crește

⁹⁷ *Idem*, p. 46.

numărul pașapoartelor, cărților de identitate și permiselor de rezidență fie obținute fraudulos, fie false⁹⁸. Principalele țări în care sunt emise aceste documente sunt Franța, Italia și Spania (figura nr. 11).

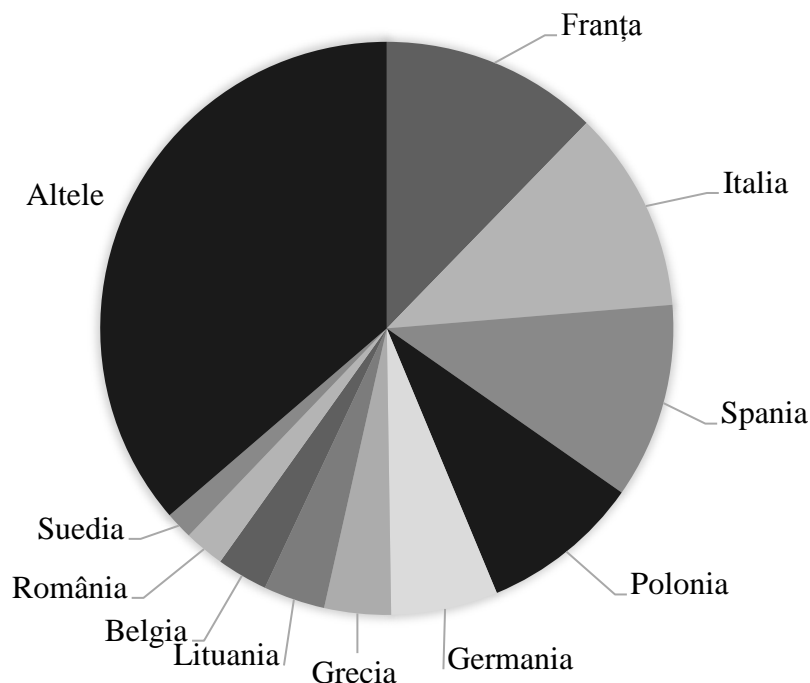

Figura nr. 11: Principalele țări sub steagul cărora au fost emise acte de călătorie false în anul 2017⁹⁹

Un eveniment important care ilustrează amploarea la care a ajuns traficul de persoane este cel din aprilie 2017, când un procuror italian a acuzat ONG-urile care salvau migranții din Marea Mediterană că lucrează în cooperare cu traficanții¹⁰⁰, ceea ce a ridicat numeroase semne de întrebare asupra modului în care Guvernul italian și autoritățile UE ar trebui să acționeze în acest domeniu.

Un alt motiv pentru care situația de la frontierele UE este fluidă este acela că, în ciuda numărului relativ constant de decizii de returnare emise de autoritățile europene (305.463 în 2016 și 279.215 în 2017¹⁰¹),

⁹⁸ *Idem*, p. 49.

⁹⁹ *Idem*, p. 46.

¹⁰⁰ Wesley DOKERY, *A chronology of the refugee crisis in Europe*, URL: <http://www.infomigrants.net/en/post/4929/a-chronology-of-the-refugee-crisis-in-europe>, accesat la 20.03.2018.

¹⁰¹ *Idem*, p. 50.

gestionarea reînțarcerii efective a celor cărora le-a fost respinsă cererea de azil este foarte dificilă (175.377 în 2016 și 151.398 în 2017¹⁰²).

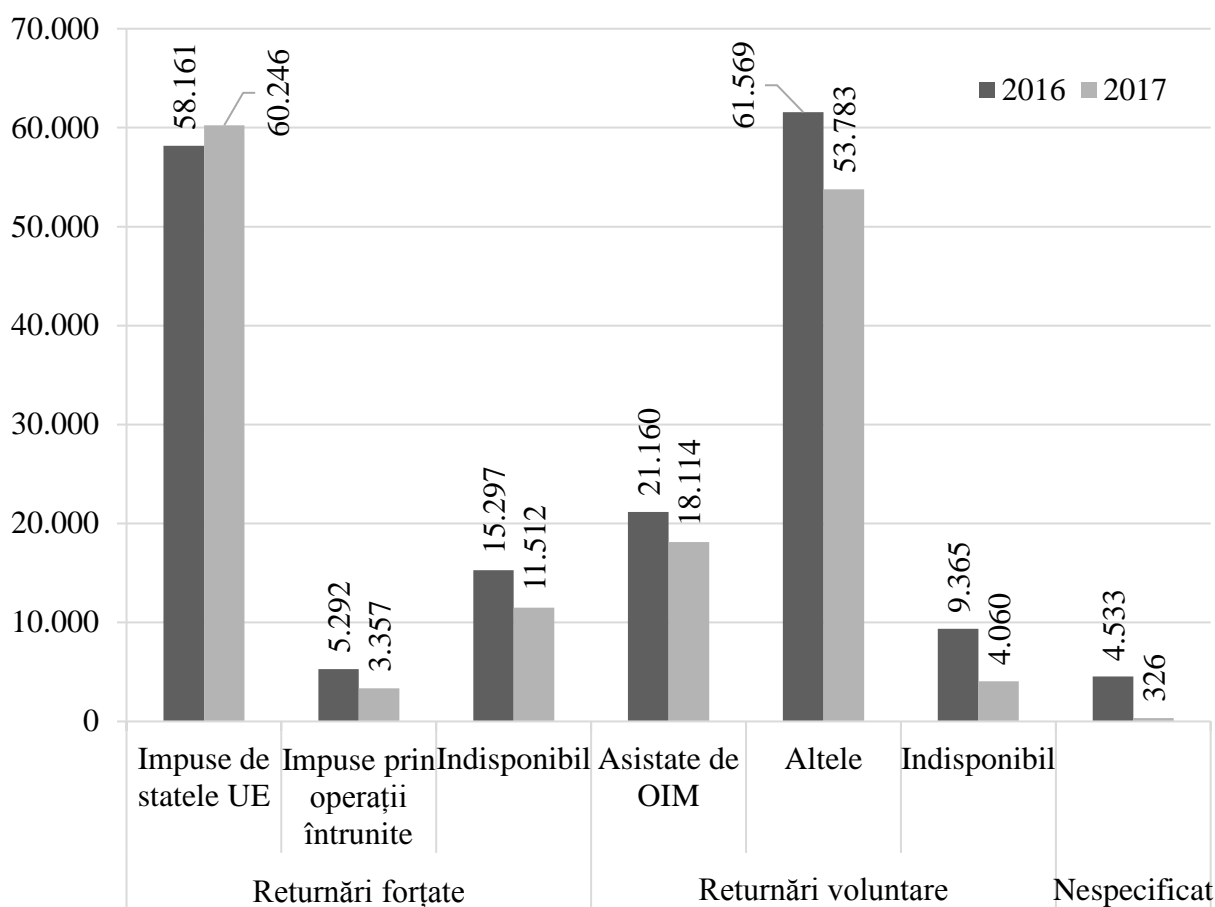

Figura nr. 12: Comparație între numărul returnărilor efective din anul 2016 și cel din anul 2017 pe tipuri de returnări¹⁰³

Așadar, UE s-a confruntat în 2017 cu rate de returnare nesatisfăcătoare din cauza implementării ineficiente a instrumentelor dedicate, atât la nivelul Uniunii, cât al țărilor membre, și a unei politici comune de readmisie¹⁰⁴.

În fine, cel de-al treilea motiv pentru care considerăm că situația la frontierele UE rămâne extrem de fluidă se referă la creșterea numărului migranților din Africa, în ciuda existenței parteneriatului amplu dintre Uniunea Europeană și Uniunea Africană. În anul 2017 a fost înregistrată o creștere spectaculoasă a numărului migranților care călătoresc ilegal dinspre țările africane spre continentul european, în special pe rutele vest-

¹⁰² *Idem.*

¹⁰³ *Idem*, p. 51.

¹⁰⁴ European Commission, *Towards a More Efficient EU Return Policy*, Nov. 2017, European Agenda on Migration – Factsheets.

mediteraneană și vest-africană, cu mult peste scăderea înregistrată pe ruta central-mediteraneană (figura nr. 13).

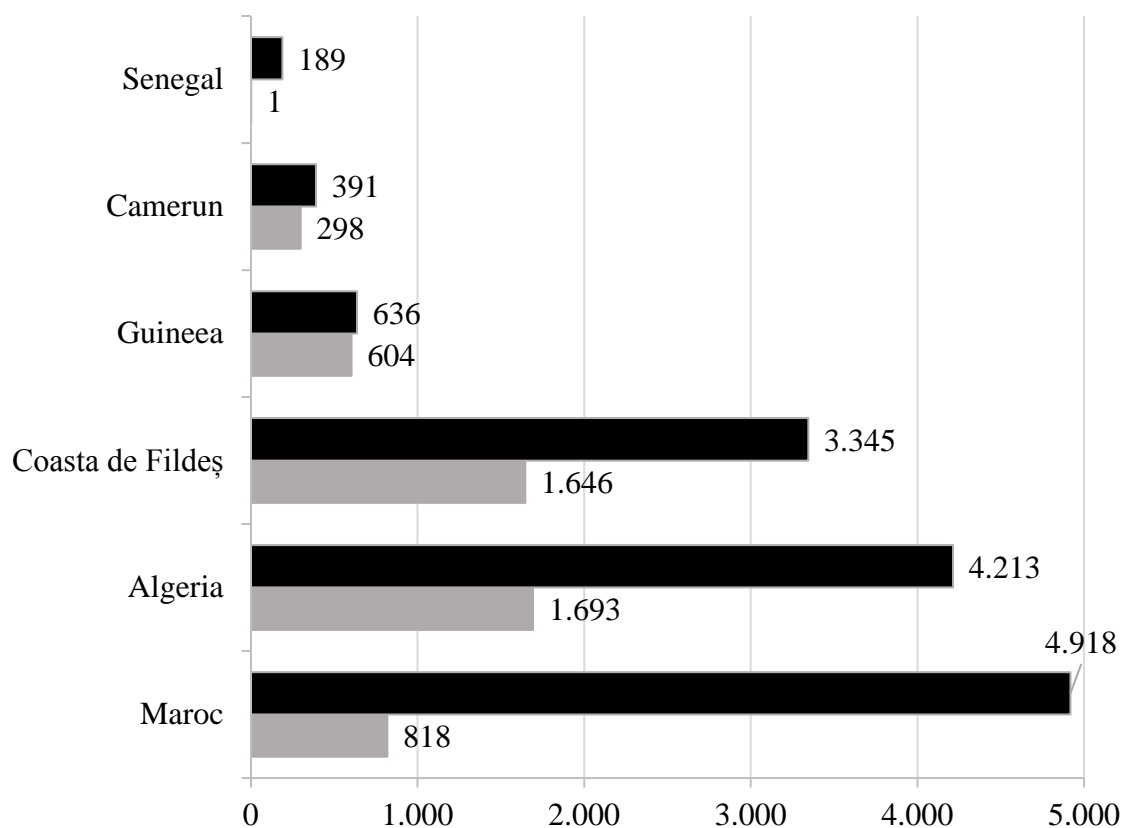

Figura nr. 13: Evoluția numărului migranților ilegali dinspre țările africane către cele europene în perioada 2016-2017¹⁰⁵

Se observă creșteri de peste 100% de la un an la altul, cum ar fi în cazul cetățenilor algerieni (aproximativ 149%), marocani (500%) sau chiar senegalezi (18.800%).

În același timp, parteneriatul Uniunea Europeană – Uniunea Africană a fost orientat către îmbunătățirea condițiilor de viață pentru populația țărilor africane, bună guvernare și o gestionare mai eficientă a migrației. În perioada 2014-2016, UE și statele membre au acordat 680 mil. de euro în scop comercial și 20 mld. de euro ca asistență anuală pentru dezvoltare. Datorită sprijinului UE, peste 18,2 mil. de persoane au primit acces la energie, peste 3.900 km de drumuri au fost construite, reabilitate sau menținute în Africa Sub-Sahariană, 540 de firme au primit acces la creditare în aceeași regiune, 2.600 km de linii de transmisie/distribuție a

¹⁰⁵ Frontex, *Risk Analysis for 2018*, Warsaw, February 2018, p. 43, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf, accesat la 18.03.2018.

energiei electrice au fost construite sau îmbunătățite și peste 870.000 de persoane au primit acces la servicii de energie sustenabilă¹⁰⁶.

Mai mult, în 2017 au fost direcționate fonduri importante către Italia pentru evaluarea și instruirea Gărzii de Coastă libaneze (1,8 mil. de euro), dar și pentru supravegherea frontierelor, detectoare de metale și explozibili, servicii de interpretare, mediere lingvistică și culturală (aproximativ 40 mil. de euro)¹⁰⁷.

Totuși, având în vedere numărul din ce în ce mai mare de migranți ilegali din țările africane, oficialii UE ar trebui să se întrebe dacă măsurile aplicate până acum sunt sau nu eficiente sau dacă nu terorismul în creștere este principala cauză a acestor valuri de migrație. În acest sens, SUA și Franța au analizat la sfârșitul anului 2017 posibilitatea desfășurării unor operațiuni antiteroriste comune în SAHEL. Mai mult, dacă la nivelul țărilor UE a fost dezbătută în mass-media și la nivel oficial problema infiltrării în valurile de refugiați și migranți ilegali a luptătorilor ISIS, inclusiv a reînțoarcerii în statele europene de origine a cel puțin 5.600 de luptători jihadiști din zone controlate de Stat Islamic (ISIS), ar trebui aduse în discuție și acțiunile grupărilor extremiste în țările africane, precum Libia, Algeria, Somalia, ceea ce, pe de o parte, poate contribui la creșterea numărului de imigranți către Europa și, pe de altă parte, poate indica regruparea jihadiștilor care s-au retras din Siria și Irak.

O altă măsură luată de UE pentru gestionarea crizei refugiaților și migranților ilegali este modificarea *Codului Frontierelor Schengen* în martie 2017. Astfel, statele membre au posibilitatea de a reintroduce temporar controalele la *frontierele interne* ale Uniunii în condiții stricte: garanții procedurale puternice, noi proceduri speciale pentru amenințările grave și persistente, o durată maximă inițială de un an și, în cazul identificării unor amenințări grave și persistente, de doi ani¹⁰⁸. Anterior, la întâlnirea Comitetului Reprezentanților Permanenți (COREPER) din

---

¹⁰⁶ European Commission, *The EU's Key Partnership with Africa*, 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹⁰⁷ European Commission, *Factsheets Compilation 2016-2017*, p. 46, 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹⁰⁸ European Commission, *The Updated Schengen Rules*, Sept. 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

decembrie 2016, ambasadorii statelor membre au aprobat modificarea Codului, astfel încât să fie introduse controale obligatorii pentru toate persoanele care trec *frontierele externe* (terestre, aeriene și maritime) ale acestui spațiu de liberă circulație, inclusiv pentru cetățenii europeni din statele membre Schengen, care în prezent sunt scutiți de aceste controale¹⁰⁹.

Activitatea UE în anul 2017 a fost marcată nu doar de aceste modificări, ci și de problema schemei de transfer și relocare. Principalul risc identificat de Comisia Europeană în anul 2015, când a fost implementat acest sistem, a fost cel al circulației secundare spontane a persoanelor relocate, însă soluția identificată a fost aceea a introducerii unei condiții obligatorii ca persoana relocată să rămână în statul de relocare pentru o perioadă de cel puțin cinci ani. Totuși, ceea ce *UE nu a luat în calcul în mod public* a fost *disponibilitatea statelor membre de a aplica o asemenea schemă*, precum și *a populației acestora de a se conforma respectivei decizii*. Distribuirea acestor persoane conform normelor europene, precum și trecerea de către acestea a frontierelor țărilor europene aflate pe drumul către țările preferate de destinație (în special Germania, al cărei sistem de securitate socială încuraja până de curând imigrația¹¹⁰), au dat naștere unor tensiuni între țările Uniunii. Astfel, Slovacia și Ungaria (care nu renunță la gardul de la frontiera sudică; premierul ungar consideră că George Soros este o „amenințare” și îi atribuie așa-zisul plan pentru „a stabili în Europa sute de mii de migranți pe an”) au cerut Curții de Justiție a UE anularea cotelor obligatorii (acțiune respinsă în 6 septembrie 2017), Polonia a refuzat în continuare primirea de refugiați conform cotelor obligatorii, Republica Cehă a votat împotriva sistemului, iar România, care inițial a procedat la fel, a fost avertizată să intensifice ritmul primirii refugiaților (la data respectivă, mai 2017, 568 de refugiați din cota alocată de 4.180 de refugiați, însă la

---

¹⁰⁹ European Council of the EU, *Schengen Borders Code: agreement to reinforce checks at external borders*, 07.12.2016, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/07/systematic-checks>, accesat la 18.03.2018.

¹¹⁰ Începând cu luna octombrie 2015, Germania a adoptat un pachet legislativ ce prevede grăbirea examinării cererilor de azil, expulzarea facilă a celor respinși și reducerea ajutoarelor sociale pentru cei acceptați.

sfârșitul anului 2017, România figura cu 728 persoane primite¹¹¹). Figura următoare compară situația din țările contestate cu cea din țările care au primit cea mai numeroasă populație relocalată:

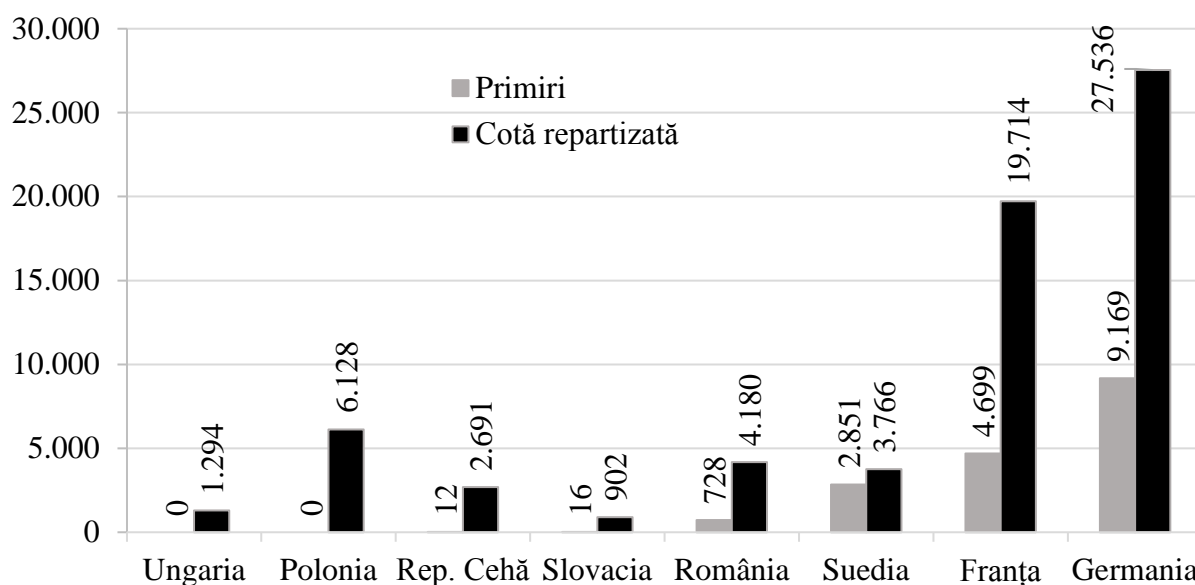

Figura nr. 14: Comparație între țările contestate și țările cu cel mai mare număr de primiri în cadrul schemei de relocalare¹¹²

Așadar, la sfârșitul anului 2017, implementarea sistemului de transfer și relocalare avea următoarele rezultate: 25.739 de persoane transferate din 34.400 planificate prin angajamentul a 16 state membre (sub incidența schemei lansate în iulie 2015 și a acordului cu Turcia din martie 2016)¹¹³ și 31.503 persoane relocalate (21.238 din Grecia, unde 758 au rămas în așteptare, respectiv 10.265 din Italia, unde 3.110 – în așteptare) din 98.255 planificate¹¹⁴.

Sistemul prezentat, deși contestat, a fost creat pentru a ajuta refugiații și, mai ales, principalele țări de destinație pentru aceștia, anume Grecia și Italia. Aceste două țări au primit în anul 2017 și ajutor financiar pentru gestionarea migrației: Grecia – peste 200 mil. de euro și Italia – peste 120

¹¹¹ European Commission, *Relocation: EU Solidarity between Member States*, Nov. 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹¹² *Idem*.

¹¹³ European Commission, *Resettlement: Ensuring Safe and Legal Access to Protection for Refugees*, Nov. 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹¹⁴ European Commission, *Relocation: EU Solidarity between Member States*, Nov. 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

mil. de euro¹¹⁵. În plus, ele au fost excluse în mod evident de la sistemul de relocare, însă incluse în cel de transfer: Grecia cu 354 de persoane (0 primite) și Italia – 1.989 persoane (1.521 primite)¹¹⁶.

Un alt element important ce trebuie semnalat este poziția Turciei față de aderarea la UE și criza refugiaților și migranților ilegali. Ankara folosește ceea ce am putea numi „arma imigrației”, amenințând cu anularea unilaterală a *Declarației privind stoparea fluxurilor de migrație ilegală dinspre Turcia spre UE* (18 martie 2016) dacă nu va fi primită în UE, în baza acuzelor ce i se aduc referitoare la încălcarea drepturilor omului și nerespectarea statului de drept. Cu toate acestea, acordul a fost respectat, Turcia străduindu-se să asigure condiții cât mai bune de primire și să deschidă canale organizate, sigure și legale pentru refugiații sirieni către Europa¹¹⁷. Statisticile europene arată că sosirile ilegale au scăzut cu 97%, iar numărul vieților pierdute pe mare a scăzut considerabil¹¹⁸, în condițiile în care Turcia găzduiește peste 2,5 mil. de refugiați, conform cifrelor avansate de ONU la sfârșitul anului 2017.

4. Perspectiva populației din țările de destinație

Analizând imaginea refugiaților în țările UE, extragem din diferite sondaje de opinie realizate de instituții internaționale, *reperele în percepția și reprezentarea psihosocială a refugiaților*. Deși, în general, publicul crede că va crește riscul terorist în țările UE (figura nr. 15), analizele de specialitate subliniază faptul că, în ciuda amplitudinii luate de mesajele transmise de politicienii de dreapta, refugiații sunt mai puțin dispuși să se implice în activități criminale față de nativii societăților din țările de destinație. Acest fenomen a fost studiat în detaliu în Germania, principala țară de destinație din UE, cu accent pe refugiații din Siria, Irak

---

¹¹⁵ European Commission, *Factsheets Compilation 2016-2017*, pp. 8-14 și 46-50, 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹¹⁶ European Commission, *Resettlement: Ensuring Safe and Legal Access to Protection for Refugees*, Nov. 2017, European Agenda on Migration Factsheets și European Commission, *Relocation: EU Solidarity between Member States*, Nov. 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹¹⁷ European Commission, *Factsheets Compilation 2016-2017*, p. 43, 2017, European Agenda on Migration Factsheets.

¹¹⁸ *Idem*.

și Afganistan. Concluzia a fost nu doar că anumite categorii din populația locală sunt mai predispuse la comportamente deviate decât refugiații, ci și că refugiații se tem mai mult decât gazdele lor, deoarece, începând cu sfârșitul lui 2014, numărul atacurilor împotriva adăposturilor pentru refugiați s-a triplat¹¹⁹.

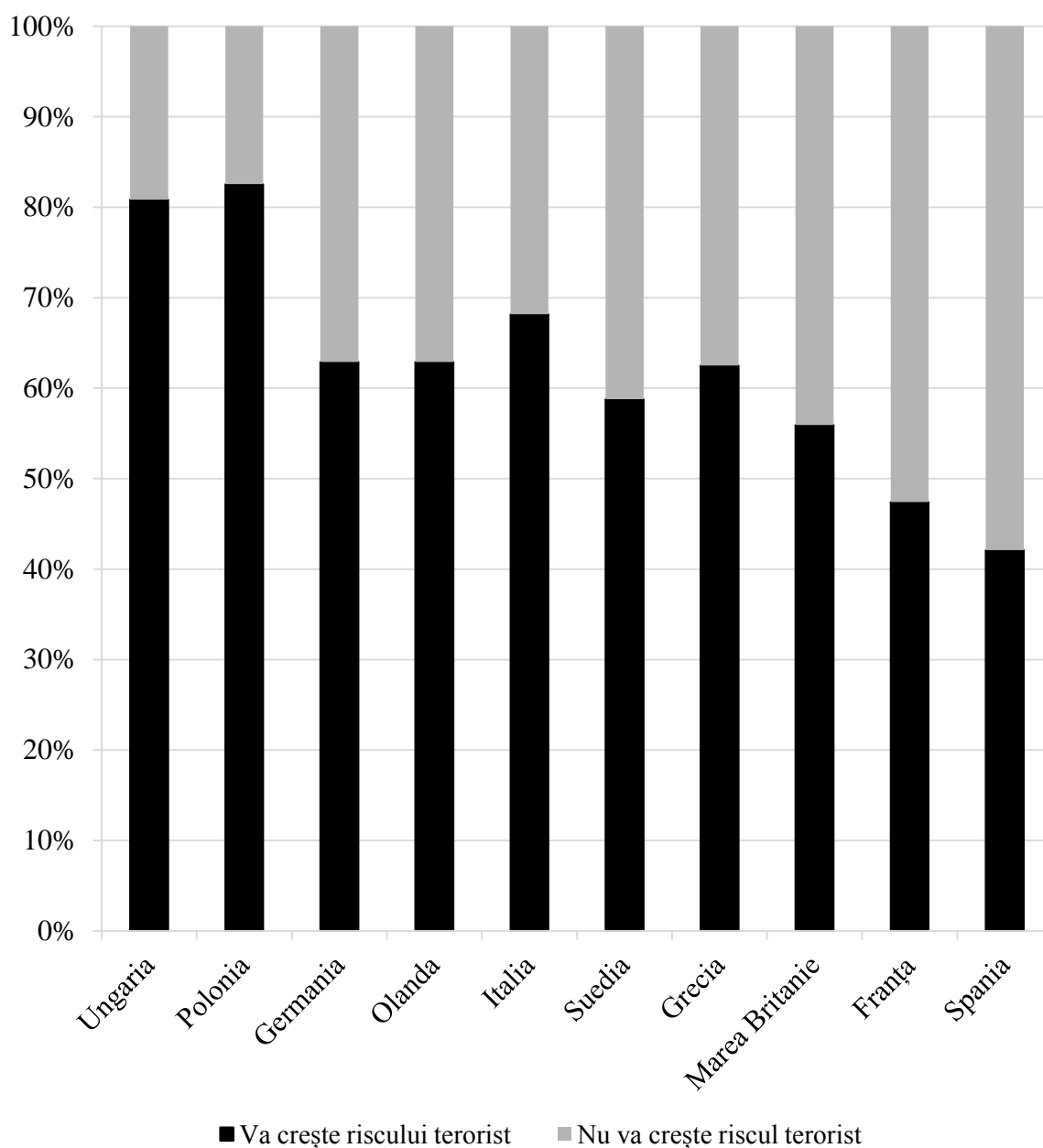

Figura nr. 15: Efectele percepute ale valului de imigranți în țările UE¹²⁰

¹¹⁹ Kenneth E. Miller, “5 Myths about Refugees”, *Psychology Today*, 23.01.2017, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-refugee-experience/201701/5-myths-about-refugees>, accesat la 07.03.2017.

¹²⁰ PEW Research Center, *Spring 2016 Global Attitudes Survey*, 2017, <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2016/07/14095942/Pew-Research->

Se observă că percepția riscului terorist în țările cu un mare număr de refugiați și solicitanți de azil (Germania, Franța și Suedia¹²¹) este mai redusă decât în țările în care numărul acestora este semnificativ mai mic și ale căror guverne s-au opus implementării sistemului cotelor de transfer și relocare (Ungaria și Polonia¹²²). De fapt, imigrația și terorismul, corelate ca principale două probleme cu care se confruntă UE, sunt în scădere începând cu sfârșitul lui 2015, respectiv începutul lui 2016 (figura nr. 16), în creștere fiind preocuparea pentru problemele socio-economice, după cum arată și seria Eurobarometru realizată de Comisia Europeană.

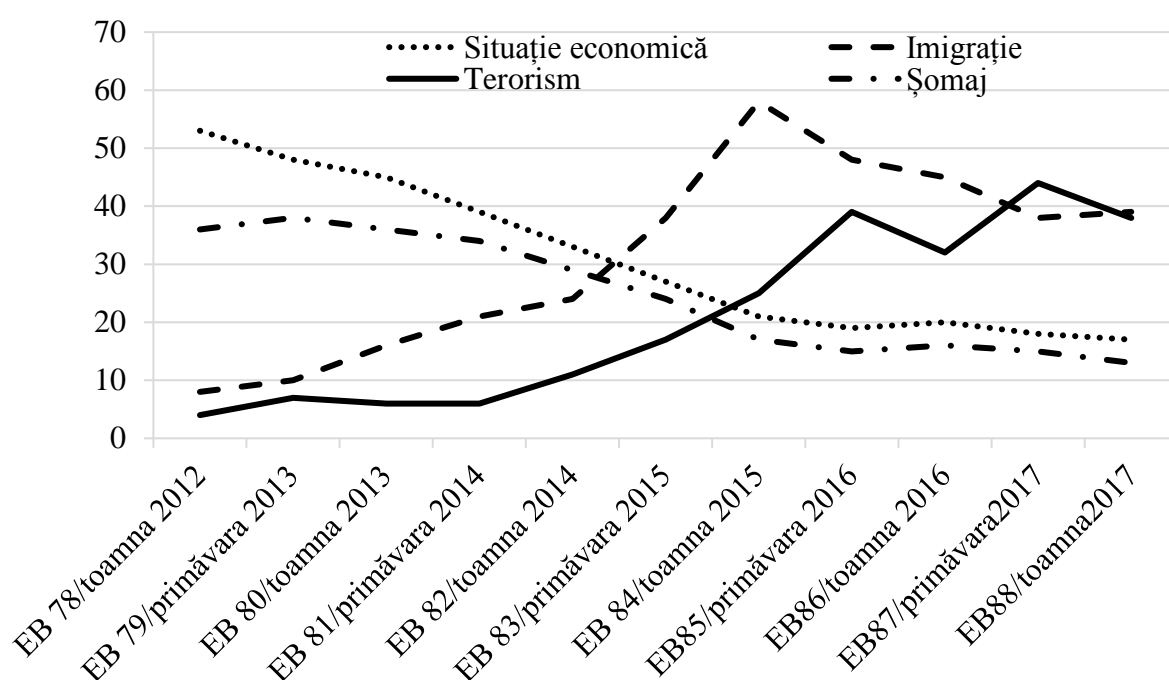

Figura nr. 16: Care credeți că sunt cele mai importante două probleme cu care se confruntă UE în acest moment?¹²³

O tendință de orientare spre problemele de natură socio-economică se observă și în cazul reprezentării problemelor cu care se confruntă țara respondenților, reprezentarea imigrației ca problemă fiind în scădere de la

Center-EU-Refugees-and-National-Identity-Report-FINAL-July-11-2016.pdf, accesat la 12.03.2017.

¹²¹ UNHCR, UNHCR Statistics. *The World in Numbers*, 2015, <http://popstats.unhcr.org/en/overview>, accesat la 07.03.2017.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ European Commission, *Standard Eurobarometer*, numerele 78/2012-88/2018, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD&yearFrom=1974&yearTo=2017>, accesat la 25.03.2018.

sfârșitul anului 2015, în timp ce reprezentarea terorismului ca problemă este fluctuantă în ultimul an (figura nr. 17).

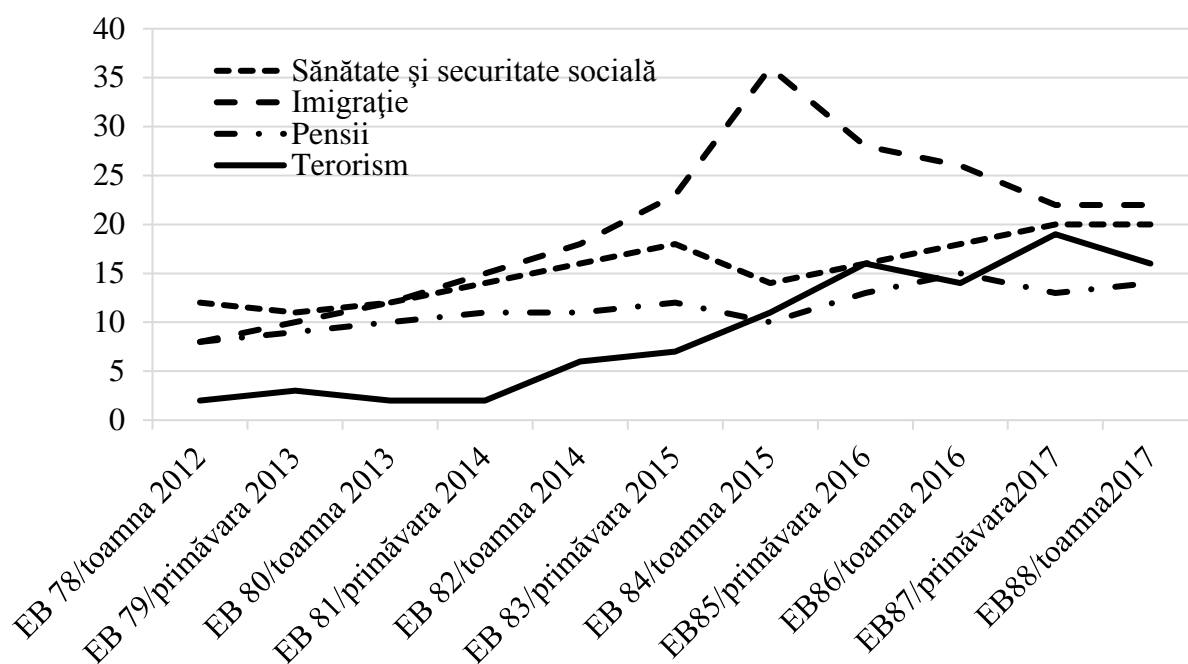

Figura nr. 17: Care credeți că sunt cele mai importante două probleme cu care se confruntă țara dumneavoastră în acest moment?¹²⁴

Barometrul public din țările care au votat împotriva mecanismului de transfer și relocare a înregistrat o legătură strânsă între declarațiile politice și reprezentarea psihosocială a problemei refugiaților în rândul cetățenilor țărilor respective. Analizând datele publicate de Comisia Europeană în ceea ce privește opinia populației țărilor UE despre imigranții din afara Uniunii în ultimul an¹²⁵, se observă că în cazul Republicii Cehe opinia nefavorabilă a populației față de imigranții din afara UE a crescut ușor (figura nr. 18), iar în cazul Poloniei, României, Slovaciei și Ungariei a scăzut (figurile nr. 19-22). De asemenea, începând cu noiembrie 2014 (înainte de declanșarea crizei refugiaților) și până în noiembrie 2017, se observă că apogeul opiniei nefavorabile este atins în mai 2016 în România, Slovacia și Ungaria, în noiembrie 2016 în Republica Cehă și în mai 2017 în Polonia, posibil în relație cu discursul politic sau al mass-

¹²⁴ *Ibidem.*

¹²⁵ EC, Barometer Interactive, interogare pentru *Please tell me whether each of the following statements evokes a positive or a negative feeling for you: Immigration of people from outside the EU (11/2014-11/2017)*, URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/59/groupKy/279>, accesat la 25.03.2018.

media vis-à-vis de această problemă, dar și al atacurilor teroriste din marile capitale europene.

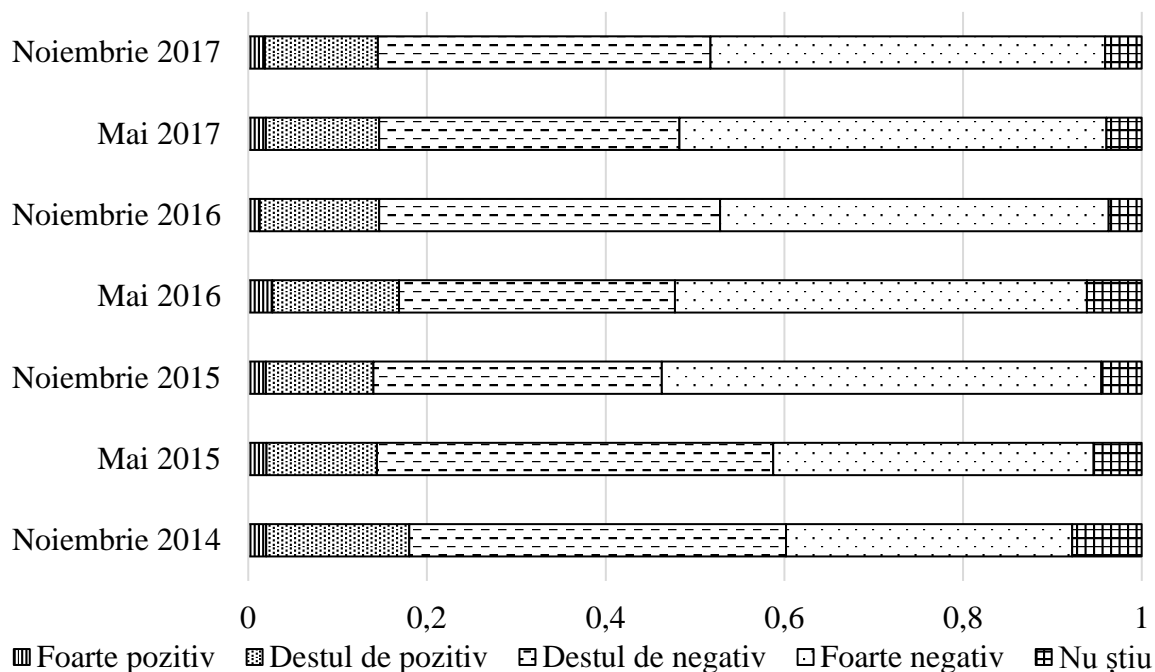

Figura nr. 18: Opinia populației Republicii Cehe despre imigranții din afara UE¹²⁶

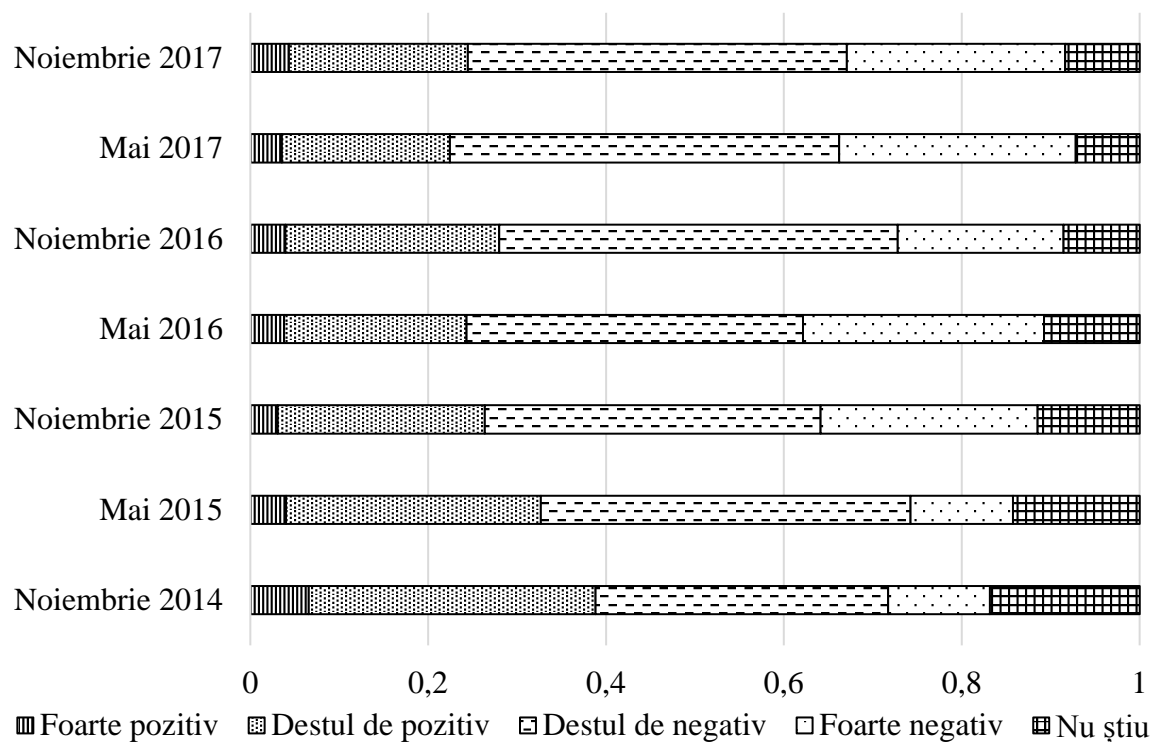

Figura nr. 19: Opinia populației Poloniei despre imigranții din afara UE¹²⁷

¹²⁶ Idem.

¹²⁷ Idem.

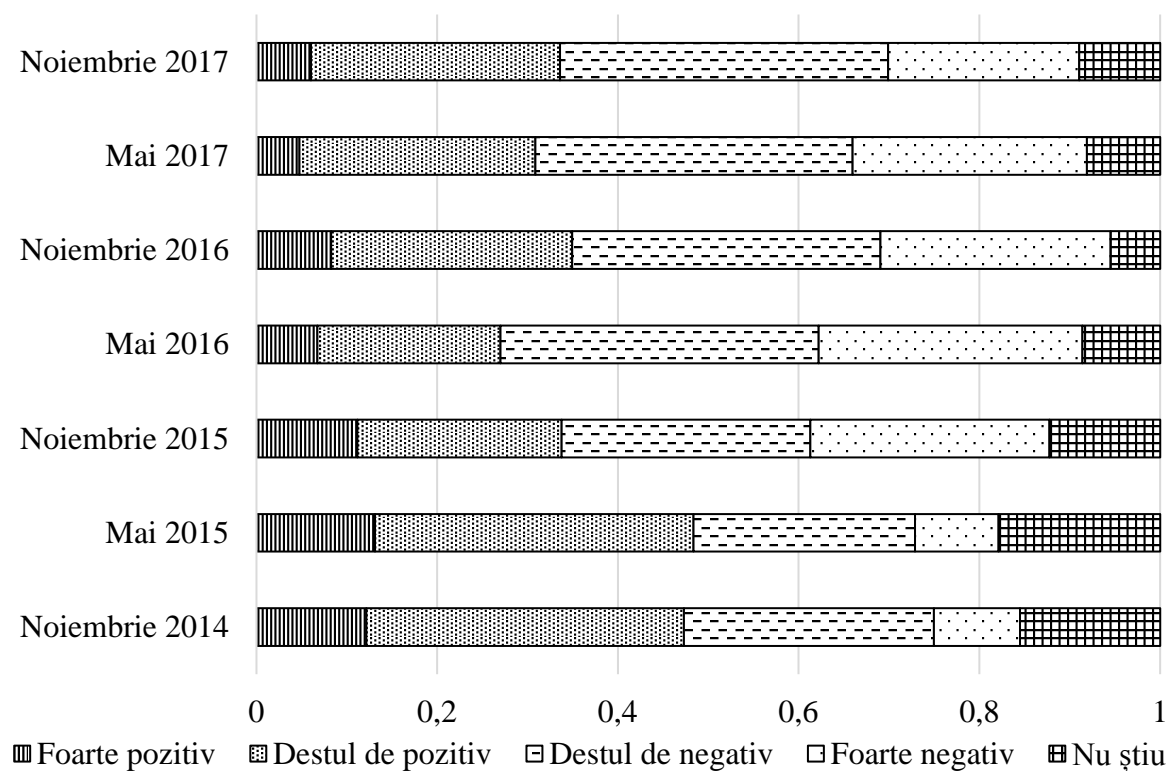

Figura nr. 20: Opinia populației României despre imigranții din afara UE¹²⁸

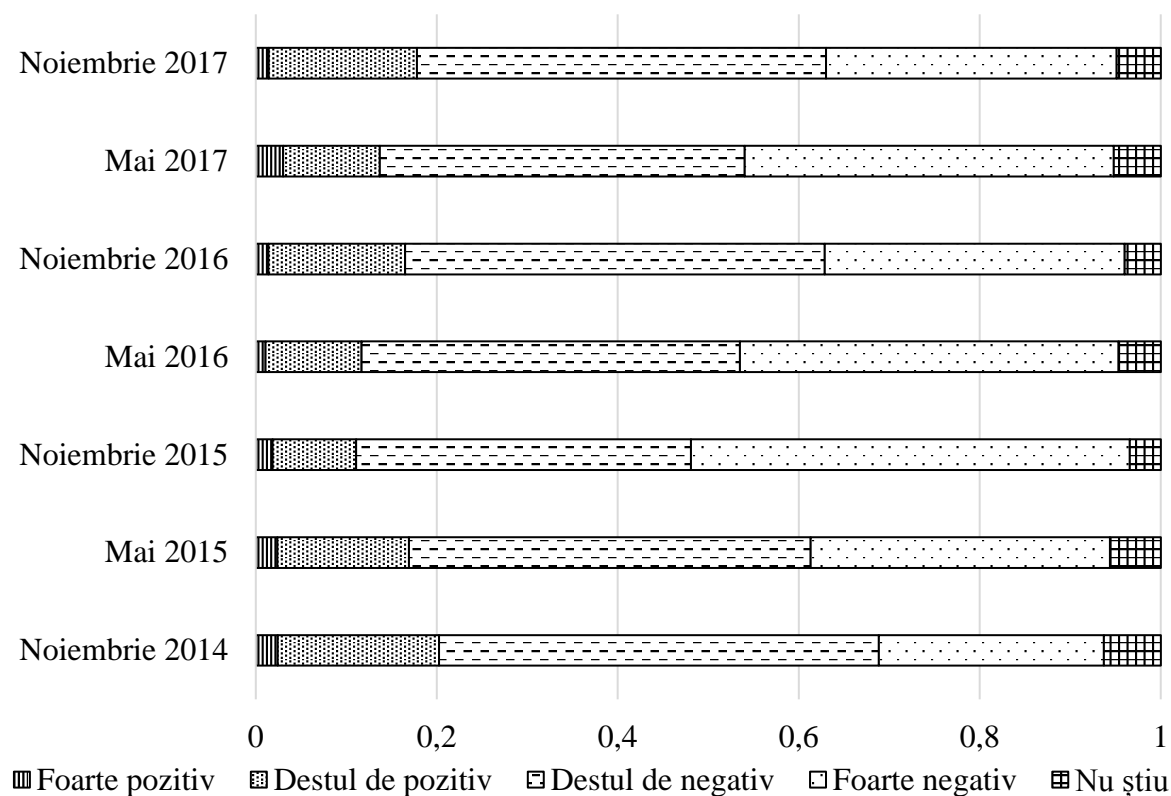

Figura nr. 21: Opinia populației Slovaciei despre imigranții din afara UE¹²⁹

¹²⁸ Idem.

¹²⁹ Idem.

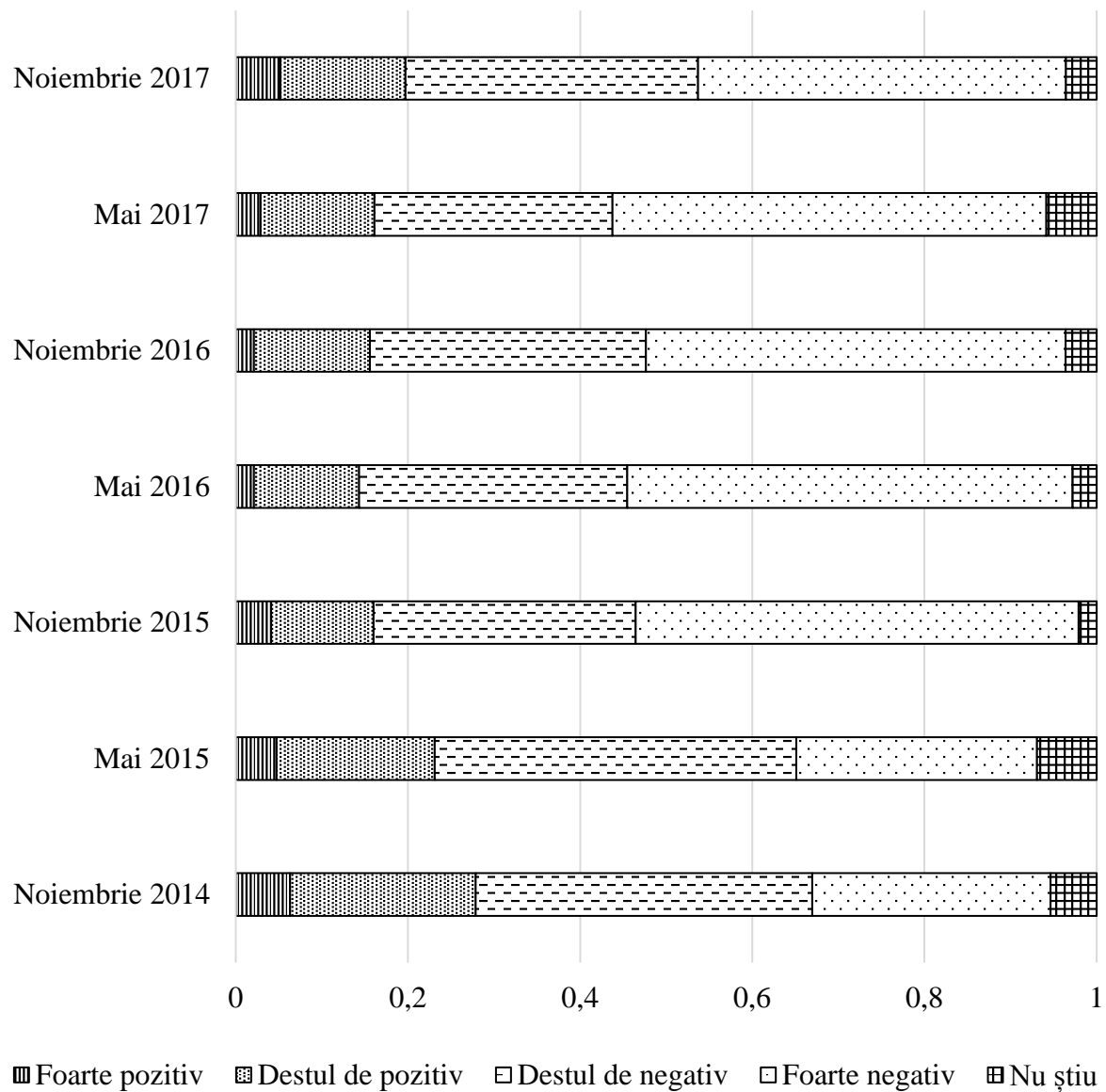

Figura nr. 22: Opinia populației Ungariei despre imigranții din afara UE¹³⁰

La nivelul întregii Uniuni, opinia populației înclină către una negativă, însă se menține relativ constantă în perioada analizată, cu o foarte ușoară tendință negativă în ultimele trei semestre (figura nr. 23). În țările care au primit cel mai mare număr de solicitări de azil, Germania și Italia, opinia favorabilă a populației față de imigranții din afara UE este în creștere (figurile nr. 24 și 25). În schimb, Grecia, țară lovită și ea din plin de criza refugiaților, opinia nefavorabilă este în creștere (figura nr. 26), tendință de înțeles în condițiile în care însăși această țară este în criză economică și socială prelungită.

¹³⁰ *Idem.*

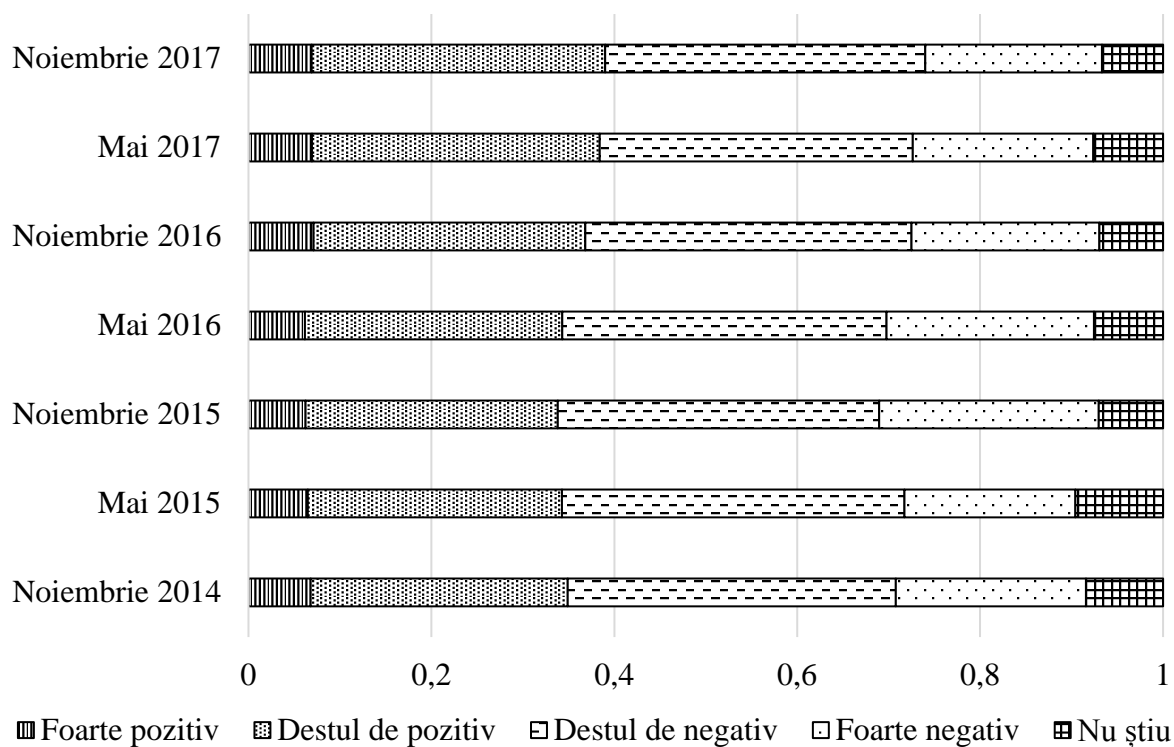

Figura nr. 23: Opinia populației țărilor UE despre imigranții din afara UE¹³¹

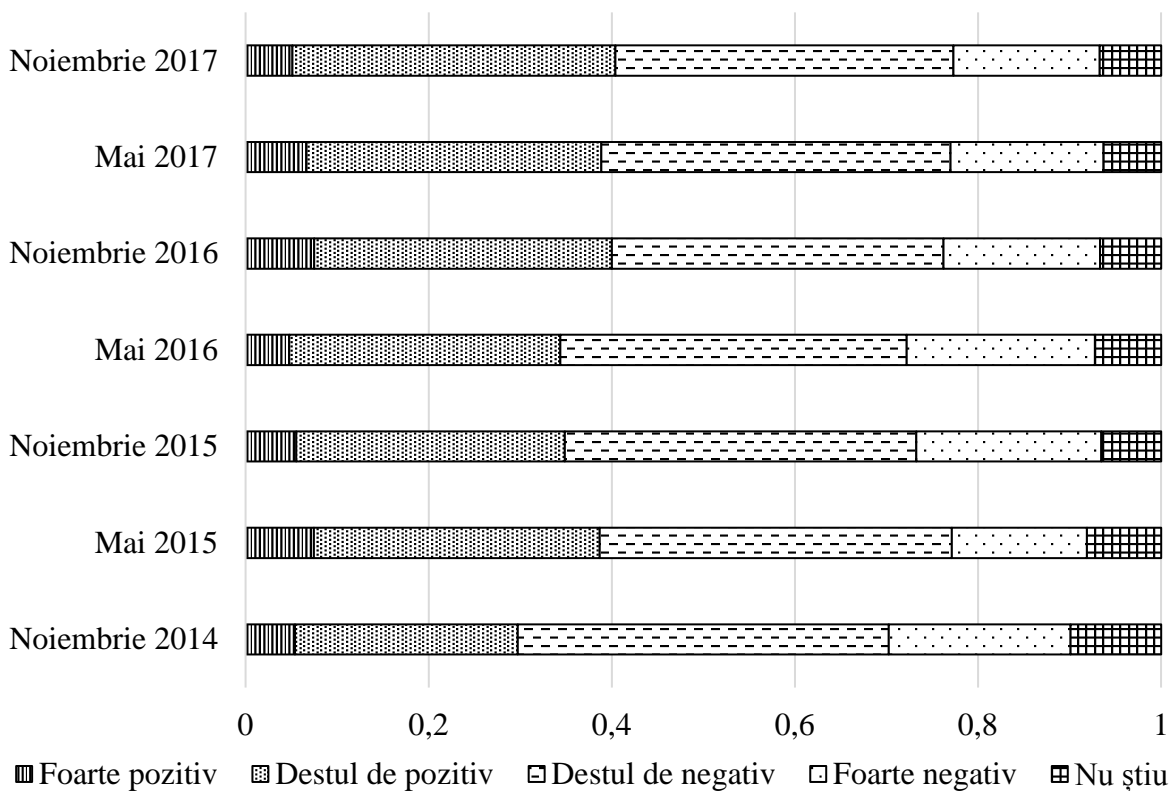

Figura nr. 24: Opinia populației Germaniei despre imigranții din afara UE¹³²

¹³¹ *Idem.*

¹³² *Idem.*

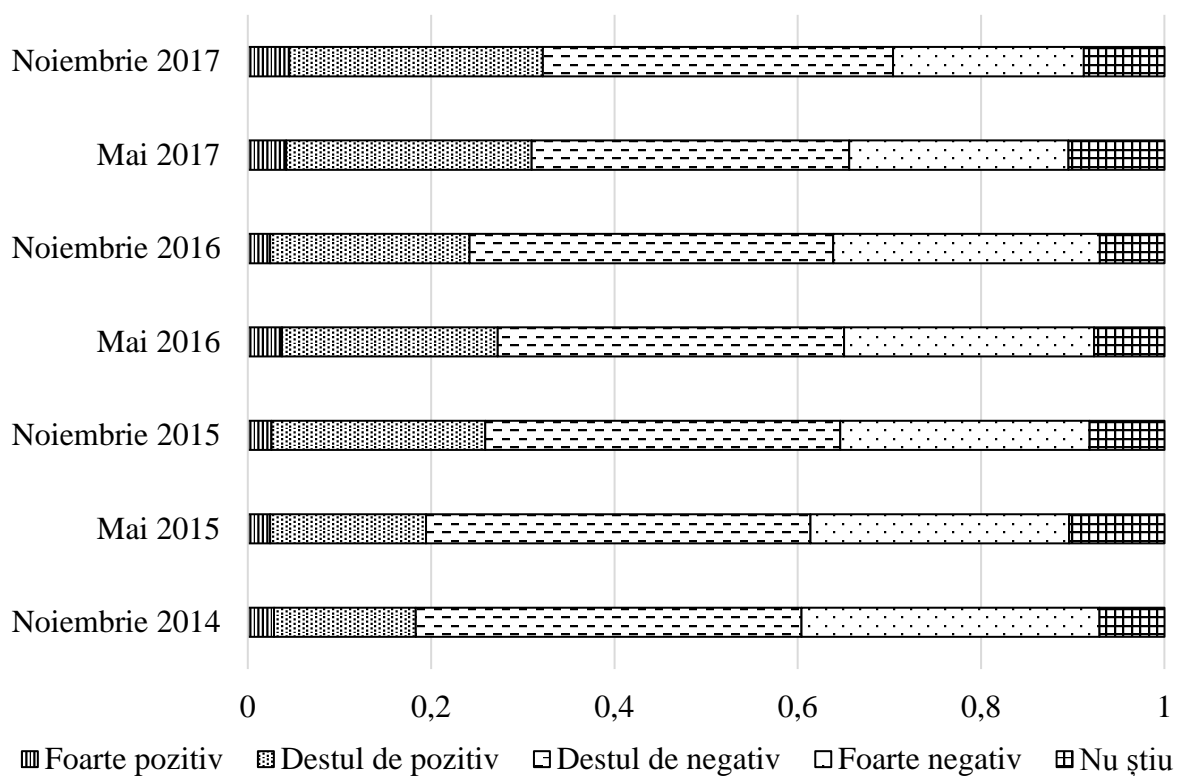

Figura nr. 25: Opinia populației Italiei despre imigrații din afara UE¹³³

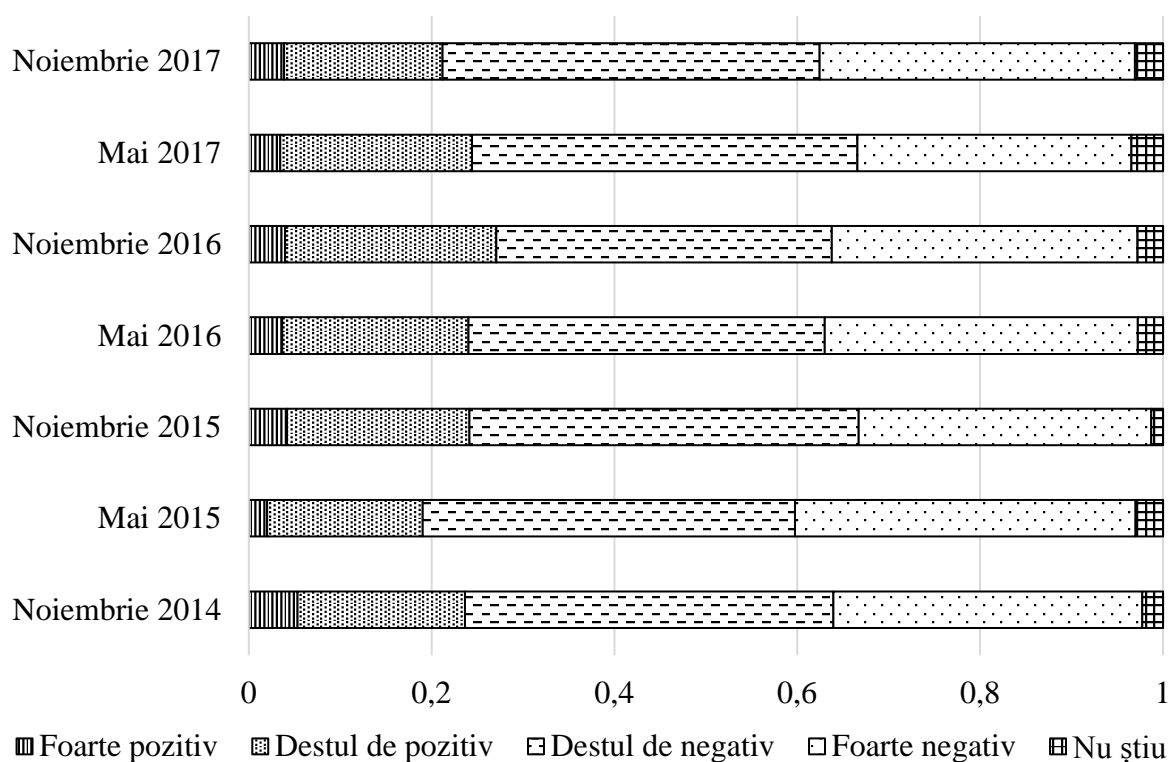

Figura nr. 26: Opinia populației Greciei despre imigrații din afara UE¹³⁴

¹³³ Idem.

¹³⁴ Idem.

Investigând mai departe, întrebarea „În ce măsură sunteți sau nu sunteți de acord cu afirmația următoare: (țara noastră) ar trebui să ajute refugiații?”, oferă o imagine și mai clară despre susținerea publică a acestei problematici în țările europene, începând cu declanșarea crizei refugiaților și până în toamna anului trecut (toamna 2015 – toamna 2017).

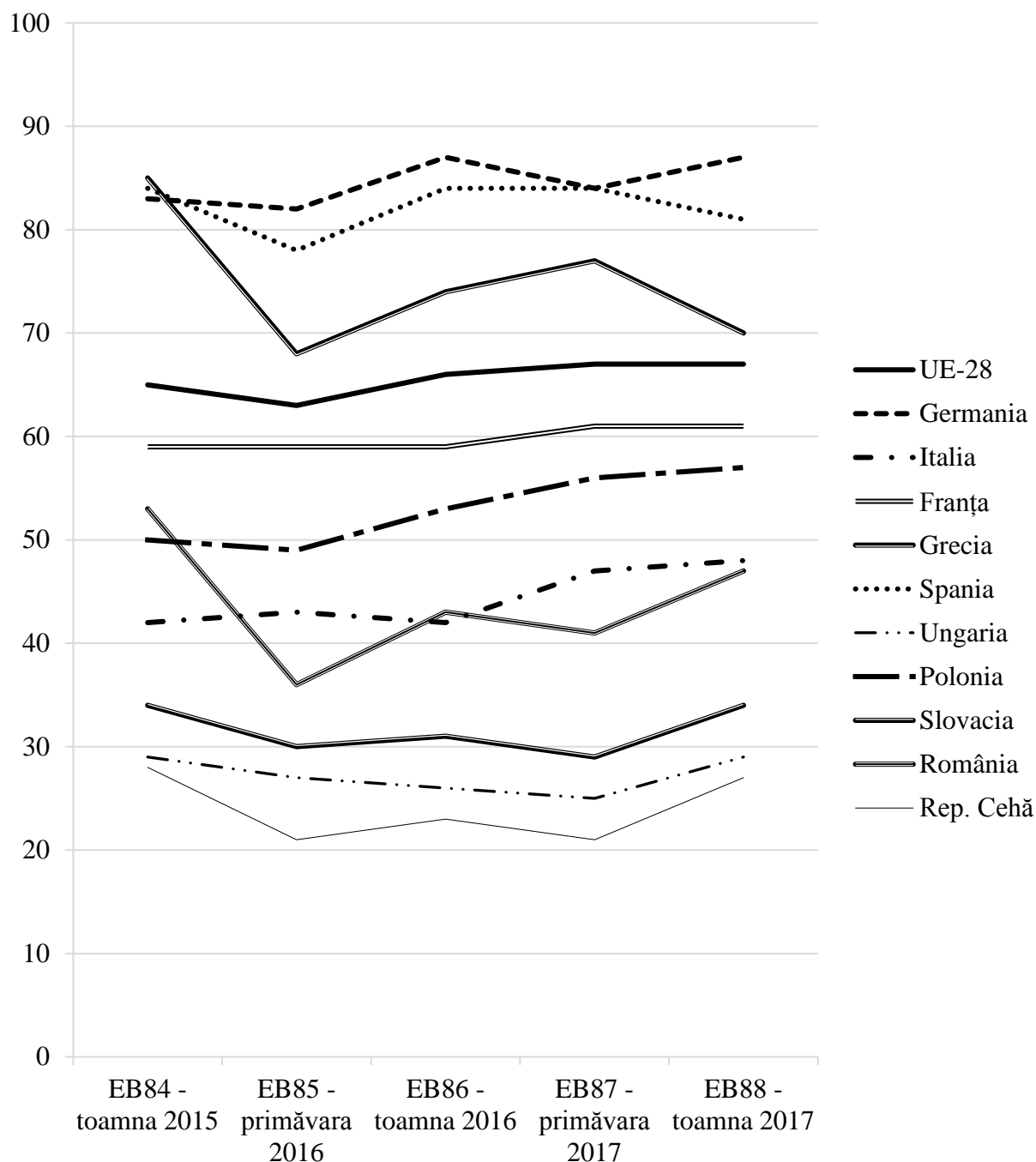

Figura nr. 27: Totalul răspunsurilor favorabile („de acord”) la întrebarea „În ce măsură sunteți sau nu de acord cu afirmațiile următoare: (ȚARA NOASTRĂ) ar trebui să ajute refugiații” (%)¹³⁵

¹³⁵ *Idem.*

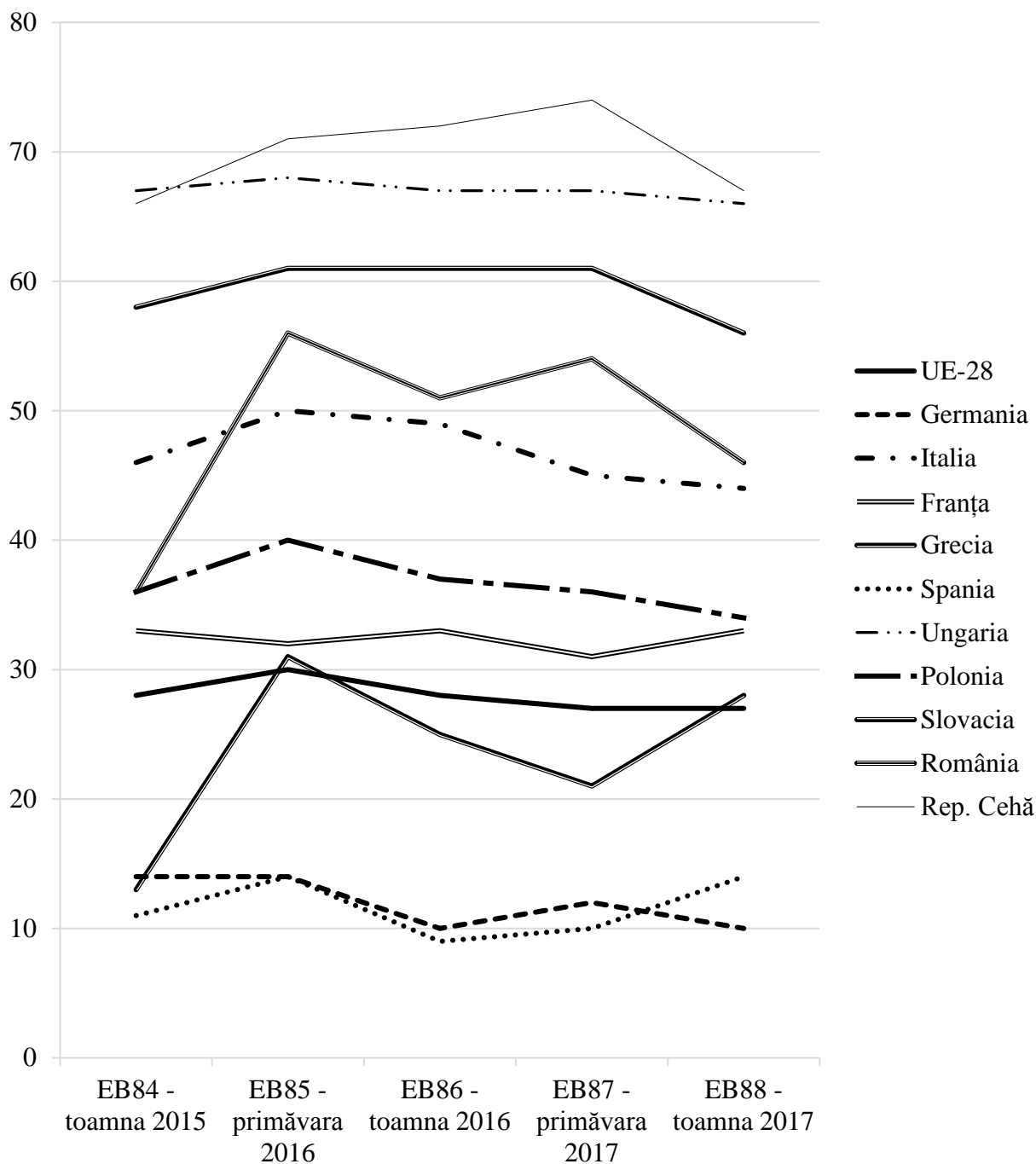

Figura nr. 28: Totalul răspunsurilor nefavorabile („dezacord”) la întrebarea „În ce măsură sunteți sau nu de acord cu afirmațiile următoare: (ȚARA NOASTRĂ) ar trebui să ajute refugiații” (%)¹³⁶

Acordul (figura nr. 27) este preponderent în țările identificate ca „țintă” a solicitanților de azil (Germania, Italia, Grecia, Franța, Spania), în timp ce în țările care nu par a prezenta interes pentru populația migratoare (Ungaria, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, România), domină dezacordul (figura nr. 28). Nu pot fi făcute speculații privind

¹³⁶ *Idem.*

corelația între opinia favorabilă a populației și atractivitatea pentru refugiați, respectiv opinia nefavorabilă și neatractivitate, ci doar în ceea ce privește relația dintre deschiderea spre multiculturalism și dezvoltarea economică a țării respective, elemente ce predispun populația la un grad mai mare de toleranță față de refugiați și imigranți, dar și refugiații și imigranții la a fi atrași de țările cu aceste caracteristici.

Concluzii

Anul 2017 a adus câteva modificări importante în peisajul migrației atât la nivel internațional, cât și la nivel regional, dar a înregistrat și continuarea unor tendințe, precum cea a creșterii mai rapide a numărului migranților internaționali decât a numărului populației mondiale, sensul de deplasare fiind cu precădere către statele dezvoltate ale lumii. Acest lucru înseamnă că, în spatele marilor fluxuri de migrație se află existența inegalităților de dezvoltare între regiunile lumii, războaie și catastrofe ecologice. De asemenea, corelat fenomenului îmbătrânirii Europei, mai înseamnă și că, treptat, compoziția populației se va modifica în sensul creșterii numărului persoanelor născute în alte regiuni ale lumii, în special Asia și Africa, întrucât numărul acestora este cel mai ridicat.

În ceea ce privește problematica refugiaților și solicitanților de azil, Europa a înregistrat, în 2017, reducerea numărului total al acestora cu aproape jumătate. În timp ce numărul sirienilor, irakienilor și afganilor a scăzut, a crescut numărul celor veniți din Africa pe ruta vest-mediteraneană (populație din Maroc, Algeria, Coasta de Fildeș, Guinea, Camerun). Deoarece celelalte rute supravegheate de Frontex au înregistrat scăderea numărului de intrări ilegale, țări precum Germania, Austria, Olanda și Marea Britanie au avut un număr mai mic de solicitări de azil. În schimb, Spania a înregistrat o creștere de aproape 100% în anul 2017 față de anul 2016, iar Franța, Grecia și Italia creșteri mai modeste.

O altă tendință importantă, de această dată pentru România, care aspiră la aderarea la spațiul Schengen, este intensificarea traficului pe Marea Neagră în anul 2017, cu punct de plecare din Turcia (cu care UE a semnat acord pentru gestionarea fluxului de refugiați), concomitent cu sporirea cu peste 20% a numărului facilitatorilor români. Acest lucru implică intensificarea activității poliției de frontieră în cooperare cu statele vecine, dar și cu autoritățile europene.

Gestionarea frontierelor externe ale UE este deosebit de dificilă. Anul trecut, intensificarea cu 130% a traficului pe ruta vest-mediteraneană a dezvăluit faptul că, deși între Uniunea Europeană și Uniunea Africană există un acord ce se referă atât la sprijinul pentru dezvoltare, cât și la problematica migranților ilegali, sărăcia extremă, terorismul și dezastrele ecologice împing populația africană către țările dezvoltate. În ceea ce privește terorismul, începând cu anul 2010, s-a intensificat fluxul migratoriu dinspre Asia spre Africa, ajungând la 1.225.453 persoane în 2017 (de la 895.329 în 2010), conform cifrelor ONU. În condițiile în care călătoria elementelor teroriste dinspre teatrele de luptă, unde pierd teren, spre țările dezvoltate este foarte dificilă, o cale de penetrare a frontierelor europene ar putea fi prin Africa sau, pe termen lung, ar putea consta în consolidarea noilor baze în țările africane subdezvoltate, precum operează în prezent ISIS (în 2017, Stat Islamic și-a manifestat prezența în Somalia, Kenya, Tanzania și Uganda).

În 2017, UE a mai conștientizat două vulnerabilități importante: pe de o parte incapacitatea de a returna întreaga populație ale căror solicitări de azil au fost respinse, iar, pe de altă parte, de a determina statele membre să respecte și să implementeze sistemului de transfer și relocare a refugiaților. Această ultimă vulnerabilitate a arătat că, în ciuda existenței unui set de valori comune la care toate statele membre au aderat, naționalismul a renăscut într-o formă apropiată de extremă, ceea ce poate submina pe termen lung unitatea și existența Uniunii. Este crucial să subliniem faptul că problematica refugiaților și solicitanților de azil nu este o provocare doar pentru UE în ansamblul său, ci și pentru fiecare dintre statele membre care se confruntă și se vor confrunta atât cu clivaje în propria populație (pro- și contra- găzduiri refugiaților), cât și cu necesitatea de a identifica și gestiona resursele necesare subzistenței grupurilor de refugiați și imigranți și de a-i integra în societate și pe piața muncii.

DEZVOLTĂRI, ACȚIUNI ȘI REACȚII ALE FEDERAȚIEI RUSE CU IMPACT ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL

Cătălina TODOR

Introducere

Din perspectiva dezvoltărilor Federației Ruse, anul 2017 este o continuare a tendințelor dominante din ultimii ani, când s-a putut constata o dorință de reviriment geopolitic al Rusiei, cu impact asupra mediului de securitate. Aceasta mai ales prin emergența unor relaționări tensionate dintre actorii internaționali și divergența în ceea ce privește raportarea lor la amenințări. Pe de altă parte, acest an a fost marcat de evenimente diverse, care fie s-au constituit în elemente de context internațional pentru actorii mediului de securitate (inclusiv pentru Rusia), fie au fost influențate de acțiunile și reacțiile acestora, fie le-au influențat pe acestea. Câteva exemple sunt debutul noilor administrații în Franța și SUA, extinderea NATO cu cel de-al 29-lea membru, acele dezvoltări (acțiuni, reacții etc.) care au dus la continuarea stării de tensiune în mediul internațional (pe modelul spirală de amplificare specific dilemei de securitate), cele ce țin de continuarea existenței punctelor nevralgice la nivel internațional și a viziunilor diferite asupra soluționării lor (de exemplu: Siria și Coreea de Nord au devenit teritorii de manifestare a dezacordurilor profunde existente mai ales între Occident și Rusia), provocările din spațiul cibernetic (atacurile cibernetice, știrile false etc.). Toate acestea au acționat în ambele sensuri în ceea ce privește Federația Rusia: fie au influențat, fie au fost modelate de interacțiunile Rusiei cu actorii ai mediului internațional de securitate.

Totuși, printre cele mai importante evenimente ale anului 2017, din perspectiva acțiunilor și reacțiilor Federației Ruse, au fost cele care au continuat linia directoare a relațiilor acesteia cu actorii cheie, precum NATO și SUA. Aceasta mai ales având în vedere că: 1. relațiile Rusia-NATO și Rusia-SUA au impact asupra mediului de securitate regional și internațional; 2. sub cupola acestora se conturează și relațiile și poziționările cu și față de alți actorii sau puncte fierbinți regionale.

Astfel, cercetarea de față aduce în atenție acele evenimente care

demonstrează aspecte esențiale în ceea ce privește Rusia, aflate în aceeași linie cu principiile și ideile enunțate în politica sa externă și în doctrina sa militară: 1. dorința de reviriment geopolitic al Rusiei, de a juca un rol activ la nivel global și regional; 2. starea de tensiune în relațiile sale cu anumiți actorii internaționali (de exemplu: NATO, SUA) generată de perspective diferite asupra a ceea ce fiecare actor percepe drept amenințare; 3. lipsa consensului internațional asupra unor problematici cu implicații în mediul de securitate. Pentru atingerea acestui obiectiv, analiza se va concentra pe câteva evoluții interne ale Rusei, dar cu posibil efect la nivel extern, asupra dezvoltărilor militare ale Rusiei (inclusiv cele de continuare a militarizării Peninsulei Crimeea și exercițiul ZAPAD 2017) și asupra modului cum a evoluat relația Rusiei cu NATO și SUA (de aici evidențiindu-se și o serie de acțiuni specifice Federației, spre exemplu implicarea sa în acțiuni proprii spațiului cibernetic în încercarea de a influența anumite procese decizionale sau utilizarea punctelor fierbinți ca debușee geopolitice).

1. Rusia înaintea alegerilor prezidențiale din martie 2018

Din perspectivă internă, în anul 2017 a continuat seria protestelor de stradă soldate cu arestări, acestea fiind în strânsă legătură cu alegerile prezidențiale ale Federației din 2018. Menționăm câteva exemple: marșul din luna mai cu ocazia împlinirii a cinci ani de la protestele de masă împotriva represiunii guvernamentale și despotismului; manifestațiile autorizate și neautorizate anti-Putin, o serie desfășurându-se chiar de ziua acestuia (07 octombrie 2017), în 80 de orașe, inclusiv Moscova.

Totuși, unul dintre cele mai importante subiecte cu privire la evoluțiile interne ale Federației Ruse, de relevanță pentru mediul de securitate internațional, este cel al alegerilor prezidențiale. Dacă vom asista la continuarea președinției lui V. Putin și după primăvara lui 2018, aceasta se va traduce printr-o continuitate a direcției de dezvoltare a Federației Ruse în mediul internațional (incluzând aici și consolidarea militară), exprimate la nivel oficial prin *Conceptul de politică externă al Federației Ruse 2016* și *Doctrina militară a Federației Ruse 2014*.

Chiar dacă alegerile vor avea loc în 2018, mai ales în ultima parte a anului 2017 se pot observa evenimente premergătoare importante în legătură cu acest aspect.

➤ *Data alegerilor.* La sfârșitul lui 2017 se stabilea o dată cu semnificație pentru viitoarele alegeri prezidențiale. Astfel, pe 15 decembrie 2017, Camera superioară a Parlamentului rus stabilea ca alegerile să se desfășoare pe 18 martie 2018, simbolizând împlinirea a patru ani de la anexarea Peninsulei Crimeea¹³⁷.

➤ *Candidații.* Observând dezvoltările în ceea ce privește candidaturile la președinția Rusiei, putem afirma faptul că opozanți notabili lui V. Putin, ce să îi poată amenința realegerea, nu s-au înscris în cursa pentru alegerile prezidențiale sau nu au obținut validarea pentru candidatură (cazul lui Aleksei Navalnîi). În luna octombrie a anului 2017 se anunța candidatura Kseniei Sobceak, apărând și speculații potrivit cărora acest demers a fost decis de către Kremlin. Zvonurile sunt infirmate însă de către viitoarea candidată¹³⁸. În luna decembrie, Partidului Comunist Rusesc anunța susținerea candidaturii lui Pavel Grudinin pentru alegerile din 2018. Iar pe 6 decembrie, V. Putin își anunță oficial candidatura ca independent, dosarul fiind înaintat către Comisia Electorală Centrală la sfârșitul lunii (27 decembrie). Un caz notabil în ceea ce privește candidații la alegerile prezidențiale este cel al lui A. Navalnîi, arestat de mai multe ori în cursul anului 2017 și declarat neeligibil (în luna octombrie) pentru a candida la președinția Federației Ruse până în 2028, din cauza unei condamnări cu suspendare (chiar dacă, în octombrie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului aprecia ca „arbitrară” condamnarea sa pentru fraudă din 2014). Deși, A. Navalnîi reușea să obțină, la sfârșitul lunii decembrie, sprijinul a 742 din alegătorii unui district al Moscovei (pentru candidatură pragul fiind de 500 alegători), Comisia Electorală Centrală a Rusiei respingea candidatura sa (25 decembrie). Acesta a înaintat un apel pentru reconsiderarea

---

¹³⁷ Adriana Matcovschi, „Alegerile prezidențiale din Rusia, stabilite oficial pentru data de 18 martie 2018”, *Agerpres*, 15.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/15/alegerile-prezidentiale-din-rusia-stabilite-oficial-pentru-data-de-18-martie-2018--22861>, accesat la 15.12.2017.

¹³⁸ Lilia Traci, „Alegerile prezidențiale din Rusia devin un "show" odată cu candidatura Kseniei Sobceak”, *Agerpres*, 19.10.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/10/19/alegerile-prezidentiale-din-rusia-devin-un-show-odata-cu-candidatura-kseniei-sobceak-presa--12-51-01>, accesat la 20.10.2017; Mihaela Moise, „Rusia: Candidata la președinție Ksenia Sobceak speră să-i reunească pe rușii nemulțumiți de situația din țară”, *Agerpres*, 24.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/24/rusia-candidata-la-presedintie-ksenia-sobceak-sperasa-i-reuneasca-pe-rusii-nemultumiti-de-situatia-din-tara-17-53-52>, accesat la 24.10.2017.

eligibilității sale către Curtea Supremă a Rusiei, ce este însă respins pe 30 decembrie. Ca reacție la candidatura lui Putin, A. Navalnîi amenința cu organizarea unui protest la nivel național în vederea boicotării alegerilor.

➤ *Rezultate potențiale.* Sondajele de opinie realizate în anul 2017 arată că peste 70% din ruși ar urma să îl realegă pe Vladimir Putin.¹³⁹

➤ *Factori cu potențial în influențarea rezultatelor.* Considerăm că în acest an au existat o serie de acțiuni îndreptate împotriva factorilor de opoziție. Alături de înlăturarea lui A. Navalnîi din cursa pentru alegerile prezidențiale, am putea considera că acțiuni precum blocarea unor site-uri sunt îndreptate tot în direcția asigurării probabilității celui de-al patrulea mandat a lui V. Putin. Astfel, la jumătatea lunii decembrie, autoritățile ruse blocau site-urile unor organizații străine, considerându-le ca indezirabile, printre care se afla și Open Rusia (mișcare politică construită în vederea unei opoziții de forțe proeuropene la adresa lui V. Putin).

Aceste evoluții sunt de un real interes pentru comunitatea internațională, deși am putea considera că, cel puțin în anul analizat, nu au fost identificați factori surpriză care să schimbe probabilitatea reală de realegere a lui V. Putin, în anul 2018, pentru a patra oară ca președinte al Federației Ruse. Acest fapt ar putea rezulta în continuitatea politicii externe a Rusiei cel puțin pe termen mediu, cu toate consecințele ce decurg din acest fapt.

2. Dezvoltările militare ale Rusiei

Din perspectivă militară, anul 2017 ne-a adus în atenție o serie de informații care arată continuarea consolidării militare a Rusiei și extinderii acesteia prin continuarea militarizării Peninsulei Crimeea. În acest sens, putem menționa ca exemplu anunțul din luna mai a anului 2017 de creare a unui nou batalion de asalt de trupe aeropurtate, în cadrul Diviziei 7, în apropierea orașului Feodosia, cu precizarea că acesta ar fi urmat să devină operațional până la 1 decembrie.¹⁴⁰

Revenind la consolidarea militară a Federației Ruse, luna aprilie ne

---

¹³⁹ Marius Hosu, Daniela Juncu, „Proteste în Rusia de ziua președintelui Putin: peste 270 de arestări (ONG)”, *Agerpres*, 07.10.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/10/07/proteste-in-rusia-de-ziua-presedintelui-putin-pest-100-de-arestari-ong--20-51-19>, accesat la 10.10.2017.

¹⁴⁰ *Ibidem.*

aduce în atenție o serie de date ce aparțin Institutului Internațional de Studii pentru Pace din Stockholm, diseminate prin intermediul mass-mediei, care arată faptul că Rusia a crescut alocările bugetare pentru armată cu aproape 6% în 2016 față de 2015, aceasta în ciuda crizei economice interne. Aceste alocări se află la un nivel record după sfârșitul Războiului Rece¹⁴¹. Mai mult, în luna mai au avut loc o serie de întâlniri între președintele Federației și reprezentanți de top ai armatei ruse, în vederea dezvoltării unui program ce vizează procesul de modernizare al armatei până la nivelul lui 2020. Modernizarea echipamentelor militare a început deja, susținându-se că un număr de 5.600 de arme ultramoderne se află deja în dotarea armatei, alte 3.000 de echipamente fiind recondiționate. Obiectivul pentru 2017 este ca rata echipamentelor moderne să ajungă până la 68%.¹⁴² Bruno Kahl preciza că exercițiului ZAPAD 2017 a demonstrat o Rusie care se îndreaptă spre atingerea obiectivului propus cu privire la modernizarea, până în 2020, a 70% din forțele ei armate¹⁴³.

ZAPAD 2017 (14-20 septembrie 2017)

Având în vedere amploarea și semnificația sa, unul dintre cele mai importante evenimente militare de interes pentru comunitatea internațională și mediul de securitate european a fost exercițiul ZAPAD („Occident”), ce a avut loc în luna septembrie a anului 2017.

Ministerul Apărării al Federației Ruse oferea, înainte de derularea exercițiului, câteva coordonate oficiale de desfășurare a lui. În continuare, menționăm câteva dintre acestea.

a) ZAPAD este un exercițiu strategic întrunit desfășurat sub egida Statului Major General al Armatei Federației Ruse și cel al Belarusului.

---

¹⁴¹ Lilia Traci, „Rusia alocă fonduri semnificative pentru înarmare, în pofida crizei economice (SIPRI)”, *Agerpres*, 24.04.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/04/24/rusia-aloca-fonduri-semnificative-pentru-inarmare-in-pofida-crizei-economice-sipri--07-57-45>, accesat la 24.04.2017.

¹⁴² Lilia Traci, „Rusia continuă militarizarea Crimeii; un nou batalion de asalt al trupelor aeropurtate”, *Agerpres*, 18.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/18/rusia-continua-militarizarea-crimeii-un-nou-batalion-de-asalt-al-trupelor-aeropurtate-13-21-41>, accesat la 18.05.2017.

¹⁴³ Marian Avram, „Oficial german: Rusia trebuie percepută ca un pericol pentru securitatea Europei”, *Mediafax*, 16.11.2017, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/oficial-german-rusia-trebuie-perceputa-ca-un-pericol-pentru-securitatea-europei-16821102>, accesat la 16.11.2017.

b) Este o etapă finală a instruirii comune a forțelor armate ruse și belaruse.

c) Acesta implică un număr de 12.700 militari (7.200 belaruși și 5.500 ruși), aproximativ 70 de avioane și elicoptere, în jur de 680 de echipamente militare (inclusiv 250 de tancuri, până la 200 de arme, de sisteme multiple de lansare de rachete și mortiere, precum și 10 nave de război).

d) Rusia și-a planificat, de asemenea, și detașarea unor grupuri operaționale ale Ministerului Afacerilor Interne, ale Gărzii Naționale, ale Serviciului Federal de Securitate, ale Ministerului pentru Situații de Urgență.

e) Locație: exercițiul este planificat și anunțat să se desfășoare în regiunile Republicii Belarus, precum și în Kaliningrad, Leningrad și Pskov.

f) Scenariu: unele grupuri extremiste au pătruns pe teritoriile Republicii Belarus și Kaliningradului (regiune a Federației Ruse) pentru a efectua atacuri teroriste și pentru a destabiliza Uniunea Statală Rusia-Belarus. Extremiștii simulați au susținere externă, primind asistență logistică și hardware militar prin intermediul căilor aeriene și ferate.

g) ZAPAD este un exercițiu anti-tero de natură pur defensivă.¹⁴⁴

În plus, Valeri Gherasimov, șeful Statului Major al forțelor ruse, îl asigură pe Petr Pavel, șeful comitetului militar al NATO, de caracterul defensiv al exercițiului militar ZAPAD¹⁴⁵, pentru că încă dinainte cu câteva luni ca acesta să se desfășoare existau temeri la nivelul unor state membre NATO cu privire la câteva aspecte: transparența și conformitatea datelor oficiale cu cele reale; posibilitatea ca anumite capacități militare ruse să rămână staționate în Belarus și după încheierea activităților; exercițiile ZAPAD ca posibil pretext pentru o ulterioară invazie militară a statelor din regiune. În acest context, aducem în atenție o serie de opinii ale unor experți:

---

¹⁴⁴ ***, *Zapad 2017 joined strategic exercise*, Site oficial al Ministerului Apărării Federației Ruse, URL: http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12_140115@egNews, accesat la 22.10.2017.

¹⁴⁵ ***, „Statul-major rus asigură NATO că exercițiul militar Zapad are caracter defensiv”, *Agerpres*, 07.09.2017, disponibil online la <https://www.agerpres.ro/externe/2017/09/07/statul-major-rus-asigura-nato-ca-exercitiul-militar-zapad-are-caracter-defensiv-21-06-20>, accesat la 07.09.2017.

▪ Cercetătorul Léo-Paul Jacob aprecia că statele baltice „se tem că exercițiile ar putea duce la accidente militare inadvertente sau s-ar putea transforma în atacuri surpriză.”¹⁴⁶ De asemenea, Jacob aduce în discuție două precedente de exerciții militare transformate în invazii: Georgia (2008) și estul Ucrainei (2014), afirmând că „tensiunile actuale dintre NATO și Rusia subliniază frica repetării unor scenarii similare în țările baltice”¹⁴⁷.

▪ Tomasz K. Kowalik (director în cadrul Departamentului Afacerilor Militare Externe din cadrul Ministerului Apărării al Poloniei) și Dominik P. Jankowski (șef în cadrul Unității de Securitate Estică a Ministerului Afacerilor Externe al Poloniei) se întrebau ce Rubicon de securitate va fi traversat¹⁴⁸ cu ocazia exercițiilor ZAPAD, evidențiind trei posibile scenarii:

- va fi ZAPAD doar un alt „zăngănit de arme” care va scădea și mai mult nivelul de securitate prin creșterea incertitudinii și imprevizibilității?

- va trebui să accepte un aliat al Rusiei staționarea de trupe străine suplimentare pe teritoriul său?

- va duce acest exercițiu la o nouă incursiune pe teritoriul suveran al altui stat?¹⁴⁹

Mai mult, cu privire la ZAPAD, T.K. Kowalik și D.P. Jankowski atrag atenția asupra câtorva aspecte pe care comunitatea internațională ar trebui să se concentreze:

- o posibilă diversiune din partea Rusiei, manifestată printr-o „lipsă cronică de transparență asociată cu pretextul fals”¹⁵⁰ de a oferi deschidere, reprezentată printr-un amestec de neadevăruri și dezinformări”;

- posibila utilizare a arsenalului nuclear în timpul exercițiilor de

---

¹⁴⁶ Léo-Paul Jacob, „Does Russia’s Zapad 2017 Exercise Pose a Threat to NATO?”, *NATO Association of Canada*, 13.06.2017, disponibil online la <http://natoassociation.ca/does-russias-zapad-2017-exercise-pose-a-threat-to-nato>, accesat la 20.06.2017.

¹⁴⁷ *Idem*.

¹⁴⁸ Expresia „a trece Rubiconul” se referă la luarea unei hotărâri îndrăznețe și irevocabile, sintagmă apărută ca urmare a traversării Rubiconului de către Cezar (40 a. Cr.) „în contra legii cu armata sa”, declarându-se „rebel împotriva patriei sale”, informații disponibile pe site-ul DEX, URL: <https://dexonline.ro/definitie/Rubicon>, accesat la 15.05.2017.

¹⁴⁹ Tomasz K. Kowalik, Dominik P. Jankowski, „Russia has a long history of using military exercises as a platform for waging actual wars”, *The National Interest*, 07.05.2017, URL: <http://nationalinterest.org/feature/zapad-2017-nato-should-be-keeping-eye-russias-training-20540>, accesat la 22.05.2017.

¹⁵⁰ Tomasz K. Kowalik, Dominik P. Jankowski, *op. cit.*, 2017.

ampliare (autorii argumentează prin existența unor rapoarte de presă care arătau că Rusia, în cadrul ZAPAD 2009 și 2013, ar fi luat în considerare lovituri nucleare asupra NATO);

- consolidarea militară pe termen lung și stabilitatea regională (de urmărit comportamentul Belarusului în urma ZAPAD)¹⁵¹.

- Tot premergător acestor exerciții, Secretarul General NATO, Jens Stoltenberg, atrăgea atenția asupra necesității existenței transparenței în cazul ZAPAD și asupra precedentelor lipsei acesteia, afirmând că „ne așteptăm ca Rusia să respecte aceste obligații, ceea ce nu a făcut până acum”¹⁵², referindu-se la Documentul de la Viena¹⁵³, adăugând că „Rusia a utilizat diferite lacune și nu a notificat și facilitat inspecțiile internaționale ale exercițiilor sale militare de mai mulți ani”¹⁵⁴.

- În aceeași linie, vin și declarațiile generalului-locotenent Ben Hodges, care aprecia că „ZAPAD reprezintă o oportunitate pentru Rusia să demonstreze angajamentul ei pentru securitate și stabilitate în Europa prin transparență, prin invitarea mediei și a observatorilor, mai mult decât minimul cerut de Viena, pentru a demonstra, a arăta ceea ce se întâmplă, pentru a fi transparenți.”¹⁵⁵

În vederea asigurării NATO că exercițiile ZAPAD se vor desfășura de o manieră cât mai transparentă, reprezentanții ai Belarusului și ai Rusiei își declarau deschiderea în acest sens:

- *Belarus*. Încă de la începutul lui 2017, președintele Belarusului, Alexandr Lukașenko, făcea următorul apel către cei implicați în organizarea ZAPAD: „Vă cer tuturor să faceți acest eveniment transparent pe teritoriul țării noastre și toate măsurile accesibile nu numai prietenilor noștri din cadrul Organizației Tratatului de Securitate Colectivă, Uniunii Economice Eurasiatice și Comunității Statelor Independente, dar și

---

¹⁵¹ *Idem*.

¹⁵² Andrew Rettman, „Nato’s Russia-deterrent force 'fully operational'”, *EU Observer*, Bruxelles, 30.06.2017, URL: <https://euobserver.com/foreign/138399>, accesat la 30.06.2017.

¹⁵³ Acord internațional ce stabilește măsuri de întărire a încrederii și securității, aici fiind inclusă transparența militară.

¹⁵⁴ Andrew Rettman, *op. cit.*, 30.06.2017.

¹⁵⁵ ***, „U.S. general wants Russia to open up major exercise to observers”, *Reuters*, 01.03.2017, URL: <http://www.reuters.com/article/us-usa-russia-military-exercises/u-s-general-wants-russia-to-open-up-major-exercise-to-observers-idUSKBN1684CE>, accesat la 23.03.2017.

reprezentanților Alianței Nord-Atlantice”¹⁵⁶. Mai mult, Lukașenko invita reprezentanți NATO pentru a observa activitățile: „Nu ne ascundem și nu trebuie să ascundem nimic. Dacă reprezentanții NATO doresc să fie prezenți la exercițiile noastre, sunt bineveniți. Mai mult, deja primesc astfel de informații și semnale din partea lor”¹⁵⁷.

▪ *Federația Rusă*. Purtătorul de cuvânt al Ministerului Apărării rus, general-maior Igor Konashenkov, afirma că instituția pe care o reprezintă a invitat și va continua să invite reporteri pentru a acoperi subiectul exercițiilor militare din toamna lui 2017: „Este foarte puțin probabil să găsești fie un jurnalist motivat, fie o mass-media din Rusia pe care Ministerul Apărării să nu o fi invitat să acopere exerciții militare în ultimii cinci ani”. Mai mult, atrăgea atenția asupra unei lipse de reciprocitate în acest aspect ce ține de transparență, dând totodată replică generalului Hodges (declarație expusă mai sus) spunând că: „în loc să ne îndemne să fim transparenți, generalul Hodges ar trebui să ne reamintească dacă jurnaliștii ruși au fost vreodată invitați să acopere exercițiile armatei americane în Europa”¹⁵⁸.

Toate acestea demonstrează un climat de neîncredere premergător acestor exerciții, în ciuda deschiderii afirmate a actorilor implicați. În urma derulării ZAPAD, anumite temeri în ceea ce privește transparența s-au confirmat. Facem apel la următoarele date cantitative, ce subliniază diferența dintre cifrele declarate la nivel oficial de către Ministerul Apărării al Federației Ruse și cele approximate înainte și după eveniment de către specialiști. Așa cum menționam și mai sus, potrivit Moscovei exercițiile ar fi urmat să mobilizeze aproximativ 12.700 (militari belaruși și ruși), dar Lituania, Estonia și Germania susțineau, încă înainte de desfășurarea exercițiilor, că s-ar putea să fie vorba despre un număr de cel puțin șapte ori mai mare (aproximativ 100.000). În scopul transparenței, Belarusul invita observatori militari din șapte state pentru

---

¹⁵⁶ ***, „Lukashenko calls for ‘transparency’, consents to NATO observing Belarus-Russia drills”, TASS, 20.03.2017, URL: <http://tass.com/world/936455>, accesat la 23.03.2017.

¹⁵⁷ *Idem*.

¹⁵⁸ ***, „Russia set to invite media to military exercises without West’s advice - defense ministry”, TASS, 13.03.2017, URL: <http://tass.com/defense/945741>, accesat la 23.03.2017.

a participa la ZAPAD¹⁵⁹. Cu toate acestea, J. Stoltenberg aprecia că numărul observatorilor NATO (trei) nu este unul suficient pentru a asigura transparența¹⁶⁰. De asemenea, în urma derulării ZAPAD, generalul american Ben Hodges susținea că numărul militarilor implicați a fost de aproximativ 40.000, ceea ce este un număr de cel puțin trei ori mai mare față de cifrele oficiale avansate de către Rusia. Mai mult, Ucraina își exprima temerea (afirmația lui Viktor Mujenko, comandantul șef al forțelor armate ucrainene) că în urma exercițiilor au rămas trupe rusești în Belarus. Informația a fost ulterior negată de către Moscova¹⁶¹.

Așadar, în urma ZAPAD s-a dovedit încă o dată că există curențe puternice la nivelul transparenței, aceasta având potențialul de a contribui la deteriorarea stării mediului de securitate. Caracterul inexact al informațiilor poate deteriora gradul de încredere în relația NATO - Federația Rusă, ceea ce ar continua raționamentul spirală al dilemei de securitate. În acest sens, sunt reprezentative cele afirmate de către T.K. Kowalik și D.P. Jankowski: „... transparența este un element cheie în evitarea escaladării militare necontrolabile sau a efectului de propagare [...] o creștere a lipsei de transparență din partea Rusiei, combinată cu o creștere a exercițiilor rusești neplanificate (patru în 2013; opt în 2014; 20 în 2015; 11 în 2016), restrâng locul pentru dialog și adaugă presiune politică asupra factorilor de decizie în Occident.”¹⁶²

Pe lângă problemele legate de transparență, specialiștii internaționali, ce au observat și/sau analizat desfășurările, formulează o serie de concluzii în urma exercițiilor ZAPAD 2017.

a) *Raportul Comisiei Helsinki*. În urma analizei acestui document putem afirma că cele mai importante observații cu privire la desfășurarea ZAPAD sunt:

---

¹⁵⁹ Lilia Traci, Gabriela Badea, „Manevre militare ruso-belaruse: Minskul invită reprezentanți din șapte țări din regiune ca observatori”, *Agerpres*, 17.09.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/09/17/manevre-militare-ruso-belaruse-minskul-invita-reprezentanti-din-sapte-tari-din-regiune-ca-observatori-09-50-47>, accesat la 17.09.2017.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ Angela Sârbu, „Moscova dezmente acuzațiile Ucrainei că a lăsat trupe în Belarus după exercițiile militare "Zapad 2017"”, *Agerpres*, 30.09.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/09/30/moscova-dezmente-acuzatiile-ucrainei-ca-a-lasat-trupe-in-belarus-dupa-exercitiile-militare-zapad-2017--18-56-12>, accesat la 30.09.2017.

¹⁶² Tomasz K. Kowalik, Dominik P. Jankowski, *op. cit.*, 2017.

- Acest exercițiu s-a înscris într-o rutină specifică ce a urmat un bine-cunoscut program al exercițiilor rusești de creștere a gradului de pregătire, desfășurate, prin rotație, în districtele sale militare (ZAPAD având loc în districtul militar de vest al Rusiei).

- Contextul în care s-a desfășurat ZAPAD 2017 a fost unul fără precedent, cel al agresiunilor Rusiei în Ucraina și Georgia, care, potrivit analiștilor occidentali, au fost facilitate de activitatea Rusiei în ceea ce privește exercițiile militare.

- Abordarea ezitantă a Rusiei privind transparența militară prin subestimarea numărului de militari participanți la exerciții (de către Moscova), este pusă de către unii lideri occidentali pe seama posibilei nedoriri a se intra sub incidența pragurilor Documentului de la Viena, care presupun necesitatea unei misiuni complete de observare.

- Eforturile semnificative ale Guvernului Belarusului de a asigura transparența prin oportunitățile de observare limitată a desfășurării exercițiilor, programul de două zile asigurat invitaților printre care s-au numărat și reprezentanți ai Comisiei Helsinki, OSCE, NATO și Comitetul Internațional al Crucii Roșii; invitația către aproximativ 90 de reprezentanți oficiali din statele vecine și internaționali de a viziona anumite elemente ale exercițiilor.

- Deși eforturi au fost făcute în direcția sporirii transparenței de către Belarus, raportul semnalează persistența unei serii de probleme care fac ca ea să rămână la un nivel nesatisfăcător pentru a genera un aport la nivel de încredere în cadrul comunității internaționale. O misiune de observare în coordonatele stabilite de către Documentul de la Viena ar fi asigurat o transparență sporită prin intruziune, scop și număr de națiuni invitate, în timp ce programul de vizitare oferit invitaților în cadrul ZAPAD 2017 nu a făcut posibilă o evaluare a scalei și scopului exercițiului per total.

- În cadrul ZAPAD 2017, s-a folosit o gamă impresionantă de capacități militare (rusești și belaruse), incluzând tancuri, artilerie, lansatoare de rachete, aeronave fără pilot, aeroplane, elicoptere. Exercițiile întrunite ale Rusiei și Belarusului au testat capacitatea acestora de a se organiza într-un grup de forțe întrunit regional în vederea combaterii unui atac simulat al unei coaliții de state interesate (condusă de statul fictiv denumit Veyshnorica, stat vecin Belarusului, care dorește

să dezmembreze Uniunea Statală Rusia-Belarus).¹⁶³

b) „*Cinci lucruri de știut despre exercițiul militar ZAPAD*”. Cercetătorul Mathieu Boulègue face o scurtă radiografiere a exercițiului militar, afirmând că, după șapte zile de operații militare (ce au inclus incursiuni la frontieră și raiduri aeriene masive), statul fictiv Veyshnorica (despre care afirmă că are o geografie similară statelor baltice) a fost obligat să se supună forțelor întrunite ale Rusiei și Belarusului. În viziunea autorului, cele cinci mari teme de interes internațional, structurate în urma observațiilor făcute pe parcursul desfășurării exercițiului, sunt următoarele:

- *Mai restrâns este mai frumos*. Numărul real al trupelor implicate nu este cunoscut, dar se pare că ar fi mai mic de cifra inițial estimată, de 100.000. Aceasta pentru că ZAPAD s-a concentrat pe întărirea C2 și integrării forțelor, mai degrabă decât pe deplasarea trupelor (de exemplu, ZAPAD 2013). Demonstrarea faptului că Occidentul s-a înșelat în această privință face parte, potrivit autorului, din strategia politică a Rusiei de a întări sensul superiorității sale.

- *Practica perfecționează*. Conform cercetătorului, Rusia exersează două (asimetric și convențional) din cele patru tipuri de război (celelalte două fiind nuclear și cibernetic). În cadrul ZAPAD, Federația și Belarus au testat dislocarea de forțe, crearea de avanposturi și componentele C2, integrarea forțelor în fața unei contra-ofensive comune împotriva unui inamic convențional. În acest scop, Rusia s-a pregătit apelând la: artilerie grea, unități de recunoaștere și operații speciale, elemente de superioritate aeriană, apărare aeriană, elemente navale, precum și componente asimetrice. De asemenea, au fost testate și noi echipamente militare.

- *Inspirarea din situații reale*. M. Boulègue explică faptul că ZAPAD s-a inspirat și din experiențele de luptă din Siria și, neoficial, din cele din Ucraina. Acesta precizează că Rusia s-a axat pe: interoperabilitate, operații tactice cu forțe terestre și forțe spațiale ruse, îmbinarea forțelor convenționale terestre cu cele specifice superiorității aeriene, operații navale întrunite, testarea sistemelor electronice de luptă și a C2ISR.

- *De fapt totul este despre NATO*. Pe parcursul exercițiului,

---

¹⁶³ ***, *IN BRIEF Witness to ZAPAD – Helsinki Commission Report*, Comisia Helsinki, URL: <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20-%20Zapad%20-%20Design%20FINAL.pdf>, accesat la 25.10.2017.

retorica a fost schimbată de la inamicul Veyshnoria către un inamic convențional, comparabil cu forțele interoperabile ale NATO.

▪ *Rusia transmite semnale că își mută atenția dinspre descurajare.* ZAPAD a demonstrat că Federația este pregătită să crească costurile descurajării pentru a câștiga, impunând, de asemenea, un cost ridicat unei posibile armate inamice.¹⁶⁴

Pe de altă parte, în urma acestui exercițiu ies în evidență nu numai îngrijorările din spațiul euro-atlantic, ci și cele ale Rusiei. ZAPAD 2017 este una dintre cele mai importante acțiuni militare desfășurate de către Rusia în acest an, care subliniază, prin declarațiile oficiale, elemente evidențiate și în cadrul Doctrinei militare a Federației Ruse (2014), anume considerarea acțiunilor NATO în regiune ca amenințări militare principale pentru Rusia.¹⁶⁵ După ZAPAD, reprezentantul permanent al Federației Ruse la NATO, Aleksandr Gruško, afirma că, în ciuda retragerii forțelor militare ruse de pe teritoriul Belarusului, așa cum a dat asigurări și înaintea desfășurării exercițiului, NATO și-a sporit efectivele americane în Europa de două-patru ori¹⁶⁶. De asemenea, Vladimir Titov, ministrul adjunct de externe rus, afirma că Rusia adoptă contramăsuri acumulării de trupe NATO în proximitatea frontierelor Federației¹⁶⁷. Imediat după aceste exerciții de mare amploare, Rusia face o serie de teste cu rachete implicând componente nucleare (terestre, maritime, aeriene)¹⁶⁸.

Toate aceste aspecte privitoare la ZAPAD 2017 nu contribuie la ameliorarea stării mediului de securitate regional. Problematika transparenței și a scopului desfășurării acestor exerciții se înscriu în rândul elementelor componente ale dilemei de securitate și pot alimenta nesiguranța cu privire la intențiile actorilor în regiune. De altfel, la

---

¹⁶⁴ Mathieu Boulègue, „Five Things to Know about the Zapad-2017 Military Exercise”, *Chatham House*, the Royal Institute of International Affairs, URL: <https://www.chathamhouse.org/about>, accesat la 20.10.2017.

¹⁶⁵ ***, *Military Doctrine of the Russian Federation*, aprobată de către Președintele Federației Ruse la data de 25 decembrie 2014, URL: <https://rusemb.org.uk/press/2029>, accesat la 22. 04.2017.

¹⁶⁶ Lilia Traci, „Moscova anunță contramăsuri, denunțând o creștere a prezenței NATO în apropierea frontierelor ruse”, *Agerpres*, 17.11.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/11/17/moscova-anunta-contramasuri-denuntand-o-crestere-a-prezentei-nato-in-apropierea-frontierelor-ruse-14-10-44>, accesat la 17.11.2017.

¹⁶⁷ *Idem*.

¹⁶⁸ Lilia Traci, „Rusia a efectuat un exercițiu cu cele trei componente nucleare ale sale”, *Agerpres*, 27.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/27/rusia-a-efectuat-un-exercitiu-cu-cele-trei-componente-nucleare-ale-sale-07-28-20>, accesat la 27.10.2017.

capitolul dezvoltării militare, evenimentele de pe tot parcursul anului, întărite de dezvoltările din cadrul ZAPAD 2017, demonstrează dorința Rusiei de consolidare militară, indicator al unei posibile continuări a acestei tendințe și pentru viitor.

3. Relația Rusia-NATO

Unul dintre factorii modelatori ai mediului de securitate internațional este modul cu care evoluează relația dintre actorii săi cheie, iar la acest capitol se încadrează și relația NATO-Rusia. Amplificarea sau atenuarea tensiunii existente în cadrul acesteia este determinată de modul de raportare la amenințări atât al NATO, cât și al Rusiei, și de acțiunile și reacțiile pe care acești actori le au în consecință. Climatul de neîncredere dintre părți a evoluat treptat și a ajuns la un punct culminant odată cu emergența crizei din Ucraina (2014). Cu această ocazie statele membre NATO și foste ale blocului estic și-au reactivat temerile rezultate mai ales din istoria recentă a acestui spațiu. Neîncrederea este totuși de ambele părți, iar aceasta a dus la acumulare treptată de putere a NATO și Rusiei deopotrivă. Spre exemplu, consolidarea cooperării dintre membrii NATO în Europa (sporirea contribuției bugetare a unor membrii, exercițiile multinaționale etc.) și extinderea NATO sunt văzute de către Rusia ca amenințări de securitate, stipulate și în *Doctrina Militară a Rusiei (2014)*¹⁶⁹ (din acest punct de vedere pot fi privite exercițiile NATO în proximitatea Rusiei și extinderea Alianței cu un nou membru - Muntenegru). Acțiunile Rusiei în vecinătatea sa vestică (presupusa implicare în criza ucraineană, anexarea Crimeii, dezvoltările militare în zonă – impactul ZAPAD 2017, suspectarea de implicare în acțiuni în spațiul cibernetic ce pot influența rezultatul proceselor electorale la nivel european și internațional etc.) sunt considerate amenințări de securitate, mai ales pentru statele membre NATO ale flancului estic¹⁷⁰.

---

¹⁶⁹ ***, *Military Doctrine of the Russian Federation*, 25 Decembrie 2014.

¹⁷⁰ Tudor Martalogu, „Thomas Karako: NATO trebuie să recunoască faptul că are probleme cu rachetele ruse”, *Agerpres*, 07.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica/2017/10/07/thomas-karako-nato-trebuie-sa-recunoasca-faptul-ca-are-probleme-cu-rachetele-ruse-16-24-18>, accesat la 07.10.2017; Dana Piciu, „Nicolae Ciucă: În Marea Neagră am văzut recent fapte care confirmă că situația se deteriorează”, *Agerpres*, 07.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica/2017/10/07/nicolae-ciuca-in-marea-neagra-am-vazut-recent-fapte-care-confirma-ca-situatia-se-deterioreaza-13-57-47>, accesat la 07.10.2017.

Începutul anului 2017 debutează cu declarații ce arată necesitatea eforturilor în direcția îmbunătățirii relațiilor dintre Federația Rusă și NATO. În luna ianuarie, Andrei Kelin, directorul Departamentului pentru cooperare europeană din cadrul Ministerului de Externe rus, afirma că „este necesar să se construiască relații normale cu NATO și să se restabilească ceea ce a fost”.¹⁷¹ Odată cu instalarea noii administrații în SUA se reafirmă și sentimentul neîncrederii din relația NATO-Rusia din partea SUA, prin vocea generalului James Mattis, aflat la conducerea Pentagonului începând cu mandatul lui D. Trump: „Cel mai important lucru este să recunoaștem realitatea despre ceea ce avem de gestionat în relația cu președinte Putin și să recunoaștem că el încearcă să rupă Alianța Nord-Atlantică”¹⁷². Observăm că și declarațiile din partea Rusiei subliniază starea de deteriorare a relațiilor dintre NATO și Federație. Astfel, Ministrul de externe rus, Serghei Lavrov, afirma: „Trebuie să constatăm că în etapa actuală relațiile dintre Rusia și NATO se regăsesc în cea mai profundă criză de la terminarea Războiului Rece”¹⁷³. Reprezentantul rus permanent la NATO, Aleksandr Gruško, spunea că „aprecierile noastre sunt cunoscute: s-a produs o răsturnare calitativă, un viraj spre mai rău și pentru prima oară după mai mulți ani securitatea în regiune va fi din nou determinată nu de măsuri de descurajare, nu de eforturi pentru a asigura securitatea fără accent pe mijloacele militare, ci de implantarea și menținerea unui anumit «echilibru al amenințărilor»”¹⁷⁴, precum și că „este vorba de un tipar al Războiului Rece, ar putea fi un «Război Rece light», «un Război Rece-2000»”¹⁷⁵. Serghei Riabkov, adjunctul ministrului de externe, constata faptul că

---

¹⁷¹ Lilia Traci, „Moscova vrea să-și normalizeze relațiile cu NATO (responsabil diplomatic rus)”, *Agerpres*, 04.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/04/moscova-vrea-sa-si-normalizeze-relatiile-cu-nato-responsabil-diplomatic-rus--10-46-46>, accesat la 04.01.2017.

¹⁷² Sorin Popescu, „Vladimir Putin încearcă să rupă NATO, admite viitorul șef al Pentagonului”, *Agerpres*, 12.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/12/vladimir-putin-incearca-sa-rupa-nato-admite-viitorul-sef-al-pentagonului-18-40-21>, accesat la 12.01.2017.

¹⁷³ Sorin Popescu, „Rusia consideră că relațiile ei cu NATO trec prin 'cea mai profundă criză de la încheierea Războiului Rece’”, *Agerpres*, 26.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/26/rusia-considera-ca-relatiile-ei-cu-nato-trec-prin-cea-mai-profunda-criza-de-la-incheierea-razboiului-rece--15-16-44>, accesat la 26.05.2017.

¹⁷⁴ Lilia Traci, „Aleksandr Gruško: Consolidarea NATO în Europa a creat o "situație periculoasă””, *Agerpres*, 30.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/30/aleksandr-grusko-consolidarea-nato-in-europa-a-creat-o-situatie-periculoasa--11-14-53>, accesat la 30.05.2017.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

„noua perioadă de contacte și interacțiuni cu administrația Trump nu a dus, încă, la schimbări pozitive semnificative și acest lucru suscită preocupări”¹⁷⁶.

Cu ocazia Summitului NATO de la Bruxelles din luna mai 2017, președintele SUA vorbea despre amenințarea din partea Rusiei ca prioritate a Alianței, alături de problema terorismului și imigrației. În acest context, face apel la necesitatea creșterii contribuției bugetare a membrilor NATO¹⁷⁷. Iar, cu ocazia Summitului G7 din aceeași lună, se aduc în discuție posibile noi sancțiuni pentru Rusia, având în vedere situația din Ucraina¹⁷⁸. În replică Rusia își exprimă poziția cu privire la tema sancțiunilor și consideră că acestea nu pot contribui la rezolvarea actualei crize¹⁷⁹.

În ceea ce privește Rusia, un fapt care merită adus în atenție este că aceasta își dorește să fie tratată ca egal la masa negocierilor internaționale, iar aceste așteptări neîmplinite contribuie și în acest an la menținerea tensiunilor. Astfel, în urma întâlnirii Consiliului NATO-Rusia din luna iulie 2017, privitor la rolul NATO și al Rusiei în îmbunătățirea stării mediului de securitate, Serghei Lavrov readucea în atenție faptul că Federația își dorește o formalizare a principiului indivizibilității securității, lăsând de înțeles faptul că abordarea relațiilor cu Rusia aleasă de către Occident nu înlesnește acest fapt: „Occidentul își poate extinde garanțiile de securitate numai asupra acelor care se vor alătura NATO ... Aceasta este o poziție foarte fermă și dezvăluie în mod clar reticenta

---

¹⁷⁶ Tudor Martalogu, „Rusia, preocupată de absența unor schimbări pozitive în relațiile cu SUA în ultimele luni”, *Agerpres*, 30.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/30/rusia-preocupata-de-absenta-unor-schimbari-pozitive-in-relatiile-cu-sua-in-ultimele-luni-13-15-26>, accesat la 30.05.2017.

¹⁷⁷ Sorin Popescu, „Trump cere NATO să se concentreze pe 'terorism, imigrație' și pe 'amenințările Rusiei' și statelor membre să crească bugetele apărării”, *Agerpres*, 25.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/25/trump-cere-nato-sa-se-concentreze-pe-terorism-imigratie-si-pe-amenitarile-rusiei-si-stator-membre-sa-creasca-bugetele-apararii-18-50-38>, accesat la 25.05.2017.

¹⁷⁸ Ionuț Mareș, „Statele membre G7, pregătite să adopte sancțiuni suplimentare împotriva Rusiei în legătură cu Ucraina”, *Agerpres*, 27.05.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/05/27/starele-membre-g7-pregatite-sa-adopto-sanctiuni-suplimentare-impotriva-rusiei-in-legatura-cu-ucraina-18-07-02>, accesat la 27.05.2017.

¹⁷⁹ Mihaela Moise, „Putin: Sancțiunile împotriva Rusiei nu contribuie "în niciun fel" la rezolvarea crizei ucrainene”, *Agerpres*, 29.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/29/putin-sanctiunile-impotriva-rusiei-nu-contribuie-in-niciun-fel-la-rezolvarea-crizei-ucrainene-20-36-13>, accesat la 29.05.2017.

practică a Occidentului de a discuta despre orice fel de indivizibilitate”¹⁸⁰. Mai mult, acesta aprecia că „securitatea nu ar trebui abordată de o manieră iresponsabilă ... Atunci când nu tabloidele, ci politicienii aflați în funcție în țările lor au început să prezinte publicului scenarii ale unui conflict militar dintre NATO și Rusia, acest fapt a devenit mai degrabă periculos, decât doar alarmant”¹⁸¹. Din discursul său reiese și faptul că Federația consideră în continuare că Occidentul nu o implică suficient la nivel internațional ca partener. Această poziție și-o exprima foarte clar și în cadrul unui alt Consiliu NATO-Rusia, cel din aprilie 2016, când afirma că „lucrurile nu mai pot fi de tipul «business as usual» sau al drumurilor cu sens unic și că agenda convenită pentru mâine trebuie să reflecte nu numai necesitățile NATO, ci și interesele Rusiei”¹⁸². Revenind la Consiliul NATO-Rusia din iulie 2017, S. Lavrov ținea să sublinieze același aspect printr-un exemplu concret în care propunerile Federației, din 2009, cu privire la securitatea indivizibilă, nu au fost luate în considerare, spunând următoarele: „Am pregătit un proiect de tratat și l-am înmănat statelor membre ale OSCE și membrilor Consiliului Rusia-NATO, iar ceea ce am auzit ca răspuns din partea acestora a fost: «Uitați de el!»”¹⁸³. Pe de altă parte, el atrăgea atenția asupra faptului că există subiecte și baze pe care cooperarea dintre Rusia și Europa ar putea fi posibilă, însă este esențial cum este gestionată: „Noi plecăm de la faptul că perspectiva unei cooperări pașnice între Europa și Rusia este enormă, într-o mare varietate de domenii, de la comerț, la energie și la războiul comun împotriva terorismului ... Principalul lucru este să fie folosită corect”¹⁸⁴. În acest context, i-a menționat pe Charles de Gaulles și Helmut

---

¹⁸⁰ *** „Statements on indivisibility of security remain nice slogan for West, says Lavrov”, *TASS*, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/politics/956255>, accesat la 13.07.2017.

¹⁸¹ *** „Lavrov stresses Russia, West have huge prospects in joint anti-terror campaign”, *TASS*, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/politics/956206>, accesat la 13.07.2017.

¹⁸² *** „Russia-NATO Meeting: Yet Another 'Big Diplomatic Victory' for Moscow”, *Sputnik International*, 21.04.2016, URL: <https://sputniknews.com/politics/201604201038335250-russia-nato-meeting>, accesat la 29.03.2017. Informațiile au fost utilizate și în cadrul unei alte cercetări: Cătălina Todor, „Relația NATO-Rusia în 2016 prin prisma unora dintre cele mai importante poziții oficiale”, în volumul *Evaluare strategică 2016 - Crize și provocări la adresa securității internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2017.

¹⁸³ *** „Statements on indivisibility of security remain nice slogan for West, says Lavrov”, *TASS*, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/politics/956255>, accesat la 13.07.2017.

¹⁸⁴ *** „Lavrov stresses Russia, West have huge prospects in joint anti-terror campaign”, *TASS*, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/politics/956206>, accesat la 13.07.2017.

Kohl care subliniau rolul deosebit de important al parteneriatului cu Rusia pentru un sistem de securitate stabil al Europei¹⁸⁵.

Toate aceste declarații sunt exemple concrete a viziunii NATO și Rusiei cu privire la starea relației dintre acești doi actori.

Mai mult, anul 2017 ne duce în atenție o serie de evenimente și acțiuni ce se încadrează în categoria celor care contribuie la întreținerea stării de tensiune în relațiile NATO-Rusia.

▪ Dezvoltările în ceea ce privește alocările bugetare. Pentru cazul Rusiei, situația a fost expusă în cadrul punctului „2. Dezvoltări militare ale Rusiei”, unde s-a putut constata dorința Rusiei de consolidare militară. În ceea ce privește NATO, cheltuielile destinate armatei au fost sporite după criza ucraineană de către unele state membre, dar și ca urmare a poziției lui Donald Trump, care anunța dificultatea SUA de a proteja statele aliate, dacă ele nu își vor spori bugetul alocat armatei.¹⁸⁶ De exemplu, pe data de 13 ianuarie, unul dintre statele europene membre NATO, Ungaria, anunța creșterea treptată (până în 2026) a alocării bugetare pentru armată până la 2%¹⁸⁷. În luna mai, România anunța că se alătură celor cinci state NATO cu alocări bugetare de minim 2%¹⁸⁸. Din perspectiva poziției SUA, ca unul dintre cei mai importanți contribuitori NATO, sfârșitul lunii mai aduce anunțul creșterii bugetului apărării flancului estic cu 1,35 mld. dolari pentru 2018, în cadrul European Reassurance Initiative (două proiecte vizează România cu aproximativ 5,2 mil. dolari în total)¹⁸⁹.

---

¹⁸⁵ *Idem.*

¹⁸⁶ Tudor Martalogu, „Ungaria își va spori gradual bugetul apărării până la 2% din PIB până în 2026”, *Agerpres*, 13.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/13/ungaria-isi-va-spori-gradual-bugetul-apararii-pana-la-2-din-pib-pana-in-2026-12-41-47>, accesat la 13.01.2017.

¹⁸⁷ *Idem.*

¹⁸⁸ Tudor Martalogu, „România își sporește cheltuielile pentru apărare, pe fondul apelurilor NATO în acest sens”, *Agerpres*, 04.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/13/ungaria-isi-va-spori-gradual-bugetul-apararii-pana-la-2-din-pib-pana-in-2026-12-41-47>, accesat la 04.05.2017.

¹⁸⁹ Tudor Martalogu, „SUA: Pentagonul propune o majorare semnificativă a fondurilor alocate apărării flancului estic al NATO”, *Agerpres*, 29.05.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/05/29/sua-pentagonul-propune-o-majorare-semnificativa-a-fondurilor-alocate-apararii-flancului-estic-al-nato-14-17-48>, accesat la 29.05.2017.

¹⁸⁹ David Brunnstrom, „Russia threatens retaliation as Montenegro becomes 29th NATO member”, *Reuters*, 06.07.2017, URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-nato-montenegro/russia-threatens-retaliation-as-montenegro-becomes-29th-nato-member-idUSKBN18W2WS2>, accesat la 06.07.2017.

▪ Extinderea NATO și reacția Rusiei. În luna aprilie 2017, SUA au semnat protocolul de aderare a Muntenegru la Alianță, iar Federația Rusă a avut o serie de reacții la această dezvoltare. Declarațiile oficialilor ruși dezaprobă acest progres al Muntenegrului către NATO, catalogându-l drept destabilizator și „o eroare profundă”, exponent al logicii confruntării pe acest continent¹⁹⁰. Mai mult, reacția a fost resimțită și la nivelul relațiilor economice dintre Rusia și Muntenegru prin interdicția unor importuri de vinuri, invocându-se probleme de ordin sanitar. Importurile rusești reprezentau 1/5 din exporturile muntenege, motiv pentru care putem crede că interdicția a fost o reacție a Rusiei la accelerarea apropierii Muntenegrului de NATO. Muntenegru devine, pe data de 5 iunie, cel de-al 29-lea membru al NATO. Imediat, Rusia amenință cu represalii împotriva „cursului ostil” și „isteriei anti-rusești” ale Muntenegrului.¹⁹¹

▪ Exercițiile militare desfășurate atât de către NATO, cât și de către Rusia în regiunea est-europeană. Pentru cazul Rusiei, putem menționa exercițiul ZAPAD și cele ce au urmat imediat acestuia (detalii în cadrul punctului 2. „Dezvoltări militare ale Rusiei”). În ceea ce privește NATO, putem da ca exemplu dezvoltările din cadrul Atlantic Resolve și exercițiile Spring Storm:

• Pe data de 7 ianuarie avem o dovadă importantă de demonstrare a mobilizării capacității militare NATO la nivelul fostelor state ale blocului estic. Aceasta vine în întâmpinarea neliniștii resimțite de către statele din regiune ca urmare a acțiunilor Rusiei în Ucraina. Mobilizarea constă în sosirea, în Polonia, a 250 militari americani, făcând parte dintr-o brigadă de blindate a SUA și fiind primii din cei 4.000 ce urmează a fi prezenți pe teritoriul acestei țări și statelor baltice. Această desfășurare se află sub egida operațiunii Atlantic Resolve, ca parte a planului de întărire a flancului estic NATO, având ca obiectiv stabilitatea acestor state membre NATO.¹⁹²

• Luna ianuarie se încheie cu o acțiune desfășurată în cadrul unei misiuni NATO. Aceasta vine ca o reacție la amenințarea Rusiei asupra

---

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ David Brunnstrom, *op. cit.*, 2017.

¹⁹² Irina Stoica, „În Polonia au ajuns primii militari americani dintr-un contingent menit să întărească flancul estic al NATO”, *Agerpres*, 07.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/07/in-polonia-au-ajuns-primii-militari-americiani-dintr-un-contingent-menit-sa-intareasca-flancul-estic-al-nato-21-28-04>, accesat la 07.01.2017.

securității regionale, care subliniază intenția de a demonstra capacitatea de a face față provocărilor de securitate impuse de Moscova. Astfel, pe data de 31 ianuarie Germania trimite o serie de echipamente militare în Lituania (în total, până la finele lui februarie, acestea vor atinge numărul de 200 vehicule militare, dintre care 30 tancuri, însoțite de 450 militari).¹⁹³ Această acțiune se desfășoară în cadrul unei misiuni NATO ce are ca scop consolidarea capacității de apărare a statelor din regiune. Statele din regiune consideră că Rusia încearcă să le destabilizeze prin mijloace diverse (cibernetice, incursiuni teritoriale etc.). Rusia dezmente aceste acuzații și califică acțiunile NATO drept amenințări și comportament agresiv.¹⁹⁴

- Exercițiile multinaționale continuă cu cele din Estonia, de la sfârșitul lunii mai, desfășurate de către soldați francezi în cadrul exercițiilor Spring Storm, pe fondul amenințării ruse¹⁹⁵. În plus, J. Mattis, în urma vizitei din Lituania, anunța o posibilă viitoare desfășurare a unei baterii de rachete Patriot în statele baltice, tot ca parte a exercițiilor multinaționale¹⁹⁶.

În acest context, trebuie menționată declarația făcută de către Alexander Grushko, în urma Consiliului NATO-Rusia din iulie 2017: „Intensificarea activității militare în Europa, atât din partea Rusiei, cât și a țărilor membre NATO, va duce la creșterea riscului de apariție a situațiilor neobișnuite, pe fondul eșecului de a înțelege acțiunile celeilalte părți. Prin urmare, este necesar să se mențină dialogul constant și canalele de comunicare deschise la nivelul forțelor armate, pentru a putea preveni astfel de incidente. Dacă, totuși, acestea apar, părțile trebuie să împiedice

---

¹⁹³ Mihaela Toth, „Germania a început să trimită tancuri și alte echipamente militare în Lituania, în cadrul misiunii NATO”, *Agerpres*, 31.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/31/germania-a-inceput-sa-trimita-tancuri-si-alte-echipamente-militare-in-lituania-in-cadrul-misiunii-nato-15-34-53>, accesat la 31.01.2017.

¹⁹⁴ Michael Dalder, „Germany sends tanks to Lithuania for NATO mission”, *Reuters*, 31.01.2017, URL: <http://www.reuters.com/article/us-nato-russia-germany-idUSKBN15F1IH>, accesat la 31.01.2017.

¹⁹⁵ Alic Mîrza ed., „Estonia: Exerciții ale armatei franceze pentru a contracara amenințarea rusă”, *Agerpres*, 23.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/31/germania-a-inceput-sa-trimita-tancuri-si-alte-echipamente-militare-in-lituania-in-cadrul-misiunii-nato-15-34-53>, accesat la 23.05.2017.

¹⁹⁶ Mihaela Moise, „Baterii de rachete Patriot ar putea fi desfășurate temporar în țările baltice în vara acestui an”, *Agerpres*, 10.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/10/baterii-de-rachete-patriot-ar-putea-fi-desfasurate-temporar-in-tarile-baltice-in-vara-acestui-an-15-57-48>, accesat la 10.05.2017.

scăparea lor de sub control”¹⁹⁷. Rolul dialogului este subliniat și de către generalul Petr Pavel, președintele Comitetului Militar NATO, care susținea necesitatea dialogului cu Rusia, mai ales în contextul tensiunilor cu Occidentul în problema conflictului din Ucraina, considerând că acesta este esențial pentru a crea un minim de încredere: „oferta noastră este pe masă, așteptăm acum un răspuns din partea Moscovei”¹⁹⁸. Rolul menținerii canalelor de dialog deschise în actualul context este subliniată în nenumărate rânduri și de către secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg.

De aceea, o serie de evenimente ce au avut în centru dialogul dintre cei doi actori sunt de relevanță pentru reliefaarea stării relației NATO-Rusia în 2017. În acest sens, relația va fi analizată prin prisma întâlnirilor în cadrul Consiliului NATO-Rusia, un for esențial pentru menținerea dialogului. În cele ce urmează, vor fi prezentate cele mai importante subiecte abordate sub această cupolă.

Activitatea Consiliului NATO-Rusia în anul 2017

După declanșarea crizei ucrainene, ce a avut ca urmare suspendarea cooperării civile și militare dintre NATO și Rusia (aprilie 2014), Consiliul s-a constituit într-un for deosebit de important pentru menținerea dialogului politic și comunicării militare (mai ales în scopul transparenței). În anul 2017 au avut loc trei întâlniri ale acestuia (30 martie, 13 iulie și 26 octombrie), care s-au axat, în linii mari, pe aceleași direcții de dialog comune celor trei întâlniri ale Consiliului din anul 2016: 1) criza din Ucraina, 2) reducerea riscului și transparența (mai ales cea cu privire la activitățile militare), 3) problematici regionale de securitate – situația din Afganistan, terorismul¹⁹⁹.

▪ *Ucraina.* În cadrul tuturor celor trei întâlniri, Jens Stoltenberg afirmă că asupra situației din Ucraina și al anexării Peninulei Crimeea continuă să existe dezacorduri profunde și fundamentale între NATO și

---

¹⁹⁷ ***, „NATO-Russia Council meeting kicks off in Brussels”, TASS, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/world/956115>, accesat la 13.07.2017.

¹⁹⁸ MihaelaMoise, „Utilitatea NATO este 'incontestabilă', afirmă șeful comitetului militar al Alianței ca reacție la criticile lui Trump”, Agerpres, 18.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/18/utilitatea-nato-este-incontestabila-afirma-seful-comitetului-militar-al-alianței-ca-reacție-la-criticile-lui-trump-17-42-06>, accesat la 18.01.2017.

¹⁹⁹ Informațiile se regăsesc într-o cercetare anterioară: Cătălina Todor, *op. cit.*, 2017, pp. 19-20.

Rusia, persistând îngrijorări la nivel de securitate. În cadrul Consiliului din 30 martie 2017 se atrăgea atenția asupra nivelului record al încălcărilor angajamentelor de încetare a focului din estul Ucrainei și se semnalau nereguli în ceea ce privește armamentul (neretragerea armanentului greu, utilizarea armelor interzise – OSCE raporta că asemenea arme erau folosite aproape de două ori pe minut), iar o altă problemă viza importanța faptului de a permite observatorilor OSCE să își desfășoare activitatea în zonă fără impedimente. Tot cu această ocazie, se face apel la necesitatea de a respecta acordul de la Minsk, subliniind că Rusia trebuie să își folosească influența asupra militanților pentru ca aceștia să își îndeplinească obligațiile.²⁰⁰ În cadrul următoarelor întâlniri ale Consiliului NATO-Rusia (13 iulie și 26 octombrie 2017), erau punctate aceleași idei, aducându-se în prim plan necesitatea următoarelor măsuri pentru soluționarea crizei: implementarea pachetului de măsuri ale acordului de la Minsk, dezangajarea părților, retragerea armamentului greu. Reacția Rusiei a fost categorică pe acest subiect, relevante fiind declarațiile făcute de către Alexander Grushko în urma celor două CNR. În luna iulie, Grushko aprecia că pe acest subiect „de fapt nu fost nicio discuție”²⁰¹, catalogând acțiunile membrilor NATO în Ucraina și chiar programele de asistență ca semnale de încurajare a Kievului de a menține actuala stare²⁰². Mai mult, acesta susținea că „situația este clară pentru toată lumea. Procesul de la Minsk stagnează, în primul rând, din cauza reticenței Kievului de a îndeplini în totalitate setul de măsuri politice ... și de asemenea din cauza reticenței în a lua măsurile care să degajeze armamentul greu al părților, ceea ce este imposibil de îndeplinit fără încetarea durabilă a focului. ... Noi am subliniat faptul că membrii NATO continuă discuțiile despre anumite responsabilități specifice Rusiei, dar în timp ce fac apel la urgentarea implementării acordului de la Minsk, aceștia nu iau nici un fel de măsuri concrete pentru a încuraja autoritățile ucrainene să pună în aplicare acordurile de la Minsk”²⁰³. Practic din

---

²⁰⁰ ***, *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of meetings of NATO Foreign Ministers and after a meeting of the NATO-Russia Council*, NATO, 30.03.2017, URL: https://www.nato.int/cps/su/natohq/opinions_142782.htm, accesat la 30.03.2017.

²⁰¹ ***, „Diplomat assumes NATO may be encouraging Ukraine to carry on with war in Donbass”, TASS, 13.07.2017, URL: <http://tass.com/politics/956221>, accesat la 13.07.2017.

²⁰² *Idem.*

²⁰³ *Idem.*

perspectiva Rusiei, o contribuție semnificativă la menținerea situației actuale din Ucraina revine acesteia și membrilor NATO. În cadrul ultimei întâlniri din luna octombrie, poziția Rusie, susținută de Grushko, arată că progrese nu au fost înregistrate pe acest subiect. Acesta a ținut să menționeze că discuțiile au fost concise pe această temă, de vreme ce NATO și CNR nu joacă un rol în soluționare crizei.²⁰⁴

▪ *Afganistan.* În cadrul primei întâlniri a Consiliului (30 martie), Jens Stoltenberg aprecia importanța suportului acordat acestui stat pentru asigurarea securității în regiune²⁰⁵. În cadrul următoarei întâlniri (13 iulie), el sublinia că securitatea din zonă este dificil de realizat, dar ca reprezintă un fapt esențial pentru securitatea regională. În această problematică, se consideră că NATO și Rusia ar putea avea un numitor comun în crearea unui „Afganistan liber, sigur și democratic”²⁰⁶. Ultima reuniune (26 octombrie) puncta interesul comun al Rusiei și al NATO de a asigura securitatea și stabilitatea Afganistanului, pentru o mai mare stabilitate și securitate regională, dar față de întâlnirile precedente se preciza că a avut loc un schimb de viziuni asupra politicilor ce privesc Afganistanul, constatându-se că analizele în domeniu diferă considerabil.²⁰⁷

▪ *Reducerea riscurilor și transparența.* Transparența este considerată un element foarte important în construirea încrederii, ce poate duce la detensionarea situației. Cu ocazia primei întâlniri a Consiliului NATO-Rusia se aprecia că a fost făcut încă un pas în direcția creșterii gradului de transparență (după progresul din decembrie 2016 realizat prin

---

²⁰⁴ ***, „Joint press conference of Russia's Ambassador to NATO Alexander Grushko and Special Representative of the President of the Russian Federation for Afghanistan Zamir Kabulov following the meeting of the NATO-Russia Council meeting, October 26, 2017”, Site-ul Misiunii Permanente al Federației Ruse al NATO, URL: https://missiontonato.mid.ru/web/nato-en/news/-/asset_publisher/5gDSwROabktF/content/joint-press-conference-of-russia-s-ambassador-to-nato-alexander-grushko-and-special-representative-of-the-president-of-the-russian-federation-forafgh?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fmissiontonato.mid.ru%3A443%2Fweb%2Fnatoen%2Fnews%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_5gDSwROabktF%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1, accesat la 25.11.2017.

²⁰⁵ NATO, *op. cit.*, 30.03.2017.

²⁰⁶ *Idem.*

²⁰⁷ ***, Press point by the NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Russia Council, NATO, 26.10.2017, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_147976.htm, accesat la 28.10.2017.

schimbul de informații dintre NATO și Rusia referitoare la exercițiile lor militare), prin faptul că s-au împărtășit informații cu privire la posturile militare²⁰⁸. Astfel, Rusia a informat NATO cu privire la trei noi divizii în districtul militar de vest, iar NATO a oferit detalii Rusiei despre cele patru grupuri de luptă desfășurate în Polonia și în țările baltice.²⁰⁹ Ce-a de-a doua întrevedere a fost prilejul cu care NATO și Rusia au făcut schimb de informații despre viitoarele exerciții, Rusia a oferit detalii despre ZAPAD 2017, iar NATO despre exercițiul Trident Javelin 2017²¹⁰. Stoltenberg încuraja progresele în această direcție și sublinia necesitatea de a continua dialogul și în întâlnirile viitoare ale acestui for. Ultima întâlnire a CNR pe anul 2017 s-a concretizat printr-un schimb de informații cu privire la exercițiile recent derulate. NATO a subliniat faptul că ZAPAD a depășit parametrii anunțați anterior de către Rusia, dar a apreciat importanța continuării acestor dialoguri. NATO și Rusia consideră că o creștere a transparenței și predictibilității în regiunea euro-atlantică ar putea fi realizată prin întâlniri la nivelul liderilor militari²¹¹.

Având în vedere amploarea exercițiului ZAPAD 2017, schimbul de poziții în urma acestuia merită dezvoltat suplimentar. În cadrul CNR din 26 octombrie, NATO, prin vocea secretarului său general, a subliniat că exercițiul ZAPAD a fost o parte importantă a discuțiilor și că a demonstrat diferențe semnificative între ceea ce a fost anunțat oficial anterior exercițiului și scopul, extinderea geografică și scală la care acesta s-a desfășurat în realitate²¹². Practic, a fost evidențiată existența unor probleme de transparență. De asemenea, s-a evidențiat necesitatea de a se respecta prevederile *Documentului de la Viena* de către Rusia, dar și că ZAPAD arată importanța ca acesta să comporte modernizări, mai ales ca urmare a lacunelor generate de exercițiile neplanificate și pragurile diferite de observație obligatorie. Astfel, aliații NATO au prezentat propuneri concrete de modernizare a acestui Document pentru a-l

---

²⁰⁸ NATO, *op. cit.*, 30.03.2017.

²⁰⁹ *Idem.*

²¹⁰ ***, Press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Russia Council, NATO, 13.07.2017, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_146220.htm, accesat la 13.07.2017.

²¹¹ NATO, *op. cit.*, 26.10.2017.

²¹² *Idem.*

îmbunătății ca instrument de transparență și reducere a riscurilor.²¹³ Pe de altă parte, Rusia din anunțul oficial anterior desfășurării ZAPAD 2017, sublinia caracterul defensiv al exercițiului, iar în urma CNR din luna octombrie, prin vocea lui Alexander Grushko, atrăgea atenția asupra faptului că acțiunile NATO pe flancul estic au dus la înrăutățirea securității în Europa, la accentuarea liniilor de divizare, în loc ca eforturile să fie concentrate în direcția provocărilor și amenințărilor comune la adresa securității (de exemplu, terorismul).²¹⁴ Punctual, el făcea referire la rolul negativ pentru securitatea regională al: 1. desfășurării batalioanelor NATO prin rotație, dar în cadrul unor baze permanente din Polonia și statele baltice, 2. *Inițiativei de Reasigurare Europeană a Statelor Unite*, 3. acțiunilor continue ale NATO la Marea Neagră, 4. continuei implementări a planului SUA de a crea un segment european de apărare antirachetă în Polonia și România, 5. implicării statelor NATO non-nucleare în misiuni nucleare.²¹⁵ Cu ocazia acestui Consiliu, Grushko aprecia anumite progrese în termenii transparenței, însă puncta lipsa de reciprocitate în acest sens, considerând că Federația a depus eforturi mai mari în această direcție în comparație cu Alianța (dând ca exemplu caracterul obscur al exercițiilor Aurora 2017 din Suedia și Dragon 2017 din Polonia). Mai mult, acuza NATO că a întrerupt instrumente ale transparenței, precum cel al cooperării militare (suspendată ca urmare a episodului Crimeea) în cadrul CNR, atrăgând atenția că nu modificările asupra *Documenului de la Viena* vor aduce îmbunătățiri ale încrederii la nivel militar, ci schimbări la nivelul politicilor NATO (aici vizând politica NATO de descurajare militară a Rusiei, ca logică specifică Războiului Rece, ce nu poate duce la consolidarea încrederii, ci, dimpotrivă, la

---

²¹³ NATO, *op. cit.*, 26.10.2017.

²¹⁴ ***, „Joint press conference of Russia's Ambassador to NATO Alexander Grushko and Special Representative of the President of the Russian Federation for Afghanistan Zamir Kabulov following the meeting of the NATO-Russia Council meeting, October 26, 2017”, Site-ul Misiunii Permanente al Federației Ruse al NATO, URL: https://missiontonato.mid.ru/web/nato-en/news/-/asset_publisher/5gDSwROabktF/content/joint-press-conference-of-russia-s-ambassador-to-nato-alexander-grushko-and-special-representative-of-the-president-of-the-russian-federation-for-afgh?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fmissiontonato.mid.ru%3A443%2Fweb%2Fnato-en%2Fnews%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_5gDSwROabktF%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1, accesat la 25.11.2017.

²¹⁵ *Idem.*

rezultate inverse)²¹⁶. Cu privire la ZAPAD 2017, acesta sublinia eforturile făcute de Rusia și Belarus pentru asigurarea transparenței și atrăgea atenția asupra unei propagande NATO fără precedent de „demonizare” a acestui exercițiu prin: scenariul unui exercițiu de pregătire a unei invazii a statelor baltice și scenariul staționării de trupe rusești în Belarus și după încheierea exercițiului. Cele două au fost infirmate după desfășurarea exercițiului. Mai mult, considera că acuzațiile NATO cum că aceste exerciții au depășit scala oficial anunțată nu au fundament. Totuși, acestui gen de propagandă, în viziunea lui Grushko, i-a urmat creșterea numărul trupelor SUA din Polonia.²¹⁷ Toate aceste declarații arată faptul că nivelul încrederii dintre NATO și Rusia necesită să fie sporit, dar, pe de altă parte, arată și perspective diferite asupra acțiunilor acestora care influențează gradul de transparență și starea mediului de securitate. Spre exemplu, NATO consideră că Rusia nu a fost suficient de transparentă în ceea ce privește exercițiul ZAPAD, în timp ce Rusia acuză lipsa de reciprocitate în direcția transparenței.

Modul cum au decurs cele trei întâlniri ale CNR în 2017 demonstrează persistența relațiilor tensionate dintre NATO și Rusia și dificultatea de a ajunge la un numitor comun în problematici cu impact asupra mediului de securitate. Iar, faptul că, încă din vara lui 2017, Rusia dădea semnale că ar putea „reduce nivelul reprezentării sale la NATO până la cel de însărcinat cu afaceri, sugerând că aceasta s-ar putea întâmpla după plecarea lui Gruško”²¹⁸, este un alt indicator al deteriorării relațiilor NATO-Rusia.

Pentru orizontul de timp apropiat sunt de urmărit câteva dezvoltări care pot dicta natura viitoare a relației NATO-Rusia: 1. contextul pe care noua administrație de la Washington îl va crea, linia relației SUA-Rusia pe care o va contura și modul în care acestea se vor reflecta în acțiunile NATO; 2. capacitatea statelor membre NATO de a face față acelor evenimente care pot destabiliza Alianța (aici incluzând și potențiala implicare a Rusiei ce i s-a imputat în această perioadă mai ales privitor la

---

²¹⁶ *Idem.*

²¹⁷ *Idem.*

²¹⁸ Lilia Traci, „Rusia a rămas fără reprezentant permanent la NATO”, *Agerpres*, 22.01.2018, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/01/22/rusia-a-ramas-fara-reprezentant-permanent-la-nato--41346>, accesat la 23.01.2018.

componenta informațională) și de a consolida securitatea prin adaptarea la noile provocări; 3. reacția Rusiei la direcția de acțiune viitoare a NATO, luând în considerare faptul că acțiunile Alianței din perioada analizată au fost percepute de către Rusia ca agresive.

Securitatea internațională poate fi afectată prin amplificarea tensiunilor, dacă se generează un cerc vicios al acțiunilor și reacțiilor NATO și Rusiei la acele dezvoltări pe care fiecare actor în parte le consideră provocări sau amenințări. Acest cerc vicios poate duce la o deteriorare a mediului de securitate, pe modelul spirală al dilemei de securitate. Pentru ameliorarea situației un rol important îl are menținerea dialogului în vederea creșterii transparenței, pentru a putea crea bazele sporirii gradului, actualmente foarte redus, de încredere. Sunt de observat și în anul următor cum vor evolua discuțiile în cadrul Consiliului NATO-Rusia și dacă acestea vor reuși să aducă rezultate concrete pentru îmbunătățirea stării regionale de securitate.

4. Relația Rusia-SUA

Luna ianuarie a marcat debutul noii administrații a SUA. Odată cu investirea lui Donald Trump în funcția de președinte al SUA s-a putut constata, în primă fază, o ameliorare ușoară a relațiilor dintre Rusia și SUA. Aceasta cu toate că nici una dintre părți nu spera într-o evoluție spectaculoasă și rapidă a relațiilor de la tensiune la o foarte bună cooperare. Purtătorul de cuvânt al Kremlinului, Dmitri Peskov, aprecia, la sfârșitul lunii ianuarie, că nu se așteaptă o îmbunătățire imediată a relațiilor cu SUA ca urmare a noii președinții, având o poziționare mai de graba prudentă. În acest sens, el declara că „ar fi o mare greșeală să ne facem vreo iluzie”²¹⁹.

Această ușoară ameliorare inițială se transformă într-o serie de poziții contradictorii între președintele SUA și membrii administrației sale pe tema Rusiei. Evaluând situația până la finele anului 2017, se poate constata că relațiile dintre cele două state sunt departe de a fi unele mai strânse în comparație cu debutul lui 2017.

---

²¹⁹ Mihaela Toth, Adrian Dădârlat eds., „Rusia nu-și face iluzii în privința relațiilor cu SUA, asigură Kremlinul”, *Agerpres*, 21.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/21/rusia-nu-si-face-iluzii-in-privinta-relatiilor-cu-sua-asigura-kremlinul-20-10-10>, accesat la 21.01.2017.

Încă din luna februarie observăm, din declarațiile generalul James Mattis, aflat la conducerea Pentagonului începând cu noua administrație Trump, că se fac referiri la Rusia în termenii unui competitor strategic pentru SUA. În viziunea lui, sunt importante măsurile în direcția descurajării militare, diplomației și economiei. El insistă asupra necesității apărării intereselor SUA, chiar dacă va fi nevoie să se apeleze și la înfruntarea Rusiei în anumite puncte.²²⁰ Aceste declarații vin în contrast cu cele inițiale ale președintelui D. Trump, care susținea că dorește dezvoltarea unor relații bune cu Federația.

În luna mai 2017, are loc prima vizita a unui reprezentat de rang înalt al Rusiei (S. Lavrov) în SUA, de la învestirea noii administrații americane, și prima după patru ani²²¹. Cu această ocazie, se anunță posibila întâlnire dintre președinții celor două state în cadrul Summitului G20. De asemenea, se subliniază încă o dată importanța relațiilor avantajoase pentru ambele părți (în cadrul întâlnirilor precedente ale CNR, Federația accentua necesitatea avantajelor reciproce și faptul ca relațiile nu pot continua de maniera „business as usual” pentru Rusia, care vrea să fie considerată partener egal în discuțiile internaționale). Cu toate că vizita a fost apreciată pozitiv de ambele părți, la câteva zile după aceasta, Rusia aduce în discuție o problemă ce trenează de la încheierea mandatului lui Obama. Astfel, Federația avertizează că ar putea lua măsuri dacă nu îi sunt restituite sediile de ambasadă închise în urma tensiunilor diplomatice soldate cu expulzarea a 35 de reprezentanți ruși²²².

Unul dintre cele mai așteptate momente ale anului, respectiv prima întâlnire dintre cei doi șefi de stat, D. Trump și V. Putin, are loc, așa cum a fost anticipat, în cadrul Summitului G20. Aceasta a decurs în termeni foarte buni, având o durată mult mai mare față de cea programată (2 ore și 16 minute, față de 30 de minute). Discuțiile s-au axat pe subiecte asupra

---

²²⁰ *Idem.*

²²¹ Sorin Popescu, „Trump și Lavrov, foarte mulțumiți de întrevederea lor; Putin se va întâlni cu Trump la Hamburg”, *Agerpres*, 10.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/10/trump-si-lavrov-foarte-multumiti-de-intrevederea-lor-putin-se-va-intalni-cu-trump-la-hamburg-19-59-08>, accesat la 10.05.2017.

²²² Sorin Popescu, „Rusia avertizează că ar putea riposta dacă SUA nu îi restituie sediile diplomatice închise de Obama”, *Agerpres*, 12.05.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/05/12/rusia-avertizeaza-ca-ar-putea-riposta-daca-sua-nu-ii-restituie-sediile-diplomatice-inchise-de-obama-17-26-29>, accesat la data de 12.05.2017.

căroră cele două state dețin puncte de vedere divergente (Ucraina și Siria) sau asupra căroră cooperarea bilaterală ar trebui să se poată realiza (combaterea terorismului), precum și alte subiecte de importanță pentru mediul de securitate internațional (securitatea cibernetică)²²³.

Chiar dacă prima întrevedere dintre V. Putin și D. Trump a decurs foarte bine, din evenimentele derulate pe tot parcursul anului 2017 putem observa că relația SUA-Rusia a fost dominată de câteva puncte de divergență care au făcut ca ameliorări ale acesteia să fie greu de anticipat, la sfârșit de an relațiile menținându-se în același ton. Astfel, către finele lui 2017, un comunicat al Ministerului de Externe rus aprecia că relațiile dintre cele doi actori au ajuns la un minim istoric²²⁴. În cele ce urmează, vom face o scurtă trecere în revistă a celor mai importante subiecte ce au marcat relația SUA-Rusia:

- *Continuarea anchetării ingerinței electorale* a Rusiei în alegerile prezidențiale de anul trecut din SUA, cu toate că acestea sunt dezmințite de către Federație pe tot parcursul lui 2017. Declarațiile sunt multiple în toată această perioadă, iar anul 2017 se finalizează cu acuzarea lui M. Flynn în acest caz. Subiectul implicării Rusiei în procesul electoral din SUA contribuie la starea relațiilor SUA-Rusia, fapt subliniat de către Jon Huntsman (noul ambasador american la Moscova), ce îl consideră a fi una dintre cauzele „răcirii relațiilor” dintre cele două state²²⁵. Iar, tot în luna decembrie, V. Putin reafirmă faptul că această ingerință este doar o invenție a opoziției lui D. Trump pentru a-l discredita²²⁶. Sfârșitul de an

---

²²³ Mihai Draghici, „SUMMITUL G20: Prima întâlnire dintre Donald Trump și Vladimir Putin a durat peste două ore, deși trebuia să fie de 30 de minute/ Cei doi lideri au discutat despre crizele din Ucraina și Siria, precum și despre securitatea cibernetică”, *Mediafax*, 07.07.2017, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/video-summitul-g20-prima-intalnire-dintre-donald-trump-vladimir-putin-durat-pest-doua-ore-trebuia-fie-30-minute-cei-doi-lideri-au-discutat-crizele-ucraina-siria-precum-securitatea-cibernetica-16575573>, accesat la 22.08.2017.

²²⁴ Marius Hosu ed., „Rusia va deschide procese pentru redobândirea proprietăților confiscate în SUA”, *Agerpres*, 12.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/12/rusia-va-deschide-procese-pentru-redobandirea-proprietatilor-confiscate-in-sua-22-24-26-08>, accesat la data de 12.10.2017.

²²⁵ Lilia Traci, „Ambasadorul SUA în Rusia explică motivele deteriorării relațiilor dintre Washington și Moscova”, *Agerpres*, 04.12.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/12/04/ambasadorul-sua-in-rusia-explica-motivele-deteriorarii-relatiilor-dintre-washington-si-moscova-12-56-38>, accesat la 04.12.2017.

²²⁶ Mihaela Toth, „Putin explică presei presupusa ingerință rusă în alegerile din SUA și alte chestiuni de pe agenda internațională”, *Agerpres*, 14.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2017/12/14/putin-explica-presei-presupusa-ingerinta-rusa-in-alegerile-din-sua-si-alte-chestiuni-de-pe-agenda-internationala--22330>, accesat la 14.12.2017.

nu aduce o clarificare a situației.

- *Problematica reprezentării diplomatice*, unde scăderea numărului de reprezentanți atât ai SUA, cât și ai Rusiei, a fost vizibilă, la început de mandat al administrației Trump, ca o consecință și a ultimelor decizii luate de către administrația Obama. Pentru perioada analizată, se poate observa că Rusia amenință că numărul reprezentanților SUA în Rusia ar putea scădea la 300²²⁷. De asemenea, problematica proprietăților confiscate de SUA rămâne nerezolvată, Federația avertizată că ar putea intenta procese pentru aceste cazuri²²⁸. Acest tip de dezvoltări nu sunt altceva decât o expresie a deteriorării în continuare a relației dintre cele două state și un mod al Federației Ruse de a atrage atenția asupra faptului în sine.

- *Acțiunile agresive ale Federației Ruse în spațiul cibernetic și în sfera informațională*, prin propagandă, știri false, atacuri cibernetice etc. Din această perspectivă, nu numai SUA a fost vizată, ci și NATO și state ale UE remarcă acest gen de dezvoltări.

Privitor la acțiunile Rusiei în spațiul cibernetic, în cele ce urmează, vom da câteva exemple de acțiuni care au în vedere întreg spațiul euro-atlantic, nu doar SUA. Începutul lui 2017 debutează cu afirmația, apărută într-o publicație NATO, că Moscova ar putea dori intensificarea divergențelor atât din interiorul NATO și UE, cât și între acestea, pentru acest scop putând să utilizeze și acțiunile cibernetice: „folosind o varietate de metode non-cinetice, de la spionaj și hacking, la dezinformare și finanțare clandestină a mișcărilor politice utile, Moscova caută să deschidă linii de vulnerabilitate în NATO și UE.”²²⁹ În urma utilizării de către Rusia a infiltrării informaționale, apar tot mai dese și temerile că Moscova ar desfășura activități în sfera informațională menite să destabilizeze UE, inclusiv de potențială implicare în influențarea rezultatului proceselor electorale. Astfel, la data de 14 ianuarie, un raport al agențiilor de informații din Germania avertiza asupra faptului că Rusia

---

²²⁷ Angela Sârbu, „Moscova ar putea să ceară Washingtonului să-și reducă personalul diplomatic la 300 de persoane, sau mai puțin”, *Agerpres*, 11.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/11/moscova-ar-putea-sa-ceara-washingtonului-sa-si-reduca-personalul-diplomatic-la-300-de-persoane-sau-mai-putin-12-32-28>, accesat la 11.10.2017.

²²⁸ Marius Hosu ed., *op. cit.*, 12.10.2017.

²²⁹ ***, „Will the populist wave wash away NATO and the European Union?”, *NATO Review*, 06.01.2017, URL: <http://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/will-populist-wave-wash-nato-european-union/EN/index.htm>, accesat la 07.01.2017.

încearcă să subrezească relațiile dintre SUA și UE. Aceste investigații vin în urma presupuselor atacuri cibernetice și campaniilor de propagandă ale Rusiei în spațiul occidental.²³⁰ Pe 18 ianuarie, J. Biden, în ultimul său discurs înainte de încheierea mandatului, aprecia următoarele: „sub președintele Putin, Rusia lucrează cu fiecare instrument de care dispune pentru a discredita proiectul european, a testa fisurile națiunilor occidentale și a se reveni la o politică definită de sfere de influență ... Dat fiind că există multe țări în Europa care au programate alegeri în acest an, ar trebui să ne așteptăm la alte încercări ale Rusiei de a se amesteca în procesul democratic. Aceasta va avea loc din nou, vă promit. Și din nou scopul este clar – să distrugă ordinea internațională liberală”²³¹. La toate aceste acuze vine și replica Rusiei, prin vocea lui S. Lavrov, care le consideră „lipsite de temei, nefondate și, așa spune, acuzații calomnioase ies la suprafață ... În contrast cu Rusia, un număr de lideri ai unor țări care sunt aliante ale SUA o susțin deschis pe Hillary Clinton. Foarte activi în acest sens au fost Angela Merkel, Francois Hollande, Theresa May și lideri ai altor state europene”. Mai mult, acesta aprecia că în „state europene, oficiali au mers până acolo încât să-l demonizeze pe Donald Trump”²³². Preocuparea europeană în această direcție, a atacurilor informaționale, este una în creștere, dovadă fiind și înființarea, încă din 2015, a grupului de lucru la nivel european, East StratCom Task Force, cu scopul de urmărire a operațiunilor Rusiei, mai ales în direcția dezinformării. În urma analizei paginii de internet a acestui grup de lucru, se observă că „în ceea ce privește anul 2017, Germania și Franța au avertizat deja asupra amenințării unor atacuri de dezinformare legate de alegerile lor, în timp ce mai multe servicii de securitate europene au vorbit

---

²³⁰ Adriana Matcovschi ed., „Agențiile de informații germane atenționează cu privire la tentativele Moscovei de a slăbi relația UE-SUA”, *Agerpres*, 14.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/14/agentiile-de-informatii-germane-atentioneaza-cu-privire-la-tentativele-moscovei-de-a-slabi-relatia-ue-sua-14-00-14>, accesat la 14.01.2017.

²³¹ Sorin Calciu, „Biden: Rusia se va implica în alegerile din Europa”, *Agerpres*, 18.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/18/biden-rusia-se-va-implica-in-alegerile-din-europa-13-46-34>, accesat la 18.01.2017.

²³² Violeta Gheorghe, „Serghei Lavrov: Liderii unor țări din UE s-au implicat deschis în campania electorală din SUA”, *Agerpres*, 18.01.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/18/serghei-lavrov-liderii-unor-tari-din-ue-s-au-implicat-deschis-in-campania-electoral-a-din-sua-16-32-45>, accesat la 18.01.2017.

deschis despre amenințarea unor acțiuni ostile ale rușilor”²³³. În luna mai 2017, un studiu al Citizen Lab (Universitatea din Toronto) indica faptul că 39 de state au fost afectate de campanii de dezinformare și spionaj informatic venite din partea Rusiei. Mai mult, în perioada analizată, se aduce puternic în discuție rolul mediilor sociale (rețele de socializare precum Facebook și Twitter, în cadrul cărora au fost descoperite un număr considerabil de conturi false rusești), dar și a Google (prin știri false). Toate aceste idei sunt considerate simple „fantezii” de către Rusia. Mai mult, ca răspuns la aceste acuzații și a celor de ingerință în procesele electorale americane și nu numai, în luna noiembrie, V. Putin acuza SUA de încercări de a produce probleme la viitoarele alegeri prezidențiale ale Federației²³⁴. Tot în această lună, sunt formulate acuzații în direcția celor de la *Kaspersky*, cum că acest gen de atacuri ar fi fost posibile și prin intermediul unor programe anti-virus. Acuzațiile au fost dezmințite de cei de la *Kaspersky* și de către Rusia, dar cu toate acestea, încă din septembrie președintele SUA ordona agențiilor federale ca în termen de 90 de zile să dezinstaleze produsele acestei companii suspectată de vulnerabilitate în fața serviciilor de informații ruse.

O altă componentă specifică sferei informaționale este seria de acțiuni și reacții privitoare la domeniul mass-mediei. După ce Guvernul american a impus postului de televiziune *Russia Today* să se înregistreze ca „agent străin” în SUA, Rusia a reacționat și, în prima parte a lunii noiembrie, anunța un viitor proiect de lege cu măsuri în oglindă pentru posturi de radio și de televiziune americane sau europene (de exemplu: Radio Liberty, Voice of America, Deutsche Welle, CNN)²³⁵. Mai mult, vicepreședintele Dumei de Stat, A. Tolstoi, anunța că Federația ar fi putut interzice publicitatea prin intermediul Google în Rusia, în cazul reducerii

---

²³³ Alic Mîrza ed., „Angela Merkel a fost, în 2016, ținta favorită a "dezinformării" orchestrate de Moscova”, *Agerpres*, 19.12.2016, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/01/23/angela-merkel-a-fost-in-2016-tinta-favorita-a-dezinformarii-orchestrate-de-moscova-23-07-04>, accesat la 19.12.2016.

²³⁴ Tudor Martalogu, „Putin susține că SUA vor să perturbe viitoarele alegeri prezidențiale din Rusia”, *Agerpres*, 09.11.2016, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/09/putin-sustine-ca-sua-vor-sa-perturbe-viitoarele-alegeri-prezidentiale-din-rusia-16-38-34>, accesat la 09.11.2016.

²³⁵ Irina Cristea, „Rusia pregătește o lege pentru declararea CNN, Voice of America și a altor media ca "agenți străini””, *Agerpres*, 13.11.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/13/rusia-pregateste-o-lege-pentru-declararea-cnn-voice-of-america-si-a-altor-media-ca-agenti-straini--16-16-25>, accesat la 13.11.2017.

distribuției de știri ale mass-mediei ruse (de exemplu: Russia Today, Sputnik)²³⁶. La sfârșitul lunii noiembrie, V. Putin anunță promulgarea unei legi ce desemnează drept „agenți străini” unele entități media, reacție la constrângerile impuse de SUA canalului rusesc *Russia Today*²³⁷, ceea ce a dus la creșterea tensiunilor. Încă de la începutul lui decembrie, Ministerul Justiției rus clasa ca „agenți străini” o serie de entități media, printre care și nouă americane (de exemplu: Vocea Americii, Radio Europa Liberă/Radio Libertatea)²³⁸. Toate aceste evoluții ce țin de sfera informațională și spațiul cibernetic arată că starea de tensiune se transmite și în acest spațiu, nelimitându-se la cele din domeniile economic, diplomatic sau militar.

- *Problematica restricțiilor și interdicțiilor cu efect economic.* Încă din prima parte a anului 2017, SUA (ca urmare a situației din estul european, legat de Ucraina) anunța că sancțiunile asupra Rusiei nu vor fi relaxate²³⁹. Către sfârșitul anului 2017, SUA publică o listă cu 39 de societăți ruse din domeniul armamentului față de care se va introduce o interdicție de comerț²⁴⁰.

- *Problematica dezvoltărilor militare a actorilor în estul Europei.* Din acest punct de vedere, Rusia își exprimă din nou îngrijorarea cu privire la scutul antirachetă (Lavrov apreciind în 20 octombrie că armele nucleare desfășurate de SUA în Europa ar trebui să revină pe teritoriul

---

²³⁶ Lilia Traci, „Rusia amenință să interzică publicitatea pe Google în caz de măsuri restrictive împotriva mass media”, *Agerpres*, 21.11.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/21/rusia-ameninta-sa-interzica-publicitatea-pe-google-in-caz-de-masuri-restrictive-impotriva-mijloacelor-sale-media-19-15-18>, accesat la 21.11.2017.

²³⁷ Lilia Traci ed., „Rusia: Vladimir Putin a promulgat legea care desemnează entități media ca „agenți străini””, *Agerpres*, 25.11.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/25/rusia-vladimir-putin-a-promulgat-legea-care-desemneaza-entitati-media-ca-agenti-straini--18-21-59>, accesat la 25.11.2017.

²³⁸ Ionuț Mareș, „Rusia va începe în această săptămână înregistrarea unor media din alte țări ca „agenți străini””, *Agerpres*, 04.12.2017, URL: <https://wwwb.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/04/rusia-va-incepe-in-aceasta-saptamana-inregistrarea-unor-media-din-alte-tari-ca-agenti-straini-surse--15420>, accesat la 24.12.2017.

²³⁹ Alic Mîrza ed., „Statele Unite exclud relaxarea sancțiunilor impuse Rusiei”, *Agerpres*, 26.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/26/statele-unite-exclud-relaxarea-sanctiunilor-impuse-rusiei-21-30-10>, accesat la 26.05.2017.

²⁴⁰ Vicențiu Purcărea, „SUA au publicat o listă cu 39 de societăți de armament ruse ce vor trebui evitate pentru a nu risca sancțiuni americane”, *Agerpres*, 27.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/27/sua-au-publicat-o-lista-cu-39-de-societati-de-armament-ruse-ce-vor-trebuie-evitate-pentru-a-nu-risca-sanctiuni-american-23-28-27>, accesat la 27.10.2017.

american). Pe de altă parte, aceste divergențe sunt demonstrate de toate declarațiile oficialilor NATO, SUA și ai Rusiei, prezentate anterior, cu privire la dezvoltările militare din Estul Europei.

▪ *Poziționarea diferită față de „zonele fierbinți” sau potențial fierbinți*, precum Siria și Coreea de Nord. Considerăm că Rusia s-ar putea raporta la anumite puncte de tensiune regionale ca la debușee geopolitice, prin care aceasta să arate că dorește să joace un rol important la nivel internațional și că vrea să fie tratată ca partener egal la masa negocierilor internaționale.

• *Siria*. Evenimentele din spațiul sirian contribuie la amplificarea stării de tensiune dintre Rusia și SUA, dar și la îndreptarea Rusiei către parteneri de dialog precum Iranul și Turcia. Luna aprilie debutează cu un atac chimic (5 aprilie) în care au fost acuzate de implicare atât forțele aviației siriene, cât și Rusia. Aceasta are implicații profunde de securitate, mai ales asupra relațiilor dintre Rusia și SUA. Ca urmare, în aceeași zi are loc Reuniunea Consiliului de Securitate al ONU, iar, la două zile după atac, SUA reacționează printr-o lovitură cu rachete asupra unei baze aeriene siriene. În consecință, Rusia suspendă acordul din 2015 cu SUA privind prevenirea incidentelor aeriene²⁴¹. Mai mult, aceasta refuză propunerea avansată de către SUA, Regatul Unit și Franța în privința Siriei (12 aprilie) și susține, alături de Turcia, anchetarea atacului chimic de către Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice – OIAC (13 aprilie)²⁴². Apoi, Rusia, Iran și Siria confirmă că există proceduri comune în cazul agresiunii teritoriului sirian și aduc în discuție desfășurarea de armament american la granița cu Iordania²⁴³. Tot cu această ocazie, Rusia critică OIAC pentru incapacitatea sa de a ancheta în teren atacul chimic și propune ca ancheta să se realizeze de către experți ruși și americani²⁴⁴. În acest sens, are loc o convorbire telefonică între R.

---

²⁴¹ Gabriela Ionescu, „Rusia suspendă acordul cu SUA privind prevenirea incidentelor aeriene în Siria (agenții de presă ruse)”, *Agerpres*, 19.06.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/06/19/rusia-suspenda-acordul-cu-sua-privind-prevenirea-incidentelor-aeriene-in-siria-agentii-de-presa-ruse--14-20-43>, accesat la 19.06.2017.

²⁴² Artyom Korotaev, „Russian top diplomat points to attempts to disrupt Syrian ceasefire”, *TASS*, 13.04.2017, URL: <http://tass.com/politics/941309>, accesat la 13.04.2017.

²⁴³ Artyom Korotayev, „Russia, Iran, Syria discuss redeployment of US weapons to Jordan’s border”, *Tass*, 14.04.2017, URL: <http://tass.com/world/941442>, accesat la 14.04.2017.

²⁴⁴ ***, „Moscow calls for transparent investigation of Syria chemical incident”, *TASS*, 14.04.2017, URL: <http://tass.com/politics/941476>, accesat la 20.04.2017.

Tillerson și S. Lavrov (17 aprilie), unde se subliniază necesitatea grupurilor întrunite de experți pentru detensionarea situației și a relațiilor bilaterale dintre Rusia și SUA. La sfârșitul lui aprilie, ca urmare a reacției SUA la atacul chimic din Siria, Rusia anunță că va lua măsuri de consolidare a securității forțelor sale în acest teritoriu. Luna mai debutează cu o serie de negocieri a căror rezultat este proiectul zonelor de de-escaladare. Astfel, în cadrul negocierilor de la Astana din 3 mai, Rusia este cea care propune proiectul a patru zone de de-escaladare înconjurată de zone de securitate și care ar urma să cuprindă puncte de control și supraveghere ale armatei siriene și insurgenților și observatori militari străini. La o zi după aceste negocieri, Rusia, Turcia și Iran semnează un acord de creare a acestor zone²⁴⁵. Un al doilea bombardament al SUA în Siria are loc în 18 mai și este condamnat vehement de către Rusia, considerat agresiune și încălcare a suveranității Siriei²⁴⁶ și este de natură să deterioreze și mai mult relațiile dintre SUA și Rusia. Pe 14 octombrie, Moscova acuza refuzul de a colecta mostre de către experții ONU din baza aeriană Shayrat, considerându-l scandalos²⁴⁷. SUA, pe de altă parte, cerea prelungirea acestei anchete cu un an în mai multe rânduri (20 octombrie, 2 noiembrie), iar Rusia condiționa prelungirea de concluderile unui raport privind acel atac cu gaz sarin, propunând propriul proiect de prelungire cu șase luni (16 noiembrie). Din acest motiv, Federația își exercită dreptul de veto (24 octombrie, 16 noiembrie). De asemenea, un nou drept de veto este exprimat de către Rusia pentru un proiect al Japoniei de prelungire cu 30 zile a mandatului pentru grupul de experți internaționali ai Mecanismul Comun de Investigație, implicați în anchetarea utilizării armelor chimice în Siria (18 noiembrie). Acesta este un exemplu punctual de exprimare a pozițiilor diferite față de incidente grave într-o zonă de conflict.

---

²⁴⁵ Alic Mîrza ed., „Tillerson și Lavrov au discutat despre "dezescaladarea" situației din Siria”, *Agerpres*, 06.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/06/tillerson-si-lavrov-au-discutat-despre-dezescaladarea-situatiei-din-siria-03-29-07>, accesat la 06.05.2017.

²⁴⁶ Lilia Traci, „Atac aerian al coaliției americane în Siria: Moscova îl consideră "inacceptabil", Damascul invocă o "agresiune"”, *Agerpres*, 19.05.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/05/19/atac-aerian-al-coalitiei-americane-in-siria-moscova-il-considera-inacceptabil-damascul-invoca-o-agresiune--12-03-30>, accesat la 19.05.2017.

²⁴⁷ Marius Hosu ed., „Moscova acuză experții ONU că au refuzat să colecteze mostre de la baza aeriană folosită pentru un atac cu sarin”, *Agerpres*, 14.10.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/10/14/moscova-acuza-expertii-onu-ca-au-refuzat-sa-colecteze-mostre-de-la-baza-aeriana-folosita-pentru-un-atac-cu-sarin-05-37-53>, accesat la 14.10.2017.

Revenind la cazul per ansamblu al Siriei, Rusia preferă o cooperare cu Iranul și Turcia pentru soluționarea crizei din Siria, astfel că pe 30 octombrie, la Astana, se desfășoară o nouă rundă de negocieri între cele trei state. Anterior, în urma unor negocieri similare, s-a ajuns la instituirea unor anumite zone de detensionare în Siria. În 1 noiembrie are loc o întrevedere între șefii de stat ai Rusiei și Iranului, în urma căreia Ayatollahul Ali Khamenei aprecia că pentru soluționarea crizei din Siria și restabilirea păcii în Orientul Mijlociu este necesară accelerarea cooperării dintre cele două și izolarea SUA. În cadrul Summitului de la Soci din 21 noiembrie, V. Putin aprecia că trupele guvernamentale siriene (pe care le sprijină) controlează, în prezent, peste 98% din teritoriul Siriei și afirma dorința de pregătire a perioadei postconflict²⁴⁸. Pe 30 noiembrie, Nikolai Patrușev, secretarul Consiliului Securității Rusiei, declara începută pregătirea de retragere a contingentului rusesc din Siria, retragerea fiind posibil să se producă chiar la sfârșitul acestui an²⁴⁹. Ultima parte a anului aduce în atenție anunțul Rusiei cu privire la o posibilă încheiere a misiunii sale în Siria. Astfel, în 7 decembrie, Ministerul Apărării al Federației declara încheierea misiunii armatei rusești în Siria²⁵⁰. Considerăm că acest moment pentru afirmarea publică a retragerii din Siria nu este ales întâmplător (V. Putin, Hmeimim, 11 decembrie)²⁵¹. Acest anunț poate avea și o semnificație strategică, de vreme ce la începutul lui 2018 se vor desfășura alegerile prezidențiale din Rusia, anunțul contribuind la lista de reușite internaționale ale Federației Ruse în mandatul Putin. Astfel, retragerea parțială începea pe data de 12 decembrie, finalizându-se la scurt timp. În 22 decembrie, Ministrul

---

²⁴⁸ Lilia Traci, „Vladimir Putin: Guvernul de la Damasc controlează 98% din teritoriul Siriei”, *Agerpres*, 21.11.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/11/21/vladimir-putin-guvernul-de-la-damasc-controleaza-98-din-teritoriul-siriei-16-12-56>, accesat la 21.11.2017.

²⁴⁹ Gabriela Ionescu, „Rusia pregătește deja retragerea militară din Siria (agenții)”, *Agerpres*, 30.11.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/30/rusia-pregateste-deja-retragerea-militara-din-siria-agentii--13-57-51>, accesat la 30.11.2017.

²⁵⁰ Mihaela Moise, „Armata rusă anunță că întreg teritoriul Siriei a fost eliberat de luptătorii Statului Islamic”, *Agerpres*, 07.12.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/12/07/armata-rusa-anunta-ca-intreg-teritoriul-siriei-a-fost-eliberat-de-luptatorii-statului-islamic-17-34-32>, accesat la 07.12.2017.

²⁵¹ Mihaela Toth, „UPDATE Vladimir Putin a ordonat începerea retragerii forțelor ruse din Siria”, *Agerpres*, 11.12.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/12/11/vladimir-putin-a-ordonat-inceperea-retragerii-fortelor-ruse-din-siria-12-46-58>, accesat la 11.12.2017.

Apărării, S. Șoigu aprecia ordinul de retragere îndeplinit²⁵². Retragerea a constat în unități de forțe aeriene, medici militari, un batalion al poliției militare, 36 avioane și patru elicoptere²⁵³. În 26 decembrie, Rusia și Iranul propuneau organizarea unui congres de dialog național pentru luna ianuarie. Acesta inițiativă a fost însă respinsă de către 40 de grupări insurgente siriene, fiind considerată ca o tentativă a Rusiei de ocolire a procesului de pace de la Geneva, sub egida ONU²⁵⁴. Tot în această perioadă, după retragere, Rusia începe stabilirea prezenței militare permanente în Siria, printr-un acord pe 49 de ani ce are în vedere baza navală de la Tartous (singura pentru Rusia la Mediterana, bază tehnică și de aprovizionare pentru aceasta în perioada Războiului Rece, unde, momentan, sunt amplasate baterii antiaeriene S-400) și baza aeriană de la Hmeimim (de unde au fost lansate numeroase atacuri în sprijinul lui Bashar al-Assad). Dmitri Peskov aprecia că acel contingent rămas și infrastructura militară de la aceste baze „sunt complet capabile să lupte împotriva acestor atacuri teroriste ocazionale”²⁵⁵.

Cazul Siriei demonstrează foarte clar dorința Rusiei de a participa la multipolaritatea internațională, de a juca un rol esențial la masa negocierilor în cele mai importante probleme regionale și globale, tradusă pe scurt în dorința Federației de reviriment geopolitic. Așa cum s-a putut observa, în urma celor două atacuri chimice, dar și a dorinței Rusiei de a se implica activ în identificarea unei soluții mai degrabă în parteneriat cu Turcia și Iranul, decât cu actorii occidentali, Siria poate fi considerată un

---

²⁵² Adriana Matcovschi, „Rusia a finalizat retragerea parțială a trupelor sale din Siria (ministrul rus al apărării)”, *Agerpres*, 22.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/22/rusia-a-finalizat-retragerea-partiala-a-trupelor-sale-din-siria-ministrul-rus-al-apararii--27209>, accesat la 22.12.2017.

²⁵³ Adriana Matcovschi, „Rusia a finalizat retragerea parțială a trupelor sale din Siria (ministrul rus al apărării)”, *Agerpres*, 22.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/22/rusia-a-finalizat-retragerea-partiala-a-trupelor-sale-din-siria-ministrul-rus-al-apararii--27209>, accesat la 22.12.2017.

²⁵⁴ Adriana Matcovschi ed., „Grupările insurgente din Siria resping apelul în vederea organizării unui summit pentru pace în Rusia”, *Agerpres*, 26.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/26/gruparile-insurgente-din-siria-resping-apelul-in-vederea-organizarii-unui-summit-pentru-pace-in-rusia--27927>, accesat la 26.12.2017.

²⁵⁵ Mihaela Moise, „Kremlinul afirmă că dispune de suficiente trupe în Siria pentru a face față atacurilor împotriva bazelor sale”, *Agerpres*, 09.01.2018, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/01/09/kremlinul-afirma-ca-dispune-de-suficiente-trupe-in-siria-pentru-a-face-fata-atacurilor-impotriva-bazelor-sale--33049>, accesat la 10.01.2018.

debușeu geopolitic. Cu toate că ambele au afirmat importanța construirii stabilității în această zonă, SUA și Rusia și-au manifestat viziunile diferite asupra acestui punct fierbinte din regiune.

- *Coreea de Nord.* Un alt punct fierbinte extrem de important este dat de dezvoltările nucleare ale Coreei de Nord. Ca și în cazul Siriei, observăm poziționări diferite ale SUA și Rusiei. Acestea sunt vizibile mai ales prin analiza evenimentelor de după testele nucleare ale Coreei de Nord, percepute de către comunitatea mondială ca acțiuni destabilizatoare pentru întreg mediul de securitate internațional. Astfel, aproape de mijlocul lui aprilie are loc un test nuclear în Coreea de Nord. Rusia are o poziție critică față de acest eveniment, însă, în 17 aprilie, își exprimă dorința ca SUA să nu acționeze unilateral (făcând o paralelă cu Siria)²⁵⁶. Mai mult, Federația se pronunță în favoarea soluțiilor politice și diplomatice și nu al sancțiunilor²⁵⁷ propuse de SUA. În 20 aprilie, Rusia acceptă un compromis și, astfel, Consiliul de Securitate al ONU adoptă o rezoluție prin care condamnă testele nucleare ale Coreii și invocă recurgerea la noi sancțiuni,²⁵⁸. Totodată, cu această ocazie, Rusia dezmente supozițiile conform cărora ar desfășura echipament și trupe la granița sa cu Coreea de Nord. Luna se încheie cu Rusia plasându-și sistemul antiaerian din Orientul Mijlociu în stare de maximă alertă. Un nou tir de rachetă are loc la jumătatea lunii mai. În urma acestuia, se poate observa că Rusia se îndreaptă în direcția unei potențiale colaborări cu China. Cele două țări au o întrevedere în 14 mai, în care își exprimă preocuparea pentru situația din regiune și escaladarea tensiunilor în urma unui nou tir de rachetă al Coreei. Ca și în luna precedentă, Rusia se poziționează în favoarea dialogului și, deși condamnă acțiunile Coreii de Nord, făcând apel la încetarea intimidării ei, aici vizând mai ales

---

²⁵⁶ Sorin Popescu ed., „Serghei Lavrov speră că Statele Unite nu vor acționa unilateral împotriva Coreii de Nord”, *Agerpres*, 17.04.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/04/17/serghei-lavrov-spera-ca-statele-unite-nu-vor-actiona-unilateral-impotriva-coreii-de-nord-14-35-12>, accesat la 17.04.2017.

²⁵⁷ Sorin Calciu, „Rusia respinge sancțiunile împotriva Coreii de Nord ca "inutile"”, *Agerpres*, 19.04.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/04/19/rusia-respinge-sanctiunile-impotriva-coreii-de-nord-ca-inutile--16-33-15>, accesat la 19.04.2017.

²⁵⁸ Adriana Matcovschi, „Consiliul de Securitate al ONU condamnă cel mai recent tir de rachetă nord-coreean, după un compromis cu Rusia”, *Agerpres*, 21.04.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/agerpres/abonati/stiri?fluxId=225>, accesat la 21.04.2017.

abordarea SUA²⁵⁹. Un nou tir desfășurat de Coreea de Nord în 29 mai aduce îngrijorări suplimentare ale comunității internaționale. Rusia, din nou, se poziționează în favoarea colaborării internaționale.

Mai mult, exemplele ulterioare demonstrează diferențele de abordare dintre SUA și Rusia, care continuă pe tot parcursul lui 2017 să se facă simțite. În prima parte a lunii octombrie, Rusia acuză SUA că acțiunile sale duc la escaladarea tensiunilor în Coreea de Nord (de exemplu: pregătirile militare din regiune, exercițiile SUA – Coreea de Sud în proximitatea Coreei de Nord)²⁶⁰. Rusia pledează pentru utilizarea mijloacelor diplomatice în vederea detensionării situației, propunând, împreună cu China, ca soluție pentru suspendarea programului de înarmare nucleară al Coreei de Nord, oprirea exercițiilor militare americane. De asemenea, în cadrul unui forum parlamentar desfășurat în 16 octombrie la Sankt Petersburg, Rusia invită Coreea de Sud și Coreea de Nord la dialog, respinsă de către Phenian. De aici, se poate observa rolul de mediator pe care Federația a dorit să și-l asume. Chiar dacă, Rusia semnează în aceeași zi impunerea interdicțiilor conforme cu rezoluția Consiliul de Securitate al ONU, se distanțează față de abordarea SUA (care vizează izolarea economică și diplomatică a Coreei de Nord). Din această perspectivă, putem aminti faptul că Rusia redeschide o legătură cu Coreea de Nord prin feribot²⁶¹. Mai mult, S. Lavrov acuza SUA de acțiuni provocatoare care să ducă la utilizarea opțiunii militare ca soluție pentru rezolvarea problemei, în ciuda faptului că Phenianul nu a mai efectuat teste în ultima perioadă²⁶². Sfârșitul de an aduce noi dezvoltări ale Coreei, ocazie cu care, din nou, sunt subliniate perspectivele diferite

---

²⁵⁹ Lilia Traci, „Putin cere să se pună capăt "intimidării" Coreii de Nord, pledând pentru o soluție pașnică”, *Agerpres*, 15.05.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/05/15/putin-cere-sa-se-puna-capat-intimidarii-coreii-de-nord-pledand-pentru-o-solutie-pasnica-14-21-42>, accesat la 15.05.2017.

²⁶⁰ Vicențiu Purcărea, „Lavrov: Statele Unite riscă să provoace o "escaladare" a tensiunilor din peninsula coreeană, prin pregătirile militare”, *Agerpres*, 09.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/09/lavrov-statele-unite-risca-sa-provoace-o-escaladare-a-tensiunilor-din-peninsula-coreeana-prin-pregatirile-militare-22-23-47>, accesat la 09.10.2017.

²⁶¹ Marius Hosu, „Rusia redeschide o legătură prin feribot cu Coreea de Nord”, *Agerpres*, 17.10.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/externe/2017/10/17/rusia-redeschide-o-legatura-prin-feribot-cu-coreea-de-nord-02-48-49>, accesat la 17.10.2017.

²⁶² Adriana Matcovschi, „Șeful diplomației ruse acuză Washingtonul că 'provoacă' Phenianul”, *Agerpres*, 24.11.2017, URL: <https://www1.agerpres.ro/externe/2017/11/24/seful-diplomatiei-ruse-acuza-washingtonul-ca-provoaca-phenianul-17-00-38>, accesat la 24.11.2017.

ale SUA și Rusia. Astfel, Rusia, prin vocea ministrului de externe, S. Lavrov, condamnă ultimele teste desfășurate de către Phenian la sfârșitul lui noiembrie, în urma cărora, prin reușita lansării rachetei Hawasong-15, Kim Jong-un declara îndeplinit obiectivul de realiza o forță nucleară de stat.²⁶³ Pe de altă parte, condamnă provocările americane direcționate către Coreea de Nord. Diferențele de abordare a cazului Coreea de Nord dintre SUA și Rusia persistă, iar situația din această regiune a făcut subiectul unei convorbiri telefonice D. Trump - V. Putin în 14 decembrie, în urma căreia cei doi șefi de stat își exprimau dorința de a colabora pentru soluționarea acestei situații²⁶⁴. Chiar dacă Rusia nu se arată dispusă să adopte sancțiuni suplimentare împotriva Coreei de Nord, considerând că acestea ar strangula economic țara (Igor Morgulov, 15 decembrie²⁶⁵), împărtășește totuși cu SUA faptul că programului de rachete nucleare nord-coreean este neconform condițiilor Consiliului de Securitate al ONU (26 decembrie). O discuție telefonică are loc la sfârșitul lunii între Serghei Lavrov și Rex Tillerson, în care aceștia convin asupra necesității unei etape de negociere pe tema Coreei de Nord²⁶⁶. De asemenea, se observă nevoia de cooperare între cele două state pe tema Coreei de Nord, dar pe de altă parte premisele fac dificilă atingerea acesteia în viitorul apropiat.

▪ *Noua strategie de securitate a SUA (decembrie 2017)*. Cu toate că D. Trump, declarativ, și-a dorit să construiască o relație puternică cu președintele rus V. Putin, textul noii strategii de securitate a SUA punctează foarte clar gradul de deteriorare al relațiilor dintre cele două

---

²⁶³ Vicențiu Purcărea, „Coreea de Nord a sărbătorit cu fast ultima sa lansare de rachetă balistică intercontinentală”, *Agerpres*, 02.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/02/coreea-de-nord-a-sarbatorit-cu-fast-ultima-sa-lansare-de-racheta-balistica-intercontinentala--15024>, accesat la 02.12.2017.

²⁶⁴ Vicențiu Purcărea, „Relațiile bilaterale și situația din peninsula coreeană, discutate la telefon de Putin și Trump (Kremlin și Casa Albă)”, *Agerpres*, 15.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/15/relatiile-ruso-americane-si-situatia-din-peninsula-coreeana-discutate-la-telefon-de-putin-si-trump-anunta-kremlinul--22693>, accesat la 15.12.2017.

²⁶⁵ Mihaela Toth, „Rusia nu vrea să stranguleze economic Coreea de Nord, afirmă ministrul adjunct de externe de la Moscova”, *Agerpres*, 15.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/15/rusia-nu-vrea-sa-stranguleze-economic-coreea-de-nord-afirma-ministrul-adjunct-de-externe-de-la-moscova--22809>, accesat la 15.12.2017.

²⁶⁶ Vicențiu Purcărea, „Lavrov și Tillerson subliniază necesitatea negocierilor în privința Coreei de Nord (Moscova)”, *Agerpres*, 26.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/26/lavrov-si-tillerson-subliniaza-necesitatea-negocierilor-in-privinta-coreei-de-nord-moscova--27985>, accesat la 26.12.2017.

state. În acest document, Rusia este încadrată în seria celor trei mari seturi de provocări (1. puterile revizioniste, 2. statele ticăloase, 3. organizațiile transnaționale generatoare de amenințări).²⁶⁷ Acest document prezintă Federația ca putere revizionistă care, alături de China, aduce provocări la adresa „puterii, influenței și intereselor americane, încercând să erodeze securitatea și prosperitatea americane”²⁶⁸. Prin intermediul acestui document, SUA aduc în atenție modul în care privesc relația dintre dezvoltările Rusiei și amenințare, punându-se accent pe ambițiile geopolitice ale Federației:

- Rusia își reevaluează influența sa la nivel regional și global²⁶⁹, dorind să creioneze (aici încadrându-se și China) o lume aflată „în antiteză cu valorile și interesele SUA”²⁷⁰. Federația caută să își refacă statutul de mare putere și să construiască sfere de influență în apropierea granițelor sale²⁷¹, iar prin combinația dintre ambițiile sale și creșterea capabilităților militare creează instabilitate.²⁷² De asemenea, se precizează că dezvoltarea de către Rusia a sistemelor de armament avansat și capabilități ce ar putea amenința infrastructura critică și arhitectura C2 ale Americii.²⁷³

- În viziunea SUA, Rusia dorește să îi slăbească influența mondială și să o divizeze de aliații și partenerii săi. Se precizează faptul că Federația „utilizează mijloace subversive pentru a slăbi credibilitatea angajamentului SUA față de Europa, subminând unitatea transatlantică, slăbind guvernele și instituțiile europene. Cu invaziile din Georgia și Ucraina, Rusia demonstrează voința de a încălca suveranitatea statelor din regiune.”²⁷⁴ Toate acestea duc la crearea unei „frontiere instabile în Eurasia, unde riscul conflictului crește din cauza erorilor de calcul ale Rusiei.”²⁷⁵ Într-un mod foarte explicit în textul strategiei identificăm

---

²⁶⁷ ***, *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, decembrie 2017, p. 25, URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, accesat la 25.01.2018.

²⁶⁸ *Idem*, p. 2.

²⁶⁹ *Idem*, p. 27

²⁷⁰ *Idem*, p. 25.

²⁷¹ *Ibidem*.

²⁷² *Idem*, pp. 25-26.

²⁷³ *Idem*, p. 8.

²⁷⁴ *Idem*, p. 47.

²⁷⁵ *Idem*, p. 26.

dorința SUA de a contracara aceste evoluții: „SUA și Europa vor lucra împreună pentru a contracara subversiunea și agresiunea rusească”²⁷⁶.

- Conform acestui document, Rusia continuă politici eșuate, aflate în logica Războiului Rece, prin întărirea aliaților săi radicali cubanezi, susținerea dictaturii în Venezuela și încercarea de extindere a legăturilor militare și vânzărilor de arme în regiune.²⁷⁷

- Rusia este suspectată de încercarea de a influența opinia publică globală și de amestecul în politicile interne ale unor state, prin intermediul tacticilor subversive și a capacității cibernetice destabilizatoare (de exemplu: operații informaționale, operațiile de intelligence sub acoperire, cazul persoanelor fictive din mediul online, diverse tipuri de utilizatori ai mediilor de socializare virtuale)²⁷⁸.

Acest document nu a rămas fără reacții prompte din partea Kremlinului. În 22 decembrie, V. Putin denunța caracterul „agresiv” al acestei strategii și readucea în atenție problematica continuării dezvoltării infrastructurilor NATO și SUA în Europa: „Această strategie de apărare are, fără îndoială, un caracter ofensiv, dacă e să vorbim în limbaj diplomatic. Însă, dacă trecem la termeni militari (putem spune că) ea are fără îndoială un caracter agresiv”²⁷⁹. Noua Strategie de securitate a SUA reflectă foarte clar caracterul tensionat al relațiilor dintre cele două state.

Toate aceste evenimente ale anului 2017, de la posibila ingerință a Rusiei în alegerile prezidențiale ale SUA, continuarea tensiunii diplomatice de la sfârșitul mandatului Obama, acțiunile agresive din spațiul cibernetic și sfera informațională, divergențele economice, dezvoltările militare, pozițiile diferite cu privire la punctele fierbinți ale mediului de securitate internațional (Siria, Coreea de Nord), până la publicarea noii Strategii de securitate a SUA, unde Rusia este catalogată drept putere revizionistă și oponent al unor obiective importante de securitate ale SUA, arată că noua administrație Trump nu a adus îmbunătățiri relației dintre cele două state. Mai mult, având în vedere

---

²⁷⁶ *Idem*, p. 48.

²⁷⁷ *Idem*, p. 51.

²⁷⁸ *Idem*, pp. 25-26, 35, 48.

²⁷⁹ Adriana Matcovschi, „Vladimir Putin denunță caracterul "agresiv" al strategiei americane de apărare”, *Agerpres*, 22.12.2017, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2017/12/22/vladimir-putin-denumta-caracterul-agresiv-al-strategiei-americane-de-aparare--27121>, accesat la 23.12.2017.

dezvoltările amintite și diversitatea planurilor pe care se desfășoară, este greu de crezut că relațiile SUA-Rusia vor evolua prea curând într-o direcție pozitivă. În plus, divergențele notabile cu privire la abordarea dezvoltărilor Europei de Est, celor din Siria și Coreea de Nord se constituie în motive ce întrețin tensiunile între cele două. Pentru anul 2018 este esențial de urmărit cum vor evolua aceste relații și ce efect vor avea asupra mediului de securitate.

Concluzii

Anul 2017 nu aduce îmbunătățiri ale relației Federației Ruse cu actorii cheie ai mediului de securitate, cum sunt NATO și SUA. De asemenea, dezvoltările interne arată că tendințele pot fi în direcția continuării liniei de politică externă dată de V. Putin, iar consolidarea militară este foarte probabil să continue, cel puțin în următorii ani. Acest fapt are implicații în relația Rusiei cu NATO și SUA, dar și asupra climatului mediului de securitate regional și internațional.

Relația Rusiei cu NATO este marcată de divergențe profunde, iar cooperarea civilă și militară rămâne și pentru anul 2017 suspendată. De aceea, și în această perioadă, Consiliul NATO-Rusia a jucat un rol esențial pentru menținerea dialogului și încercarea de a crește gradul de transparență ce să poată contribui la construirea încrederii dintre cele două părți. Cele trei întâlniri sub cupola CNR au demonstrat: 1) dezacorduri profunde pe anumite problematici ce afectează mai ales securitatea regională europeană (subiectul Ucrainei); 2) câteva progrese în ceea ce privește creșterea transparenței (prin schimbul de informații cu privire la posturile militare și exercițiile militare desfășurate), însă ZAPAD 2017 a demonstrat lacune importante la acest capitol și a generat îngrijorări pentru statele europene membre NATO; 3) dorința atât a NATO, cât și a Rusiei, de a menține dialogul și a identifica puncte comune de cooperare.

În ceea ce privește relația SUA-Rusia, noua administrație Trump nu aduce o detensionare a acesteia. Acest lucru se întâmplă din mai multe motive: 1) administrația debutează pe fondul unei tensiuni diplomatice apărute la finele mandatului Obama; 2) diferențele dintre declarațiile, intențiile și acțiunile inițiale concrete ale SUA, ca urmare a unor perspective diferite nuanțate din interiorul administrației Trump (dintre președinte și alți factori de decizie politică importanți); 3) perpetuarea

unor profunde dezacorduri asupra unor subiecte ce afectează în mod cert securitatea regională și internațională (de exemplu: Ucraina, Siria, Coreea de Nord); 4) unele interese divergente ce se pot observa din pozițiile adoptate în documentele oficiale (cel mai bun exemplu și cel mai recent fiind noua Strategie de securitate a SUA, publicată la finele lui 2017). Toate acestea fac greu de obținut o îmbunătățire vizibilă și rapidă a relațiilor dintre Rusia și SUA.

Astfel, putem conchide că anul 2017 se încheie într-o notă de încordare la nivel internațional. Pe termen mediu, este important de urmărit cum vor evolua dezvoltările și dacă premise pozitive, precum deschiderea actorilor către dialog și creșterea transparenței, bunele interacțiuni dintre șefii de stat, vor fi fructificate pentru detensionarea climatului de securitate și pentru îmbunătățirea relațiilor dintre SUA-Rusia și Rusia-NATO.

PROVOCĂRILE REDRESĂRII ÎN ECONOMIILE STATELOR UNITE, EUROPEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE

Cristian BĂHNĂREANU

Economia mondială a fost supusă, în ultimii 10 ani, la o serie de provocări și șocuri majore, care au necesitat importante măsuri de restructurare și reorganizare a sistemului financiar și economic. Astfel, circuitele economice și financiare, regionale și internaționale au fost perturbate de trei crize economice majore, începând cu criza financiară globală din 2008-2009, urmată de cea a datoriilor suverane din zona euro din 2010-2012 și de cea a realinierii prețurilor mondiale ale materiilor prime din 2014-2016. Pe măsură ce aceste crize și efectele asociate s-au atenuat, economia mondială s-a revigorat, punându-se un mai mare accent pe reorientarea politicii către soluționarea vechilor probleme care împiedică progresul pe dimensiunile economică, socială și de mediu ale dezvoltării durabile.

După aproape un deceniu de declin, diferența de creștere dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare este din nou în creștere. Totuși, creșterea economică globală a atins 3% în 2017, cea mai mare rată a creșterii înregistrată din 2011 încoace²⁸⁰. Accelerarea recentă a PIB-ului mondial se datorează în principal creșterii mai puternice a mai multor economii dezvoltate, deși Asia de Est și de Sud rămân regiunile cele mai dinamice din lume. De asemenea, o contribuție importantă au avut-o și îmbunătățirile ciclice din Argentina, Brazilia și Federația Rusă odată cu ieșirea acestor economii din recesiune. Totuși, câștigurile economice recente rămân distribuite inegal între țări și regiuni, iar multe părți ale lumii trebuie să-și recâștige încă o rată sănătoasă de creștere.

Pentru următorii doi ani, se așteaptă ca expansiunea economiei mondiale să se mențină la aceleași cote, cu toate că potențialul de dezvoltare pe termen lung este încă afectat de problemele generate de perioada lungă de investiții slabe și productivitate scăzută care a urmat crizei financiare globale. Totuși, retragerea SUA dintr-o serie de acorduri comerciale și tensiunile declanșate cu Europa și China pe baza noilor taxe vamale

---

²⁸⁰ United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2018*, New York, 2018, p. 1.

americane nu vor susține creșterea economiei mondiale, ci dimpotrivă.

1. Statele Unite ale Americii

În 2017, economia americană a atins o creștere estimată de 2,3%, ceea ce înseamnă o îmbunătățire semnificativă față de rata de 1,5% înregistrată cu un an înainte²⁸¹. Accelerarea a fost în mare parte susținută de o dinamică mai mare a investițiilor în afaceri și, într-o măsură mai mică, de comerțul net. Prognozele arată că SUA vor menține un ritm constant de creștere economică de peste 2,6% atât în 2018, cât și în 2019²⁸².

Creșterea constantă a economiei americane se bazează pe un ritm susținut de expansiune al cheltuielilor gospodăriilor, estimate la 2,6% în 2017. În aceeași perioadă, creșterea reală a veniturilor personale disponibile a fost de numai 1,1%, ceea ce a însemnat faptul că consumatorii au apelat la economii pentru a susține creșterea cheltuielilor. Prin urmare, rata de economisire a scăzut începând din 2015 cu aproape 3 puncte procentuale. La sfârșitul anului 2017, economiile populației au atins 3,4% din venitul personal disponibil, comparativ cu o medie anuală de 5,6% înregistrată din 1990 încoace²⁸³. De altfel, singura dată când rata de economisire a scăzut sub 4% a fost chiar înainte de criza financiară globală, când cheltuielile gospodăriilor au sporit din cauza optimismului excesiv și a prețurilor supraevaluate ale activelor. Având în vedere că cheltuielile de consum nu pot fi finanțate pe o perioadă nedeterminată cu ajutorul economiilor, în viitor expansiunea cererii gospodăriilor va depinde puternic de creșterea venitului real disponibil.

Diminuarea recentă a ratei economisirii generează preocupări legate de faptul că majorarea cheltuielilor gospodăriilor a fost alimentată de explozia prețurilor activelor. Prețurile locuințelor în SUA sunt astăzi aproape la fel de ridicate ca cele înregistrate în perioada „bulei” pieței imobiliare (2006-2007), care în cele din urmă a dus la declanșarea crizei financiare globale. Cu toate acestea, nivelul investițiilor în locuințe

---

²⁸¹ International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2018, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=68&pr.y=7&sy=2016&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=111&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=, accesat la 02.05.2018.

²⁸² Idem.

²⁸³ United Nations, *op. cit.*, 2018, p. 89.

rămâne cu aproape 16% mai mic față de vârfurile anterioare crizei²⁸⁴, iar gradul de îndatorare a populației se menține tot la un nivel mai scăzut datorită unui proces de reducere, după o perioadă de creștere constantă începând din 2013. De asemenea, rata creditelor ipotecare neperformante continuă să scadă. Toți acești indicatori sugerează că situația de pe piața imobiliară nu reprezintă o amenințare imediată pentru stabilitatea financiară. Totuși, deteriorarea în continuare a economiilor populației, combinată cu o creștere a datoriilor, ar putea semnala o creștere a efectului de levier în sectorul gospodăriilor.

Deși s-au creat numeroase locuri de muncă, salariul mediu a înregistrat o creștere slabă datorită salariilor stagnante din partea inferioară al spectrului salarial. În perspectivă, inegalitatea salarială s-ar putea ameliora pe baza unei majorări substanțiale a salariilor persoanelor cu venituri mici, ceea ce va contribui la susținerea creșterii puternice a cheltuielilor gospodăriilor. Însă, schimbările preconizate în bugetul pentru anul 2018 privind impozitul pe venit și deducerile standard ar putea anula orice ameliorare a inegalității salariale după impozitare, având în vedere că majoritatea reducerilor fiscale ar urma să fie direcționate către gospodăriile cu veniturile cel mai mari.

Rata șomajului a atins, la mijlocul anului 2017, cel mai scăzut nivel începând din 2001²⁸⁵, însă se menține destul de ridicată în unele sectoare și regiuni ale SUA. În plus, rata de participare pe piața forței de muncă a persoanelor cu vârsta de peste 55 de ani a scăzut semnificativ de la criza financiară globală. În ciuda acestor slăbiciuni evidente, condițiile generale de pe piața forței de muncă s-au înăspriț, ceea ce este de așteptat să exercite o presiune tot mai puternică asupra salariilor în 2018, în special la nivelul locurilor de muncă mai prost plătite.

Inflația de bază a înregistrat o rată medie de circa 1,6% în 2017, deoarece din luna martie a intrat pe un trend de ușoară scădere²⁸⁶. Pe parcursul anului 2018, este de așteptat ca rata inflației să atingă un nivel

---

²⁸⁴ Martin Wolf, „We’re in bubble territory again, but this time might be different”, 10 November 2017, *Financial Times*, URL: <https://www.ft.com/content/f5009470-c551-11e7-a1d2-6786f39ef675>, accesat la 15.03.2018.

²⁸⁵ International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, October 2017, URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=87&pr.y=12&sy=2001&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=111&s=LUR&grp=0&a=>, accesat la 16.03.2018.

²⁸⁶ OECD, *OECD Economic Surveys: United States*, June 2018, p. 25.

superior obiectivului stabilit de Fed (2%) în funcție de gradul de creștere al salariilor.

Investițiile nerezidențiale au înregistrat o revigorare semnificativă în 2017, după o contracție de 0,6% în 2016²⁸⁷. Creșterea investițiilor în echipamente, care a reprezentat 40% din creșterea investițiilor în primele trei trimestre ale anului, este încurajatoare deoarece pune bazele unei revigorări a creșterii productivității. În timp ce planul de susținere a investițiilor în infrastructură în valoare de 1.000 mld. de dolari propus de SUA²⁸⁸ nu a prins încă viteză, redresarea cererii externe împreună cu preconizata creștere stabilă a celei interne vor continua să favorizeze o majorare moderată a investițiilor în 2018. Și reducerea planificată a impozitului pe profit ar putea încuraja investițiile. Cu toate acestea, persistența incertitudinilor privind viitoarele relații comerciale și retragerea stimulentei monetare vor împiedica o revenire mai puternică a investițiilor în viitorul apropiat.

2. Continentul european

Activitatea economică pe continentul european rămâne robustă, creșterea PIB-ului atingând 2,4% în 2017, un plus de 7 puncte procentuale față de anul anterior²⁸⁹. Consumul gospodăriilor va continua să contribuie în mod semnificativ la această creștere, susținut fiind de majorarea veniturilor disponibile, scăderea ratei șomajului, presiunea sporită asupra salariilor și nivelul scăzut al ratelor dobânzilor. Politica monetară expansionistă va continua, de asemenea, să sprijine investițiile în afaceri și activitatea de construcții. În perioada următoare, economia comunitară va intra din nou pe un trend de ușoară decelerare – 2,4% în 2018 și 2,1% în 2019²⁹⁰.

Această tendință de creștere agregată cuprinde mai multe economii

---

²⁸⁷ United Nations, *op. cit.*, 2018, p. 91.

²⁸⁸ White House, *Fact Sheet – 2018 Budget: Infrastructure Initiative*, p. 2, URL: https://www.whitehouse.gov/sites/whitehouse.gov/files/omb/budget/fy2018/fact_sheets/2018%20Budget%20Fact%20Sheet_Infrastructure%20Initiative.pdf, accesat la 10.04.2018.

²⁸⁹ International Monetary Fund, *IMF DataMapper: Real GDP growth*, 2018, URL: http://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/EUQ, accesat la 23.05.2018.

²⁹⁰ Idem.

cu ritmuri de creștere semnificativ mai mari. Conform Eurostat²⁹¹, creșterea în Spania continuă să se situeze la un nivel foarte bun – 3,3% în 2016 și 3,1% în 2017 –, determinată de consumul privat, investițiile fixe – în special în construcții și mașini – și cererea externă solidă, inclusiv turismul. O combinație similară a cererii solide interne și externe susține creșterea economică în Irlanda, care conform datelor a atins 5% în 2016 și chiar 7,2% în 2017. În schimb, Italia a înregistrat cea mai redusă expansiune economică în regiune, cu o rată de 0,9% în 2016 și, respectiv, 1,5% în 2017. Creșterea lentă a ocupării forței de muncă și lipsa de încredere a consumatorilor din cauza incertitudinii politice vor afecta consumul privat, în timp ce investițiile publice slabe și accesul limitat la împrumuturile bancare vor limita investițiile fixe.

În Marea Britanie creșterea a încetinit până la 1,8% în 2016 și 1,7% în 2017²⁹², pe măsură ce economia va resimți tot mai mult efectele deciziei de a părăsi UE. Slăbiciunea lirei sterline a contribuit la creșterea presiunilor asupra costurilor de import, îmbunătățind, în același timp, cererea internă. De asemenea, investițiile în afaceri au fost afectate de incertitudinile privind viitorul cadru al relațiilor economice ale Marii Britanii cu UE și restul lumii. Aici se adaugă și posibila pierdere a dreptului întreprinderilor britanice de a funcționa în țările membre ale UE sub umbrela reglementărilor comunitare.

Perspectivile economice pentru Europa sunt supuse mai multor riscuri. Negocierile privind Brexit rămân o sursă majoră de incertitudine, deoarece orice surpriză negativă sau creștere a probabilității unui eșec al tratativelor ar putea afecta și mai mult investițiile în afaceri în Marea Britanie. În ceea ce privește politica economică, Banca Centrală Europeană (BCE) și-a redus ritmul și volumul achizițiilor lunare de active, deși a prelungit programul de cumpărare cel puțin până în septembrie 2018, ceea ce va contribui probabil la o decelerare ușoară a creșterii economice. Punerea în aplicare a unei noi reduceri a stimulentei sale va constitui o provocare, creând riscuri importante în ceea ce privește posibilele erori de politică fiscală și monetară.

---

²⁹¹ Eurostat, *Real GDP growth rate - volume*, 2017, URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1>, accesat la 08.02.2018.

²⁹² Idem.

În domeniul politicii fiscale, lipsa unei consolidări instituționale mai puternice și mai coerente în zona euro rămâne o slăbiciune majoră. Totuși, creșterea economică a fost mai puțin afectată negativ de politica fiscală comparativ cu ultimii ani marcați de consolidarea fiscală. Ajustările fiscale implementate au condus la îmbunătățirea măsurabilă a pozițiilor bugetare a țărilor europene, numai Franța (cu 3,3%) și Marea Britanie (cu 4,1%) depășind, în 2016, limita UE pentru deficitul bugetar (3% din PIB)²⁹³. Politica fiscală în Marea Britanie va rămâne sub presiunea efectelor create de decizia de a părăsi UE. În cursul acestui proces, administrația de la Londra trebuie să reorganizeze mecanismele de sprijin public și fluxurile financiare în majoritatea domeniilor de politică, iar numai acest exercițiu administrativ implică deja un cost fiscal important. De asemenea, o serie de țări, precum Austria și Germania, vor fi nevoite să-și sporească cheltuielile fiscale pentru a integra un număr mare de migranți. Dependența excesivă de țintele privind deficitul bugetar lasă însă deschisă problema aplicabilității și riscul de reînnoire a tensiunilor dintre statele comunitare, în special în cazul unei noi încetiniri a creșterii economice.

Cu toate acestea, spațiul de manevră în domeniul politicilor fiscale va rămâne limitat în UE în ansamblul său, nivelul datoriei în PIB fiind de 81,6% (Grecia, Italia, Portugalia, Belgia, Spania, Cipru și Franța prezintă un nivel al datoriei publice în PIB care este aproape de sau depășește 100%)²⁹⁴. Nivelul actual scăzut al ratelor dobânzilor reduce costurile acestor datorii, însă direcționarea politicii monetare către o normalizare a ratelor dobânzilor ar putea spori cheltuielile fiscale pentru serviciul datoriei publice în perspectivă.

Politica monetară a determinat în mare măsură mișcările ce au avut loc în 2017 pe piața financiară, BCE scăzând dobânda de referință la cea mai mică rată posibilă. Aceste indicii ale reducerii stimulentei de politică monetară au contribuit la creșterea accentuată a valorii euro față de dolar în cursul anului 2017 și la obținerea unor randamente mai mari ale obligațiunilor din zona euro. Totuși, având în vedere creșterea economică solidă și tendințele inflaționiste, nivelurile ridicate ale

---

²⁹³ United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2017*, New York, 2017, p. 178.

²⁹⁴ Eurostat, *General government debt, 2017, 2018*, URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics#Government_debt, accesat la 13.02.2018.

încrederii consumatorilor și companiilor, precum politica monetară destul de relaxată, se așteaptă ca BCE să inițieze măsuri suplimentare pentru eliminarea unora dintre stimulentele sale în 2018. Acestea includ normalizarea ratei dobânzii, continuarea reducerii achizițiilor de active, reinvestirea activelor scadente pentru o perioadă mai lungă de timp, sporind astfel sprijinul acordat piețelor financiare.

Comerțul internațional va rămâne unul dintre motoarele creșterii economice în Europa. Tendințele economice pozitive ce caracterizează regiunea – scăderea ratelor șomajului, creșterea veniturilor, creșterea consumului și încrederea puternică a consumatorilor și a companiilor – vor duce la o dezvoltare continuă a relațiilor comerciale între statele membre ale UE. De asemenea, expansiunea constantă pe alte piețe majore de export, cum ar fi SUA și China, va susține o cerere externă solidă.

În ciuda acestor previziuni pozitive, activitatea comercială europeană se va confrunta, în perspectivă, cu o serie de obstacole. În primul rând, o provocare importantă pentru exportatori constă în aprecierea euro față de dolarul american, ceea ce ar scumpi exporturile europene, făcându-le, astfel, mai puțin competitive. Cu toate acestea, episoadele anterioare de apreciere a monedei unice au arătat capacitatea multor exportatori de a absorbi efectele negative ale unui euro mai puternic prin creșterea productivității sau prin stabilirea prețurilor pe baza calității și furnizării de produse de nișă. În al doilea rând, negocierile asupra unor proceduri clare de ieșire a Marii Britanii din UE nu numai că generează incertitudini majore, ci ar putea provoca și șocuri economice negative în cazul în care negocierile nu reușesc. În al treilea rând, accentuarea tendințelor protecționiste pe scena mondială ar genera riscuri semnificative de decelerare, în special pentru sectoarele și companiile puternic orientate spre export (inclusiv întreprinderi mici și mijlocii).

Pe fondul creșterii economice solide, șomajul a înregistrat o tendință descendentă în UE, rata globală scăzând la 7,5% în septembrie 2017, comparativ cu 8,5% în anul precedent. Această tendință solidă maschează diferențe semnificative pe piețele muncii naționale. Astfel, Republica Cehă, Germania și Ungaria au înregistrat cele mai scăzute rate ale șomajului, de 2,9%, 3,8% și, respectiv, 4,2%, iar Grecia, Spania și Italia

cele mai ridicate rate, 21,5%, 17,2% și, respectiv, 11,2%²⁹⁵. În Finlanda, Letonia, Portugalia și Franța ponderea șomerilor se menținea la o medie de circa 9%²⁹⁶. Cu toate acestea, șomajul în rândul tinerilor rămâne o provocare serioasă. La nivelul UE, această rată a atins 16,8% în 2017, iar în Grecia, Italia și Spania a depășit 34%²⁹⁷. Deși ocuparea forței de muncă ar trebui să fie stimulată de previziunile de creștere economică solidă, efectele de stimulări nu vor putea fi exploatate pe deplin dacă factorii de decizie nu iau măsuri, cum ar fi reducerea discrepanțelor dintre calificări.

Schimbările tehnologice drastice din industria automobilelor – legate de autovehiculele electrice și cele autonome – vor afecta semnificativ creșterea economică și ocuparea forței de muncă în țările europene cu sectoare importante în industria auto, cum ar fi Republica Cehă, Germania și Slovacia. Astfel, nu vor mai fi necesare o serie de subsisteme și componente pentru tehnologia convențională de fabricare a motoarelor. Deși noile tehnologii auto, inclusiv cele legate de producția bateriilor sau de conducerea autonomă, vor crea alte oportunități pe lanțul de aprovizionare, acest lucru presupune schimbări structurale semnificative, mai ales în ceea ce privește profilul calificărilor forței de muncă.

Inflația în Europa a rămas solidă și a înregistrat o tendință ascendentă, lucru valabil chiar și în condițiile stopării scăderii prețurilor la petrol. Se estimează că rata agregată a inflației va crește de la 1,6% în 2017 la 1,8% în 2018, cu o accelerare până la 2,1% în 2019²⁹⁸. În Marea Britanie, efectele persistente ale deprecierii lirei sterline în 2016 au determinat creșterea prețurilor la import, ceea ce a condus la previziuni de inflație de 2,5% pentru 2018 și 2,9% pentru 2019. De asemenea, accentuarea presiunilor inflaționiste au stat la baza creșterii ratelor dobânzilor de către Banca Angliei în noiembrie 2017, decidenții declarând că ar putea fi necesare noi creșteri ale acestor rate.

Rata șomajului a scăzut în numeroase economii, europene, unele regiuni înregistrând condiții pe piața forței de muncă echivalente cu o rată

---

²⁹⁵ Eurostat, *Unemployment rate – annual data*, 2017, URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsun20&plugin=1>, accesat la 09.02.2018.

²⁹⁶ Idem.

²⁹⁷ Eurostat, *Youth unemployment*, 2018, URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#Youth_unemployment, accesat la 13.02.2018.

²⁹⁸ International Monetary Fund, *IMF DataMapper: Inflation rate, average consumer prices*, 2018, URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/OEMDC/EUQ/EU>, accesat la 23.05.2018.

de ocupare completă și cu creșteri solide a salariilor reale, care, la rândul lor, vor susține consumul privat. Pe de altă parte, aprecierea bruscă a euro față de dolar pe parcursul anului 2017 va genera un efect de moderare a inflației în activitățile de import.

Creșterea economică a țărilor membre UE din Europa de Est și a statelor baltice continuă să depășească media comunitară, datorită acumulării de capital și câștigurilor de productivitate. PIB-ul agregat al grupului țărilor UE-13, care include și Cipru și Malta, se estimează că va crește cu 4,2% în 2017 și 3,6% în 2018²⁹⁹. Ca și în 2016, România va rămâne economia europeană cu cea mai rapidă creștere, PIB-ul apropiindu-se de 7% în 2017³⁰⁰. Expansiunea economică UE-13 în 2017 a fost determinată, în mare măsură, de performanța exporturilor din sectorul de producție în Europa de Est și de revirimentul investițiilor. De asemenea, consumul privat a contribuit semnificativ la creșterea economică, susținut de o majorare a salariilor nominale pe fondul unor condiții mai restrictive pe piața muncii. Republica Cehă a înregistrat în 2017 cea mai scăzută rată a șomajului din UE, iar în mai multe țări, inclusiv Ungaria, Polonia și Slovacia, șomajul a scăzut la niveluri record. Expansiunea rapidă a creditării private, precum și creșterea transferurilor sociale au susținut creșterea în unele țări.

Există semnale că unele economii UE-13 operează peste potențial, ce se reflectă în inflația accelerată. De la cifre negative sau aproape de zero în 2015-2016, rata inflației a crescut, în 2017, la circa 2% în majoritatea țărilor din UE-13³⁰¹. În Republica Cehă, inflația a depășit ținta stabilită cu aproape 1 punct procentual, banca centrală devenind prima din UE care a trecut la o înăsprire monetară graduală. În Lituania, inflația a accelerat până la un nivel alarmant de 3,7% la sfârșitul anului 2017.

Creșterea bazată pe consum și creșterea datoriei private pot ascunde numeroase riscuri. Creșterea prețurilor locuințelor din Europa de Est și expunerea sporită a sectorului financiar la creditele ipotecare generează unele temeri cu privire la apariția unei noi „bule” imobiliare, similară perioadei anterioare anului 2008.

---

²⁹⁹ United Nations, *op. cit.*, 2018, p. 98.

³⁰⁰ European Commission, *European Economic Forecast - Spring 2018*, Institutional Paper 077, Luxembourg: Publications Office of the European Union, May 2018, p. 118.

³⁰¹ Eurostat, HICP – inflation rate, 2017, URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00118&plugin=1>, accesat la 21.03.2018.

Deși se așteaptă ca diferența de creștere dintre țările UE-13 și restul UE să se mențină, nivelul actual de expansiune economică s-ar putea să nu fie sustenabilă pe termen mediu. În unele țări, fluxul de forță de muncă spre țările mai bogate din UE restricționează continuarea acestei creșteri. De asemenea, încetinirea economică prognozată pentru perioada 2018-2019 reflectă așteptările privind o ușoară înăsprire a politicii fiscale și o slăbire a consumului privat ca răspuns la inflația ridicată.

3. Federația Rusă

Economia rusă a resimțit din plin sancțiunile economice impuse, începând cu 2014, de SUA, Canada și alte țări europene, creșterea înregistrând o contracție ce a durat aproximativ doi ani (-2,5% în 2015 și -0,2% în 2016)³⁰². Condițiile îmbunătățite ale comerțului, mediul extern mai favorabil și condițiile macroeconomice mai puțin volatile, inclusiv inflație în scădere și rate de schimb mai stabile, au creat în 2017 un cadru mai prielnic pentru economiile din regiunea CSI, inclusiv a Federației Ruse. Astfel, economia rusă își revine mult mai repede decât se anticipa și datorită reacției relativ rapide a ratei de schimb a rublei la declinul prețului petrolului, recesiunea recentă a fost mai ușoară în comparație cu contracțiile din trecut. PIB-ul a înregistrat un salt la 1,5% în 2017, rată de creștere ce se pare că se va menține și în următorii doi ani.

Declinul puternic al investițiilor în sectorul de producție a cântărit mult în rata de creștere a investițiilor totale. În Federația Rusă scăderea investițiilor private reflectă impactul sancțiunilor internaționale asupra accesului la capital și încrederii mediului de afaceri, însă se preconizează un reviriment al investițiilor ce va acționa ca un motor al redresării economice în regiunea CSI.

Presiunile asupra prețurilor s-au atenuat în majoritatea economiilor în dezvoltare și tranziție importante, Federația Rusă fiind favorizată de o redresare a cursului de schimb, după deprecierea semnificativă a rublei din perioada 2015-2016³⁰³. Astfel, prețurile scăzute la alimente pe piața

---

³⁰² International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2018, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=74&pr.y=14&sy=2015&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=922&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=, accesat la 03.05.2018.

³⁰³ OECD, *OECD Economic Outlook*, Volume 2018, Issue 1, OECD Publishing, Paris, May 2018, p. 209.

internă, ca urmare a recoltei bune și reluării importurilor din Turcia, au dus la diminuarea ratei inflației la un nivel record³⁰⁴. Cererea internă robustă și atenuarea aprecierii cursului de schimb din 2016 ar putea genera presiuni inflaționiste în viitorul apropiat.

Sprijinul statului a fost substanțial în ultimii ani în procesul de stabilizare a sistemului financiar. Astfel, Banca Centrală a Federației Ruse a intervenit în 2017 pentru a salva cea mai mare bancă privată afectată de retragerea masivă a depozitelor³⁰⁵. Pe de altă parte, Banca centrală rusă a continuat să relaxeze politica monetară în 2017, operând câteva reduceri ale dobânzii de referință. Pe măsură ce presiunile inflaționiste cauzate de ajustările puternice ale cursului de schimb în perioada 2015-2016 sunt în scădere și rubla se redresează. Chiar și după aceste reduceri, ratele reale de politică monetară sunt ridicate în comparație cu alte piețe emergente. Totuși, ratele dobânzilor relativ ridicate și, în unele cazuri, adâncirea diferențelor între acestea, combinate cu perspectivele bune ale inflației, au încurajat cererea de obligațiuni în moneda națională în Federația Rusă.

Consolidarea fiscală se realizează gradual pe măsură ce țările exportatoare de energie se adaptează la realitatea prețurilor persistente scăzute ale hidrocarburilor. Un nou cadru fiscal pentru utilizarea resurselor energetice a fost introdus de administrația de la Moscova pentru a reduce sensibilitatea economiei la prețurile petrolului³⁰⁶. Se pune un accent sporit pe eficiența cheltuielilor publice și pe contribuția acestora la creșterea economică în regiune.

În ciuda unei creșteri a prețurilor materiilor prime în perioada 2016-2017, exportatorii de energie din CSI continuă să se confrunte cu constrângeri bugetare stricte, chiar dacă procesul de privatizare a redus parțial deficitul de venituri. Creșterea mai puternică față de cea estimată și prețurile mai ridicate ale petrolului au permis, în anul 2017, unele cheltuieli fiscale suplimentare în Federația Rusă, dar în 2018-2019 acestea ar trebui să scadă în termeni nominali. În aceste condiții, exportatorii de petrol din OPEC și din afara organizației, inclusiv Azerbaidjan, Kazahstan și Federația Rusă, au convenit să pună în aplicare o reducere coordonată a producției în perioada ianuarie 2017 – martie 2018, care să ajungă la un

---

³⁰⁴ World Bank Group, *Modest Growth Ahead*, Russia Economic Report #39, May 2018, p. 15.

³⁰⁵ United Nations, *op. cit.*, 2018, p. 104.

³⁰⁶ World Bank Group, *op. cit.*, May 2018, p. 21.

total de 1,8 milioane barili pe zi³⁰⁷, deși, luând în considerare performanța conformității, reducerile efective vor fi probabil considerabil mai mici.

În Federația Rusă, scăderea șomajului este însoțită de o restrângere a forței de muncă³⁰⁸. Pe termen lung, tendințele demografice nefavorabile în partea europeană a CSI va conduce la o forță de muncă în scădere și la creșterea gradului de dependență, generând sarcini suplimentare asupra sistemelor de pensii. În Federația Rusă, aceste tendințe negative sunt într-o anumită măsură atenuate de migrația intra-CSI.

Deși în Federația Rusă, spre deosebire de criza anterioară din 2009, consumul privat a suferit modificări recente, dinamica comerțului cu amănuntul și creditarea ipotecară se ameliorează pe fondul creșterii salariale reale pozitive. Consumul este încă relativ slab. Creșterea stocurilor se estimează că a avut o contribuție importantă la creșterea economică în 2017, iar investițiile au fost amplificate de pregătirile pentru Cupa Mondială din 2018³⁰⁹. Totuși, numeroasele incertitudini și costul ridicat al capitalului rețin investițiile private. Contra-sanctiunile adoptate de Federația Rusă începând cu 2014 - interzicerea importurilor de produse alimentare din majoritatea economiilor OCDE - au determinat extinderea unor sectoare, cum ar fi agricultura și prelucrarea produselor alimentare.

Cu toate acestea, sancțiunile internaționale împotriva Federației Ruse rămân în vigoare. Acestea restricționează accesul la anumite tehnologii, inclusiv la echipamentele de forare și explorare la adâncimi mari a petrolului, precum și la anumite surse și piețe de capital. De asemenea, noile sancțiuni adoptate de SUA în 2017 ar putea viza atât conductele petroliere și gaze naturale, cât și datoria publică a Moscovei. În perspectivă, se așteaptă ca economia rusă să rămână pe o traiectorie de creștere lentă.

4. Riscuri și incertitudini privind perspectivele economice

În timp ce multe dintre fragilitățile și vulnerabilitățile evidențiate de criza financiară globală s-au atenuat, noi riscuri și incertitudini se

---

³⁰⁷ Katya Golubkova, Dmitry Zhdannikov, Rania El Gamal, „OPEC, Russia prepared to raise oil output amid U.S. pressure”, *Reuters*, 25 May 2018, URL: <https://www.reuters.com/article/us-oil-opec-exclusive/opec-russia-prepared-to-raise-oil-output-amid-us-pressure-idUSKCN1IQ0Q6>, accesat la 28.05.2018.

³⁰⁸ International Monetary Fund, *IMF DataMapper: Unemployment rate*, 2018, URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/RUS>, accesat la 24.05.2018.

³⁰⁹ United Nations, *op. cit.*, 2018, p. 100.

profilează la orizont. Nivelul ridicat de instabilitate politică continuă să afecteze perspectivele comerțului mondial, ajutorului pentru dezvoltare, migrației și obiectivelor climatice și poate întârzia o revenire mai consistentă a investițiilor și productivității globale. Creșterea tensiunilor geopolitice ar putea intensifica tendința spre politici unilaterale și izolaționiste, de protecție a economiilor naționale. Perioada prelungită de lichiditate globală abundentă și costuri reduse ale împrumuturilor au contribuit la o creștere suplimentară a nivelului datoriei globale și la o acumulare a dezechilibrelor financiare.

Economiile în curs de dezvoltare, în special cele cu piețe de capital mai deschise, rămân vulnerabile din cauza aversiunii față de risc, înăsprirea dezordonate a condițiilor în ceea ce privește lichiditatea globală și retragerii bruște a capitalului. Normalizarea politicii monetare în economiile dezvoltate ar putea declanșa astfel de efecte, având în vedere că băncile centrale funcționează în prezent pe un teritoriu mai puțin explorat. Aceasta face ca orice ajustare a piețelor financiare să fie mai puțin previzibilă decât în timpul recuperărilor anterioare (după criză) și amplifică riscurile asociate erorilor de politică.

Deși o serie de riscuri și incertitudini amenință economia mondială, este evident că asistăm la alinierea ciclului economic între economiile majore, stabilitatea condițiilor de pe piața financiară și absența șocurilor negative, cum ar fi perturbări ale prețurilor materiilor prime. Extinderea și consolidarea stabilizării economice, precum și îmbunătățirea condițiilor de investiții, creează mai multe posibilități de reorientare a politicii către alte probleme importante, cum ar fi întărirea creșterii economice din punct de vedere al calității mediului (mai incluziv) și abordarea deficiențelor instituționale care împiedică dezvoltarea.

Reorientarea politicii privind aceste provocări și maximizarea co-beneficiilor între obiectivele de dezvoltare poate genera investiții mai puternice, locuri de muncă mai numeroase și o creștere economică durabilă pe termen mediu. Investițiile curente în domenii precum educația, extinderea accesului la asistență medicală, sporirea rezilienței la schimbările climatice, îmbunătățirea calității instituțiilor și consolidarea incluziunii financiare și digitale vor contribui la creșterea economică și crearea de locuri de muncă pe termen scurt. De asemenea, vor accelera progresul către îndeplinirea obiectivelor sociale și de mediu și va crește potențialul pe termen lung pentru o creștere durabilă.

TENDINȚE ÎN CONFLICTELE IDENTITARE ȘI RĂZBOAIELE PROXY DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA DE NORD

Mirela ATANASIU

I Crize și conflicte identitare în MENA

În 2017, în regiunea Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA) s-au desfășurat o serie de crize și conflicte cu origini identitare diverse (etnice, religioase, culturale), care, în anumite state, nu numai că se intersectează aleatoriu, ci se suprapun pe suprafețe teritoriale extinse. Acestea au un impact dăunător asupra structurii sociale a statelor ce le-au devenit subiecte și, implicit, asupra populației acestora, care ajunge să se refugieze în alte state ale regiunii și în Europa. Mai mult, ca urmare a faptului că în regiune se încalcă grav drepturile omului de către guvernele autoritare și în contextul desfășurării acțiunilor teroriste, comunitatea internațională a intervenit umanitar, dar și militar, în multe dintre aceste state deja fragilizate politic și social, cu diferite rate de succes.

În capitolul de față voi analiza evoluțiile principalelor *conflicte identitare în desfășurare* în anul 2017 (conflictul kurdo-turc, conflictul israeliano-palestinian, tensiunile interconfesionale islamice între șiiți și suniți, conflictul seculariști – teroriști manifestat în lupta împotriva Dae'sh), care sunt preconizate să continue și/sau să se intensifice proiectând efecte negative și instabilitate sporită în mediul de securitate al regiunii MENA, care se propagă și în alte areale adiacente de securitate, precum Europa sau Asia Centrală, amplificând îngrijorarea comunității internaționale.

1. Conflictul kurdo-turc

Acesta este un conflict identitar inter-etnic generat de revendicarea teritorială a kurzilor (al patrulea cel mai mare grup etnic din Orientul Mijlociu) de constituire a unui stat independent care să le aparțină și care să cuprindă zona autonomă controlată de etnicii respectivi, care nu au avut niciodată un stat național permanent.

În regiune, etnicii kurzi formează formațiuni dense în Turcia, Iran, Irak și Siria, estimându-se că totalizează un număr cuprins între 36-44

milioane de locuitori³¹⁰. De altfel, la originea sa, problema kurdă a fost alimentată de lipsa drepturilor acordate diviziunilor etnice existente în societățile respectivelor state. De exemplu, în ceea ce îi privește pe etnicii kurzi, printre măsurile luate de statul turc de-a lungul timpului au fost: interzicerea folosirii limbii native de către etnici la nivel instituțional și în public; controlul arealului locuit de aceștia cu ajutorul militarizării; și comiterea de numeroase abuzuri împotriva acestora prin nerespectarea drepturilor omului. Evident, aceste măsuri restrictive au condus la crearea unui ciclu vicios: suprimarea identității kurde a intensificat conflictul armat, care a împins elita aflată la guvernare să recurgă la represii și violențe viitoare, în loc să ia măsuri concrete pentru soluționarea conflictului sau consolidarea democrației.

Pe lângă acțiunile luate în plan intern de Turcia împotriva etnicilor kurzi, conflictul kurdo-turc se manifestă și în operațiunea militară a Turciei în teatrul de război sirian (inițiată din 2015), care a continuat și în 2017, cu scopul declarat de a împinge frontul Dae'sh de la granița sa și de a zădărnici ambițiile kurzilor de a-și consolida poziția din nordul Siriei.

Deși forțele conduse de kurzi sunt cunoscute ca unele dintre cele mai eficiente grupări de luptă împotriva teroriștilor islamiști, Ankara consideră YPG (Unitățile de Protecție a Poporului) ca fiind o extensie a insurgenței kurde, care s-a afirmat în lupta pentru autonomie a kurzilor încă din anii '80. Această poziție a Turciei s-a materializat și în neinvitarea YPG la negocierile de la Astana din ianuarie 2017. Mai mult, în perioada august 2016 – martie 2017, Turcia a desfășurat operațiunea unilaterală *Euphrat Shield* împotriva diferitelor grupări kurde din nordul Siriei.

În acest an, eșecul Irakului, distrugerea Siriei și situația socială problematică din Turcia determinată de primirea imigranților din zonele de conflict ale Orientului Mijlociu păreau a crea oportunități pentru kurzi, în toate cele trei țări amintite ca găzduind minorități largi de etnici kurzi, în sensul apropiării de visul autonomiei. La acestea se adăuga controlul obținut de forțele kurde asupra unor teritorii în Siria și Irak recucerite de la organizația teroristă Stat Islamic. Nu întâmplător, oficialii militari

---

³¹⁰ ***, „The Kurdish population”, Institute Kurde en Paris, 12 January 2017, URL: <http://www.institutkurde.org/en/info/the-kurdish-population-1232551004>, accesat la 03.12.2017.

sirieni declarau în decembrie 2016, în contextul discuțiilor de la Astana, că „zonele eliberate de kurzi de sub controlul organizației teroriste ar trebui să revină sub control guvernamental sirian”³¹¹, aceștia fiind conștienți că etnicii kurzi vor încerca să profite de situația creată pentru a-și promova interesele segregționiste.

În aceeași notă a etnicilor kurzi, la sfârșitul lunii septembrie 2017, s-a desfășurat un referendum de independență al kurzilor din nordul Irakului care își doresc constituirea unui stat independent care să le aparțină și care să cuprindă zona autonomă controlată de etnicii respectivi, așa-numitul Kurdistan irakian, acoperind teritoriul prezentat pe harta de mai jos.

Figura nr. 1 – Teritorii controlate de forțe kurde³¹²

³¹¹ ***, *ANALYSIS: The Kurds fall 'victim' of Syria ceasefire*, 10 January 2017, URL: <http://www.middleeye.net/news/analysis-kurds-fall-victim-syrias-ceasefire-1014698144>, accesat la 07.02.2017.

³¹² ***, „Iraqi Kurdistan referendum: High turnout in independence vote”, BBC News, 26 September 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-41394439>, accesat la 03.11.2017.

În urma referendumului a reieșit că aproximativ 92% din populația regiunii³¹³ a votat pentru independența regiunii. Reacțiile imediate au fost fervente, cu predilecție din partea administrației irakiene, dar și a Turciei, Iranului și Siriei (care dețin grupări etnice largi de populație kurdă)³¹⁴. Aceeași poziție față de organizarea referendumului pentru independența kurzilor au avut-o și alte state ale comunității internaționale (SUA, Australia, Spania, Germania). Au fost însă și state care au făcut declarații precaute sau ambigue față de această hotărâre a liderilor kurzi din Irak (Iordania, Arabia Saudită, Armenia, Belgia, Bulgaria, Canada și Franța) sau care au încurajat acțiunea secesionistă (Israel, China, Grecia, Italia, Polonia, Suedia).

Presiunile militare imediate luării hotărârii de organizare a referendumului kurd exercitate în plan intern (între administrațiile de la Erbil și Bagdad) și diplomatice în plan internațional (de actorii statali care au declarat că acest referendum este în detrimentul stabilității regionale), i-a determinat pe liderii Guvernului Regional Kurd (KRG) să-și exprime disponibilitatea de a îngheța rezultatul referendumului³¹⁵, principalele motive invocate de oponenții acestei acțiuni fiind acelea că referendumul distrage Guvernul irakian de la ducerea luptelor împotriva Dae'sh și destabilizează regiunea deja volatilă. Astfel, referendumul s-a transformat dintr-un eveniment ce se dorea istoric pentru etnicii kurzi într-un dezastru pe termen imediat și mediu, regiunea Kurdistanului reintrând sub controlul federal al Irakului, forțele Peshmerga ale kurzilor capitulând sub presiunea forțelor administrației irakiene alături de unități populare de mobilizare šiite (PMU), care sunt susținute de Iran.

Anul 2017 se finaliza cu declarația președintelui turc Erdogan care amenința „cu atacuri armate directe în zonele din care dorea să elimine

---

³¹³ ***, „Iraqi Kurds propose to freeze referendum results”, *Al Jazeera*, 25 October 2017, URL: <http://www.aljazeera.com/news/2017/10/iraqi-kurds-propose-freeze-referendum-results-171025055333008.html>, accesat la 01.12.2017.

³¹⁴ Conform Institutului Kurd, la nivelul anului 2015, în Turcia se estimează că 25% din populație este de etnie kurdă, din care 86% (aproximativ 12,2 milioane) locuiesc în regiunea denumită de aceștia Kurdistanul de Nord al Turciei; de asemenea, Kurdistanul Iranian deține 10 milioane etnici kurzi (aproximativ 12.5% din populația totală a Iranului), iar în Siria 15% din populație este constituită din etnici kurzi. A se vedea: „The Kurdish population”, *Institute Kurde en Paris*, 12 January 2017, URL: <http://www.institutkurde.org/en/info/the-kurdish-population-1232551004>, accesat la 03.12.2017.

³¹⁵ ***, *art. cit.*, *Al Jazeera*, 25 October 2017.

teroriștii (kurzii, n.a.), respectiv Afrin, Manbij, Tel Abyad, Ras al-Ayn și Qamishli”³¹⁶. Cert este că SUA și-a slăbit sprijinul acordat aliaților săi kurzi împotriva teroriștilor islamici odată cu iminenta înfrângere a membrilor Stat Islamic în Siria, ceea ce lasă evident loc autorităților turce de a-și materializa amenințările mult mai facil.

2. Conflictul israeliano-palestinian

După ce în decembrie 2016, Israelul a suspendat relațiile cu 12 țări (din cele 14) care au votat pentru Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU (CS ONU) în care se condamnă faptul că „stabilirea de așezări de către Israel în teritoriile palestiniene ocupate din 1967, inclusiv Ierusalimul de Est, nu are nici o bază legală și constituie o încălcare flagrantă în conformitate cu dreptul internațional și un obstacol major în materializarea soluției cu două state și o pace justă, durabilă și cuprinzătoare”³¹⁷, în 15 ianuarie 2017, la Paris a avut loc un summit ce a constituit o încercare de reinițiere a discuțiilor de pace pentru instaurarea unei soluții cu două state. La summit au participat reprezentanți a aproximativ 70 de state și organizații, dar cei ai Autorității Palestiniene și Israelului au lipsit³¹⁸. Ecourile ulterioare referitoare la eveniment nu au fost pozitive din partea Israelului, premierul Netanyahu spunând despre summit că a fost „fraudat”³¹⁹. Între timp, mass-media internațională prezenta faptul că, pe de o parte, civilii palestinieni erau victimele acțiunilor violente ale forțelor israeliene, iar, pe de altă parte, acțiuni violente erau proliferate de către palestinieni împotriva israelienilor.

La 6 decembrie 2017, președintele american Trump declara oficial recunoașterea Ierusalimului ca fiind capitala Israelului³²⁰, considerând că

---

³¹⁶ *** „Erdogan Pledges to Clear Turkey-Syria Border of 'Terrorist' Kurds”, *Haaretz*, 17 December 2017, URL: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/turkey-s-erdogan-pledges-to-clear-border-of-terrorist-syrian-kurds-1.5628897>, accesat la 28.01.2018.

³¹⁷ UN, *Resolution 2334 (2016) Adopted by the Security Council at its 7853rd meeting, on 23 December 2016*, p. 2.

³¹⁸ *** „An Israel-Palestine peace conference - without Israel or Palestine”, *The Economist*, 17 January 2017, URL: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21714776-futile-talkfest-paris-aimed-its-message-america-not-middle-east>, accesat la 07.02.2017.

³¹⁹ *** „Israel-Palestinian conflict: Summit warns against unilateral actions”, *BBC News*, 15 January 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38608990>, accesat la 07.03.2017.

³²⁰ *** *Statement by President Trump on Jerusalem*, White House, Washington DC, 6 December 2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem>, accesat la 08.12.2017.

decizia sa „este un pas în direcția avansării procesului de pace și pentru ajungerea la un acord de durată”³²¹, referindu-se la situația *de facto* a conflictului israeliano-palestinian (la bază între evrei și arabi, deși în Palestina veche coexistau mai multe minorități – musulmani, creștini, druzi³²²).

Pentru justificarea deciziei sale, președintele Trump a făcut apel la un act juridic, în vigoare încă din anul 1995, adoptat în cadrul Congresului american fără a fi semnat de președintele în exercițiu al momentului – Bill Clinton. În *Jerusalem Embassy Act*³²³ se stipula relocarea ambasadei SUA în Israel la Ierusalim și recunoașterea orașului drept capitală a statului israelian. Deși actul urma să fie implementat până cel târziu în anul 1999, niciunul dintre președinții americani care au urmat până la momentul actual nu au dat curs actului respectiv din simplul motiv că au considerat că această poziție afirmată deschis de SUA va duce la noi tensiuni și escaladarea inutilă a conflictului israeliano-palestinian.

Situația nu s-a schimbat în regiune în ultimele decenii de la emiterea *Jerusalem Embassy Act*, deși administrațiile prezidențiale americane s-au succedat, astfel că această decizie a președintelui Trump, de recunoaștere oficială a Ierusalimului drept capitala Israelului, a intervenit pe fondul acelorași coordonate delicate: conflictul arabo-israelian încă nesoluționat; procesul de pace în curs de desfășurare; anexarea de către Israel a Ierusalimului de Est în 1967 și aranjamentele ulterioare încă considerate ilegale de către ONU (de exemplu, în 1980, Israelul a adoptat *Legea Ierusalimului*, declarând că „Ierusalimul, complet și unit, este capitala

---

³²¹ *Ibidem*.

³²² Conflictul dintre arabii palestinieni și evreii sioniști (acum israelieni) datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Deși cele două părți au religii diferite (palestinienii includ musulmani, creștini și druzi), diferențele religioase nu sunt cauza disputei. Conflictul a început ca o luptă pe uscat. De la sfârșitul primului război mondial până în 1948, zona pe care ambele grupări a susținut-o a fost cunoscută internațional ca Palestina. Același nume a fost folosit și pentru a desemna o „Țară Sfântă”, mai puțin bine definită de cele trei religii monoteiste. În urma războiului din 1948-1949, acest teren a fost împărțit în trei: Statul Israel, Cisiordania (râul Iordan) și Fâșia Gaza. A se vedea pe larg la: *Primer on Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict*, Middle East Research and Information Project, Washington DC, US, URL: <http://www.merip.org/primer-palestine-israel-arab-israeli-conflict-new>, accesat la 12.01.2018.

³²³ ***, *Jerusalem Embassy Act of 1995*, Public Law 104–45, 104th Congress, 8 November 1995, URL: <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>, accesat la 12.01.2018.

Israelului”, formalizând astfel anexarea Ierusalimului de Est³²⁴, deși, până în prezent, nici un stat al lumii nu a recunoscut *de jure* această decizie, nici măcar SUA); dreptul afirmat al palestinienilor asupra a cel puțin unei părți din Ierusalim sub temeiul mai multor acte juridice internaționale.

Deși primele coordonate sunt evidente, consider necesar să punctez elementele juridice care oferă israelienilor dreptul de a contesta decizia președintelui Trump, respectiv Declarația de la Balfour³²⁵ care a împlinit, la finalul anului 2017, 100 de ani de la emiterea sa, și Rezoluția nr. 181 a ONU care a definit conturul unei așezări în Palestina veche, creând, în 1947, o țară cu origine dublă (evreiască și palestiniană). Ulterior, Comitetul Special al ONU pentru Palestina a împărțit teritoriul acesteia în trei entități importante³²⁶: un stat evreu, un stat arab și o zonă internațională în jurul Ierusalimului. Cert este că soluția propusă de ONU nu a mulțumit niciuna dintre părți, astfel încât imediat după crearea statului Israel (recunoscut imediat de președintele american al vremii, Harry Truman³²⁷), a fost declanșat Primul război arabo-israelian (1948-1949), urmând o succesiune de alte războaie similare (1956, 1967, 1973), ceea ce face că, și la momentul de față, Palestina să fie sub imperiul acestui conflict cu toate eforturile comunității internaționale de pacificare a acesteia.

Pe același fond juridic, amintim că există o serie de rezoluții în vigoare ale CS ONU, pe unele chiar SUA le-a susținut la momentul respectiv sau nu le-a blocat în Consiliul de Securitate (în condițiile în care statul american are drept de veto permanent în această structură interguvernamentală de nivel global), care impun sau clarifică statu-quo-ul actual al Ierusalimului cu recunoașterea dreptului palestinienilor asupra

---

³²⁴ Zena Tahhan, Farah Najjar, „Why Jerusalem is not the capital of Israel”, Al Jazeera, 10 December 2017, URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/05/jerusalem-capital-israel-170524091310050.html>, accesat la 21.01.2018.

³²⁵ Prin emiterea Declarației de la Balfour, Guvernul britanic mandatar a decis să aprobe stabilirea evreilor, popor fără un stat al lor, în Palestina. Textul actului disponibil la URL: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/text-of-the-balfour-declaration>, accesat la 13.01.2018.

³²⁶ ***, *The plan of partition and end of the British mandate*, Chapter 2, p. 2, URL: <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (apud: *The Origins and Evolution of the Palestine Problem, 1917-1988*, United Nations, 1990, p. 144).

³²⁷ ***, *Recognition of the State of Israel*, Harry S. Truman Presidential Library and Museum, URL: https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/israel/large/index.php?action=bg, accesat la 12.01.2018.

Ierusalimului de Est³²⁸. Totuși, cea mai edificatoare dintre rezoluțiile CS ONU, deși SUA a votat împotriva (poziția acesteia fiind justificată de susținerea intereselor partenerului său strategic Israel), consider că este *Rezoluția nr. 478 din 20 august 1980 în care Israelul a fost condamnat pentru că a adoptat o lege care prevedea schimbarea statutului Ierusalimului*. Rezoluția stipulează că legea respectivă „constituie o încălcare a dreptului internațional”³²⁹, context în care țările care aveau înființate misiuni diplomatice în Ierusalim erau solicitate să și le retragă.

La momentul actual, luând în considerare această Rezoluție a CS ONU adoptată cu majoritate de voturi de cvorumul internațional al organizației și încă în vigoare, SUA, prin recunoașterea Ierusalimului drept capitală a Israelului și mutarea ambasadei sale acolo se află într-o situație juridică similară. Așadar, deși inițiativa lui Donald Trump poate fi înțeleasă din perspectiva necesității schimbării abordării conflictului israeliano-palestinian, din perspectiva dreptului internațional este greșită. De asemenea, s-ar putea dovedi și inefficientă sau chiar dăunătoare pe termen mediu și lung pentru securitatea internațională, inclusiv pentru interesele SUA, în contextul în care aceasta a stârnit controverse în rândul comunității internaționale.

Printre consecințele directe ale acestei declarații numărăm întărirea parteneriatului SUA cu Israelul și o tensionare a relațiilor cu statele arabe. La câteva zile după declarația președintelui Trump, statele musulmane, prin vocea comună a celor 57 de membri ai Organizației Cooperării Islamice (OCI), recunosc Statul Palestina și Ierusalimul de Est drept capitală „ocupată” a acestuia, respingând poziția SUA ca fiind „periculoasă” și solicitând comunității internaționale să îi urmeze

---

³²⁸ Exemple ale unor astfel de acte sunt: Rezoluția nr. 242 din 22 noiembrie 1967 în care Israelului i s-a cerut să-și retragă forțele din teritoriile ocupate în războiul din 1967, care include partea estică a Ierusalimului; Rezoluția nr. 252 din 21 mai 1968 în care Israelului i s-a cerut să anuleze „acțiunile care tind să schimbe statutul Ierusalimului”, inclusiv exproprierea terenurilor și a proprietății; Rezoluția nr. 2334 din 23 decembrie 2016 în care Israelul a fost condamnat pentru construcția de stabilimente în teritoriile ocupate, inclusiv în Ierusalimul de Est. O serie mai largă a unor astfel de acte poate fi găsită la URL: <https://www.nytimes.com/2017/12/07/world/middleeast/united-nations-jerusalem.html>, accesat la 10.01.2018.

³²⁹ ***, *Resolution no. 478 of 20 August 1980*: Israel was censured for having enacted a law declaring a change in the status of Jerusalem, which “constitutes a violation of international law”, UNSC, URL: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/478\(1980\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/478(1980)), accesat la 09.01.2018.

exemplul³³⁰. De asemenea, în același cadru, statele arabe au semnalat că SUA nu mai pot fi privite ca mediator nepărtinitor în problematica israeliano-palestiniană, considerând necesitatea desemnării unui nou mediator. Membrii OCI au cerut CS ONU să-și asume imediat responsabilitatea, să reafirme statutul juridic al orașului Al-Quds Ash-Sharif³³¹ și să pună capăt ocupației israeliene a statului Palestina. Acestora li s-au alăturat ulterior și state occidentale membre ale CS ONU (Marea Britanie, Italia și Franța)³³². Evident, și înalții oficiali palestinieni au condamnat recunoașterea de către președintele Trump a Ierusalimului drept capitală a Israelului, declarând că decizia va susține apelurile extremiste la războaie sfinte și delegitimizarea SUA ca arbitru în procesul de pace. Relațiile diplomatice dintre conducerea palestiniană și administrația americană s-au înrăutățit în ianuarie 2018, după ce SUA a înghețat 65 de milioane de dolari³³³ ce reprezentau ajutor umanitar pentru agenția ONU responsabilă de refugiații palestinieni.

O altă consecință imediată a deciziei americane a fost intensificarea conflictului prin manifestări protestatate violente între armata israeliană și populația palestiniană, în special în zonele sensibile precum Ierusalim, West Bank și Fâșia Gaza, soldate cu victime de ambele părți. Declanșarea violențelor împotriva reprezentanțelor diplomatice americane din Orientul Mijlociu a fost de asemenea o reacție a acestei decizii, de exemplu, în Beirut, zeci de demonstranți libanezi și palestinieni s-au ciocnit cu forțele de securitate din afara ambasadei americane.

Preconizăm că aceste ciocniri și tulburarea mediului internațional de securitate nu vor înceta până când nu se va concretiza una dintre cele două posibile acțiuni – *Congresul american să nu aprobe proiectul de lege referitor la stabilirea ambasadei americane în Ierusalim și recunoașterea acestuia drept capitală a Israelului* sau *Consiliul de Securitate al ONU să*

---

³³⁰ Isil Sariyuce, Arwa Damon and Tamara Qiblawi, „Muslim leaders call for recognition of East Jerusalem as Palestinian capital”, CNN, 13 December 2017, URL: <http://edition.cnn.com/2017/12/13/middleeast/oic-jerusalem-intl/index.html>, accesat la 24.01.2018.

³³¹ Sanctuarul Nobil al Ierusalimului.

³³² Peter Beaumont, „Israel braced for clashes following Trump's recognition of Jerusalem as capital”, The Guardian, 8 December 2017, URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/07/jerusalem-un-security-council-us-recognition-jerusalem-donald-trump-israel-capital>, accesat la 25.01.2018.

³³³ Oliver Holmes, „Mike Pence visits Middle East but US role as peace broker may be over”, The Guardian, 20 January 2018, URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/20/mike-pence-middle-east-israel-peace-talks>, accesat la 25.01.2017.

emită o Rezoluție similară celei din 20 august 1980 în care Israelul era condamnat pentru că a adoptat o lege care prevedea o schimbare a statutului Ierusalimului, de data aceasta la adresa SUA, conjurându-le să respecte legislația internațională –, deoarece așa cum se observă din declarațiile oficiale actuale, majoritatea membrilor cu drept de veto în CS ONU nu agreează „soluția” americană.

Considerăm că poziția Rusiei, anunțând că recunoaște Ierusalimul de Vest ca fiind capitala Israelului, iar Ierusalimul de Est ca fiind „capitala viitorului stat palestinian”, este cea mai realistă pentru soluționarea conflictului israeliano-palestinian, în ideea agreată de ambele părți a unei soluții cu două state. Această soluție este, de asemenea, conformă cu starea de drept și jurisprudența existentă în materia dreptului de suveranitate al statelor, dar și cu cel de autonomie al popoarelor, deși starea de fapt, instaurată cu forța de Guvernul israelian, pentru moment, dă câștig de cauză acestora.

3. Tensiunile interconfesionale dintre musulmanii suniți și șiiți

Aceste tensiuni sunt văzute de Anthony Cordesmann ca reprezentând „o ciocnire în interiorul civilizației islamice”³³⁴, justificând afirmația prin faptul că majoritatea violențelor cauzate de extremismul islamist au fost direcționate către musulmanii de confesiune diferită, șiiță, respectiv sunită, din statele MENA.

Datele prezentate pe site-ul *The Religion of Peace* care înregistrează atacurile teroriste islamiste, atât asupra musulmanilor, cât și asupra creștinilor, nu fac decât să întărească ideea lui Cordesmann. De exemplu, pentru anul analizat, 2017, din cele 2.043 atacuri ale teroriștilor islamiști în 61 de țări din întreaga lume, în care 15.788 de persoane au fost ucise și 14.360 au fost rănite³³⁵, doar 85 au ținut ținta creștinilor³³⁶, restul constituind atacuri interconfesionale între șiiți și suniți (vezi tabelul nr. 1).

---

³³⁴ Anthony H. Cordesman, *Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies, Washington DC, 15 February 2017, pp. 50-63, URL: <https://www.csis.org/analysis/tracking-trends-and-numbers-islam-terrorism-stability-and-conflict-middle-east>, accesat la 26.02.2017.

³³⁵ ***, „List of Killings in the Name of Islam: 2017”, *The Religion of Peace*, 12 January 2018, URL: <https://www.thereligionofpeace.com/attacks/attacks.aspx?Yr=2017>, accesat la 12.01.2018.

³³⁶ ***, „Islamic Terror on Christians”, *The Religion of Peace*, 12 January 2018, URL: <https://www.thereligionofpeace.com/attacks/christian-attacks.aspx>, accesat la 12.01.2018.

Tabelul nr. 1 – Atacuri ale teroriștilor islamisți în lume în perioada 2015-2017

Anul	Număr atacuri		
	Total	Asupra creștinilor	Asupra musulmanilor
2015	2.889	97	2.792
2016	2.498	99	2.399
2017	2.043	85	1.958

Am putea considera că tendința este descrescătoare în perioada 2015-2017 în ceea ce privește numărul de atacuri inițiate în contextul conflictului identitar dintre șiiți și suniți, dar această constatare nu elimină ideea că Jihadul islamist țintește cu prioritate adepții celorlalte facțiuni religioase musulmane.

Ambele facțiuni fundamentaliste, sunită și șiiță, promovează terorismul, considerând Jihadul o formă specifică de luptă. Totuși, cele mai proeminente organizații teroriste sunt cele sunită: Stat Islamic (ce vor să stabilească un califat islamic în Irak, Liban, Siria), al-Qaeda (cu acțiune în toată regiunea MENA), Hamas (Palestina), Frații Musulmani (predomină în Egipt și Iordania). În contrapondere se află Hezbollah (organizație șiiță), susținută de Iran.

Cea mai mare parte a populației musulmane din lume este sunită, iar aproximativ 10-15% din toți musulmanii sunt șiiți. Pe de o parte, populațiile șiiite din regiunea MENA constituie majoritate în Iran, Irak și Bahrain, mai mult de o treime din populația șiiță trăind în Iran³³⁷. Pe de altă parte, statele cu cea mai largă majoritate sunită sunt Egiptul, Iordania și Arabia Saudită³³⁸, la care se alătură Turcia, Algeria, Maroc, Bahrain, Mauritania, Qatar, Libia și Tunisia³³⁹. Mai sunt și o serie de state în care cele două ramuri religioase, șiiță și sunită, predomină aproximativ în mod egal: Kuweit, Liban și Yemen.

Implicarea Iranului șiiit și a Arabiei Saudite sunită în conflictele intrastatale arată modul în care acestea își dispută puterea regională.

³³⁷ ***, *Mapping the Global Muslim Population*, Pew Research Center, 7 October 2009, URL: <http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population>, accesat la 07.02.2017.

³³⁸ ***, „Sunnis and Shia in the Middle East”, *BBC News*, 19 December 2013, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25434060>, accesat la 09.02.2017.

³³⁹ ***, „Freedom and Liberty vs. Islam and Sharia”, *Wordpress*, URL: <https://nosharia.wordpress.com/list-of-muslim-majority-countries-with-sectstategovernment>, accesat la 09.02.2017.

Există experți care afirmă că înrăutățirea relațiilor iraniano-saudite a ajuns la un minim echivalent cu situația de acum 30 de ani³⁴⁰. Pe de o parte, aliații arabi-cheie, cum ar fi Iordania, Egipt, Arabia Saudită, Bahrain, Kuweit și Emiratele Arabe Unite, au interese naționale clare în reducerea sau încetarea influenței iraniene în Liban, Siria, Irak, și Yemen, acțiunile lor fiind direcționate în acest scop. Pe de altă parte, Iranul caută să câștige capital politic în regiune.

Acțiunile diplomatice și „cele militare din teren” în conflictele duse pe teritoriile statelor fragilizate ale Siriei, Irakului, Libiei și Yemenului, nu numai atacurile teroriste din statele musulmane, certifică intensificarea tensiunilor dintre cele două confesiuni musulmane, șiiți și suniți. De exemplu, odată cu revoluția egipteană, animozitatea musulmanilor suniți față de șiiți a crescut și a devenit un subiect de dezbatere publică într-o țară în care, în trecut, diferențele doctrinare dintre cele două secte islamice abia erau menționate.

Tensiunile interconfesionale reprezintă o sursă majoră de violență, pe lângă terorismul islamist. Deși această tensiune dintre suniți și șiiți nu este direct legată de extremism, afectează mediul regional și relațiile dintre Iran și o mare parte din lumea arabă, având un impact serios și asupra stabilității Libanului, Siriei, Irakului, Bahrainului, Arabiei Saudite și Kuweitului.

4. Lupta antiteroristă împotriva Dae'sh (seculariști vs. teroriști)

În plan militar, declarația oficială de victorie în Raqqa (fosta așa-numita capitală a organizației teroriste Dae'sh) a Forțelor Democrate Siriene (SDF) – alianță multietnică dominată de milițiile kurde – din 20 octombrie 2017³⁴¹, a fost unul dintre cele mai proeminente rezultate în lupta anti-Dae'sh din această țară. Imediat, liderii SDF anunțau că vor susține constituirea unui „stat sirian descentralizat, federal și democratic”³⁴², ceea ce a suscitat reacții de respingere din partea Turciei,

---

³⁴⁰ Kristian Coates Ulrichsen, *Iran-Saudi crisis 'most dangerous for decades'*, 4 January 2016, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35219693>, accesat la 03.02.2017.

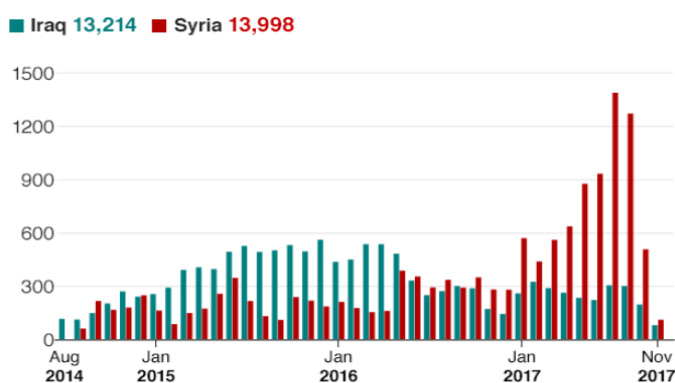
³⁴¹ A se vedea harta live a evoluției luptelor în teatrul sirian la URL: <https://syria.liveuamap.com/en/time/20.10.2017>, accesat la 03.12.2017.

³⁴² ***, „SDF: Populația din Raqqa își va decide propriul viitor într-o Sirie descentralizată, democratică”, Mediafax, 20 octombrie 2017, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/sdf-populatia-din-raqqa-isi-va-decide-propriul-viitor-intr-o-sirie-descentralizata-democratica-16776120>, accesat la 05.12.2017.

a SUA și regimului președintelui sirian Bashar al-Assad, care se opun planului de a instaura zone autonome în această țară. Ulterior, în teatrul militar sirian au survenit o serie de alte victorii ale luptătorilor anti-Dae'sh, precum capturarea câmpului petrolier Omar (de către SDF) sau capturarea orașului Deir-ez-Zor și obținerea controlului asupra Al Bukamal (de către armata siriană)³⁴³. Acestea au reprezentat evoluții marcante ale cursului luptei antiteroriste în teritoriul sirian.

În teatrul militar irakian de luptă împotriva Dae'sh, în octombrie 2017 a avut loc o mișcare de forțe islamiste către localitatea siriană Al-Mayadeen, pătrunzând prin aria de responsabilitate a coaliției conduse de SUA, rușii suspectându-i pe americani că „simulează lupta antiteroristă în Irak”³⁴⁴. În ce privește lupta antiteroristă, în noiembrie 2017, forțele irakiene au preluat ultimul oraș deținut de teroriști – Rawah, lângă granița cu Siria, urmând ca în perioada următoare forțele irakiene să continue „curățarea” rămășițelor Dae'sh. Aici, accentul deja nu se mai pune pe problema teroriștilor islamiști, o problemă mai gravă fiind considerată cea dintre kurzi și forțele guvernamentale irakiene care își dispută controlul unor teritorii.

Pe ansamblul luptei anti-Dae'sh în teatrul siriano-irakian, odată cu slăbirea forțelor teroriste și atenuarea conflictului, și loviturile aeriene efectuate de forțele de coaliție atât în Siria, cât și în Irak, au scăzut, așa cum se poate observa în graficul realizat de BBC până la data de 20 noiembrie 2017.

Graficul nr. 1 – Numărul loviturilor aeriene efectuate de coaliția anti-Dae'sh³⁴⁵

³⁴³ Detalii la URL: <https://syria.liveuamap.com/en/time/20.10.2017>, accesat la 03.12.2017.

³⁴⁴ ***, „US ‘simulates’ anti-ISIS fight in Iraq as terrorists cross into Syria – MoD”, RT, 10 October 2017, URL: <https://www.rt.com/news/406200-coalition-isis-fight-iraq>, accesat la 12.11.2017.

³⁴⁵ ***, „Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps”, BBC News, 28 November 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>, accesat la 02.12.2017.

Situația conflictuală persistă, deși la o intensitate mai scăzută în ambele țări, fapt reliefat în harta live a conflictului³⁴⁶, deoarece, la momentul 30 noiembrie 2017, gruparea Dae'sh nu era eliminată, deținând încă porțiuni de teritorii în provinciile situate la frontiera dintre Siria și Irak.

Mai mult, principalii actori statali și nonstatali ce și-au stabilit ca interes comun combaterea terorismului islamist în Siria și Irak sunt aliați de conveniență, deoarece aceștia au puține valori comune și nicio viziune care să convină tuturor părților implicate în perioada post-Dae'sh. Cei care acționează în prezent împotriva teroriștilor islamiști sunt uniți doar pentru moment de cauza anti-teroristă, de ceea ce vor să împiedice și nu de ceea ce vor să creeze, ceea ce face ca situația de securitate să fie în continuare complicată. Pe de o parte, în Siria, regimul lui Bashar al-Assad va rămâne cu aceeași oponenți (Armata Liberă Siriană, unitățile de protecție populară și aliații lor, sprijinite de coaliția SUA, Frontul Islamic și Jabhat Fatah al-Sham, așa cum le prezentăm într-o ediție anterioară a *Dinamicii mediului de securitate* din anul 2016³⁴⁷). Pe de altă parte, în Irak, persistă tendințele autonomiste ale populației kurde din nord susținute de milițiile Peshmerga loiale regimului lui Barzani, care pun probleme mari unității statului irakian. Această stare de fapt duce la menținerea conflictualității și instabilității în ambele țări, inclusiv după eliberarea teritoriilor acestora de sub controlul facțiunilor teroriste islamiste.

Concluzii

În multe state arabe, mai ales în regimurile represive cu puțină toleranță pentru libertatea de exprimare, revoltele au declanșat ostilitate sectară amplificată odată cu escaladarea conflictelor. De altfel, conflictul sectar reprezintă o coordonată esențială a tuturor rivalităților regionale, inter și intra-statale.

Frontul de luptă anti-islamist evoluează în funcție de acțiunile

---

³⁴⁶ Detalii la URL: <https://syria.liveuamap.com/en/time/20.10.2017>, accesat la 03.12.2017.

³⁴⁷ Mirela Atanasiu, „Elemente de complexitate ale crizei siriene”, în *Dinamica mediului de securitate (octombrie - noiembrie 2016)*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2016, p. 32, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/DMS_oct-noi16.pdf, accesat la 05.12.2017.

actorilor statali cu influență în regiune, care își promovează interesele divergente, ceea ce determină ca stabilitatea Siriei să rămână un deziderat pe termen lung, dincolo de lupta antiteroristă dusă aici. Deși tentative ale extremiștilor islamiști de reacumulare de teritorii sau puncte strategice pe frontul sirian au existat continuu, precum cea din 28 septembrie 2017, publicată de agenția de știri Amaq (cunoscută ca având legături cu ISIL) care anunța că grupuri de asalt ale Stat Islamic, sprijinite de tancuri de luptă și tehnicieni înarmați cu arme grele, atacau forțele guvernamentale în câteva puncte de pe autostrada Palmyra-Deir Ezzor³⁴⁸, se pare că, pe ansamblu, organizația Stat Islamic este depășită militar în Siria și în virtuala sa capitală³⁴⁹, pe fondul atacurilor susținute ale frontului anti-islamist, fapt demonstrat prin retragerea și/sau reintegrarea luptătorilor săi în populația civilă. Același lucru este valabil și în Irak, victoria anti-teroristă fiind deja declarată de la sfârșitul anului 2017 de către autoritățile irakiene.

II Războaiele *proxy* ale regiunii MENA

Așa cum arătam în subcapitolul anterior, în anul 2017, situația din Orientul Mijlociu și Nordul Africii a continuat să se înrăutățească pe ansamblu ca urmare a efervescentei acțiunilor nucleelor teroriste islamiste remanente în regiune, a contramăsurilor întreprinse de coaliția antiteroristă și a adâncirii conflictelor identitare. Situația regională s-a transformat într-o competiție geopolitică, economică și militară, ce implică revendicări teritoriale și umane din partea actorilor nonstatali și acțiuni beligene ale puterilor regionale.

La momentul de față, ceea ce se întâmplă în regiune nu se mai limitează doar la MENA, deoarece crizele exacerbate afectează relațiile dintre puterile regionale și cele mondiale, determinând factorii de decizie ai capitalelor lumii să răspundă conform intereselor strategice ale națiunilor lor amenințate de terorismul propagat la nivel internațional și de valul de refugiați care pune probleme majore în statele gazdă.

---

³⁴⁸ ***, „Syrian War Report – September 29, 2017: ISIS goes All in to cut off Palmyra-deir Ezzor Highway”, South Front, 29 September 2017, accesat la 22.09.2017.

³⁴⁹ ***, „US-backed fighters 'seize 80% of Raqqa from Islamic State'”, The Guardian, 20 September 2017, URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/20/us-backed-fighters-seize-80-per-cent-raqqa-from-islamic-state-syria>, accesat la 22.09.2017.

Războaiele prin intermediari (*proxy wars*), duse de actorii regionali pe teritoriile statelor fragile politic și economic, reprezintă un alt factor de insecuritate care are consecințe devastatoare în Siria, Irak, Libia și Yemen, în special în ceea ce privește situația umanitară a populației, afectată grav de foamete, boli și traume multiple.

În cele ce urmează, voi prezenta unele acțiuni și poziții oficiale care reprezintă întocmai rezultatul ducerii acestui tip de război în regiune.

1. În Siria

Teatrul de luptă sirian reprezintă locul de manifestare al unei serii de războaie *proxy* – prin intermediari (SUA - Rusia, Iran - Israel, Turcia - kurzi³⁵⁰, SUA - Turcia). Astfel, marile puteri militare **SUA** și **Rusia** duc un duel strategic care include tatonări continue în plan politico-diplomatic și acțiuni militare la limita legalității în teritorii contigue frontierelor adversarului sau ale altor state unde acestea își proiectează puterea și influența. Una dintre formele de manifestare ale acestui duel este și războiul *proxy* care se duce la momentul actual în Siria, unde ele se situează de părți opuse ale baricadei, SUA susținând forțele oponente Guvernului Bashar al-Assad, iar Rusia sprijinind guvernul acestuia.

Un exemplu al manifestării războiului prin intermediari dintre SUA și Rusia este momentul 19 iunie 2017, când, după ce un avion de luptă american al forțelor coaliției anti-islamiste a intervenit într-o acțiune aer-aer în spațiul aerian sirian, doborând o dronă a forțelor siriene pro-regim care deschisese focul asupra forțelor de coaliție din Siria, au urmat o serie de declarații diplomatice agresive reciproce și acțiuni intimidante ale forțelor ruse și americane.

Kremlinul amenința că, pe viitor, va trata drept ținte militare avioanele coaliției conduse de SUA ce survolează spațiul aerian sirian, oficialii americani răspunzând că „se vor apăra pe ei înșiși și pe partenerii lor dacă vor fi amenințați”³⁵¹. Schimbul de discursuri acide a continuat o lungă perioadă de timp între cei doi combatanți ai frontului sirian, dar fără alte escaladări notabile.

---

³⁵⁰ Conflictul kurdo-turc este prezentat în capitolul „Tendințe în conflictele identitare din Orientul Mijlociu și Africa de Nord” al lucrării de față.

³⁵¹ *Ibidem.*

Momentul angajamentului american în atacuri aer-aer în Siria a constituit o avanpremieră, reprezentând un punct de escaladare a conflictului sirian vechi de mai mult de șase ani. De fapt, a fost prima dată, după o lungă perioadă, când o aeronavă americană a doborât un avion al unei alte țări în luptă aeriană, ultimul eveniment de acest tip fiind înregistrat în 1999, când un F-16 american a doborât un MIG-29 sârb în timpul campaniei aeriene din Kosovo.

Ulterior, părea că va avea loc un reviriment al relațiilor dintre SUA și Rusia ce ar fi constituit și o ameliorare a situației din Siria. La 7 iulie 2017, în cadrul unei întâlniri bilaterale desfășurate în cadrul Summitului G-20, președinții american și rus au ajuns la un acord privind încetarea focului în sud-vestul Siriei, care urma să intre în vigoare la 9 iulie³⁵². Acesta s-a demonstrat a fi doar un moment, iar întâlnirea ulterioară, din 17 iulie 2017, dintre oficialii americani și ruși, în cadrul căreia nu s-a reușit găsirea unei soluții la un litigiu privind închiderea misiunii diplomatice ruse din SUA, a reprezentat o dovadă clară că lucrurile nu s-au așezat între cele două părți. Mai mult, două zile mai târziu, Congresul SUA a adoptat o lege care extindea sancțiunile împotriva Rusiei și limita capacitatea președintelui Trump de a elimina sancțiunile deja existente³⁵³. Ulterior, la 30 iulie 2017, Kremlinul anunța că 755 diplomați americani vor fi expulzați din Rusia până la 1 septembrie 2017³⁵⁴, ca răspuns la reînnoirea sancțiunilor americane.

---

³⁵² ***, „Police Struggle to Gain Control of Streets after First Day of G20 Summit”, Radio Free Europe, 8 July 2017, URL: <https://www.rferl.org/a/g20-hamburg-protests-riot-police-injuries-anticapitalist/28601139.html>, accesat la 15.07.2017. Pe același fond, în tabloidul rus Komsomolskaya Pravda a apărut un articol cu titlul „Putin și Trump au găsit drumul către pace în Siria și Ucraina”, iar agenția de presă RIA Novosti îl cita pe senatorul Franz Klintsevich, spunând că întâlnirea a avut drept scop „redeschiderea ușii baricadate a relațiilor ruse și americane și suspendarea întrebărilor cu privire la compatibilitatea personală a celor doi lideri” (A se vedea: Damien Sharkov, „Trump meets Putin: how Russia's press reacted to G20 talk”, Newsweek, 8 July 2017, URL: <http://www.newsweek.com/trump-meets-putin-how-russias-press-reacted-g20-talk-633804>, accesat la 15.07.2017).

³⁵³ Adam Berry, Andrew Harrer-Pool, „The U.S. and Russia: A Lesson in Asymmetry”, Stratfor, 28 July 2017, URL: https://worldview.stratfor.com/article/us-and-russia-lesson-asymmetry?utm_campaign=B2C_LL_Push&utm_source=hs_email&utm_medium=email&utm_content=54774457&_hsenc=p2ANqtz-9_L-meZ_o0I1YWhjNxJXb4lGlQavV7LiSLSefjCG8V7SRIdf8nlVaRa2x2izk8oDjBYKm6xCKy5117hKm-YDFjdKiEhw&_hsmi=54774818, accesat la 30.07.2017.

³⁵⁴ Ken Bredemeier, „Putin Tells 755 US Diplomats to Leave Russia”, Global Security, 30 July 2017, URL: https://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/russia/2017/russia-170730-voa01.htm?_m=3n%2e002a%2e2076%2eml0ao0696k%2e1wso, accesat la 01.08.2017.

De asemenea, **Iranul** încearcă să-și folosească forța în Siria pentru a-și realiza interesele naționale prin exploatarea potențialului vid de putere rămas în urma înfrângerii Dae'sh în spațiul sirian și irakian. Unul dintre scopurile Iranului este construirea unui coridor de control și influență care să-i permită mutarea trupelor și a armelor iraniene către Siria și Liban, Hezbollah fiind liantul său care, în opinia mea, reprezintă unul dintre instrumentele de forță care face parte din planul ambițios de implementare a marii strategii expansioniste și agresive, de tip neoimperialist, a Iranului în regiunea Orientului Mijlociu Extins.

Iranul se află pe lista statelor sponsor ale terorismului încă din 1984³⁵⁵, alături de Sudan (din 1993) și Siria (din 1979)³⁵⁶. De altfel, la 4 februarie 2017, secretarul american al apărării, James Mattis, a reiterat acest aspect³⁵⁷, ca și faptul că Iranul susține financiar, material și logistic grupările teroriste și militante din Orientul Mijlociu și Asia Centrală³⁵⁸. Astfel, Iranul s-a angajat în acte de terorism sponsorizând Hezbollah, Hamas, talibanii, milițiile din Irak, precum și o serie de alte grupări teroriste, ceea ce are impact direct asupra eforturilor internaționale de promovare a păcii, stabilității economice în regiunea Golfului și subminează valorile democratice pe ansamblu. Legăturile cu Hezbollah au fost recunoscute recent de Na'im Qassem, secretarul general adjunct al organizației, care declara, la 18 februarie 2017, că „Hezbollah este mândru de legăturile cu Iranul, solicitând și altor țări să-și consolideze legăturile cu Teheranul pentru a promova creșterea stabilității regionale”³⁵⁹.

În ceea ce privește politica sa externă, Iranul se implică în Siria, Liban, Irak și Palestina³⁶⁰, la momentul de față având relații tensionate cu

---

³⁵⁵ ***, *Iran: The Most Active State Sponsor of Terrorism*, Iran Business Risk, URL: <https://www.unitedagainstnucleariran.com/terrorism>, accesat la 22.03.2017.

³⁵⁶ ***, *Counterterrorism 2016 Calendar*, The US National Counterterrorism Center, 2016, p. 151, URL: https://www.nctc.gov/site/pdfs/ct_calendar.pdf, accesat la 23.03.2017.

³⁵⁷ ***, *Iran is world's biggest state sponsor of terrorism, US says*, BBC News, 4 February 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38868039>, accesat la 08.02.2017.

³⁵⁸ Ocurențe ale unor astfel de acte sunt detaliate pe website-ul *Iran Business Risk*, astfel: 1982-1992 – sprijinirea crizei ostaticilor din Liban; 2006-2014 – sprijin acordat insurgenților talibani din Afganistan; 2003-2011 – sprijinul insurgenților din războiul irakian etc.

³⁵⁹ ***, *Spotlight on Iran (February 12-26, 2017)*, The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, URL: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/21161>, accesat la 28.03.2017.

³⁶⁰ *Ibidem*, pp. 3-7.

SUA și Israel, relații contradictorii cu Rusia³⁶¹, Turcia³⁶² și Irak³⁶³ și relații amicale cu Siria.

La începutul lunii februarie, președintele Trump impusese noi sancțiuni împotriva Iranului, ca răspuns la un test cu rachete balistice cu rază medie de acțiune (MRBM)³⁶⁴, inițiat pe 29 ianuarie. În pofida noilor sancțiuni americane, Teheranul a lansat o nouă serie de rachete de croazieră Soumar, care se presupune că pot fi dotate cu capacități nucleare, ceea ce arată că nicio presiune politică nu pare să împiedice dezvoltarea unei capacități de descurajare credibile a forțelor sale armate.

Ulterior, la 10 februarie 2017, Reuters prezenta că „sute de mii de iranieni, care sărbătoreau Revoluția Islamică din 1979, s-au adunat pentru a jura credință liderilor lor religioși și a-și exprima nemulțumirea față de decizia șefului administrației americane”³⁶⁵. Evenimentele au avut loc în contextul în care în 16 ianuarie 2017 s-a aniversat un an de când Iranul a semnat acordul nuclear ce stipula că „Iranul nu se va angaja în activități, inclusiv la nivel de cercetare și dezvoltare, care ar putea contribui la dezvoltarea unui dispozitiv exploziv nuclear, inclusiv în activități de metalurgie cu uraniu sau plutoniu”³⁶⁶, sancțiunile fiind instituite deși Iranul a negat că rachetele ar fi avut capacitate nucleară. Acordul nuclear încheia decenii de sancțiuni economice împotriva Iranului, în schimbul unor restricții cu privire la programul său nuclear agreeate împreună cu șase puteri majore ale lumii – Marea Britanie, China, Franța, Germania, Rusia și SUA – și Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru afaceri externe și politică de securitate.

În contextul noilor acțiuni iraniene, relațiile americano-iraniene au

---

³⁶¹ Pe fondul nemulțumirii Iranului referitoare la îmbunătățirea relațiilor Rusiei cu Arabia Saudită și alte țări arabe. *Ibidem*, p. 1.

³⁶² Turcia acuză Iranul de subversiuni šiite, *Ibidem*, p. 1.

³⁶³ La 15 februarie 2017, partidul național de consens al Irakului a acuzat Iranul de încălcarea suveranității apelor teritoriale irakiene. A se vedea detalii la: ***, *Spotlight on Iran (February 12-26, 2017)*, *op. cit.*, p. 6.

³⁶⁴ Debalina Ghoshal, *Iranian Missile Tests on the Rise*, Foreign Policy Research Institute, 27 March 2017, URL: <http://www.fpri.org/2017/03/iranian-missile-tests-rise>, accesat la 28.03.2017.

³⁶⁵ ***, *Hundreds of thousands rally in Iran against Trump, chant 'Death to America': TV*, Agenția de presă Reuters, 10 February 2017, URL: <http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-iran-anniversary-idUSKBN15P0QV>, accesat la 12.02.2017.

³⁶⁶ *Joint Comprehensive Plan of Action Vienna, Iranian Nuclear Deal*, 14 July 2015, URL: <https://assets.documentcloud.org/documents/2165399/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>, accesat la 22.03.2017.

devenit tensionate și neclare, fapt ce a crescut îngrijorarea în comunitatea internațională³⁶⁷ cu privire la izbucnirea unui război între cele două state.

Politica de securitate națională a Iranului este produsul mai multor factori, uneori concurenți: ideologia Revoluției Islamice, imaginea conducerii iraniene referitoare la amenințările la adresa regimului și a țării, interesele naționale iraniene de lungă durată și interacțiunea dintre diferitele facțiuni ale regimului iranian.

Unii experți afirmă că scopul strategiei de securitate națională a Iranului este „de a răsturna structura de putere din Orientul Mijlociu, considerată de Iran că favorizează SUA și pe aliații săi, precum Israelul, Arabia Saudită și alte regimuri arabe musulmane sunită”³⁶⁸. Acțiunile militare, economice și diplomatice ale statului iranian vizează tocmai acest aspect al întăririi puterii sale regionale, pe care o consideră ca aparținându-i de drept. Ca instrument al politicii sale externe de securitate, administrația de la Teheran pune la dispoziție arme, instruire și consilieri militari în sprijinul guvernelor aliate, precum și al facțiunilor armate (Hezbollah și Hamas). Iranul își caracterizează sprijinul pentru mișcările šiite și alte mișcări islamiste ca fiind acordat celor „oprimiți”, considerând că Arabia Saudită, în special, instigă la tensiuni sectare și încearcă să excludă Iranul din afacerile regionale.

Alții specialiști văd Iranul ca „având scop primordial protecția proprie față de acțiunile invazive, intimidante sau cu tendințe de control ale SUA sau ale altor mari puteri, la care se adaugă ca obiectiv secundar sporirea prestigiului internațional sau recâștigarea sentimentului de „măreție”, amintind de vechile imperii persane”³⁶⁹.

Pe lângă scopurile identificate în analizele acestor specialiști, este evident faptul că, în perioada 2010-2016, un obiectiv major al politicii externe a Iranului a fost acela de atenuare și/sau eliminare a efectelor sancțiunilor internaționale asupra sa, fapt ce a și fost realizat în următorul context. La 14 iulie 2015, P5+1 (China, Franța, Germania, Rusia, Regatul

---

³⁶⁷ Karim Sadjadpour, *How America Could Stumble Into War With Iran*, The Atlantic, 9 February 2017, URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/02/iran-trump-nuclear-deal/515979>, accesat la 22.03.2017.

³⁶⁸ Kenneth Katzman, *Iran's Foreign and Defense Policies*, Congressional Research Service, 15 June 2017, p. 2, URL: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>, accesat la 15.06.2017.

³⁶⁹ *Ibidem*.

Unit și SUA), Uniunea Europeană și Iranul au ajuns la un acord privind Planul Comun de Acțiune Întrunită (JCPOA) de asigurare că programul nuclear al Iranului va fi exclusiv pașnic. Cu aceeași ocazie, la 20 iulie 2015, a intrat în vigoare Rezoluția ONU 2231 care interzicea Republicii Islamice a Iranului să efectueze teste cu rachete balistice timp de opt ani³⁷⁰. Ulterior, 16 ianuarie 2016 marchează ziua de implementare a JCPOA.

Agenția Internațională pentru Energie Atomică (AIEA) a verificat dacă Iranul a implementat măsurile nucleare-cheie descrise în JCPOA și, ca urmare a concluziei acesteia că Iranul și-a îndeplinit în mod verificabil angajamentele sale în domeniul nuclear, SUA și UE au ridicat sancțiunile nucleare asupra sa, ceea ce a determinat o revenire puternică a economiei iraniene în 2016. În acest sens, FMI arată că „pe fondul creșterii producției de petrol, PIB-ul real iranian a crescut cu 7,4% în prima jumătate a anului 2016/17, revenind din recesiunea suferită în 2015/16”³⁷¹. În plus, eliminarea sancțiunilor prin JCPOA sporește posibilitatea Iranului de a-și mări capacitatea de sprijin militar pentru aliații și „protejații” săi regionali.

În ce privește percepția acțiunilor de politică externă ale Iranului de către actorii internaționali globali care au interese strategice în Orientul Mijlociu, acestea sunt diferite. Pe de o parte, diferitele administrații ale SUA identificau Iranul drept provocare majoră la adresa securității sale naționale, aducând ca argumente programele nucleare și de rachete ale Teheranului, precum și încercările sale de lungă durată de contracarare a multora dintre obiectivele SUA din regiune³⁷², la care adăugăm și sprijinul oferit facțiunilor teroriste care acționează în regiune.

Chiar și după încheierea JCPOA, în 11 mai 2017, directorul Serviciului Național de Informații din SUA, Dan Coats, descria Iranul în fața Congresului american ca fiind „o amenințare persistentă pentru interesele naționale ale SUA datorită sprijinului față de militanții și

---

³⁷⁰ Security Council, *Adopting Resolution 2231 (2015), Endorses Joint Comprehensive Agreement on Iran's Nuclear Programme*, Security Meeting 7488th, 20 July 2015, URL: <https://www.un.org/press/en/2015/sc11974.doc.htm>, accesat la 12.04.2017.

³⁷¹ ***, *Islamic Republic of Iran: 2016 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Islamic Republic of Iran*, International Monetary Fund, 27 February 2017, URL: <http://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2017/02/27/Islamic-Republic-of-Iran-2016-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-44707>, accesat la 14.04.2017.

³⁷² Kenneth Katzman, *art. cit.*, p. 5.

grupurile teroriste anti-americeane, regimul Assad [în Siria], rebelii Houthi din Yemen și gradului său de înarmare”³⁷³. Relațiile cu Turcia par să se deterioreze în contextul în care, în februarie 2017, președintele Erdogan acuza Iranul că „încearcă să despartă Irakul și Siria, recurgând la naționalismul persan”³⁷⁴. Ulterior, în 27 mai 2017, s-au înregistrat ciocniri militare, la granița dintre Iran și Turcia, între polițiștii de frontieră iranieni și ceea ce mass-media iraniană a descris drept „grup terorist”, Iranul învinuind Turcia pentru moartea a doi dintre polițiști³⁷⁵. Totuși, Iranul și Turcia împărtășesc opoziția SUA față de acțiunile organizației teroriste Stat islamic și creșterea autonomiei kurde, deoarece un stat kurd independent este, pentru Teheran și Ankara, de neimaginat. Pe de altă parte, Rusia pare să considere Iranul ca fiind un aliat *de facto* în combaterea mișcărilor extremiste islamiste sunitice³⁷⁶, iar Iranul pare să acorde o importanță crescândă relațiilor sale cu partenerul rus, membru al formatului P5+1 care a susținut cel mai mult acceptarea pozițiilor Iranului în negocierile JCPOA și aliat în sprijinirea regimului Assad.

La 25 aprilie 2017, a avut loc la Viena a V-a reuniune a Comisiei mixte a JCPOA, responsabilă cu implementarea afacerii nucleare. Nu s-a luat nicio decizie cu privire la repetatele lansări de rachete balistice din 8-9 martie 2016 și 29 ianuarie 2017 (în urma căreia administrația Trump a impus sancțiuni asupra a 25 de persoane și entități ale Iranului), despre care SUA și alte state consideră că ar încălca cadrul legal al Rezoluției 2231 a ONU din iulie 2015, fapt contrazis de AIEA. De asemenea, în timpul consultărilor, ambasadorul italian, Sebastiano Cardi, în calitate sa de facilitator al punerii în aplicare a Rezoluției 2231 a ONU privind Iranul, a raportat că membrii Consiliului de Securitate nu au ajuns la un consens referitor la incompatibilitatea/compatibilitatea testelor cu rachete balistice efectuate de către Iran cu Rezoluția 2231 a ONU³⁷⁷, fapt ce a dus

---

³⁷³ *Ibidem*.

³⁷⁴ ***, „Is Iran-Turkey tension intentional?”, Al-Monitor, February 2017, URL: <http://www.al-monitor.com/pulse/ja/originals/2017/02/turkey-iran-tensions-hit-turkish-economy.html>, accesat la 22.05.2017.

³⁷⁵ ***, „Iran blames Turkey for death of border guards”, Trend News Agency, 29 May 2017, URL: <http://en.trend.az/iran/politics/2760197.html>, accesat la 30.05.2017.

³⁷⁶ *Idem*, p. 47.

³⁷⁷ ***, „Chronology of Events. Iran”, Security Council Report, April 2017, URL: <http://www.securitycouncilreport.org/chronology/iran.php?page=all&print=true>, accesat la 12.05.2017.

la inacțiune în cadrul Comisiei.

Mai mult, în aprilie 2017, administrația Trump declara că examinează posibilitatea ca SUA să renunțe la acordul nuclear cu Iranul³⁷⁸. Ulterior, în prima jumătate a lunii mai 2017, administrația americană anunța că acordul va rămâne în vigoare, impunând noi sancțiuni modeste împotriva mai multor cetățeni iranieni și a patru organizații, inclusiv o rețea localizată în China care a furnizat articole legate de rachete unei importante entități iraniene din industria apărării³⁷⁹.

În 20 mai 2017, Hassan Rouhani a recâștigat alegerile pentru funcția de președinte al Republicii Islamice Iran cu 57% din voturile exprimate³⁸⁰. Ulterior, la 22 mai 2017 președintele reales declara că nu are nevoie de permisiunea SUA pentru a conduce teste cu rachete pe care „le va continua dacă va fi necesar din punct de vedere tehnic”³⁸¹, susținând că rachetele au scop defensiv. Reacția diplomatică a președintelui iranian a fost un răspuns la apelul secretarului american de stat, Rex Tillerson, din 21 mai 2017³⁸², de încetare a programului balistic iranian, în cadrul unei întâlniri cu presa ce a avut loc în Arabia Saudită după Summitul Islamic Arabo-American.

Ce se poate deduce pe termen scurt și mediu referitor la acțiunile viitoare ale Iranului este faptul că indiferent de prevederile JCPOA sau declarațiile intimidante ale SUA, Iranul își va continua programul de înarmare cu arme convenționale care au capacitatea de a fi proiectate cu dublă utilizare, inclusiv pentru uz militar. Același lucru este previzibil și

---

³⁷⁸ *** „Trump's Iran nuclear deal review faces a dangerous path”, CNBC, 25 April 2017, URL: <http://www.cnbc.com/017/04/25/trumps-iran-nuclear-deal-review-faces-a-dangerous-path.html>, accesat la 20.04.2017.

³⁷⁹ *** „Iran Nuclear Deal Will Remain for Now, White House Signals”, New York Times, 17 May 2017, URL: <https://www.nytimes.com/2017/05/17/us/politics/trump-iran-nuclear-deal.html>, accesat la 21.05.2017.

³⁸⁰ Nicoleta Onofrei, *Hassan Rouhani este președintele reales al Iranului. Acesta a obținut 57% din totalul voturilor exprimate*, HotNews, 20 mai 2017, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-21776686-hassan-rouhani-este-presedintele-reales-iranului-dupa-numararea-pest-90-din-voturi.htm>, accesat la 23.05.2017.

³⁸¹ *** „Iran President Hassan Rouhani says missile tests will continue 'if necessary'”, The Economic Times, 22 May 2017, URL: <http://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/iran-president-hassan-rouhani-says-missile-tests-will-continue-if-necessary/articleshow/58792973.cms>, accesat la 25.05.2017.

³⁸² *** „Secretary of State Rex Tillerson Press Briefing after President Trump Saudi Summit Speech...”, online conference, URL: <https://theconservativetreehouse.com/2017/05/21/secretary-of-state-rex-tillerson-press-briefing-after-president-trump-saudi-summit-speech>, accesat la 26.05.2017.

pentru implicarea sa în statele aflate în criză ale regiunii. De fapt, dată fiind ridicarea majorității sancțiunilor economice, impulsul economic dat Iranului poate constitui un atu pentru intensificarea sprijinului aliaților săi regionali.

Pe termen lung, există factori dincolo de JCPOA care ar putea determina schimbarea politicii externe a Iranului. O revoltă în Iran sau alt eveniment care ar schimba regimul ar putea duce la modificări precipitate de politică externă care vor favoriza sau defavoriza interesele SUA. Alți factori care ar putea impune o schimbare ar fi extinderea sau instituționalizarea unui grup condus de coaliția saudită de state arabe sunite, care ar putea reuși să învingă mișcările și guvernele susținute de Iran. Totuși, cel mai grav scenariu pentru rivalii iranienilor ar fi un Iran înarmat nuclear.

Ca răspuns la creșterea influenței și implicării Iranului în regiune, un alt război *proxy* se prefigurează a fi inițiat pe teritoriul sirian între Iran și Israel în contextul nemulțumirii oficialilor israelieni legată de faptul că Iranul câștigă capital de putere în Orientul Mijlociu și se mobilizează pentru a câștiga calitatea de lider în cadrul realinierii regionale care se anunță a avea loc.

De altfel, în contextul luptei împotriva terorismului islamist, nu numai SUA, Iranul sau Federația Rusă au apelat la forțele lor aeriene pentru a efectua atacuri în Siria, ci și Israelul. Astfel, în 7 septembrie 2017, o aeronavă israeliană a efectuat o serie de lovituri aeriene asupra unei instalații de arme din Siria, situată lângă Masyaf, responsabilă de producerea armelor chimice și de depozitarea rachetelor de suprafață. Aceasta se întâmpla după ce 10 proiectile lansate din frontul războiului civil sirian au lovit teritoriile ocupate din Înălțimile Golan³⁸³. Totuși, pentru Israel, acest tip de acțiuni nu este unul nou utilizat asupra Siriei, acesta efectuând multiple atacuri aeriene din 2011 până în prezent, majoritatea acestora vizând convoaie de arme sau depozite ale organizației considerate de Israel ca fiind teroristă – Hezbollah³⁸⁴ –

---

³⁸³ ***, „Israel carries out airstrike against Syria after projectiles fired”, The Telegraph, 24 June 2017, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/24/israel-carries-airstrike-against-syria-projectiles-fired>, accesat la 26.06.2017.

³⁸⁴ Organizația Hezbollah, deși este libaneză, este derivată din Corpul Gărzii Revoluționare Iraniene (IRGC), la începutul anilor '80, fiind cunoscută pentru instigare în războiul sirian prin sprijinirea lui Bashar Al-Assad și urmărirea interesului Teheranului în Orientul Mijlociu.

susținătoare cheie a regimului sirian. De altfel, efortul militar și diplomatic prioritar al Israelului țintește Siria, iar loviturile aeriene au scopul de a împiedica transferul sistemelor de arme din Iran către Hezbollah. Drept răspuns, Siria a amenințat Israelul cu „repercusiuni grave” sub forma unor atacuri viitoare asupra țării arabe, considerând că atacurile israeliene reprezintă o „încercare disperată”³⁸⁵ de a sprijini grupările teroriste din Siria.

Implicarea iraniană în creștere în Siria și rolul pe care Rusia îl atribuie Iranului în modelarea viitorului aranjament politic în acest stat este considerată de Israel ca fiind o amenințare la adresa securității sale și a regiunii pe ansamblu. De fapt, în iulie 2017, Iranul a intervenit în premieră cu forțe militare semnificative pe teritoriul altui stat, cu atât mai neașteptată, cu cât Siria și Iran nu au frontieră convențională. În acest context, Iranul a cooperat militar cu Rusia pentru prima dată. De asemenea, în aceeași lună, grupul militant libanez Hezbollah (proxy al Iranului) și armata siriană lansează în comun o operațiune militară pentru a elimina grupurile jihadiste din zona Aarsal³⁸⁶, lângă granița dintre Liban și Siria.

În ceea ce privește Rusia, cu referire la tensiunile regionale dintre Iran și Israel, consider că, la momentul actual, este necesar ca administrația de la Kremlin să caute cel mai bun echilibru între contribuția importantă a Iranului la coaliția pro-Assad pe care o conduce Rusia și atenția față de interesele israeliene care sunt amenințate de extinderea influenței Iranului în Siria.

Reprezentativ este faptul că Iranul a lansat rachete împotriva țăintelor grupării Stat Islamic din Siria ceea ce, pe fondul intensificării implicării și la sol a Gărzii Revoluționare Iraniene (ICRG), a dus la amplificarea tensiunilor dintre coaliția condusă de SUA³⁸⁷ și forțele ruse și iraniene aliate regimului sirian. Și tensiunile dintre rivalii vechi, Arabia Saudită și Iran, au crescut ca urmare a intensificării implicării iraniene în Siria și, cu

---

³⁸⁵ ***, „Syria warns of 'serious repercussions' after Israeli airstrikes”, Iran Press TV, 26 June 2017, URL: https://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/syria/2017/syria-170626-presstv01.htm?_m=3n%2e002a%2e2049%2eml0ao0696k%2e1vw0, accesat la 28.06.2017.

³⁸⁶ ***, „Syria profile – Timeline”, BBC News, 5 August 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703995>, accesat la 06.08.2017.

³⁸⁷ ***, „Iran Revolutionary Guards Predicted to React Angrily to Trump Comments in Riyadh”, Sputnik News, 24 May 2017, <https://sputniknews.com/middleeast/201705241053912921-iran-revolutionary-guards-trump-saudi-arabia>, accesat la 20.06.2017.

atât mai mult, după ce Arabia Saudită și partenerii ei din Golf au întrerupt legăturile cu Qatarul, justificând în parte această acțiune ca fiind o consecință a asocierii statului qatarian cu Iranul cunoscut ca având legături cu organizații teroriste și acțiuni ale acestora.

Turcia este un alt actor statal cu acțiuni controversate și implicat în gestionarea păcii siriene, administrația de la Istanbul declarând că urmărește ca obiectiv imediat distrugerea Dae'sh, poziția sa oficială fiind împotriva guvernului lui Bashar al-Assad. De altfel, încă de la începutul crizei siriene în 2011, turcii au adăpostit membrii ai Armatei Libere Siriene (*Free Syrian Army*), principalul grup oponent forțelor guvernamentale siriene actuale, oferindu-i o zonă sigură și o bază de operațiuni pe propriul teritoriu. De asemenea, împreună cu Arabia Saudită și Qatarul, statul turc a furnizat rebelilor arme și alte echipamente militare.

Guvernul turc promovează ideea conform căreia Partidul Uniunii Democrate, principalul partid politic al Sistemului Federal Democrat din Siria de Nord, și milițiile militare ale poporului de protecție, respectiv grupul de conducere al forțelor democratice siriene, încearcă să „purifice” etnic teritoriile care nu aparțin kurzilor, drept pentru care un obiectiv secundar al Ankarei în Siria este decimarea forțelor kurde existente. Ambele părți, turcii și forțele kurde, sunt aliați ai SUA, iar tensiunile în creștere dintre aceștia în Siria de Nord-Vest deschid un alt front în conflictul multilateral, în care puterile externe joacă roluri importante.

Implicarea sa nu a fost numai militară, ci și umanitară, prin oferirea de refugiu dizidenților sirieni. De altfel, la 28 septembrie 2017, Turcia găzduia aproximativ 3,18 milioane refugiați sirieni³⁸⁸. În ceea ce privește activitatea diplomatică a Turciei pentru pacificarea Siriei, în această perioadă putem menționa contribuția sa în cadrul celei de-a 5-a reuniuni de la Astana în urma căreia au fost stabilite (alături de Rusia și Iran), unele zone de de-escaladare a conflictului sirian, precum cea din guvernoratul Idlib.

Pe ansamblu, Turcia ar trebui să-și normalizeze relațiile cu celelalte puterile regionale, deoarece în măsura în care își dorește să joace un rol important în restructurarea regiunii, nu o poate face singură, ci doar cu ajutorul celorlalți actori importanți. În acest sens, Ankarei îi trebuie

---

³⁸⁸ ***, „Syria Regional Refugee Response. Inter-agency Information Sharing Portal”, UNHCR, 28 September 2017, URL: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, accesat la 30.09.2017.

constanță și consistență în acțiunile sale politice care să o ajute să își recapete stabilitatea internă, să își reîntărească credibilitatea ca stat NATO și să mențină relații bune cu UE, Rusia și alte entități aflate în vecinătatea sa.

Concluzia generală a celor prezentate mai sus este aceea că principalii actori statali (SUA, Rusia, Iranul și Turcia), care și-au stabilit ca interes comun combaterea terorismului islamist în Siria, sunt aliați de conveniență în procesul de negociere a „pacificării Siriei”, deoarece aceștia au puține valori comune și nicio viziune mai largă, ei fiind uniți de ceea ce vor să împiedice și nu de ceea ce vor să creeze. De fapt, toți aceștia folosesc Siria ca *proxy* pentru a-și proiecta propria putere în regiune.

De asemenea, se observă că, situația actuală a aranjamentului din Siria a ajuns să fie dictată de Rusia, inclusiv în stabilirea zonelor de încetare a focului și de de-escaladare, în timp ce SUA au jucat doar un rol secundar (până în prezent, acest aranjament a constituit, totuși, singurul caz de coordonare reușită între administrația Trump și Rusia). Contribuția SUA la acest aranjament de securitate se referea în mare măsură la încercarea sa de a apăra interesele celor doi aliați principali ai săi – Israel și Iordania – prin punerea în aplicare a încetării focului și stabilirea unei zone de de-escaladare în sudul Siriei. Astfel, Iordania, al cărei scop imediat este stabilitatea și calmul în sudul Siriei, a fost satisfăcută de aranjament, dar Israelul nu s-a mulțumit cu promisiunile rușilor de a ține trupele iraniene la mai mult de 30 de kilometri de frontierele Înălțimilor Golan, astfel că, în pofida susținerii americane, acordul nu îndeplinește cerințele israeliene privind eliminarea forțelor iraniene și a aliaților din Siria.

În ce-i privește pe cei doi negociatori de securitate în Siria, respectiv Iranul și Turcia, consider că interesele lor sunt mult mai ambițioase decât cele ale SUA sau Rusiei, recunoscute ca fiind printre cele mai bine clasate puteri militare ale lumii, deoarece Turcia și Iranul reprezintă puteri militare cu pretenții regionale. Consider că, la momentul de față, Iranul are câteva avantaje geostrategice importante (putere nucleară, stabilitate în plan intern, susținerea efectivă a Rusiei, Qatarului etc.) comparativ cu Turcia (crize politice și instabilitate internă, volum mare de refugiați găzduiți, deși este stat NATO reprezintă o țintă permanentă a atacurilor teroriste etc.), ceea ce îl face pe primul un candidat mai bine plasat în lupta pentru obținerea dominației strategice în Orientul Mijlociu pe termen mediu și lung.

2. În Libia

Libia cunoaște un vid de putere și identitate națională, ce ceea necesită parcurgerea a diferite faze de tranziție politică. În 2017, SUA și-a continuat intervenția cu raiduri aeriene masive asupra a ceea ce oficialii Pentagonului descriau ca fiind „baze de antrenament ale Dae'sh poziționate la 45 km la sud-vest de Sirte”³⁸⁹, ale căror membri „se bănuia că plănuiau atacuri asupra unor state europene”³⁹⁰. Aceste acțiuni s-au desfășurat după ce SUA anunțau, în luna decembrie 2016, că au încetat campania aeriană în teritoriul libian.

Analizii subliniază că acest conflict din sudul Libiei³⁹¹ „poate deschide o poartă de acces spre Africa sub-sahariană pentru grupul terorist Stat Islamic”³⁹². Acest scenariu capătă relevanță în contextul în care ISIL este înlăturat din Siria și Irak, ceea ce îi va determina să se regrupeze în zone mai sigure în care dețin deja sprijin logistic și posibilitate de extindere.

Planul de răspuns umanitar pentru Libia presupunea, în 2017, existența a 151 milioane de dolari americani pentru a răspunde nevoilor umanitare cele mai critice a 940.000 oameni³⁹³. Până la găsirea unor soluții, populația civilă din Libia continua să sufere ca urmare a conflictului, insecurității, instabilității politice și a economiei precare.

În 2017, diviziunea politică și conflictele armate au continuat să caracterizeze Libia, în timp ce două guverne au vizat legitimitatea și controlul țării, iar eforturile ONU de a unifica partidele feudale a eșuat. ONU, la momentul de față, sprijină Guvernul Acordului Național (*Government of National Accord - GNA*) cu sediul în capitala Tripoli,

---

³⁸⁹ *** „US planes strike Isis fighters in Libya 'planning attacks in Europe'”, *The Guardian*, 19 January 2017, URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/19/libya-us-airstrikes-isis-islamic-state>, accesat la 02.02.2017.

³⁹⁰ *Idem*.

³⁹¹ *** „Isil 'regrouping in southern Libya with support of al-Qaeda and preparing for further attacks'”, Current Terror-Alert Status, 1 March 2017, URL: <http://terror-alert.com/news/isil-regrouping-in-southern-libya-with-support-of-al-qaeda-and-preparing-for-further-attacks?uid=50697>.

³⁹² *** „Southern Libya could be new frontier for IS: experts”, 21 March 2017, URL: <http://dunyanews.tv/en/World/328554-Southern-Libya-could-be-new-frontier-for-IS-exper>, accesat la 23.03.2017.

³⁹³ *** „Libya: 2017 Humanitarian Response Plan (January - December 2017) [EN/AR]”, Report from UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 15 December 2016, URL: <http://reliefweb.int/report/libya/libya-2017-humanitarian-response-plan-january-december-2017-enar>, accesat la 01.02.2017.

poziționată în vestul Libiei, dar nu și guvernul interimar rival cu sediul în orașele estice al-Bayda și Benghazi. De asemenea, organul legislativ al Libiei, Camera Reprezentanților, a rămas aliat cu forțele armatei libiene (*Libyan National Army - LNA*) și cu guvernul interimar și nu a aprobat o arhitectură de miniștri susținuți de GNA.

Pe de o parte, GNA se străduia să obțină autoritatea și controlul asupra teritoriului și a instituțiilor libiene din vestul țării, iar, pe de altă parte, LNA, sub comanda generalului Khalifa Haftar și aliate cu guvernul interimar, au continuat să-și extindă controlul asupra teritoriilor din est și sud. Pe lângă aceste forțe politice care își dispută puterea, în Libia, mai persistă și amenințarea teroristă a luptătorilor afiliați grupării Stat Islamic, care sunt încă prezenți în zonele de la sud de Sirte și Bani Walid.

Guvernarea libiană funcționa pe baza Acordului politic libian semnat, sub mandat ONU, la Skhirat (Maroc) în 2015, și constituit „atât pentru a aborda suferința imediată a poporului libian, cât și pentru a construi un stat civil democratic prin consens național”³⁹⁴. Punerea în aplicare a înțelegerii politice mediate de ONU care a instituit Consiliul Președinției și guvernul interimar de la Tripoli a fost umbrită de pretențiile de nelegitimitate ale forțelor politice rivale. Confruntările ce au urmat între milițiile și forțele loiale guvernelor menționate mai sus au afectat economia și serviciile publice, inclusiv sistemul de sănătate publică, precum și aplicarea legii și sistemul judiciar, și au determinat dislocarea internă a peste 200.000 de persoane și înregistrarea a 44.000 de azilanți și refugiați³⁹⁵.

În această conjunctură geopolitică, acordul politic cu Libia, susținut de ONU, a expirat în decembrie 2017, iar comandantul armatei naționale libiene, Khalifa Haftar, declara că „începând cu 17 decembrie, nu va mai recunoaște nicio decizie emisă de organele politice stabilite prin acest acord”³⁹⁶. Declarația denotă ambiția evidentă a lui Haftar de a guverna Libia pe cont propriu.

---

³⁹⁴ ***, *Libyan political agreement*, 17 December 2015, p. 2, URL: <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>, accesat la 12.01.2018.

³⁹⁵ Barbara Molinario, *Evacuation from Libya gives refugees new hope*, UNHCR, UN Refugee Agency, 18 December 2017, URL: <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2017/12/5a3802b04/evacuation-libya-gives-refugees-new-hope.html>, accesat la 20.12.2017.

³⁹⁶ ***, „Haftar announces end of Libyan Political Agreement”, Middle East Monitor, 18 December 2017, URL: <https://www.middleeastmonitor.com/20171218-haftar-announces-end-of-libyan-political-agreement>, accesat la 22.12.2017.

Evident, reacția comunității internaționale a fost una de îngrijorare, iar a statelor regionale și a populației divizate a statului libian de alertare și tensiune. Astfel, la nivelul ONU, trimisul special pentru Libia, Ghassan Salame, făcea apel la toate partidele libiene să „se abțină de la orice acțiune care ar putea submina procesul politic”³⁹⁷. De asemenea, miniștrii de externe a trei state vecine (Egipt, Tunisia și Algeria) s-au întrunit în aceeași zi în Tunis pentru a dezbate „ultimele evoluții din Libia și perspectivele de soluționare politică a crizei libiene”³⁹⁸. În plan intern, tensiunile s-au accentuat în Tripoli și în jurul orașului Sirte între milițiile aliniate la GNA și cele care îl sprijină pe Haftar. Grupul armat Nawasi afiliat al GNA din Tripoli a respins declarațiile lui Haftar.

La momentul de față, ONU prin Biroul său pentru Libia urmărește implementarea planului de acțiune stabilit la sfârșitul lunii septembrie 2017, prin angajarea partidelor libiene în agreearea și organizarea de alegeri parlamentare și prezidențiale în ultimul trimestru al anului 2018³⁹⁹. În ceea ce privește viitorul proces politic, principalul organism religios al Libiei, Casa Fatwa, a cerut poporului libian să se înregistreze pentru viitoarele alegeri pentru a pune capăt crizei statale. Candidații la președinție sunt: Saif Gaddafi, fiul fostului dictator, Ali Zeidan, fost prim-ministru libian, și Khalifa Haftar, care se bucură de sprijin popular intern, în regiunile controlate de Forțele Armate Libiene, dar și pe plan extern, din partea Rusiei, Egiptului, Emiratelor Arabe Unite și, chiar, al Franței. Haftar și-a exprimat intenția de a prelua puterea prin forță militară (evident prin instaurarea unei dictaturi militare) dacă alegerile se demonstrează că nu aduc stabilitate în țară.

Îngrijorător ca tendință este conflictul dintre Guvernul din Tobruk, recunoscut pe plan internațional, și facțiunea cu baza în Tripoli, care a permis o extindere a grupurilor extremiste violente, inclusiv deținerea teritoriului de către filiala ISIL din Libia. De câțiva ani, Libia este un centru operațional și de tranzit cheie pentru luptători teroriști străini care

---

³⁹⁷ *Idem.*

³⁹⁸ ***, „Egypt, Tunisia, Algeria FMs meet on Libyan crisis”, Egypt Today, 17 December 2017, URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/37255/Egypt-Tunisia-Algeria-FMs-meet-on-Libyan-crisis>, accesat la 23.01.2018.

³⁹⁹ ***, „Libya elections to be held in last 2018 quarter, Libyan and Italian foreign ministers said”, Alnaaba TV, 30 January 2018, URL: <https://alnabaa.tv/en/news/view/17294>, accesat la 30.01.2018.

călătoresc către/din Siria și Irak.

În opinia mea, există doar o singură opțiune pentru realizarea stabilității pe termen mediu și lung în Libia – alegerea lui Haftar în funcția de președinte și sprijinirea guvernului acestuia de către comunitatea internațională, chiar cu riscul de a întări poziția Rusiei în regiune, despre care se vehiculează că ar dori să construiască un port rusesc la Tobruk⁴⁰⁰. Ceilalți candidați nu au suficient sprijin popular pentru a câștiga majoritatea voturilor la alegerile ce urmează sau, în cazul lui Saif Gaddafi, o armată care să îl susțină și să dea credibilitate acțiunilor lui. Dacă unul dintre contracandidații lui Haftar ar avea totuși câștig de cauză, Haftar va reacționa militar, ceea ce va duce iar Libia într-o criză militară și umanitară de amploare.

3. În Yemen

Implicarea străină este una dintre constantele conflictului yemenit. Congruența relațiilor dintre actorii implicați este bazată pe interesele geopolitice divergente. Pe de o parte, Iranul, care îi susține militar pe rebelii Houthi (principala forță de opoziție împotriva guvernului președintelui Abed Rabbo Mansour al-Hadi sprijinit de americani și saudiți), caută să conteste poziția dominantă a Arabiei Saudite și SUA în regiune. O alianță tactică cu rebelii o are și gruparea fostului președinte yemenit Ali Abdullah Saleh, care comandă o parte din elementele forțelor de securitate din Yemen, rețelele tribale și partidul politic Congresul General al Poporului. Pe de altă parte, blocada aeriană și navală impusă de coaliția condusă de forțele saudite a continuat și în 2017⁴⁰¹. Cum liniile frontului se schimbă permanent, minele de luptă rămase neexplodate în teren reprezintă o problemă de securitate majoră, în special pentru civili.

Cele mai importante organizații teroriste ale regiunii, Al-Qaeda în Peninsula Arabă (AQAP) și Dae'sh, sunt situate pe poziții insurgente similare. Ambele luptă împotriva guvernului lui al-Hadi, deși membri importanți ai Al-Qaeda susțineau că „tacticile brutale ale organizației Stat

---

⁴⁰⁰ Abdulkader Assad, „Russia's plans for military base in east Libya: Truth or fabrication”, The Libya Observer, 14 January 2018, URL: <https://www.libyaobserver.ly/news/russias-plans-military-base-east-libya-truth-or-fabrication>, accesat la 30.01.2018.

⁴⁰¹ ***, *World Report 2017 – Yemen*, HRW - Human Rights Watch, 12 January 2017, URL: http://www.ecoi.net/local_link/334724/463171_en.html, accesat la 03.03.2017.

Islamic, care includ execuții în masă și atacuri cu bombă la moschei, cu un stil de conducere relativ autocratic, sunt în contradicție cu normele sociale și tribale ale Al-Qaeda”⁴⁰².

Primele acțiuni militare ale administrației Trump în Yemen au fost direcționate împotriva grupării teroriste AQAP care, așa cum remarcau specialiștii *International Crisis Group*⁴⁰³, a câștigat influență regională sporită ca urmare a propagandei duse pe fondul conflictului dezvoltat între luptătorii Houthi și forțele guvernamentale, părți susținute de puteri regionale cu interese antagonice. Astfel, la 29 ianuarie 2017 s-a desfășurat un raid al Forțelor Speciale ale SUA în Guvernoratul al-Bayda, asupra unui câmp de luptă critic între forțele pro și anti-Houthi, fiind ucis un comandant american⁴⁰⁴, câțiva membri proeminenți ai unui trib asociat cu AQAP și, potrivit unor surse locale, mulți civili, inclusiv cel puțin zece femei și copii⁴⁰⁵. Această acțiune poate duce la creșterea animozității populației locale față de americani și occidentali în general.

Médecins Sans Frontières arăta la sfârșitul lunii ianuarie 2017 că „după 22 de luni de conflict, Yemenul este în plină urgență umanitară ... deoarece toți actorii înarmați implicați în conflict, inclusiv coaliția condusă de Arabia Saudită sau Houthi, desfășoară atacuri nediscriminatorii, fără nici un respect pentru civili sau infrastructuri civile, cum ar fi spitale, școli sau piețe”⁴⁰⁶. Situația se prevede a se înrăutăți și mai mult, din punct de vedere conflictual, dar și umanitar.

La 23 februarie 2017, CS ONU adopta Rezoluția 2342 de extindere a regimului de sancțiuni împotriva principalelor organizații teroriste care acționează în Yemen (Al-Qaeda din Peninsula Arabă, ISIL și alte grupuri

---

⁴⁰² ***, *Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base*, Report no. 174, International Crisis Group, 2 February 2017, URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/174-yemen-s-al-qaeda-expanding-base>, accesat la 08.02.2017.

⁴⁰³ *Ibidem*.

⁴⁰⁴ ***, „A timeline of events on how the controversial Navy SEAL raid on Yemen was planned and carried out”, *Washington Post*, 3 February 2017, URL: https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2017/02/03/a-timeline-of-events-on-how-the-controversial-navy-seal-raid-on-yemen-was-planned-and-carried-out/?utm_term=.e90ab41d707f, accesat la 10.02.2017.

⁴⁰⁵ ***, *Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base*, Report no. 174, International Crisis Group, 2 February 2017, URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/174-yemen-s-al-qaeda-expanding-base>, accesat la 08.02.2017.

⁴⁰⁶ ***, „Yemen: Crisis update - January 2017”, în *Médecins Sans Frontières*, 31 January 2017, URL: <http://www.msf.org/en/article/yemen-crisis-update-january-2017>, accesat la 13.02.2017.

și persoane afiliate⁴⁰⁷) pentru încă un an și a acțiunii Grupului de experți până la 28 martie 2018⁴⁰⁸, considerând impactul negativ al prezenței lor, violența ideologiei extremiste și acțiunile întreprinse asupra stabilității Yemenului și regiunii, inclusiv impactul umanitar devastator asupra populațiilor civile.

În luna martie 2017, se împlineau doi ani de la începutul războiului din Yemen. Cu această ocazie pe 26 martie 2017, zeci de mii de yemeniți s-au adunat în capitala Sanaa, pentru a protesta împotriva intervenției conduse de Arabia Saudită⁴⁰⁹, în contextul în care Riadul a intervenit în sprijinul guvernului președintelui Abedrabbo Mansour Hadi, care a fost înlăturat din capitala Yemenului de către rebelii Houthi.

Așa cum se arăta într-un articol al *Al Jazeera*, „cei doi ani de război au luat viața a mai mult de 10.000 de oameni și au împins țara în pragul foametei”⁴¹⁰. Această afirmație este exemplificată de un raport al Biroului ONU pentru Coordonarea Afacerilor Umanitare care arată că „18,8 milioane oameni, aproape două treimi din populație au nevoie de sprijin sau protecție umanitară ... și aproximativ 7 milioane de femei, copii și bărbați sunt în pragul foametei în 2017”⁴¹¹. Mai mult, „peste 50.000 de civili au fost uciși, răniți sau mutilați. Au căzut victime ale atrocităților războiului cel puțin 1.540 de copii care au fost uciși, 2.450 de copii răniți și peste 1.550 de copii recrutați pentru a lupta sau a efectua activități cu caracter militar. Sute de oameni au fost uciși în moschei, piețe, școli și spitale”⁴¹². Mai mult, există surse care arată că există între 1,7 și 2 milioane

---

⁴⁰⁷ Resolution 2342 (2017) adopted by the Security Council at its 7889th meeting, on 23 February 2017, p. 1.

⁴⁰⁸ *Chronology of Events. Yemen. February*, Security Council Report, URL: <http://www.securitycouncilreport.org/chronology/yemen.php>, accesat la 01.03.2017.

⁴⁰⁹ ***, *Hundreds of thousands in Yemen protest against Saudi-led intervention*, *The New Arab*, 26 March 2017, URL: <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/3/26/hundreds-of-thousands-in-yemen-protest-against-saudi-led-intervention>, accesat la 27.03.2017.

⁴¹⁰ ***, „Sanaa protest marks second Yemen conflict anniversary”, *Al Jazeera*, 26 March 2017, URL: <http://www.aljazeera.com/news/2017/03/sanaa-protest-marks-yemen-conflict-anniversary-170326175737641.html>, accesat la 27.03.2017.

⁴¹¹ ***, *Humanitarian coordinator in Yemen, Jamie McGoldrick, statement on the humanitarian situation in Yemen two years into the escalation of the conflict*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 28 March 2017, URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/yemen/document/statement-humanitarian-coordinator-jamie-mcgoldrick-humanitarian-situation>, accesat la 29.03.2017.

⁴¹² *Idem*.

de refugiați, solicitanți de azil și imigranți în Yemen, dintre care 460.000 au nevoie de asistență umanitară”⁴¹³. Acest bilanț, coroborat cu acțiunile sângeroase ale ISIL și Al-Qaeda (respectiv, mai mult de 170 de atacuri asupra civililor⁴¹⁴), denotă un scenariu mai mult decât sumbru, care i-a făcut pe unii analiști⁴¹⁵ să declare că Yemenul reprezintă cea mai adâncă criză umanitară a momentului.

Concluzii

Perioada de referință a fost plină de provocări pentru regiunea Orientului Mijlociu, pe fondul terorismului islamist încă efervescent în Siria și Irak, evoluției programului nuclear al Iranului, a regimurilor dictatoriale care acționează în detrimentul drepturilor omului și a interesului propriilor cetățeni, implicării marilor puteri în regiune în lupta pentru resurse și în contextul „pacificării” regionale, crizei refugiaților în continuă dinamică, perspectivei aplicării unei soluții cu două state ca posibilă rezolvare a conflictului arabo-israelian și, pe acest fundal, a evoluției relațiilor Israelului cu lumea arabă, precum și crizelor interstatale datorate tendințelor hegemonice ale unor state în contextul reșezării generale a balanței regionale de putere.

Pe fondul acțiunilor ostile reciproce în frontul de luptă sirian, relația SUA-Rusia s-a răcit, fapt exprimat nu numai în declarații oficiale de ambele părți, dar și în alte manifestări de fricțiuni reciproce. Ceea ce este reprezentativ pentru relațiile ruso-americe în regiune sunt acțiunea imediată luată de Rusia ca ripostă la atacurile aeriene ale SUA în spațiul aerian sirian, anume aceea a suspendării comunicării cu forțele militare americane, dar și faptul că după acest moment și forțele ruse au inițiat atacurile maritime fără a informa forțele americane referitor la intențiile lor. Aceste aspecte sunt detalii care înrăutățesc comunicarea strategică

---

⁴¹³ *Yemen conflict: How bad is the humanitarian crisis?*, BBC News, 28 March 2017, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34011187>, accesat la 29.03.2017.

⁴¹⁴ Date preluate de pe site-ul The Religion of Peace pentru perioada martie 2015 – martie 2017, URL: <http://www.thereligionofpeace.com>, accesat la 31.03.2017.

⁴¹⁵ David Miliband, CEO al International Rescue Committee și fost secretar de stat pentru afaceri externe și Commonwealth pentru Anglia. A se vedea detalii la: *David Miliband: Yemen is the worst humanitarian crisis and it's not getting enough attention*, Business Insider, 16.03.2017, URL: <http://www.businessinsider.com/humanitarian-crisis-ignored-yemen-famine-war-david-miliband-irc-international-rescue-committee-2017-3>, accesat la 19.03.2017.

între cele două mari puteri care acționează în zona de conflict sirian, ceea ce poate duce, ulterior, la ciocniri directe accidentale între cele două forțe. Astfel, conflictul deține riscul, deși redus, de a degenera într-un război interstatal care să aibă drept principali „coordonatori de joc”, SUA și Rusia. Acest risc nu este de neglijat nici în cazul celorlalți actori care desfășoară războaie prin intermediari nu numai în Siria, ci peste tot în Orientul Mijlociu.

Unii specialiști vorbeau, la începutul lunii iunie 2017, despre retragerea teroriștilor islamiști înspre Egipt⁴¹⁶, datorită climatului prielnic existent pentru aceștia ca urmare a vidului de securitate din acest stat. Alții pun accent pe rolul destabilizator al Iranului în regiune și pe ce ar putea face în Siria post-ISIL. Alte voci occidentale⁴¹⁷ susțineau, în iulie 2017, că imaginea strategică de ansamblu este alarmantă: SUA s-au stabilit pentru o prezență pe perioadă nedeterminată în nord-estul Siriei, în mijlocul unei regiuni tulburate și neprietenoase, neavând o cale de scăpare aparentă. Cert este că Rusia se va implica în criza siriană cel puțin atâta vreme cât americanii își mențin influența în acest spațiu sau până la realizarea unui acord între cele două asupra unei eventuale reîmpărțiri a sferelor de influență regionale și/sau globale care să convină marilor puteri.

Opinia mea este că Turcia, ca și SUA, a avut o implicare mai slabă în sensul pacificării Siriei, pe fondul evoluției critice a problemelor sale interne, dar s-a implicat mai mult militar împotriva forțelor kurde în teritoriul sirian, pe care le consideră ca fiind o amenințare directă la adresa securității sale naționale.

Din datele prezentate mai sus, constatăm că o tendință în mediul de securitate regional este creșterea importanței Iranului, care probabil va umple vidul de putere lăsat de organizația teroristă Stat Islamic, având o influență de neegalat în Siria, Irak și Liban. Aceasta este facilitată de faptul că rivalul istoric al Teheranului, Arabia Saudită, este prea slabă și

---

⁴¹⁶ Albaraa Abdullah, „IS loses ground in Sinai, searches for other foothold in Egypt”, Al-Monitor, 26 June 2017, URL: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/06/egypt-isis-cells-attacks-copts.html>, accesat la 30.06.2017.

⁴¹⁷ Sam Heller, „Washington's Dead End in Syria”, Foreign Affairs, 18 July 2017, URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-07-18/washingtons-dead-end-syria?cid=nlc-fa_twofa-20170720, accesat la 20.07.2017.

prea ocupată în plan intern pentru a acționa în mod decisiv contra Iranului în încercarea de a-l contrabalansa prin menținerea solidarității în cadrul Consiliului de Cooperare al Golfului. De altfel, emergența Iranului este mai mult despre slăbiciunea statelor arabe, decât despre puterea sa.

Creșterea influenței Iranului pe fondul diminuării celei a Arabiei Saudite va încuraja alți doi pivoți regionali, Turcia și Israelul, să joace un rol mai important în modelarea ordinii viitoare. Avem astfel, ca principali actori influenți ai geopoliticii Orientului Mijlociu, trei state non-arabe, ceea ce nu s-a mai întâmplat până acum în era modernă a regiunii. Mai mult, evoluțiile recente (opозиția puternică din partea Turciei și Iranului față de eforturile Arabiei Saudite de a-și asuma rolul de lider într-o coaliție de state musulmane sunitice, care să se întindă din Africa de Nord până în Asia de Sud-Est, și determinarea lor comună de a împiedica formarea de state kurde independente în nordul Irakului sau în Siria, având în vedere propriile lor minorități kurde și ambițiile lor politice) au determinat schimbări și în relațiile bilaterale dintre cele două țări, apropiindu-le. Aceste evoluții pot conduce la formarea unei alianțe turco-iraniene, care ar putea transforma balanța de putere în întregul Orient Mijlociu. Așadar, această nouă relație turco-iraniană care se prefigurează trebuie urmărită ca un element geopolitic de mare importanță ce va configura viitorul regiunii.

POLITICA NUCLEARĂ ÎN ASIA DE NORD-EST ÎNTRE ESCALADARE ȘI RELAXARE

Mihai ZODIAN

Capitolul sintetizează articolele publicate în cadrul „Dinamicii mediului de securitate”, în anul 2017, prin intermediul unei scheme de interpretare a crizelor realistă, inspirată de H. Lasswell, H. Morgenthau, M. Brecher și J. Wilkenfeld⁴¹⁸. Subiectul este important prin implicațiile științifice și practice ale caracteristicilor desfășurării evenimentelor, fiind vorba despre interacțiuni complexe dintre mari și mici puteri, despre un program de înarmare și despre impactul cercetării asupra relațiilor internaționale. În cele ce urmează, vor fi explorate un cadru de interpretare, trei momente ale crizei și o serie de concluzii și predicții.

1. O privire sintetică asupra crizei din 2017

Prima secțiune va prezenta, pe scurt, actorii, distribuția puterii și miza crizei desfășurate în cursul anului trecut. Astfel de fenomene politico-militare pot fi analizate prin mai multe feluri de interpretări, cum ar fi cea generală și statistică, elaborată de M. Brecher și J. Wilkenfeld, modelele clasice ale lui G. Allison, procedurile CRISMART și altele⁴¹⁹. În acest capitol, va fi aplicată o schemă de interpretare realistă inspirată de H. Lasswell și H. Morgenthau, care accentuează caracterul politic și importanța puterii, o etapizare a evenimentelor (pre-criză, criză, final) folosită, printre alții, în studiul clasic al lui M. Brecher și J. Wilkenfeld, ceea ce ne permite o privire sintetică utilă, în condițiile în care este un

---

⁴¹⁸ Capitolul reunește următoarele articole publicate în *Dinamica mediului de securitate (DMS)*, publicație online a CSSAS, ce se regăsește la adresa <https://cssas.unap.ro/ro/dms.htm>: Mihai Zodian, „Coreea de Nord. Creșterea amenințării nucleare”, *DMS*, februarie-martie 2017; Mihai Zodian, „Escaladare și ambiguități în Asia de Nord-Est. SUA, din nou în prim-plan”, *DMS*, aprilie-mai 2017; Mihai Zodian, „Politica nucleară nord-coreeană: teste, controverse și incertitudini”, *DMS*, iunie-septembrie 2017; Mihai Zodian, „Tensiune, strategie și diplomație în Asia de Nord-Est”, *DMS*, octombrie-noiembrie 2017.

⁴¹⁹ Graham Allison, Philip Zelikow, *Esența deciziei. O explicație a crizei rachetelor din Cuba*, Editura Polirom, Iași, 2010; Michael Brecher, Jonathan Wilkenfeld, *A Study of Crisis*, University of Michigan Press, 1997; Iulian Chifu, *Analiză de conflict*, Editura Politeia, București, 2004; Mircea Mureșan, Gheorghe Văduva; Stelian Stancu, Gabriela Prelipcean (coord.), *Criza, conflictul războiul*, Editura UNAp, București, 2007.

mare grad de incertitudine referitoare la evenimentele, motivațiile și chiar, capacitățile participanților⁴²⁰.

În ceea ce privește actorii, criza programului nuclear nord-coreean a fost centrată, mediatic, pe relațiile dintre SUA și Coreea de Nord, dar în diversele sale manifestări au fost implicate Coreea de Sud, Japonia, China și Rusia, cel puțin. Avem de-a face cu o interacțiune complexă: între trei-patru mari puteri și două puteri minore; regimuri democratice, autoritare și totalitare; alianțe și coaliții diferite; niveluri de dezvoltare etc. Pentru autori ca J. J. Mearsheimer, regiunea amintește uneori de Europa dinaintea Primului Război Mondial, dar, deși riscantă, avem de-a face mai curând cu o problemă locală, cel puțin pentru moment⁴²¹.

Problema măsurării puterii ridică, în continuare, probleme în cercetarea fenomenelor relațiilor internaționale, ceea ce complică atât estimările, cât și predicțiile teoretice⁴²². În acest capitol, am recurs la perspectiva tranziției puterii, deoarece este una dintre cele mai bine sprijinite construcții intelectuale din domeniu și pentru că este relativ ușor de aplicat⁴²³. Euristic, ne uităm la actorii considerați mai puteri ai unei perioade și, în cazul în care vorbim despre modernitate și despre societăți relativ dezvoltate, comparăm Produsul Intern Brut (PIB), un agregat sintetic destul de versatil⁴²⁴.

Principala tendință pentru Asia de Sud-Est se referă la continuarea ascensiunii Chinei, cu un caracter preponderent economic: în 2016, rata de creștere, în scădere, se ridică totuși la circa 6,6%, PIB-ul atingând 11.199 mld. dolari (valori curente), reprezentând în jur de 14% din produsul mondial, potrivit datelor oferite de Banca Mondială⁴²⁵. Comparativ, SUA înregistrau o rată de creștere de circa 1,5%, la un PIB de 18.624 mld. dolari (25%); Uniunea Europeană, o creștere de 1,9%, la un PIB de 16.491 mld. dolari (21%); Japonia, PIB de 4.949 mld. dolari (6,5%); Coreea de Sud,

---

⁴²⁰ M. Brecher, J. Wilkenfel, *op. cit.*; Harold D. Lasswell, *Politics: Who Gets What, When, How*, McGraw Hill, 1936; Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, București, Editura Polirom, Iași, 2007.

⁴²¹ John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, București, 2001.

⁴²² Andrei Miroiu, *Balanță și hegemonie*, Editura Tritonic, București, 2005.

⁴²³ Edward A. Kolodziej, *Securitatea și relațiile internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2007.

⁴²⁴ A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *The War Ledger*, University of Chicago Press, 1981.

⁴²⁵ ***, "The World Bank Open Data", *Banca Mondială*, URL: <https://data.worldbank.org>, accesat aprilie 2018.

PIB de 1.411 mld. dolari (1,85%) iar Federația Rusă, PIB de 1.283 mld. dolari (1,69%)⁴²⁶. PIB-ul în valori curente nu este un indicator economic infailibil, iar economia nu reprezintă singura sau cea mai importantă dimensiune a puterii, dar pentru o privire generală, este suficient.

Cu toate acestea, alianțele occidentale însumau aproximativ 54,35 % din PIB-ul global, iar China și Rusia, spre 16%, un raport puțin mai mare de trei la unu⁴²⁷. Ironic, dacă facem o comparație cu un studiu celebru din anii '80 al lui Stephen Walt, nu este o diferență radicală față de perioada Războiului Rece (62% la 19%), chiar dacă există unele diferențe între statele componente ale coalițiilor⁴²⁸. Deci, chiar dacă se manifestă un proces de declin relativ al SUA, acesta este destul de lent, iar, alături de aliați, se bucură încă de o importantă superioritate economică.

Această concluzie este una relativ fericită. Cel mai bine testată explicație referitoare la relațiile dintre marile puteri, teoria tranziției puterii, consideră că deși instabilitatea și conflictualitatea cresc atunci când puterea dominantă intră într-un declin accelerat, coaliția sa deține încă avantaje, iar competitorul este nemulțumit de principiile și beneficiile ordinii internaționale⁴²⁹. În cazul de față, însă, schimbarea de putere este lentă, cu un grad redus de robustețe, iar Beijingul nu s-a angajat în contestări globale sau sistemice⁴³⁰.

Reiese că este mai curând vorba despre o criză regională, cu un risc redus de escaladare la nivel general (desigur, dacă nu se produc greșeli grave de gestionare sau accidente). Miza crizei nord-coreene implică cel puțin două aspecte. Primul se referă la gestionarea unui caz de proliferare nucleară, în condițiile în care regimul tradițional nu oferă foarte multe soluții credibile și eficiente. Aici intră tipurile de tehnologie (îmbogățire a uraniului, producere a plutoniului, explozive termonucleare, rachete balistice, focoase, sisteme de ghidare, măsuri de siguranță), strategiile, conformitatea cu normele internaționale etc.

---

⁴²⁶ *Ibidem.*

⁴²⁷ *Ibidem.*

⁴²⁸ *Ibidem*; Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, primăvara 1985.

⁴²⁹ Daniel S. Geller, J. David Singer, *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, 1998, pp. 137-138.

⁴³⁰ Randall L. Schweller, Xiaoyu Pu, "After Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline", *International Security*, nr. 1, vara 2011.

În al doilea rând, tema programului nuclear nu se reduce doar la o chestiune „tehnică” sau bilaterală, ci are și implicații extinse în regiunea Asiei de Nord și în ceea ce privește relațiile dintre marile puteri sau actorii locali, adică aspectele puterii și prestigiului. De exemplu, China trebuie să balanseze mai multe opțiuni: necesitatea unui stat tampon; riscul ca accentuarea înarmării Phenianului să determine Japonia, Coreea și SUA să-și sporească resursele, reducând astfel puterea Beijingului în acel spațiu și caracterul negocierilor cu SUA⁴³¹. De asemenea, se pare că Rusia a devenit mai activă și aici⁴³².

Acestor două mize externe li se asociază și chestiuni interne. Pentru regimul nord-coreean, arsenalul nuclear poate reprezenta o garanție de supraviețuire, în sensul în care îi permite menținerea unei stări ambigue, care evită repetarea scenariului unificării Germaniei, ca urmare a tensiunilor, dar nu intensifică conflictualitatea atât de mult încât să conducă la intervenții armate⁴³³. Alte motive pot proveni dintr-o multiplicitate de surse, dar aici probabil că gradul de incertitudine este maxim.

În ceea ce privește administrația Trump, a fost prima criză serioasă, declanșată odată cu preluarea mandatului, în condițiile în care autoritățile de la Phenian au sondat, prin acțiuni intens mediatizate și uneori surprinzătoare, capacitatea de reacție, percepția riscurilor și intențiile noii echipe de la Casa Albă. Președintele SUA a ripostat printr-un schimb de declarații la fel de vizibile, dar și prin măsuri de reasigurare a alianțelor, efectuare de exerciții, dând dovadă și de flexibilitate diplomatică. Mai mult, controversalele interne au adăugat o nouă dimensiune acestor politici.

Capacitatea administrației americane de a promova o soluție, dincolo de demonstrații de forță, a fost influențată nu numai de contextul local sau

---

⁴³¹ Michelle Nichols, „China pushes for implementation of UN sanctions on North Korea over missile tests”, 23 mai 2017, <http://globalnews.ca/news/3471282/china-un-sanctions-north-korea-missile-tests> (accesat iunie 2017); Ryan Pickrell, „China s Top Korean War Historian Shocks his Countryment With His Hones Assesment”, 19 aprilie 2017, *The Daily Caller News Foundation*, <http://dailycallernewsfoundation.org/2017/04/19/chinas-top-korean-war-historian-shock-his-countrymen-with-his-honest-assessment>, accesat iunie 2017.

⁴³² James Griffiths, Matthew Chance, Steve George, „Putin warns against intimidating North Korea after latest missile launch”, *CNN*, 16 mai 2017, <http://edition.cnn.com/2017/05/15/europe/north-korea-putin-russia-missile/index.html>, accesat iunie 2017; Leonid Bershidsky, „The Key to North Korea Is Russia”, 18 mai 2017, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-05-18/the-key-to-north-korea-is-russia>, accesat iunie 2017.

⁴³³ Gordon G. Chang, *Nuclear Showdown: North Korea Takes On the World*, Random House, 2006.

de politicile altor actori, ci și de disputele interne, îndeosebi presupunerile referitoare la legăturile echipei Trump cu Federația Rusă, înainte și după alegerile din 2016. Executivul a fost afectat, în cursul lui 2017, de mai multe controverse interne, câțiva oficiali importanți renunțând la funcții, iar Congresul s-a implicat mai mult în elaborarea politicii externe⁴³⁴. Uneori, președintele Donald Trump a fost criticat chiar de către reprezentanți ai Partidului republican, în anumite teme⁴³⁵.

Schematizarea lasswelliană ne permite să ne concentrăm atenția asupra actorilor, relațiilor de putere, mizei și principalelor acțiuni. Putem creiona o serie de tendințe și de așteptări în ceea ce privește riscurile și consecințele evenimentelor politico-militare, în acest caz, ale unei crize. Probabil cel mai important lucru de reținut este că, deși avem de-a face cu tensiuni și rivalități periculoase, sunt șanse destul de mari ca efectele să rămână limitate.

2. O primă escaladare a tensiunilor

Din perspectiva de față, anul 2017 a început, brusc, cu o intensificare a tensiunilor politico-militare în Asia de Nord-Est. Mai precis, regimul de la Phenian a reluat strategia conflictuală cu Vestul, printr-o serie de demersuri, cum ar fi declarații controversate sau lansarea mai multor rachete. Acțiunile respective au atras o reacție negativă din partea comunității internaționale, îndeosebi a Washingtonului, fiind vorba despre cea mai serioasă escaladare din 1994, când SUA au trimis portavioane în regiune și au obținut un acord, care s-a dovedit a fi doar temporar.

După o creștere a tensiunilor în 2016, Coreea de Nord a adoptase o atitudine mai reținută. O nouă criză era previzibilă, având în vedere că toate soluțiile încercate de comunitatea internațională, de la negocieri, până la sancțiuni, s-au dovedit a fi nu foarte eficiente. Noua serie de conflicte și tensiuni a fost deschisă cu lansarea unei rachete pe 12 februarie 2017, în condițiile în care administrația Trump abia se instala⁴³⁶. Presa occidentală a sugerat posibilitatea unei conexiuni între cele două

---

⁴³⁴ Michael D. Shear, Matt Apuzzo, „F.B.I. Director James Comey Is Fired by Trump”, *The New York Times*, 9 mai 2017, https://www.nytimes.com/2017/05/09/us/politics/james-comey-fired-fbi.html?_r=0, accesat iunie 2017.

⁴³⁵ *Ibidem*.

⁴³⁶ ***, “North Korea shoots missile 500 km in `show of force` to Trump, says South”, *The Guardian*, 12 februarie 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/12/north-korea-shoots-missile-500km-in-show-of-force-to-trump-says-south>, accesat aprilie 2017.

evenimente, chiar dacă motivațiile Phenianului nu erau foarte clare⁴³⁷.

Peste câteva săptămâni, alte patru rachete au fost lansate (6 martie 2017), în paralel cu un exercițiu militar american și sud-coreean, potrivit BBC, intensificând disputele legate de problematica arsenalului nuclear și pe cea a viitorului regimului de la Phenian⁴³⁸. Un alt test legat de dezvoltarea unei rachete balistice intercontinentale (ICBM), efectuat la sfârșitul lui martie 2017, pare să fi eșuat, gest privit ca o sfidare la adresa SUA, dar care în sine reprezintă doar o haltă într-un traseu destul de lung și costisitor⁴³⁹. Administrația americană a condamnat toate aceste acțiuni și a purtat discuții cu actorii implicați, inclusiv cu reprezentanții Chinei⁴⁴⁰, iar Beijingul a suspendat importurile de cărbune din Coreea de Nord însă, în mod tradițional, s-a pronunțat pentru o rezolvare diplomatică a problemei arsenalului nuclear nord-coreean.⁴⁴¹

Tensiunile au continuat în lunile următoare, în contextul desemnării principalilor membri ai echipei administrației Trump, în principal prin deplasări de forțe, în condiții neclare și amenințări destul de radicale. După testele precedente, președintele anunțase că SUA „sunt dispuse să meargă pe un drum propriu”, dacă nu va beneficia de cooperarea Chinei în ceea ce privește dosarul nuclear nord-coreean⁴⁴². Opțiunile erau oricum destul de limitate, potrivit specialiștilor: sancțiuni, forța armată sau un amestec de negocieri și presiuni, fie bilaterale, fie regionale⁴⁴³. Subiectul fusese abordat în cadrul vizitei președintelui chinez, Xi Jinping, în SUA (6-7 aprilie 2017), unde cele două părți au decis să colaboreze mai bine în ceea ce privește

---

⁴³⁷ *Ibidem*.

⁴³⁸ ***, “North Korea: Four ballistic missiles fired into sea”, *BBC News*, 6 martie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-39175704>, accesat aprilie 2017.

⁴³⁹ ***, “North Korea missile launch fails”, *BBC News*, 22 martie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-39300275>, accesat aprilie 2017.

⁴⁴⁰ Steven Jiang, Katie Hunt, “China’s Xi, Tillerson urge cooperation as North Korea tests rocket engine”, *CNN*, 20 martie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/03/19/politics/china-rex-tillerson-xi-jinping/index.html>, accesat aprilie 2017.

⁴⁴¹ Chuin-Wei Yap, “China bans North Korean coal imports for the rest of the year”, *The Wall Street Journal*, <http://www.marketwatch.com/story/china-bans-north-korean-coal-imports-for-rest-of-the-year-2017-02-19>, accesat aprilie 2017.

⁴⁴² Eli Watkins, „Trump: US will act unilaterally on North Korea if necessary”, *CNN Politics*, 3 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/02/politics/donald-trump-north-korea>, accesat iunie 2017.

⁴⁴³ Ian Buruma, „America Can’t Do Much About North Korea..”, *The Atlantic*, 17 aprilie 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/north-korea-china-beijing-kim-jong-un-nuclear-weapon/523230>, accesat aprilie 2017.

acest subiect controversat, dar consecințele nu au fost foarte clare⁴⁴⁴.

Observatorii au accentuat simbolismul lansării de rachete împotriva Siriei, care s-a suprapus peste întrevederile reprezentanților Beijingului, semnificând un mai mare accent pus pe folosirea forței armate pe scena internațională, prin comparație cu administrația precedentă⁴⁴⁵. Cu toate acestea, vizita a fost precedată de un nou test al Coreii de Nord, fiind vorba despre o rachetă balistică intermediară (IRBM)⁴⁴⁶. Potrivit *New York Times*, s-au manifestat îngrijorări în ceea ce privește ritmul de creștere al capacităților regimului de la Phenian și scopurile demersului, îndeosebi în rândul experților occidentali⁴⁴⁷.

În opinia lui J. Berlinger, B. Starr și P. Hancocks, „reacția Departamentului de Stat a fost mult mai dură” decât în situații similare din trecut⁴⁴⁸. De asemenea, Casa Albă a transmis, prin intermediul unui oficial vorbind sub acoperirea anonimului, mesajul că „timpul s-a scurs și toate opțiunile sunt deschise”, o aluzie la forța armată⁴⁴⁹. Deci, luna aprilie s-a deschis sub semnul unei noi escaladări, iar tensiunile s-au agravat, ambele părți schimbând amenințări⁴⁵⁰.

---

⁴⁴⁴ Toluse Olorunnipa, Jennifer Jacobs, „Trump-Xi Summit Accomplishment: Getting to Know One Another”, Bloomberg, 8 aprilie 2017, <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2017-04-07/trump-xi-summit-s-top-accomplishment-getting-to-know-each-other>, accesat iunie 2017; Richard C. Bush, „4 things to know about the Trump-Xi meeting”, Brookings, 8 aprilie 2017, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/08/4-things-to-know-about-the-trump-xi-meeting>, accesat iunie 2017; Katie Hunt, „Donald Trump expects very difficult summit with Xi Jinping at Mar-a-Lago”, *CNN Politics*, 31 martie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/03/30/politics/donald-trump-xi-jinping-to-meet>, accesat iunie 2017.

⁴⁴⁵ Tom Phillips, „Trump told Xi of Syria strikes over `beautiful piece of chocolate cake`”, *The Guardian*, 12 aprilie 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/apr/12/trump-xi-jinping-chocolate-cake-syria-strikes>, accesat iunie 2017.

⁴⁴⁶ Tim Kelly, Ju-min Park, „Little progress reining in North Korea, U.S. commander says before Trump-Xi summit”, *Reuters*, 6 aprilie 2017, <http://www.reuters.com/article/us-northkorea-missiles-idUSKBN17808S>, accesat iunie 2017.

⁴⁴⁷ David E. Sanger, William J. Broad, „As North Korea Speeds its Nuclear Program, U.S. Fears Time Will Run Out”, *The New York Times*, 24 aprilie 2017, https://www.nytimes.com/2017/04/24/world/asia/north-korea-nuclear-missile-program.html?_r=0, accesat iunie 2017.

⁴⁴⁸ Joshua Berlinger, Barbara Starr, Paula Hancocks, „North Korea fires ballistic missile as Trump, Xi prepare to meet”, *CNN*, 6 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/04/asia/north-korea-projectile/index.html>, accesat iunie 2017.

⁴⁴⁹ Jeremy Diamond, „White House: The clock has now run out on North Korean nuclear program”, *CNN politics*, 5 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/04/politics/white-house-north-korea-china/index.html>, accesat iunie 2017.

⁴⁵⁰ Nobuhiro Kubo, Michael Martina, „Donald Trump says he`s sending a very powerful armada to North Korea after Kim Jong-Un threatened nuclear strike”, *The Mirror*, 12 aprilie 2017, <http://www.mirror.co.uk/news/politics/kim-jong-un-warns-nuclear-10209158>, accesat iunie 2017.

Astfel, președintele american, Donald Trump, a anunțat trimiterea unei „armade”, conținând inclusiv submarine „foarte puternice”, în timp ce alte oficialități au anunțat că un grup naval format în jurul portavionului „Carl Vinson” va fi desfășurat în regiune⁴⁵¹. Deplasarea forțelor respective a fost însoțită de unele controverse referitoare la traseul urmat, în condițiile în care existau temeri referitoare la un nou test nuclear⁴⁵². De cealaltă parte, în timpul unei parade militare, regimul de la Phenian a sugerat posibilitatea existenței unor noi tipuri de rachete, potrivit unor experți citați de *Al Jazeera* și a executat un nou test, dar lansarea se pare că a eșuat (16 aprilie), iar China a făcut apeluri la calm.⁴⁵³

A urmat o serie de lansări din partea Coreii de Nord, condamnări și negocieri internaționale, temeri de război, dar s-a ajuns aparent la un nou blocaj, ambele părți recurgând la demonstrații de forță și declarații conflictuale. Astfel, a fost lansată o rachetă intermediară (29 aprilie), apoi o scurtă perioadă de pauză și alte testări pe 14, 21 și 29 mai⁴⁵⁴. În lunile aprilie și mai, am avut de-a face cu cel puțin șase asemenea evenimente care, toate, au condus la condamnări internaționale, dar nu și la soluții.

SUA au reacționat dur, lansând noi sancțiuni și promovând o politică mai strictă față de regimul de la Phenian, sprijinindu-se pe aliați regionali,

---

⁴⁵¹ *Ibidem*; ***, „US sends aircraft carrier strike group to Korean peninsula amid mounting fears over Kim Jong-un nuclear threat”, *Independent*, 9 aprilie 2017, <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/us-aircraft-carrier-north-korea-kim-jong-un-nuclear-strike-group-fears-latest-a7674696.html>, accesat iunie 2017.

⁴⁵² *Ibidem*.

⁴⁵³ ***, „Kim Jong-un oversees display of N. Korea military force”, *Al Jazeera*, 15 aprilie 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/04/kim-jong-north-korea-parade-170415014857762.html>, accesat iunie 2017; ***, „North Korea launches missile despite US tensions”, *Al Jazeera*, 16 aprilie 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/04/north-korea-launches-missile-tensions-170415234519812.html>, accesat iunie 2017; Gerry Mullany, Chris Buckley, David E. Sanger, „China Warns of Storm Clouds Gathering in U.S.-North Korea Standoff”, *The New York Times*, 14 aprilie 2017, https://www.nytimes.com/2017/04/14/world/asia/north-korea-china-nuclear.html?_r=0, accesat iunie 2017.

⁴⁵⁴ ***, „North Korea test-fires ballistic missile in defiance of international pressure”, *Deutsche Welle*, 28 aprilie 2017, <http://www.dw.com/en/north-korea-test-fires-ballistic-missile-in-defiance-of-international-pressure/a-38635348>, accesat iunie 2017; ***, „North Korea launches new missile, sparking anger across region”, *Deutsche Welle*, 14 mai 2017, <http://www.dw.com/en/north-korea-launches-new-missile-sparking-anger-across-region/a-38832130>, accesat iunie 2017; ***, „North Korea's second missile launch in a week provokes international outcry”, *Deutsche Welle*, 21 mai 2017, <http://www.dw.com/en/north-korea-second-missile-launch-in-a-week-provokes-international-outcry/a-38923014>, accesat iunie 2017.

precum Coreea de Sud și Japonia. În cadrul Consiliului de Securitate al ONU, reprezentanții SUA au promovat adoptarea unei linii punitive, însă China și Federația Rusă au criticat desfășurările de forțe americane în regiune, îndeosebi sistemul antirachetă THAAD și discuțiile au continuat⁴⁵⁵. Camera Reprezentanților a adoptat propria listă de sancțiuni, inclusiv posibilitatea ca statul comunist să fie considerat „sponsor al terorismului” (4 mai)⁴⁵⁶.

În paralel cu criza programului nuclear, în Coreea de Sud au avut loc alegeri prezidențiale încheiate cu victoria lui Moon Jae-in, ceea ce a pus capăt unei perioade de controverse interne⁴⁵⁷. Deși inițial noul șef al statului părea că se va orienta spre o atitudine de negociere în ceea ce privește problematicile legate de arsenalul vecinului din nord, continuarea testărilor l-a obligat să adopte o poziție mult mai critică⁴⁵⁸. Chiar dacă și președintele american, Donald Trump, nu a exclus posibilitatea unor discuții, ambii lideri au evocat și riscul declanșării unui conflict în peninsula coreeană⁴⁵⁹.

În consecință, prima jumătate a anului trecut a fost marcată de o escaladare rapidă a rivalităților în Asia de Nord-Est, în problema programului nuclear nord-coreean, un vârf fiind atins în primăvară, când a fost testată o rachetă intercontinentală, alături de alte lansări în momente sensibile, precum summitul sino-american, iar SUA au desfășurat forțe importante în regiune. Administrația Trump a trebuit să gestioneze prima sa criză importantă politico-militară. În absența unei soluții clare, blocajul diplomatic a continuat, dar evenimentele s-au precipitat.

---

⁴⁵⁵ Oren Dorell, „U.S. calls for new sanctions against North Korea”, *USA Today*, 28 aprilie 2017, <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/04/28/the-latest-us-calls-for-new-sanctions-against-north-korea/101021984>, accesat iunie 2017.

⁴⁵⁶ Jon Rogers, „North Korea lashes out at tough new US sanctions...”, *Express*, 12 mai 2017, <http://www.express.co.uk/news/world/803684/North-Korea-US-sanctions-Congress>, accesat iunie 2017.

⁴⁵⁷ Alistair Walsh, „New South Korean President Moon sworn in and willing to visit North Korea”, *Deutsche Welle*, 10 mai 2017, <http://www.dw.com/en/new-south-korean-president-moon-sworn-in-and-willing-to-visit-north-korea/a-38779018>, accesat iunie 2017; Aria Bendix, „South Korean President: High Possibility of War With North Korea”, 18 mai 2017, <https://www.theatlantic.com/news/archive/2017/05/south-korean-president-high-possibility-of-war-with-north-korea/527139>, accesat iunie 2017.

⁴⁵⁸ *Ibidem*.

⁴⁵⁹ *Ibidem*.

3. Al doilea vârf al crizei

Un nou val s-a format odată cu lansarea a două rachete ICBM de către Coreea de Nord și cu un nou test nuclear, în vara și toamna lui 2017. În acest context, ONU a decis impunerea de sancțiuni mai dure, iar, între Phenian și Washington s-a purtat un dialog mediatic în termeni foarte duri. Evenimentele respective au trezit temeri în rândul opiniei publice internaționale, mai ales în ceea ce privește continuarea escaladării crizei.

Coreea de Nord a testat o rachetă balistică intercontinentală cu vehicul de reîntoarcere în atmosferă pe 4 iulie, cu un mesaj provocator la adresa SUA, care își sărbătoreau ziua națională⁴⁶⁰. În scurt timp, regimul de la Phenian a experimentat o nouă versiune a aceluiași model, cel puțin din ceea ce reiese din informațiile publice și din expertizele independente (28 iulie 2017)⁴⁶¹.

Pentru evaluarea acestor demersuri ale Coreii de Nord, trebuie avute în vedere două aspecte, traiectoria și capacitatea vehiculului de reintrare în atmosferă, cel care practic transportă bomba până la țintă. Intitulat Hwasong-14 sau KN-20, racheta testată la începutul lui iulie ar fi putut atinge unele zone din teritoriul continental al SUA, considerându-se, inițial, de către unii experți, că ar fi capabil să parcurgă o distanță de 8.000 km pe traiectoria cea mai favorabilă⁴⁶², în timp ce, despre a doua, botezată tot Hwasong-14, presa a atras atenția că, dacă va conduce la dezvoltarea unui sistem operațional, ar putea amenința o zonă mai mare a continentului american, ceea ce a creat senzație⁴⁶³.

---

⁴⁶⁰ John Schilling, „What is True and Not True About North Korea’s Hwasong-14 ICBM: A Technical Evaluation”, *38 North/US-Korea Institute at John Hopkins SAIS*, 10 iulie 2017, <http://www.38north.org/2017/07/jschilling071017>, accesat octombrie 2017; Michael Edison Hayden, Luiz Martinez, „North Korea releases video of July 4 missile launch”, *abcNews*, 5 iulie 2017, <http://abcnews.go.com/International/north-korea-releases-video-fourth-july-missile-launch/story?id=48454515>, accesat octombrie 2017; Andreea Mandiuc, „Coreea de Nord testează prima sa rachetă intercontinentală”, *RISAP*, 11 iulie 2017, <http://risap.ro/coreea-de-nord-testeaza-primasa-racheta-intercontinentala>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶¹ ***, „North Korea conducts new intercontinental missile test”, *BBC News*, 28 iulie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-40757780>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶² John Schilling, *op. cit.*; ***, „Hwasong-14 (KN-20)”, *Missile Threat*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hwasong-14>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶³ Tom Philips, „North Korea missile test shows it could reach New York, says experts”, *The Guardian*, 29 iulie 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/28/north-korea-fires-missile-japan-reports-say>, accesat octombrie 2017.

Opinia specialiștilor și decidenților americani și sud-coreeni părea a fi că, deși poate lansa rachete spre teritoriul continental al SUA, testele indică persistența unor probleme în ceea ce privește vehiculului de reintrare în atmosferă, anume fiabilitatea și limitarea la capacitatea sa de a transporta explozive bazate pe fisiune („bombe atomice”) sau eventual îmbunătățite, Coreea de Nord executând trageri și cu alte tipuri diferite de rachete de-a lungul lunilor iunie-septembrie 2017⁴⁶⁴.

Aceste posibilități se pot interpreta fie optimist, în sensul în care programul nord-coreean nu este atât de dezvoltat pentru a produce o rachetă ICBM cu focus similar celor din stocurile americane sau rusești, sau pesimist, că regimul de la Phenian a înregistrat progrese, a doua fiind mai probabilă⁴⁶⁵.

Potrivit analizei efectuate de David Albright, Coreea de Nord ar fi deținut, la sfârșitul lui 2016, între 13 și 30 de arme nucleare bazate pe fisiune, ca urmare a eforturilor depuse în ultimele decenii, ceea ce, alături de vectori, îi asigură deja o capacitate de lovire predominant regională⁴⁶⁶. Acum, regimul de la Phenian părea să se apropie de momentul în care va deține tehnologia experimentală a rachetelor intercontinentale înarmate cu focoaase atomice îmbunătățite, însă nu era clar dacă acesta reprezintă obiectivul final sau doar o etapă spre o „bombă cu hidrogen” tipică, nici dacă autoritățile comuniste dețin resursele necesare desfășurării unui arsenal masiv, în ambele situații⁴⁶⁷.

Poate cel mai important moment din procesul de intensificare a crizei a fost reprezentat de cel de-al șaselea test nuclear al regimului de la Phenian, efectuat în subteran, despre care autoritățile au declarat că ar

---

⁴⁶⁴ John Schilling, „What Next for North Korea’s ICBM”, 38 North/US-Korea Institute at John Hopkins SAIS, <http://www.38north.org/2017/08/jschilling080117>, accesat octombrie 2017; Jun Ji-hye, „North Korea yet to perfect ICBM, but may do that soon”, *The Korea Times*, 31 octombrie 2017, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/10/103_238543.html, accesat octombrie 2017; Joshua Berlinger, „North Korea missile tests. By the numbers”, *CNN News*, 18 septembrie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/05/29/asia/north-korea-missile-tests/index.html>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶⁵ Jack Kim, Ju-min Park, „Possible two-stage hydrogen bomb seen ‘game changer’ for North Korea”, *Reuters*, 3 septembrie 2017, <https://www.reuters.com/article/us-northkorea-missiles-thermonuclear-ana/possible-two-stage-hydrogen-bomb-seen-game-changer-for-north-korea-idUSKCN1BE0PT>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶⁶ David Albright, „North Korea’s Nuclear Capabilities: A Fresh Look”, *Institute for Science and International Security*, 28 aprilie 2017, <http://isis-online.org/countries/category/korean-peninsula>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶⁷ John Schilling, „What Next for North Korea’s ICBM”..., David Albright, *op. cit.*

prezenta o explozie termonucleară (3 septembrie 2017)⁴⁶⁸. Un cutremur artificial de 5,7 grade pe scala Richter a fost înregistrat în nord-estul Coreii de Nord de către oamenii de știință americani și sud-coreeni, ceea ce confirmă unele dintre afirmațiile regimului de la Phenian, nu fără a conduce la alte incertitudini⁴⁶⁹. Aparent, acest experiment a deschis o fereastră periculoasă în relațiile politice din regiune, dar nu numai.

S-au ridicat, la fel ca și în ianuarie 2016, semne de întrebare referitoare la caracteristicile dispozitivului testat, deoarece bomba cu hidrogen poate însemna lucruri diferite, o situație întâlnită și la începutul Războiului Rece⁴⁷⁰. Un dispozitiv „atomic” folosește reacția de fisiune pentru a genera energie, în timp ce unul termonuclear tipic utilizează fuziunea izotopilor hidrogenului, cu două componente, combustibilul și detonatorul, o armă din prima clasă⁴⁷¹. Lucrurile nu erau neapărat atât de clare.

Între aceste două tipuri principale, există mai multe versiuni de proiectare și se pare, după magnitudinea cutremurului, că este vorba mai curând despre una dintre ele, decât despre „bomba cu hidrogen” în sensul uzual, varianta care a trezit cele mai multe temeri. În general, este vorba despre dispozitive bazate pe fisiune, cărora li se adaugă izotopi de hidrogen, pentru creșterea puterii explozive, cu diferite modele⁴⁷². Din câte se pare, un asemenea instrument ar fi fost testat în septembrie 2017⁴⁷³.

SUA și aliații lor au condamnat intens activitățile Phenianului, iar în

---

⁴⁶⁸ Yi Whan-woo, „N. Korea claims successful H-bomb test for ICBM”, *The Korea Times*, 3 septembrie 2017, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/09/103_235892.html, accesat octombrie 2017; Joshua Berlinger, Taehoon Lee, „Nuclear test conducted by North Korea, country claims; South Korea responds with drills”, *CNN*, 4 septembrie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/09/03/asia/north-korea-nuclear-test/index.html>, accesat octombrie 2017.

⁴⁶⁹ Geoff Brumfiel, „Here Are The Facts About North Korea`s Nuclear Test”, *NPR*, 3 septembrie 2017, <http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/09/03/548262043/here-are-the-facts-about-north-koreas-nuclear-test>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷⁰ Alex Wellerstein, „A Hydrogen Bomb by Any Other Name”, *The New Yorker*, 8 ianuarie 2016, <https://www.newyorker.com/tech/elements/a-hydrogen-bomb-by-any-other-name>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷¹ William J. Broad, „A Giant Nuclear Blast, but a Hydrogen Bomb? Too Soon to Say”, *The New York Times*, 3 septembrie 2017, https://www.nytimes.com/2017/09/03/science/north-korea-bomb-test.html?_r=0, accesat octombrie 2017.

⁴⁷² *Ibidem*.

⁴⁷³ *Ibidem*.

sudul peninsulei coreene au avut loc exerciții militare, inclusiv cu lansări de rachete. Astfel, pe 5 iulie 2017 au avut loc trageri cu rachete balistice tactice și de croazieră, în timp ce, în luna august s-a desfășurat un exercițiu anual comun, la care au participat 50.000 de militari sud-coreeni și 17.000 americani⁴⁷⁴. Un altul, de mai mică amploare, la care au participat și forțe japoneze a avut loc pe 18 septembrie⁴⁷⁵.

Dincolo de activitățile militare și diplomatice, schimbul declarațiilor dintre Washington și Phenian a sporit percepția unei intensificări a crizei programului nuclear. Președintele Donald Trump a afirmat că, în cazul unui atac, SUA vor răspunde cu „foc și furie” (8 august), în timp ce, liderul nord-coreean a menționat insula Guam ca eventuală țintă pentru rachete (15 august), iar dialogul public a continuat în termeni similari de-a lungul evenimentelor⁴⁷⁶. Este interesant că ambele părți s-au referit la eventuale reacții defensive, practic, blamându-se reciproc pentru originea și escaladarea crizei.

Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat alte două rezoluții, prin care se impun noi sancțiuni, considerând că regimul de la Phenian a încălcat dreptul internațional și reprezintă o amenințare la adresa păcii și securității. Prima, din august 2017, printre altele, interzice exportul de cărbune și oțel⁴⁷⁷. Adoptată în luna septembrie, a doua

---

⁴⁷⁴ Terri Moon Cronk, „U.S., South Korea Conduct Exercise Following North Korean Missile Launch”, *US Department of Defense*, 5 iulie 2017, <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1237914/us-south-korea-conduct-exercise-following-north-korean-missile-launch>, accesat octombrie 2017; Ankit Panda, „US, South Korea Being Ulchi-Freedom Guardian 2017 War Games Amid Threats from North Korea”, *The Diplomat*, 21 august 2017, <https://thediplomat.com/2017/08/us-south-korea-begin-ulchi-freedom-guardian-2017-war-games-amid-threats-from-north-korea>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷⁵ *** „US, South Korea, Japan boost military exercises...”, *CBC News/The Associated Press*, 18 septembrie 2017, <http://www.cbc.ca/news/world/military-drills-response-north-korea-1.4294710>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷⁶ *** „Trump: North Korea threats ‘will be met with fire and fury’”, *BBC News*, 8 august 2017, <http://www.bbc.com/news/av/40857783/trump-north-korea-threats-will-be-met-with-fire-and-fury>, accesat octombrie 2017; Justin McCurry, Julian Borger, „North Korea’s Kim to assess ‘foolish Yankees’ before deciding on Guam missile attack”, *The Guardian*, 15 august 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/15/north-korea-kim-foolish-yankees-guam-missile-attack>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷⁷ *** „Resolution 2371(2017)”, United Nations Security Council, 5 august 2017, apud *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea#res2371>, accesat octombrie 2017.

rezoluție se referă la comerțul cu hidrocarburi⁴⁷⁸.

Cu toate acestea, regulile și instituțiile multilaterale legate de proliferarea nucleară nu stabilesc ce se întâmplă în cazul în care un actor continuă să încalce principiile și normele respectivului regim, iar acțiuni mai dure necesită unanimitatea membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU. China și Federația Rusă s-au opus, până acum, ideii unei intervenții internaționale, iar perspectiva menținerii pozițiilor pare cea mai probabilă. În consecință, ori sancțiunile se vor dovedi eficiente, ori vom asista la continuarea blocajului.

Este greu de estimat efectul pe termen lung al sancțiunilor internaționale, inclusiv în ceea ce privește eficiența acestora, cum ne lipsesc informații precise despre resursele disponibile regimului de la Phenian sau despre puterea motivației acestuia. Putem bănuși că, alături de dificultățile tehnice, ele permit, în stilul argumentelor lui Thomas Schelling, cel puțin trasarea unor eventuale linii de negociere tacită⁴⁷⁹. Cum utilitatea acestor instrumente este încă un subiect de dezbatere, rămâne de văzut dacă aceste speculații se vor adevăra.

Astfel, criza coreeană s-a intensificat odată cu lansarea a două rachete ICBM și desfășurarea unui nou test nuclear. ONU a decis impunerea de sancțiuni mai dure, între Phenian și Washington purtându-se un dialog mediatic în termeni foarte duri. Evenimentele din vară și începutul toamnei au trezit temeri în rândul opiniei publice internaționale, mai ales în ceea ce privește continuarea escaladării evenimentelor.

Există foarte multe incertitudini, unele inerente domeniului, altele provenite din informații incomplete sau din distanța culturală, care fac dificil de realizat predicții prea clare. De exemplu, nu știm care este capacitatea de rezistență a regimului condus de Kim Jong-un în contextul sancțiunilor aplicate în această perioadă. Nici obiectivele acestuia nu pot fi identificate cu precizie: de exemplu, ce fel de arsenal proiectează să construiască și dacă există o marjă de negociere aici.

Similar, declarațiile liderilor pot fi privite ca atare sau drept componente ale unei interacțiuni diplomatice complexe, în care părțile își

---

⁴⁷⁸ ***, „Resolution 2375 (2017), United Nations Security Council, 11 septembrie 2017, apud *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea#res2371>, accesat octombrie 2017.

⁴⁷⁹ Thomas Schelling, *Strategia conflictului*, Editura Integral, București, 2000.

stabilesc anumite limite. Ținând cont de aceste rezerve, estimăm că blocajul politico-militar va continua, bazându-ne pe ipoteza convențională a costurilor prea mari implicate de opțiunile referitoare la utilizarea forței și pe hotărârea Phenianului de a continua dezvoltarea arsenalului nuclear. În următoarele 6-8 luni, vom asista probabil la continuarea sancțiunilor, amenințărilor și la noi activități legate de programul de înarmare urmărit de Coreea de Nord.

În vara și toamna lui 2017, am trecut, aparent, printr-o perioadă în care riscurile politico-militare au crescut chiar mai mult decât în primăvară. Lansarea celor două ICBM, testul nuclear, confruntarea simbolică dintre cei doi lideri au creat percepția existenței unui pericol major, dar blocajul a continuat, cum ieșirile din criză păreau a fi dificil de identificat. A urmat o serie de demersuri diplomatice și activități militare din care nu reieșea o tendință foarte clară.

4. Diplomatie, teste și confuzie

Spre sfârșitul lui 2017, o oarecare relaxare s-a instalat, dar perspectivele au rămas marcate de ambiguitate. SUA a lăsat să se întrevadă posibilitatea unor negocieri cu regimul de la Phenian, fără însă a renunța la critici și fără a oferi unele clarificări, în contextul turului asiatic al șefului statului american. Peste câteva săptămâni, un nou test cu rachete al regimului nord-coreean a complicat situația politico-militară din Asia de Nord-Est.

Președintele american, Donald Trump, a efectuat un turneu de anvergură în Asia, vizitând, printre altele, Japonia, Coreea de Sud și China, într-un demers în care, potrivit lui A. Maqbool de la BBC, a transmis un mesaj nuanțat autorităților de la Phenian și publicului, în general⁴⁸⁰. Pe de o parte, s-a angrenat într-un schimb de atacuri verbale cu elita regimului comunist, inclusiv liderul Kim Jong-un, și a strâns legăturile politico-militare cu aliații din regiune, inclusiv în ceea ce privește achizițiile militare. Pe de altă parte, potrivit publicației britanice, Donald Trump nu a închis complet poarta negocierilor cu autoritățile de

---

⁴⁸⁰ Aleem Maqbool, "Donald Trump's Asia tour leaves observers perplexed", *BBC News*, 12 noiembrie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-41959339>, accesat decembrie 2017.

la Phenian, despre care începuse să se discute în acea perioadă⁴⁸¹.

În Japonia, președintele american a anunțat că administrația de la Tokio va face noi achiziții de echipament militar din SUA și și-a declarat solidaritatea față de unul dintre cei mai importanți aliați din Asia⁴⁸². Nu era clar cum vor influența chestiunile legate de comerț și de deficitul Washingtonului față de aliatul său, interesele de securitate, nu doar în ceea ce privește cooperarea în dosarul nord-coreean, dar și referitor la relațiile complexe pe care ambele state le întrețin cu China⁴⁸³. În general, în ultimele decenii, se stabilea un anumit acord de schimb, dar diferența respectivă continua să se manifeste, într-o formă sau alta⁴⁸⁴.

Președintele american a discutat despre diplomație și negocieri, dar a reluat criticile și în contextul întrevederilor avute în Coreea de Sud, inclusiv cu președintele Moon Jae-in (7 noiembrie 2017)⁴⁸⁵. El a anunțat, cu această ocazie, încheierea de noi contracte de achiziții militare cu aliatul SUA; cele două state condamnăm programul Phenianului și efectuând o serie de exerciții militare în cursul lui 2017. Autoritățile de la Seul au avut, în mod tradițional, însă, o atitudine mult mai favorabilă diplomației, inclusiv pentru o eventuală reunificare, decât Washingtonul⁴⁸⁶.

De asemenea, administrația Trump a publicat prima sa strategie de securitate națională, bazată pe „principled realism” și „America First” în luna decembrie 2017, un text destul de moderat în prevederi⁴⁸⁷. Din perspectiva subiectului de față, este important de subliniat că documentul

---

⁴⁸¹ *Ibidem*; ***, “Trump says he’d never call Kim ‘sort and fat’ in response to ‘old’ barb”, *The Guardian*, 12 noiembrie 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/nov/12/id-never-call-kim-short-and-fat-says-trump-in-response-to-old-barb>, accesat decembrie 2017.

⁴⁸² Scott Neuman, „Trump, During Visit to Japan, Talks Trade and North Korea”, *NPR*, <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/11/06/562269137/trump-during-visit-to-japan-talks-trade-and-north-korea>, accesat decembrie 2017.

⁴⁸³ *Ibidem*.

⁴⁸⁴ *Ibidem*.

⁴⁸⁵ Julie Hirschfeld Davis, Mark Landler, Choe Sang-Hun, „No War Threats from Trump, Who Tells Koreans ‘It Will All Work Out’”, *The New York Times*, 11 noiembrie 2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/07/world/asia/trump-korea-south-north.html>, accesat decembrie 2017.

⁴⁸⁶ ***, „Trump urges N. Korea to ‘come to table’ over nuclear issue”, *BBC News*, 7 noiembrie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-41896635>, accesat decembrie 2017.

⁴⁸⁷ ***, „National Security Strategy of the United States of America”, Casa Albă, decembrie 2017, pp. I și 1.

propune o creștere a puterii militare americane prin sporirea capacităților, inclusiv a tehnicii și personalului⁴⁸⁸. Dacă vor spori cheltuielile și se vor efectua reduceri de taxe, în acord cu Congresul american, subiectul datoriei și deficitului s-ar putea să revină în atenție. Accentul pus pe libertatea de acțiune și pe puterea militară în această strategie sunt însă contrabalansate de o anumită prudență în ceea ce privește recursul la forță, prin contrast cu celebra doctrină a „pre-empțiunii”, promovată de administrația Bush în 2002⁴⁸⁹.

În general, documentul a fost considerat de specialiști drept unul moderat și prudent, prin comparație nu numai cu guvernarea republicană precedentă, ci și cu declarațiile președintelui Donald Trump din campania electorală. Nu avem neoconservatorism, nici intervenționism sau izolaționism ca principii, ci o combinație dintre o politică limitată a interesului național, cu aspecte neomercantiliste și de prudență militară, dar și cu nuanțe liberale, care recunoaște existența unor rivalități cu Rusia și China și importanța menținerii poziției dominante deținute de SUA în politica mondială⁴⁹⁰.

Terorismul și „statele bandit”, în special Coreea de Nord, erau evidențiate totuși drept unele dintre amenințările serioase la adresa securității SUA⁴⁹¹. Politicile propuse constau în continuarea dezvoltării apărării anti-rachetă, stoparea proliferării nucleare, descurajarea nucleară sau consolidarea alianțelor⁴⁹². Cu alte cuvinte, în linii mari vorbim despre lucruri care se întâmplă deja și, așa cum a subliniat fostul comandant suprem aliat al forțelor NATO (SACEUR), amiralul în rezervă James Stavridis, o administrație Clinton ar fi adoptat ceva similar⁴⁹³.

Cum putem interpreta noua strategie de securitate americană? Așa cum sublinia Daniel Drezner, în SUA, documentele respective sunt importante, din perspectivă politică, îndeosebi atunci când anunță rupturi

---

⁴⁸⁸ *Ibidem*, pp. 27-32.

⁴⁸⁹ ***, „The National Security Strategy of the United States of America”, Casa Albă, septembrie 2002.

⁴⁹⁰ ***, „National Security Strategy of the United States of America”, Casa Albă, decembrie 2017.

⁴⁹¹ *Ibidem*, pp. I, 3, 8, 46-47.

⁴⁹² *Ibidem*, pp. 3, 8, 46-47.

⁴⁹³ James Stavridis, „Trump’s National Security Strategy is shockingly normal”, *Bloomberg*, 18 decembrie 2017, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-12-18/trump-s-national-security-strategy-is-shockingly-normal>, accesat decembrie 2017.

în ceea ce privește chestiunile militare sau diplomatice, fiind, în rest, o parte a unui mecanism instituțional de rutină⁴⁹⁴. Se pare că textul trimitea un mesaj de continuitate, dar contrastează aici cu unele inițiative ale președinției Trump față de problema Ierusalimului și Iran. În același timp, nu este anunțată nicio schimbare de amploare în ceea ce privește dosarul nuclear nord-coreean, dincolo de limbaj și el mai moderat decât acum câteva luni.

Turneul președintelui Donald Trump a fost urmat de un nou test nord-coreean, la sfârșitul lunii (29 noiembrie), test care nu a reușit să producă o schimbare decisivă în poziția internațională a acestui stat⁴⁹⁵. Era vorba despre un nou model de rachetă intercontinentală, al treilea, dacă includem și lansările de sateliți de acum câțiva ani, intitulat Hwasong-15, mai eficient decât predecesoarele sale, despre care autoritățile de la Phenian au susținut că le atestă statutul de putere nucleară⁴⁹⁶. Ca și în alte situații comparabile, experții și chiar ministrul de externe al Coreei de Sud, Kang Kyung-hwa, au argumentat că programul nord-coreean este incomplet, deoarece mai trebuie dobândite tehnologiile vehiculului de reîntoarcere și de miniaturizare a dispozitivului exploziv nuclear, ceea ce contribuie la menținerea blocajului diplomatic, dar permite și căutarea de soluții⁴⁹⁷.

Concluzii

În 2017, am asistat la o escaladare importantă a tensiunilor legate de programul nuclear nord-coreean, cu un pronunțat caracter spectaculos, dar și implicând riscuri de securitate importante, dar controlabile. Evenimentele au avut un caracter preponderent politico-militar și de imagine și au cunoscut două perioade majore de escaladare. Spre sfârșitul anului, se întrezăreau unele șanse de relaxare, dar și multe ambiguități.

La începutul anului, Coreea de Nord a lansat mai multe rachete,

---

⁴⁹⁴ Daniel W. Drezner, „Does Obama Have a Grand Strategy”, *Foreign Affairs*, iulie-august 2011.

⁴⁹⁵ ***, „N. Korea Fires Long-Range Missile”, *The Chosunilbo*, 29 noiembrie 2017, http://english.chosun.com/site/data/html_dir/2017/11/29/2017112901008.html?related_all, accesat decembrie 2017.

⁴⁹⁶ Michael Elleman, „The New Hwasong-15 ICBM: A Significant Improvement That May be Ready as Easily as 2018”, *38 North*, 29 noiembrie 2017, <http://www.38north.org/2017/11/melleman112917>, accesat decembrie 2017.

⁴⁹⁷ *Ibidem*; Chyung Eun-ju, „South Korean foreign minister doubts North Korea's nuclear capabilities”, *The Korea Times*, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/12/103_240525.html, accesat decembrie 2017.

inclusiv un ICBM, cu rezultate tehnice controversate, dar, ca urmare a sincronizării cu alte evenimente, a trezit reacții puternice din partea marilor puteri și a publicului, în general. SUA au desfășurat importante forțe în regiunea Asiei de Nord-Est și au existat critici chiar din partea Chinei.

Coreea de Nord a testat noi vehicule, cum ar fi un model ameliorat de ICBM, unul dintre acestea chiar în timpul zilei naționale a SUA, trezind previzibilele condamnări. Un maxim al intensității replicilor a fost atins în timpul lunii august, având ca protagoniști pe liderii americani și nord-coreean. În toamnă, autoritățile de la Phenian au experimentat un nou dispozitiv nuclear.

Prin contrast cu alte momente tensionate, finalul anului a fost marcat de alte testări, dar și de demersuri diplomatice. Președintele SUA, Donald Trump, a efectuat un turneu important într-o serie de state din regiune, ocazie cu care s-au purtat și discuții despre dosarul nuclear nord-coreean, chiar evocându-se posibilitatea unor negocieri. Phenianul a lansat încă un model de ICBM.

Principalii actori ai crizei din 2017 au fost SUA, Coreea de Nord, China, Coreea de Sud, Japonia, ONU, Federația Rusă etc., dar atenția opiniei publice a fost captată mai curând de primii doi. Distribuția puterii era, în esență, favorabilă SUA și aliaților, dar Beijingul a reprezentat un pol autonom. Mizele tensiunilor includeau prestigiul, armele, regimul nonproliferării, având și implicații asupra viitorului configurației capacităților.

Dinamica relațiilor de putere sugerează, potrivit tendințelor statistice evidențiate în cadrul proiectului Correlates of War (CoW), unul dintre cele mai importante în domeniu, că există un grad semnificativ de stabilitate regională, ceea ce înseamnă că evenimentele au o pondere preponderent locală. Se întrezăreau trei posibilități de evoluție a evenimentelor, anume continuarea blocajului, negocierea și escaladarea violentă. Evenimentele au oscilat între primele două, dar declarațiile din timpul verii au sugerat și riscul unor manifestări mai grave.

Pe lângă distribuția puterii, alte tendințe statistice referitoare la strategiile nucleare sau la caracteristicile de regim, economice, vecinătatea, sugerează că, deși există riscuri mari de escaladare, implicațiile directe nu sunt clare și pericolul poate scădea. Modelul

descurajării reciproce indică o mare credibilitate a doar primelor două posibilități, continuarea blocajului sau un anumit tip de negociere. Incertitudinile epistemologice și empirice sunt suficient de mari pentru a sugera prudență în realizarea unor predicții.

Scenariul continuării blocajului implică cel puțin două versiuni. Într-una, SUA, Coreea de Nord și alți actori interesați mențin contacte minimale, teste, sancțiunile și descurajarea continuă și, în esență, persistă tendințele curente. În cealaltă, încep discuțiile, eventual se ajunge la un acord, dar tratativele eșuează, cum s-a întâmplat în anii '90 și 2000⁴⁹⁸.

Similar, scenariul negocierii conține cel puțin două variante. Astfel, se poate ajunge la o serie de acorduri, mai mult sau mai puțin tacite, similare destinderii din timpul Războiului Rece, cu motivație prioritar pragmatică, în care divergențele sunt, totuși, prezervate. De asemenea, este posibilă o eventualitate mai radicală, în care principalele tensiuni sunt rezolvate pașnic și Coreea de Nord renunță la program.

Estimările subiective ale probabilității tendințelor sunt destul de riscante, ca urmare a ambiguității explicațiilor științifice existente, incertitudinilor asupra desfășurării evenimentelor (nu știm exact cum au deliberat decidenții sau cum au funcționat instituțiile), importanței *bluff*-ului potrivit unor modele ale interacțiunilor ș.a.m.d. Momentan, a doua versiune a scenariului blocajului și prima a negocierilor par a avea șansele cele mai mari de realizare, dar situația este încă deschisă și vom avea un răspuns, eventual peste câțiva ani.

---

⁴⁹⁸ Rodger Baker, "North Korea: A Problem Without a Solution", *Stratfor*, 10 ianuarie 2017, <https://worldview.stratfor.com/article/north-korea-problem-without-solution>, accesat aprilie 2018.

BIBLIOGRAFIE

- ALBRIGHT, David, „North Korea`s Nuclear Capabilities: A Fresh Look”, *Institute for Science and International Security*, <http://isis-online.org/countries/category/korean-peninsula>.
- ATANASIU, Mirela, „Elemente de complexitate ale crizei siriene”, în *Dinamica mediului de securitate*, octombrie - noiembrie 2016, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate/Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2016.
- BAKER, Rodger, „North Korea: A Problem Without a Solution”, *Stratfor*, 10 ianuarie 2017, <https://worldview.stratfor.com/article/north-korea-problem-without-solution>.
- BERLINGER, Joshua, STARR Barbara, HANCOCKS Paula, „North Korea fires ballistic missile as Trump, Xi prepare to meet”, *CNN*, 6 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/04/asia/north-korea-projectile/index.html>.
- BENDIX, Aria, „South Korean President: High Possibility of War with North Korea”, 18 mai 2017, <https://www.theatlantic.com/news/archive/2017/05/south-korean-president-high-possibility-of-war-with-north-korea/527139>.
- BERLINGER, Joshua, „North Korea missile tests. By the numbers”, *CNN News*, 18 septembrie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/05/29/asia/north-korea-missile-tests/index.html>.
- BERLINGER, Joshua; LEE, Taehoon, „Nuclear test conducted by North Korea, country claims; South Korea responds with drills”, *CNN*, 4 septembrie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/09/03/asia/north-korea-nuclear-test/index.html>.
- BERSHIDSKY, Leonid, „The Key to North Korea Is Russia”, 18 mai 2017, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-05-18/the-key-to-north-korea-is-russia>.
- BOULÈGUE, Mathieu, „Five Things to Know About the Zapad-2017 Military Exercise”, *Chatham House*, The Royal Institute of International Affairs, <https://www.chathamhouse.org/about>.
- BRECHER, Michael; WILKENFELD, Jonathan, *A Study of Crisis*, University of Michigan Press, 1997.
- BROAD, William J., „A Giant Nuclear Blast, but a Hydrogen Bomb? Too Soon to Say”, *The New York Times*, 3 septembrie 2017, https://www.nytimes.com/2017/09/03/science/north-korea-bomb-test.html?_r=0.
- BRUMFIEL, Geoff, „Here Are The Facts About North Korea`s Nuclear Test”, *NPR*, 3 septembrie 2017, <http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/09/03/548262043/hre-are-the-facts-about-north-koreas-nuclear-test>.
- BURUMA, Ian, „America Can`t Do Much About North Korea...”, *The Atlantic*, 17 aprilie 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/north->

korea-china-beijing-kim-jong-un-nuclear-weapon/523230.

•BUSH, Richard C., „4 things to know about the Trump-Xi meeting”, Brookings, 8 aprilie 2017, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/08/4-things-to-know-about-the-trump-xi-meeting>.

•CHANG, Gordon G., *Nuclear Showdown: North Korea Takes On the World*, Random House, 2006.

•CHIFU, Iulian, *Analiză de conflict*, Editura Politeia, București, 2004.

•CORDESMAN, Anthony H., *Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies, Washington DC, 15 februarie 2017.

•DIAMOND, Jeremy, „White House: The clock has now run out on North Korean nuclear program”, *CNN politics*, 5 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/04/politics/white-house-north-korea-china/index.html>.

•DOKERY, Wesley, *A chronology of the refugee crisis in Europe*, URL: <http://www.infomigrants.net/en/post/4929/a-chronology-of-the-refugee-crisis-in-europe>.

•DORELL, Oren, „U.S. calls for new sanctions against North Korea”, *USA Today*, 28 aprilie 2017, <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/04/28/the-latest-us-calls-for-new-sanctions-against-north-korea/101021984>.

•DREZNER, Daniel W., „Does Obama Have a Grand Strategy”, *Foreign Affairs*, iulie-august 2011.

•ELLEMAN, Michael, „The New Hwasong-15 ICBM: A Significant Improvement That May be Ready as Easily as 2018”, *38 North*, 29 noiembrie 2017, <http://www.38north.org/2017/11/melleman112917>.

•EUN-JU, Chyung, „South Korean foreign minister doubts North Korea`s nuclear capabilities”, *The Korea Times*, http://www.korea-times-co.kr/www/nation/2017/12/103_240525.html.

•GELLER, Daniel S.; SINGER, J. David, *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, 1998.

•GRAHAM, Allison; ZELIKOW, Philip, *Esența deciziei. O explicație a crizei rachetelor din Cuba*, Editura Polirom, Iași, 2010.

•GRAY, Alex, *The world's 10 biggest economies in 2017*, World Economic Forum, 9 March 2017.

•GRIFFITHS, James; CHANC, Matthew E. GEORGE, Steve, „Putin warns against intimidating North Korea after latest missile launch”, *CNN*, 16 mai 2017, <http://edition.cnn.com/2017/05/15/europe/north-korea-putin-russia-missile/index.html>.

•HAYDEN, Michael Edison; MARTINEZ, Luiz, „North Korea releases video of

July 4 missile launch”, *abcNews*, 5 iulie 2017, <http://abcnews.go.com/International/north-korea-releases-video-fourth-july-missile-launch/story?id=48454515>.

•HIRSCHFELD DAVIS, Julie; LANDLER, Mark; SANG-HUN, Choe, “No War Threats from Trump, Who Tells Koreans ‘It Will All Work Out’”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2017/11/07/world/asia/trump-korea-south-north.html>.

•HUNT, Katie, “Donald Trump expects very difficult summit with Xi Jinping at Mar-a-Lago”, *CNN Politics*, 31 martie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/03/30/politics/donald-trump-xi-jinping-to-meet>.

•JACOB Léo-Paul, „Does Russia’s Zapad 2017 Exercise Pose a Threat to NATO?”, *NATO Association of Canada*, 13.06.2017, <http://natoassociation.ca/does-russias-zapad-2017-exercise-pose-a-threat-to-nato>.

•JIANG, Steven; HUNT, Katie, „China’s Xi, Tillerson urge cooperation as North Korea tests rocket engine”, *CNN*, 20 martie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/03/19/politics/china-rex-tillerson-xi-jinping/index.html>.

•JI-HYE, Jun, „North Korea yet to perfect ICBM, but may do that soon”, *The Korea Times*, 31 octombrie 2017, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/10/103_238543.html.

•KATZMAN, Kenneth, *Iran’s Foreign and Defense Policies*, Congressional Research Service, June 15, 2017.

•KELLY, Tim; PARK, Ju-min, „Little progress reining in North Korea, U.S. commander says before Trump-Xi summit”, *Reuters*, 6 aprilie 2017, <http://www.reuters.com/article/us-northkorea-missiles-idUSKBN17808S>.

•KIM, Jack; PARK, Ju-min, „Possible two-stage hydrogen bomb seen ‘game changer’ for North Korea”, *Reuters*, 3 septembrie 2017, <https://www.reuters.com/article/us-northkorea-missiles-thermonuclear-ana/possible-two-stage-hydrogen-bomb-seen-game-changer-for-north-korea-idUSKCN1BE0PT>.

•KOLODZIEJ, Edward A., *Securitatea și relațiile internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2007.

•KOWALIK K., Tomasz; JANKOWSKI P., Dominik, „Russia has a long history of using military exercises as a platform for waging actual wars”, *The National Interest*, 07.05.2017, <http://nationalinterest.org/feature/zapad-2017-nato-should-be-keeping-eye-russias-training-20540>.

•KUBO, Nobuhiro; MARTINA, Michael, „Donald Trump says he’s sending a very powerful armada to North Korea after Kim Jong-Un threatened nuclear strike”, *The Mirror*, 12 aprilie 2017, <http://www.mirror.co.uk/news/politics/kim-jong-un-warns-nuclear-10209158>.

•LASSWELL, Harold D., *Politics: Who Gets What, When, How*, McGraw Hill,

1936.

•MANDIUC, Andreea, „Coreea de Nord testează prima sa rachetă intercontinentală”, *RISAP*, 11 iulie 2017, <http://risap.ro/coreea-de-nord-testeaza-prima-sa-racheta-intercontinentala>.

•MANEVICH, Dorothy, „Dissatisfaction was widespread in Spain even before Catalan Secession Vote”, Pew Research Council, 7 November 2017, URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/06/dissatisfaction-was-widespread-in-spain-even-before-catalan-secession-vote>.

•MAQBOOL, Aleem, „Donald Trump`s Asia tou leaves observers perplexed”, *BBC News*, 12 noiembrie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-41959339>.

•McCURRY, Justin; BORGER, Julian, „North Korea`s Kim to assess `foolish Yankees` before deciding on Guam missie attack”, *The Guardian*, 15 august 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/15/north-korea-kim-foolish-yankees-guam-missile-attack>.

•MEARSHEIMER, John J., *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, București, 2001.

•MILLER, Kenneth E., „5 Myths About Refugees”, *Psychology Today*, 23.01.2017, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-refugee-experience/201701/5-myths-about-refugees>, accesat la 07.03.2017.

•MIROIU, Andrei, *Balanță și hegemonie*, Editura Tritonic, București, 2005.

•MOLINARIO, Barbara, *Evacuation from Libya gives refugees new hope*, UNHCR, UN Refugee Agency, 18 December 2017.

•MOON CRONK, Terri, „U.S., South Korea Conduct Exercise Following North Korean Missile Launch”, *US Department of Defense*, 5 iulie 2017, <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1237914/us-south-korea-conduct-exercise-following-north-korean-missile-launch>.

•MORGENTHAU, Hans J., *„Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007.

•MUREȘAN, Mircea; VĂDUVA, Gheorghe; STANCU, Stelian; PRELIPCEAN, Gabriela (coord.), *Criza, conflictul războiul*, Editura UNAp, București, 2007.

•MULLANY, Gerry; BUCKLEY, Chris; SANGER, David E., „China Warns of Storm Clouds Gathering in U.S.-North Korea Standoff”, *The New York Times*, 14 aprilie 2017, https://www.nytimes.com/2017/04/14/world/asia/north-korea-china-nuclear.html?_r=0.

•NEUMAN, Scott, „Trump, During Visit to Japan, Talks Trade and North Korea”, *NPR*, <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/11/06/562269137/trump-during-visit-to-japan-talks-trade-and-north-korea>.

•NICHOLS, Michelle, „China pushes for implementation of UN sanctions on North Korea over missile tests”, 23 mai 2017,

<http://globalnews.ca/news/3471282/china-un-sanctions-north-korea-missile-tests>.

•PHILLIPS, Tom, „Trump told Xi of Syria strikes over `beautiful piece of chocolate cake`”, *The Guardian*, 12 aprilie 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/apr/12/trump-xi-jinping-chocolate-cake-syria-strikes>.

•OLORUNNIPA, Toluse, JACOBS Jennifer, „Trump-Xi Summit Accomplishment: Getting to Know One Another”, *Bloomberg*, 8 aprilie 2017, <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2017-04-07/trump-xi-summit-s-top-accomplishment-getting-to-know-each-other>.

•ORGANSKI, A.F.K; KUGLER Jacek, *The War Ledger*, University of Chicago Press, 1981.

•PANDA, Ankit, „US, South Korea Being Ulchi-Freedom Guardian 2017 War Games Amid Threats from North Korea”, *The Diplomat*, 21 august 2017, <https://thediplomat.com/2017/08/us-south-korea-begin-ulchi-freedom-guardian-2017-war-games-amid-threats-from-north-korea>.

•PERRUCHOUD, Richard, REDPATH-CROSS Jillyanne, *International Organization for Migration Glossary on Migration 2nd Edition*, International Organization for Migration, Geneva, 2011.

•PHILIPS, Tom, „North Korea missile test shows it could reach New York, says experts”, *The Guardian*, 29 iulie 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/28/north-korea-fires-missile-japan-reports-say>.

•PICKRELL, Ryan, „China's Top Korean War Historian Shocks his Countrymen With His Honest Assessment”, 19 aprilie 2017, *The Daily Caller News Foundation*, <http://dailycallernewsfoundation.org/2017/04/19/chinas-top-korean-war-historian-shock-his-countrymen-with-his-honest-assessment>.

•REID, Susan; MARCINKIEWICZ, Anna, *Scottish Social Attitudes. The State of nationalism in Scotland*, ScotCen, March 2017, URL: <http://scotcen.org.uk/media/1361407/ssa16-2fr8m-1ndyref-2-1ndyr8f-tw0-two.pdf>.

•ROGERS, Jon, „North Korea lashes out at tough new US sanctions...”, *Express*, 12 mai 2017, <http://www.express.co.uk/news/world/803684/North-Korea-US-sanctions-Congress>.

•SANGER, David E.; BROAD, William J., „As North Korea Speeds its Nuclear Program, U.S. Fears Time Will Run Out”, *The New York Times*, 24 aprilie 2017, https://www.nytimes.com/2017/04/24/world/asia/north-korea-nuclear-missile-program.html?_r=0.

•SCHELLING, Thomas, *Strategia conflictului*, Editura Integral, București, 2000.

•SCHWELLER, Randall L.; PU, Xiaoyu, „After Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline”, *International Security*, nr. 1, vara 2011.

•SCHILLING, John, „What is True and Not True About North Korea's Hwasong-

14 ICBM: A Technical Evaluation”, 38 North/US-Korea Institute at John Hopkins SAIS, 10 iulie 2017, <http://www.38north.org/2017/07/jschilling071017>.

•SCHILLING, John, „What Next for North Korea`s ICBM”, 38 North/US-Korea Institute at John Hopkins SAIS, <http://www.38north.org/2017/08/jschilling080117>.

•SHEAR, Michael D., APUZZO, Matt, „F.B.I. Director James Comey Is Fired by Trump”, *The New York Times*, 9 mai 2017, <https://www.nytimes.com/2017/05/09/us/politics/james-comey-fired-fbi.html?r=0>.

•STAVRIDIS, James, „Trump`s National Security Strategy is shockingly normal”, *Bloomberg*, 18 decembrie 2017, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-12-18/trump-s-national-security-strategy-is-shockingly-normal>.

•WALSH, Alistair, „New South Korean President Moon sworn in and willing to visit North Korea”, *Deutsche Welle*, 10 mai 2017, <http://www.dw.com/en/new-south-korean-president-moon-sworn-in-and-willing-to-visit-north-korea/a-38779018>.

•WALT, Stephen M., „Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, primăvara 1985.

•WATKINS, Eli, „Trump: US will act unilaterally on North Korea if necessary”, *CNN Politics*, 3 aprilie 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/02/politics/donald-trump-north-korea>.

•WELLERSTEIN, Alex, „A Hydrogen Bomb by Any Other Name”, *The New Yorker*, 8 ianuarie 2016, <https://www.newyorker.com/tech/elements/a-hydrogen-bomb-by-any-other-name>.

•YAP, Chuin-Wei, „China bans North Korean coal imports for the rest of the year”, *The Wall Street Journal*, <http://www.marketwatch.com/story/china-bans-north-korean-coal-imports-for-rest-of-the-year-2017-02-19>.

•WHAN-WOO, Yi, „N. Korea claims successful H-bomb test for ICBM”, *The Korea Times*, 3 septembrie 2017, http://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/09/103_235892.html.

•ZODIAN, Mihai, „Coreea de Nord. Creșterea amenințării nucleare”, în *Dinamica mediului de securitate*, februarie-martie 2017, CSSAS/UNAp, București, 2017.

•ZODIAN, Mihai, „Escaladare și ambiguități în Asia de Nord-Est. SUA, din nou în prim-plan”, în *Dinamica mediului de securitate*, aprilie-mai 2017, CSSAS/UNAp, București, 2017.

•ZODIAN, Mihai, „Politica nucleară nord-coreeană: teste, controverse și incertitudini”, în *Dinamica mediului de securitate*, iunie-septembrie 2017, CSSAS/UNAp, București, 2017.

•ZODIAN, Mihai, „Tensiune, strategie și diplomatie în Asia de Nord-Est”, în *Dinamica mediului de securitate*, octombrie-noiembrie 2017, CSSAS/UNAp,

București, 2017.

- ***, *Balfour Declaration*, 2 November 1917.
- ***, Constitution Passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate Held on October 31, 1978 Ratified by Referendum of the Spanish People on December 7, 1978 Sanctioned by His Majesty the King before the Cortes Generales on December 27, 1978, URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf.
- ***, Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017). Press Release, 15 March 2018, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf.
- ***, *Foreign policy, defence and development. A future partnership paper*, Department for Exiting the European Union, HM Government, 12 September 2017, URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643924/Foreign_policy__defence_and_development_paper.pdf.
- ***, Global Defence Perspectives 2017. Updating the Map of Defence Prioritization in a Challenging World, November 2017, URL: <https://www.pwc.com/gx/en/government-public-sector-research/pdf/global-defense-perspectives-2017.pdf>.
- ***, „Hwasong-14 (KN-20)”, *Missile Threat*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hwasong-14/> (accesat octombrie 2017).
- ***, *IN BRIEF Witness to ZAPAD – Helsinki Commission Report*, Comisia Helsinki, URL: <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20-%20Zapad%20-%20Design%20FINAL.pdf>, accesat la 25.10.2017.
- ***, Initiative pour l’Europe - Discours d’Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique, 26 Septembre 2017, URL: <http://www.elysee.fr/declarations/article/initiative-pour-l-europe-discours-d-emmanuel-macron-pour-une-europe-souveraine-unie-democratique>.
- ***, *Jerusalem Embassy Act of 1995*, Public Law 104–45, 104th Congress, Nov. 8, 1995.
- ***, *Joint Comprehensive Plan of Action Vienna, Iranian Nuclear Deal*, 14 July 2015.
- ***, „Joint press conference of Russia’s Ambassador to NATO Alexander Grushko and Special Representative of the President of the Russian Federation for Afghanistan Zamir Kabulov following the meeting of the NATO-Russia Council meeting, October 26, 2017”, Site-ul Misiunii Permanente al Federației Ruse al NATO, URL: https://missiontonato.mid.ru/web/nato-en/news/-/asset_publisher/5gDSwROabktF/content/joint-press-conference-of-russia-s-ambassador-to-nato-

alexander-grushko-and-special-representative-of-the-president-of-the-russian-federation-forafgh?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fmissionto nato.mid.ru%3A443%2Fweb%2Fnatoen%2Fnews%3Fp_p_id%3D101_INSTANC E_5gDSwROabktF%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mo de%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1, accesat la 25.11.2017.

●***, Joint report from the negotiators of the European Union and the United Kingdom Government on progress during phase 1 of negotiations under Article 50 TEU on the United Kingdom's orderly withdrawal from the European Union, 8 December 2017, URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/joint_report.pdf.

●***, „Kim Jong-un oversees display of N. Korea military force”, *Al Jazeera*, 15 aprilie 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/04/kim-jong-north-korea-parade-170415014857762.html>.

●***, *Libya: 2017 Humanitarian Response Plan (January - December 2017) [EN/AR], Report from UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, 15 decembrie 2016.

●***, *Libyan political agreement*, 17 December 2015.

●***, *Mapping the Global Muslim Population*, Pew Research Center, 7 octombrie 2009.

●***, *Military Doctrine of the Russian Federation*, aprobată de către Președintele Federației Ruse la data de 25 decembrie 2014 Nr. Pr.-2976, disponibilă online la <https://rusemb.org.uk/press/2029>, accesat la 22. 04.2017.

●***, „National Security Strategy of the United States of America”, Casa Albă, decembrie 2017.

●***, *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, decembrie 2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

●***, „N. Korea Fires Long-Range Missile”, *The Chosunilbo*, 29 noiembrie 2017, http://english.chosun.com/site/data/html_dir/2017/11/29/2017112901008.html?related_all.

●***, „North Korea shoots missile 500 km in `show of force` to Trump, says South”, *The Guardian*, 12 februarie 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/12/north-korea-shoots-missile-500km-in-show-of-force-to-trump-says-south>.

●***, „North Korea: Four ballistic missiles fired into sea”, *BBC News*, 6 martie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-39175704>.

●***, „North Korea missile launch fails”, *BBC News*, 22 martie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-39300275>.

●***, „North Korea test-fires ballistic missile in defiance of international

pressure”, *Deutsche Welle*, 28 aprilie 2017, <http://www.dw.com/en/north-korea-test-fires-ballistic-missile-in-defiance-of-international-pressure/a-38635348>.

●***, „North Korea launches new missile, sparking anger across region”, *Deutsche Welle*, 14 mai 2017, <http://www.dw.com/en/north-korea-launches-new-missile-sparking-anger-across-region/a-38832130>.

●***, „North Korea s second missile launch in a week provokes international outcry”, *Deutsche Welle*, 21 mai 2017, <http://www.dw.com/en/north-koreas-second-missile-launch-in-a-week-provokes-international-outcry/a-38923014>.

●***, „North Korea launches missile despite US tensions”, *Al Jazeera*, 16 aprilie 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/04/north-korea-launches-missile-tensions-170415234519812.html>.

●***, „North Korea conducts new intercontinental missile test”, *BBC News*, 28 iulie 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-40757780>.

●***, *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of meetings of NATO Foreign Ministers and after a meeting of the NATO-Russia Council*, NATO, 30.03.2017, URL: https://www.nato.int/cps/su/natohq/opinions_142782.htm.

●***, „Resolution 2371(2017)”, United Nations Security Council, 5 august 2017, apud *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea#res2371>.

●***, Notification on Permanent Structured Cooperation to the Council and to the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf>

●OECD Economic Outlook, Volume 2018, Issue 1, OECD Publishing, Paris, May 2018, pp. 209-211

●OECD Economic Surveys: United States, June 2018

●***, PM’s Florence Speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU, 22 September 2017, URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>.

●***, Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:105:0001:0032:EN:PDF>Junker, Jean-Claude, *State of the Union 2017*, European Commission, 13 September 2017, URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state-union-2017-brochure_en.pdf.

●***, *Syria Regional Refugee Response. Inter-agency Information Sharing Portal*, UNHCR, 28 septembrie 2017.

●***, *Press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the*

meeting of the NATO-Russia Council, NATO, 13.07.2017, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_146220.htm, accesat la 13.07.2017.

●***, *Press point by the NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Russia Council, NATO, 26.10.2017 https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_147976.htm, accesat la 28.10.2017.*

●***, *Resolution 2334 (2016) Adopted by the United Nations Security Council at its 7853rd meeting, on 23 December 2016.*

●***, *Resolution 2342 (2017) adopted by the Security Council at its 7889th meeting, on 23 February 2017.*

●***, *Resolution 2375 (2017) adopted by the Security Council at its 8042th meeting, on 11 September 2017.*

●***, *Statement by President Trump on Jerusalem, White House, Washington DC, December 6, 2017.*

●***, „The National Security Strategy of the United States of America”, Casa Albă, septembrie 2002.

●***, *The Origins and Evolution of the Palestine Problem, 1917 - 1988, United Nations, 1990.*

●***, „The World Bank Open Data”, *Banca Mondială*, <https://data.worldbank.org>.

●***, „Trump: North Korea threats ‘will be met with fire and fury’, *BBC News*, 8 august 2017, <http://www.bbc.com/news/av/40857783/trump-north-korea-threats-will-be-met-with-fire-and-fury>.

●***, „Trump says he`d never call Kim `sort and fat` in response to `old` barb”, *The Guardian*, 12 noiembrie 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/nov/12/id-never-call-kim-short-and-fat-says-trump-in-response-to-old-barb>.

●***, „Trump urges N. Korea to `come to table` over nuclear issue”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-41896635>.

●***, „United we stand, divided we fall: letter by President Donald Tusk to the 27 EU heads of state or government on the future of the EU before the Malta summit”, 31 January 2017, URL: <https://www.eu2017.mt/en/news/Pages/United-we-stand,-divided-we-fall-President-Donald-Tusk-EU-heads-of-state.aspx>.

●***, *UN Resolution 2334 (2016) adopted by the Security Council at its 7853rd meeting, on 23 December 2016.*

●***, *UN Resolution no. 478 of 20 august 1980.*

●***, *UN Security Council Resolution 242, November 22, 1967.*

●***, *UN Security Council Resolution 252 (1968) of 21 May 1968, Recalling General Assembly resolutions 2253 (ES-V) of 4 July 1967 and 2254 (ES-V) of 14 July 1967.*

●***, „US sends aircraft carrier strike group to Korean peninsula..”, *Independent*,

9 aprilie, <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/us-aircraft-carrier-north-korea-kim-jong-un-nuclear-strike-group-fears-latest-a7674696.html>.

•*** „US, South Korea, Japan boost military exercises...”, *CBC News/The Associated Press*, 18 septembrie 2017, <http://www.cbc.ca/news/world/military-drills-response-north-korea-1.4294710>.

•***, „Will the populist wave wash away NATO and the European Union?”, *NATO Review*, 06.01.2017, disponibil online la <http://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/will-populist-wave-wash-nato-european-union/EN/index.htm>, accesat la 07.01.2017.

•***, *Zapad 2017 joined strategic exercise*, Site oficial al Ministerului Apărării Federației Ruse, disponibil online la <http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12140115@egNews>, accesat la 22.10.2017.

•European Commission, *European Economic Forecast - Spring 2018*, Institutional Paper 077, Luxembourg: Publications Office of the European Union, May 2018.

•International Monetary Fund, *Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges*, World economic and Financial Surveys, Washington DC, October 2017.

•International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2018

•United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2017*, New York, 2017.

•United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2018*, New York, 2018.

•World Bank Group, *Modest Growth Ahead*, Russia Economic Report #39, May 2018.

•Agerpres, www.agerpres.ro.

•Al Jazeera, www.aljazeera.com.

•Al-Monitor, www.al-monitor.com.

•Alnaaba TV, <https://alnabaa.tv/en>.

•BBC News, www.bbc.com.

•Business Insider, www.businessinsider.com.

•CNBC, www.cnbc.com.

•CNN, <http://edition.cnn.com>.

•Comisia Europeană, <https://ec.europa.eu>.

•Consiliul European, www.consilium.europa.eu.

•Dunya, dunyanews.tv/en.

•Economist Intelligence Unit, www.eiu.com.

•Egypt Today, www.egypttoday.com.

- *European Commission*, Standard Eurobarometer, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>
- *European Country of Origin Information Network*, www.ecoi.net.
- *Eurostat*, <http://ec.europa.eu/eurostat>
- *Financial Times*, www.ft.com.
- *Fondul Monetar Internațional*, www.imf.org.
- *Foreign Affairs*, www.foreignaffairs.com.
- *Foreign Policy Research Institute*, www.fpri.org.
- *Frontex*, <https://frontex.europa.eu>
- *Global Security*, www.globalsecurity.org.
- *Haaretz*, www.haaretz.com.
- *Harry S. Truman Presidential Library and Museum*, www.trumanlibrary.org.
- *HotNews*, www.hotnews.ro
- *Institute Kurde en Paris*, www.institutkurde.org.
- *International Crisis Group*, www.crisisgroup.org.
- *Iran Business Risk*, www.unitedagainstnucleariran.com.
- *Medecins Sans Frontieres*, www.msf.org.
- *Mediafax*, www.mediafax.ro
- *Middle East Eye*, www.middleeasteye.net.
- *Middle East Monitor*, www.middleeastmonitor.com.
- *Middle East Research and Information Project*, www.merip.org.
- *Ministerului Afacerilor Externe*, www.mae.ro.
- *NATO*, www.nato.int.
- *Newsweek*, www.newsweek.com.
- *Organizația Națiunilor Unite*, www.un.org.
- *Pew Research Center*, www.pewresearch.org.
- *Radio Free Europe/Radio Liberty*, www.rferl.org.
- *Reuters International*, www.reuters.com
- *Russia Today*, www.rt.com.
- *Security Council Report*, www.securitycouncilreport.org.
- *Sputnik International*, <https://sputniknews.com>.
- *Stratfor*, <https://worldview.stratfor.com>.
- *TASS*, <http://tass.com>.
- *The Atlantic*, www.theatlantic.com.
- *The Economic Times*, <http://economictimes.indiatimes.com>.
- *The Economist*, www.economist.com.
- *The Guardian*, www.theguardian.com.
- *The Libya Observer*, www.libyaobserver.ly.
- *The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center*, www.terrorism-

info.org.

- *The New Arab*, www.alaraby.co.uk.
- *The New York Times*, www.nytimes.com.
- *The Telegraph*, www.telegraph.co.uk.
- *The US National Counterterrorism Center*, www.nctc.gov.
- *Trend News Agency*, <http://en.trend.az>.
- *UNHCR*, The UN Refugee Agency, www.unhcr.org.
- *United Nations*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, www.un.org/en/development/desa/population.
- *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, www.humanitarianresponse.info.
- *Washington Post*, www.washingtonpost.com.

EDITURA
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactori: Cristian BĂHNĂREANU, Daniela RĂPAN
Coperta: Liliana ILIE
Lucrarea conține 200 de pagini.

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
Tel.: +41.021.319.56.49, Fax: +41.021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro, Website: <http://cssas.unap.ro>